ILJA ERENBURG

A BÉKÉÉRT!

SZIKRA

EZ A KÖNYV
A SZIKRA KÖNYVKIADÓ
FELAJÁNLÁSA
A MAGYAR BÉKEKONGRESSZUS
TISZTELETÉRE
1950 NOVEMBER 4—5

★

ILJA ERENBURG

A BÉKÉÉRT!

SZIKRA
BUDAPEST 1950

Az orosz eredeti címe:

ЗА МИР!

Moszkva, 1950

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

KEMÉNY PRÓBA

1941 június huszonkettedike utódaink számára talán dátum lesz emlékművek talapzatán, néhány oldal az iskolai tankönyvekben. De mi még emlékszünk erre a forró vasárnapra, amely kettéhasította életünket. E napon kezdődött megpróbáltatásunk, felemelkedésünk.

Örömünk komor, nincs benne semmi gyermeki vidámság. Nem lépünk túl az emlékezet küszöbén, nem sietünk elfeledni az elesetteket. Hadd épüljenek fel mielőbb az elhamvadt városok, zöldüljenek ki az elgyötört fák. De nem akarjuk, hogy szeretteink arca elmerüljön a feledés ködében. Helyük üresen maradt az asztalnál s ez sok mindent mond szívünknek.

A csehszlovák köztársaság elnöke nemrég felkereste Lidice üszkös romjait. Franciaország gyászünneppel emlékezett meg Oradour-sur-Glane pusztulásának második évfordulójáról. Lidicében és Oradourban a megszállók békés embereket lőttek agyon, gonosztettük megrázta a népek lelkét. Eszembe jut a mi sok Lidicénk, Oradourunk. Hány ilyen falvunk, városunk volt? Ha az ember Moszkvától nyugat felé halad s leveszi a sapkáját, akár fel se tegye többé. Mindenütt sírok, könnyek, hamvak. Szmolenszk vidékén egy nagyapó elmondja

majd, hogyan maradt egyedül s őrzi azt, amit azelőtt falunak hívtak. Belorussziában a kislányok összerezzennek, ha meglátnak egy szürkészöld rongydarabot, mert német egyenruhára emlékezteti őket. S mehetünk északra, Novgorod, Pszkov felé, nekivághatunk délnek, Kurszk, Belgorod, vagy távolabbra, Poltava, Szevasztopol felé, az emberek mindenütt emlékeznek még rá, hogyan szorították magukhoz az anyák gyermekeiket az égő házakban, hogyan mérték az időt az akasztófán függő öregek, mint inga az órán, hogyan tapostak végig az ellenséges harckocsik a gyermekeken, akiknek a haja a len, az aranyos kalászok, vagy a délvidéki éjszaka színére emlékeztetett. Vlagyikavkaztól Petrozavodszkig el nem csituló szélként száll a hír a nép szenvedéseiről.

Az idő begyógyítja a sebeket. Visszatérnek az életbe a férjüket elvesztett feleségek, a kisírt szemű anyák, akik méhükben hordták a hősöket. A bánat megtisztul, de nem száll el, nem vethetjük le, mint a ruhánkat. Tudjuk, mennyi vér piroslik a babérkoszorún. Drágán fizettük meg az élet, a gondolat, a lélekzés jogát. Ha a szovjet tudósok értelmes, jóságos arcába nézek, eszembe jutnak az elpusztult fiatalok. Néhány nappal június 22 előtt fejezték be az iskolaévet. Nem írtak könyveket, nem építettek városokat, még kedvest sem választhattak maguknak. Meghaltak, hogy gyönyörű könyvek teremjenek, nagy városok épüljenek, boldog családok szülessenek.

Az emlékezet nagy ajándék. Ha nem lenne emlékezet, könnyű és sekélyes volna az élet, az évek percekre hullanának szét. Ha az ember nem ismerné se a hűséget, se a bölcseséget, csak a pillangó látszat életét élné. Feledésről csak bűnözők, vagy kicsinyhitűek ábrándoznak.

Eszembe jutnak a Nyugat városai az első világháború után. Verdun és a Somme óriási temetői között Európa dróton rángatott bábuként táncolt. Éjjel-nappal járta

a foxtrottot és one-stepet, a simmit és tangót. Ezek voltak azok az évek, amikor Paul Morand banálisan exotikus könyveit írta, amikor a genfi tó partján a széplelkek olyan gyönyörűen fecsegtek. Nem messze már fenekedtek a feketeingesek, a német tábornokok eljátszották az első „puccsokat", Krupp, Schneider, Basil Zaharoff és sir Henry Deterding pedig már számítgatták, mennyit keresnek minden tonna lenyúzott emberhúson.

S az emberek, akik arra vágytak, hogy megcsalják őket, két foxtrott között jámbor képpel ismételgették: „Nem lesz többé háború!" Eszükbe jutottak-e ezek a szégyenteljes, elfelejtett évek, amikor „Junkers" repülőgépek lebegtek a fejük fölött, mikor meglátták a drótsövényeket, a halálfejes SS-legényeket, a halált egy órával pirkadat előtt?

Mi pajzsként őrizzük az emlékezetet s nem engedjük meg, hogy akár szakszofonok, akár szép szavak túlharsogják a halottak hangját. Nem akarjuk, hogy gyerekeink tíz, húsz vagy harminc év mulva ismét átéljék június huszonkettedikét.

A két háború között babaszalvétát felkötött mészárosok és diplomata-frakkba bújt visszaeső bűnözők vezették a vakokat. A „megbékéltetők" olajágak alá rejtették Essen kohóit. Azon gondolkodtak, hogy a Reichswehrt büntetőkülönítménnyé alakítják át a népek megfékezésére. Arra gondoltak, hogy az SA és SS segítségével megdöntik Oroszországot. Kivárták, hogy üt az órájuk: a rikácsoló és tajtékzó hódítók felmásztak az Eiffel-toronyra, feljutottak az Akropoliszra és tonnaszám dobták a robbanóanyagot a bevehetetlennek látszó szigetországra.

Elfelejtettük-e, ki terített goblent és szórt melegházi orchideát a barbárok útjára? Elfelejtettük-e, hogy az út Auschwitzba Münchenen át vezetett?

A béke sorsára gondolok. Alig egy hónapja született meg a béke. Tudják-e, milyen drága nekünk ez a régenvárt újszülött? Nem akarjuk, hogy hanyag dajkák halálos álomba ringassák.

Nincs bennünk bosszúállás. Nem feledkezünk meg az együttérzés és emberiesség hagyományairól. Hadd játsszanak Berlin terein a német gyerekek. De emlékezünk a Ruhr-vidék iparmágnásaira, az egyetemi fokozatú, jóbizonyítványú hóhérurakra, a hitleri állam és hadsereg gerincére. Nem ütjük az elesetteket, de a csúszómászókat igen, mert ezek csípnek. Nem létezhetnek egymás mellett emberek és emberevők, békeszerető népek és fasiszták.

A hajnal ködében, mikor már nincs háború, de nincs még béke sem, egyesek nem jól látják a dolgok körvonalait. Hajlandók a fegyvertársat ellenségnek, az SS-legényt humanistának tekinteni. Kísértet tűnik fel hirtelen, tangót fütyörész és fölényesen mosolyog: „Én is harcoltam . . .” Igen, ő volt az, aki elsőnek támogatta a feketeingeseket, mikor mustárgázzal támadtak az abesszíniaiakra. Igen, ő volt az, aki hévvel rejtegette Németország kalózait. S mikor ezt látják, a becsületes emberek így imádkoznak: „Világosságot! E szörnyű tragédia után nem akarunk ilyen förtelmes komédiát nézni!”

Franciaországban egy napórán a következő bölcs felírást láttam: „Mindnyájan ejtenek sebet, de egy öli meg!” Ha megvizsgáljuk a fasizmus holttestét, sok sebet találunk rajta — könnyű karcolásokat és súlyos sebeket egyaránt. De csak egy volt halálos, az, amelyet a Vörös Hadsereg ejtett rajta, jóval a mai diadalok előtt: Sztálingrádban.

Az orosz nép sohasem szenvedett nacionalizmusban, a felfuvalkodott pulykák és vastagbőrű vízilovak betegségében. Mikor az oroszok még nem egyenesítet-

ték ki derekukat, imádkoztak az „egész világ békéjéért". Mikor azonban megértették saját erejüket, kezet nyujtottak a többi nemzetnek és ezt mondták: békét az egész világnak! Az orosz nép vendégszerető, barátságos, tisztaszívű, nem igyekszik elbújni a falak, óceánok, hegyek mögé, olyan a lelke, hogy megmenti az idegen gyerekeket is, a más boldogságát is. Nevet az öntömjénező vakokon, akik azt hajtogatják: „Az én kunyhóm szélről fekszik" — az orosz kunyhó sohase fekszik szélről, hanem mindíg odasímul a többihez, s ha mégis egyedül áll a határban, akkor is középpont lesz — nem önzésből, hanem önfeláldozásból.

Hány oldalt teleírtak a gőgös hitleristák, csakhogy bebizonyítsák a világnak fensőbbségüket! Most meghunyászkodva mosolyognak: „az elsőkből" utolsók lettek. Népünk sohasem hangoztatta fensőbbségét, s ha a világ valamennyi népe szeretettel, lelkesedéssel tekint rá, nem azért teszi, mert létezik holmi fensőbbrendű „orosz koponya", hanem mert az oroszoknak szívük és szovjet öntudatuk van.

Akadémiánk ünnepére valamennyi országból tudósok érkeztek, hogy kifejezzék tiszteletüket a szovjet tudomány és a Vörös Hadsereg iránt, amely megvédte a kultúrát. A történetírók elmondják majd, hogy a XX. század közepén a barbárság éjszakája lebegett a világ felett, könyveket égettek, tudósok haltak meg a koncentrációs táborokban, német lovak nyerítettek az egyetemek előadótermeiben. A Moszkva körül elesett hősök között volt olyan, aki talán nem tudott Langevin műveiről, Einstein felfedezéseiről, nem hallott sem az oxfordi egyetemről, sem a Sorbonne-ról, mégis segített megvédeni Prometheusz tűzét a fasiszta éjszakától. Ki tudja, mi lett volna Londonnal, ősi épületeivel és gyermekeivel, ha abban az időben, amikor a németek a La Manche-csatornánál átkelésre készülődtek, nem

állt volna a Vörös Hadsereg a Nyemannál. Mi történt volna Shakespeare szülőföldjével és a messzi Amerikával, ha a Vörös Hadsereg katonái nem harcoltak volna már három éve a hitleristák ellen?

Párizsban még megvan Molière szülőotthona, még áll a ház, ahol az első jakobinusok a szabadságról beszéltek, ahol Corot festett. Milyen jó, hogy e házakban nincs többé fasiszta, hogy a Volgán, a Donon, a Dnyeperen lezajlott csaták segítettek Párizs felszabadításában! Londonban még láthatjuk azt a terecskét, ahol a kis Dorrit játszott, még megvannak az utcák, ahol Byron és Shelley sétáltak. Az emberiség sok értéke él még Londonban. Milyen jó, hogy segítettünk Londont megvédeni! Visszaadtuk Lengyelországnak a Wawel szépségét, Mickiewicz és Szlowacki síremlékét. Nyugaton már felharsantak a győzelmi jelek, mikor mi még Prága szabadságáért harcoltunk: a hitleristák még sanyargatták ezt a csodás várost, de mi visszaadtuk a cseheknek. A szovjet katonák akkor haltak meg Prágáért, amikor a legfájdalmasabb volt meghalni. S ha a weimari ház, ahol a nagy öreg halála percében így kiáltott fel: „Több világosságot!", ha e ház egy évszázad mulva is vonzani fogja a vándorokat, mindez azért lesz, mert a Vörös Hadsereg előzte a sötétséget, megmentette Goethe hagyatékát.

Egyes külföldi írók mindmáig „csodának" nevezik győzelmünket: az események azonban megcáfolták őket. Mire is hivatkozhatnának, ha nem a sors szeszélyére? Nem tudják megérteni, hogyan állt helyt a Szovjet Köztársaság fiatal hadserege, mikor a Reichswehr rávetette magát. Hiszen a németeknek akkor nagyobb háborús tapasztalatuk és fejlettebb haditechnikájuk volt. Egyes külföldi irodalmárok hozzáteszik: „Emellett a németeknek nagyobb kultúrájuk is volt". Régi és szomorú tévedés! Vajjon egy nép kultúráját csak a gépek meny-

nyisége, a könyvek kötése vagy a hazug, külső csillogás határozza meg?

Buchenwaldban találtak egy könyvet, amelyet nem pergamentbe, hanem halálrakínzott foglyok bőrébe kötöttek — ez volt a „Mein Kampf". Akad, aki gyönyörködik a kötésben és így szól: „Íme, a kultúra csúcsa!" Van, aki undorral dobja félre és ezt mondja: „Még a Sandwich-szigetek kannibáljainak is magasabbrendű kultúrájuk volt, mint ezeknek a könyvbarátoknak."

A kultúra az alkotás szakadatlan folyamata. A kultúrát teremteni kell . . . S az új alkotások kifejlesztésében, az Új átérzésében mi a többiek élén jártunk.

Tudtuk, miért harcolunk, ebben rejlett az erőnk. Nem azért tudtuk, mert ennyi meg ennyi cikket olvastunk, hanem mert már mögöttünk volt negyedszázados szovjet élet, mert újságcikkek előtt könyveket olvastunk, mert mielőtt fegyvert fogtunk, körzőt és tollat tartottunk kezünkben. A hitleristáknak a háború hasznos mesterség, érdekfeszítő sport vagy társadalmuk természetes állapota volt. Emlékszem, mennyire meglepett az első, 1941 nyarán készült német naplók egyike. A naplót egy német értelmiségi ember írta. Meglepett az átmenet a júliusi mámorból az augusztusi mélabúba: mikor a németek beleütköztek az oroszok ellenállásába, a napló írójának egyszerre eszébe jutott Remarque regénye és felsóhajtott: „miért?" Vajjon azok a hősök, akik Leningrádnál szembenéztek a halállal, kérdezték-e: „miért?". Vajjon ennek a nagyvárosnak asszonyai, öregei és gyermekei kérdezték-e: „miért?"

Hitler hadseregét mohóság és dölyf hajtotta előre, de mikor a németek megtudták a balsikereket, félhangosan zúgolódni kezdtek, csipkelődő kis dalokat vagy anekdotákat költöttek, amelyekben kigúnyolták saját magukat. Már jóval a sztálingrádi végleges vereség előtt erkölcsileg széthulltak.

A megpróbáltatások éveiben ragyogó világossággal bontakozott ki népünk nagysága : nem rózsaszirommal próbáljuk ki a szív erejét, hanem vassal. A győzelem titka abban rejlik, hogy hogyan élte túl népünk negyvenegy és negyvenkettő nyarát. Vannak pillanatok, amikor az ember egyedül dönti el lelke mélyében, élet és halál kérdését. A németek gyorsan nyomultak előre keletre. Lángokban állt Gomel és Csernyigov, Guderian harckocsijai behatoltak hátországunkba. Ki gondolta volna e napokban, hogy a Vörös Hadsereg egyszer még ott vonul végig az Unter den Lindenen? De a mi embereink akkor is tudták, hogy győzni fognak. Nem vak hit volt ez, hanem magasabbrendű öntudat ; ezt bizonyította mindaz, ami a megpróbáltatásokat megelőzte : az új világ születése, amely geológiai rétegek megmozdulásához hasonlított, a munkásegyetemek s a kolhozok, Kuznyeck kohói és a Cseljuszkin-expedíció hőskölteménye, az Állami kiadó milliós példányszámai és istenhátamögötti helyeken előadott Shakespeare-drámák, minden ember, valamennyi bolsevik munkája, Sztálin életműve, Sztálin esküje.

Egy értelmes német tábornok, a német diadalok napjaiban jelentést írt az orosz lakosság magatartásáról a megszállók iránt : „A lakosság túlnyomó többsége nem hisz a németek győzelmében. Mindkét nembeli ifjúság szovjet érzelmű és bizalmatlanul fogadja propagandánkat. Ezek a hétosztályos iskolát és magasabb képzettséget nyert fiatalemberek olyan kérdéseket tesznek fel, amelyekről magas értelmi színvonalra lehet következtetni. Megőrizték és olvassák a szovjet irodalmat."

Voltak tanítóink és íróink. Éltek a gondolatnak és a szívnek az emberei ; negyedszázad alatt megosztották hevüket, vérüket, reményeiket fiatalabb elvtársaikkal. És 1941-ben a világ meglátta, mivé nőtt

az elvetett mag, hogyan nőtt ki Sztálin munkájából, Gorkij könyveiből, a caricini, perekopi, a keleti és nyugati csaták hőseinek véréből a hatalmas hadsereg.

A merészség lehet velünk született jótulajdonságunk, de van bátorság, amelyet nem a bölcsőből hozunk magunkkal, hanem amely a gondolatok és az érzések érettségével függ össze. Népünk bátorsága meglepte a világot. Emlékeztessünk-e rá, hogyan áldozta fel magát egy csapat katona, mikor felrobbantotta a vityebszki hidat, hogyan ismételgette egy rádiós: „Rám tüzeljetek!", hogyan haltak meg a sebesülteket elszállító lányok, hogyan harcoltak diákok a hatalmas germán birodalom ellen, hogyan kúszott egy vörös katona robbanópalackkal a kezében az ellenséges harckocsihoz? Emlékeztessek-e a hátország bátorságára, hogyan mentették meg a munkások a gyárakat, hogyan védték a vasutasok a szívnek vért szállító ereket, hogyan vívták a maguk csatáját az asszonyok, ekékkel és kaszákkal az eldugott falvakban, holott alig kaptak levelet és biztatást? Megírták a hőstetteket, azokat az epizódokat, amelyek rendkívüliségükkel figyelmet ébresztettek, majd lassan a hőstetteket is hétköznapi szürkeség lepte be, mert a hősiesség már benne volt a levegőben, maga a hősiesség lett a levegő: ezt lélegeztük be, nem is figyeltünk rá.

A megpróbáltatások napjaiban a nép, lelkének egész szeretetével fordult a szülőföld felé és ez olyan forró, erős érzés volt, hogy a kis dombokat, szakadékokat, gödröket és földhányásokat védő emberek megfeledkeztek önmagukról. Valaha régen az emberek egy maroknyi földet a szájukba téve esküdtek. A Vörös Hadsereg is a szülőföldre esküdött a legszörnyűbb napokban. Kétszeresen drága lett számunkra a szovjet haza, régi és új városaink, rétjeink, dalaink, a gyerekek

kiáltása a folyón túl, a vörös berkenye a határban, sőt még a gödrök is az úton, amelyeket azelőtt annyiszor átkoztunk a szívünk mélyén. Az oroszok megismerték a Kaukázus havát, a hegyi forrásokat, a korareggel ezüstös levegőjét, amikor a visszhang hosszan ismétli a barátság szavait. A grúzok viszont meglátták Észak fehér éjszakáit, a széles folyók lassú hömpölygését, vén fák álmát. Negyven nép fiai védték Leningrádot — Nagy Péter, Puskin, Lenin városát. S ha egy szibériai végigment a Moszkva partján, büszkén gyönyörködött a Kremlben: itt van Oroszország multja és itt van a világ jövője.

Hazaszeretetünk azonban nem távolított el más népektől. Nem, a háború éveiben még bensőségesebben átéreztük, a munka embereit, a szabadság barátait összekötő testvériséget. Tudjuk, mit éltek át a fasiszták kezébe esett népek. Ha katonáink könnyen megértik a szerbek, a lengyelek vagy a csehek nyelvét, szavak nélkül is megértik a franciákat, a norvégokat, a görögöket. Büszkén tekintünk a mauzoleumra, ahol Lenin alussza álmát: Sztálin megtartotta esküjét, megmentette hazánkat és megmentette a világot.

Sztálingrád előtt, mikor békés napokról álmodoztunk, feltűntek előttünk a mult képei, 1941 tavasza, a virágok, amelyek akkor júniusban már nem virágoztak el. Így néz vissza a megtett útra a hágóra ért vándor.

Sztálingrád hágó lett: láttuk már a ködben a jövőt, sejtettük már, milyen lesz az élet a győzelem után. Még drágább, még kedvesebb lett szülőföldünk, mert szeretteink, barátaink, bajtársaink vére öntözte. Tudjuk, hány sebet kapott ez a föld. Csak az a lelkesültség, az a tűz, amellyel megvédtük, csak ez segíthet a gyógyításában. Ahogy a páncélosok és gyalogosok mentek rohamra, úgy indulnak most támadásra a

kőművesek és építészek is. Dicsőség övezi a mérnök és tanító, az agronómus és az író fegyverét.

Láttuk a győzelmet — barátunkat a harcban — ott járt a szuronyok hegyén, megpihent a katona tábortűzhelyénél, támogatta az elgyengültet. Eljő a nap, amikor a győzelem bemegy minden szovjet házba, leül az asztalhoz és megszegi a kenyeret.

1945 júniusában.

A TERMÉSZET TÖRVÉNYE

Az elmúlt tél hideg és páratlanul hosszantartó volt Európában. Az emberek örvendeznek a tavasz visszatértének. Nem könnyű ez a tavasz: most már Európa valamennyi népe jól tudja, milyen mélyek a sebek, amelyeket ez a szörnyű háború ejtett. Két évvel ezelőtt sokan azt hitték, hogy egy csapásra — mint a mesében — kinőnek a lerombolt városok, eltűnnek a fasizmus jelei. Most vége az illúzióknak. Európa háborút átszenvedett népei nem pihenték, nem aludták ki magukat, nem laktak jól. Sok országban a háborúszülte nyomorúsághoz elemi csapások is járultak — szárazság, áradás, fagy. Az emberek csak azért nem vesztik el a bátorságukat, mert a fasizmus tele mégis csak mögöttük van már.

Vajjon mit éreznek a munkások, a lelkiismeretes emberek — akár oroszok vagy amerikaiak, angolok vagy franciák — mikor meghallják az új háborúra szóló felhívásokat? Még alig sarjadt ki a fű az elesettek sírján, még romok hevernek a virágzó városok helyén, fülünk még zúg a zuhanóbombázók és a hatcsövű aknavetők sivításától, az elesettek szülei még nem törölték le szemükről a könnyeket, az életben maradtak édesanyái még nem gyönyörködhettek kedveseikben, de

azok az emberek, akik úgy látszik nagyszerűen megvoltak zabkása és konzervhús nélkül is, már emberhúsra fenik a fogukat — csábítja őket a tegnap emberevőinek dicsősége.

Earle úr Pennsylvania állam volt kormányzója, az USA törökországi követe — nem valami jött-ment. Earle úr a kongresszus bizottságában kijelenti, hogy haladéktalanul támadást kell indítani a Szovjetunió ellen, és ha ez valami okból lehetetlen, „szörnyű hatású fegyvereket kell titokban készíteni".

Amikor Amerikában jártam, néhány jóindulatú ember azt mondta nekem, nem érdemes törődni Earle úrral, hiszen — gyógyíthatatlan alkoholista. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy magas polcra ne üljön és abban se zavarja, hogy beszédeket tartson a kongresszus bizottságában. Earle úr nem egyedül áll. A kongresszus egy másik tagja, Rankin, Mississippi állam rabszolgatartóinak képviselője, két héttel ezelőtt a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolatok megszakítását követelte. Egy másik kongresszusi tag, Crawford úr, Michigan állam képviselője, nemrég így nyilatkozott: „Az USA mondja meg az oroszoknak, hogy azonnal szereljenek le, különben atombombát használunk." Senkisem mondta nekem washingtoni látogatásomkor, hogy nevezett kongresszusi tagok gyógyíthatatlan alkoholisták. Könnyen meglehet, hogy csak jegesvizet és forralt tejet isznak. Beszédeiket — éppúgy, mint Earle úr kijelentéseit — nem alkoholmámor, hanem a fasizmus diktálta.

Nehéz az amerikaiaknak végrehajtaniok Németország úgynevezett nácitlanítását. Mi történik, ha a hitleristák idézik a tiszteletreméltó kongresszusi tagok beszédeit? Hiszen sem Earle, sem Crawford, sem Rankin, sem többi kollégáik nem mondtak semmi újat, egyszerűen megismételték Hitler, Göring, Göbbels, Rosen-

berg szavait. Lehet-e valakit Bajorországban elítélni olyasmiért, amiért Michiganban vagy Mississippiben havonként és soronként fizetnek?

Churchill úr nemrég közzétett cikkei tele vannak keserű sértődöttséggel: felháborodik, hogy a fasiszta kakasülő megtapsolja a washingtoni szólistákat, és közben megfeledkezik Fultonban tartott beszédéről. Nem tudom, van-e a „kereszteslovagok" világában iroda a szerzői jogok védelmére. Oda kellene fordulnia Churchill úrnak. Csakugyan ő mondta először: „E" — az amerikai Bobcsinszkij előtt. De előtte már egy német őrvezető egészen hasonló „E"-t mondott, s mindenki tudja, mivel végződött ez az „E".*

A fasizmus érti a módját, hogy álruhát öltsön, más színűre fesse magát. Könnyen átvándorol egyik országból a másikba, egyik kontinensről a másikra. Hivatkozhat nemcsak az ördögre, hanem istenre is, idézheti nemcsak Nietzschét, hanem a bibliát is. Beszélhet akár negyven nyelven is, de bármilyen nyelven beszél is, mindíg egy és ugyanazt mondja.

Mikor az újságokban találkoztam a „félfasiszta" kifejezéssel, eszembe jutott Puskin egyik epigrammája:

Félig — kupec, félig — nemes,
Félig — okos, félig — ostoba
Csibésznek is fél, de nem csoda,
Ha kisül: a gazságban — teljes.

A „félfasiszták" miatt nem kell nyugtalankodni: őket nem fenyegeti az átváltozás veszélye. Ők ma is

---

* Gogolj „Revizor" című vígjátékának egyik mulatságos jelenetében Dobcsinszkij és Bobcsinszkij azon vitatkoznak, ki mondta előbb a másiknak „e". Erenburg itt az Európa („E") egységesítését bejelentő megnyilatkozásokra céloz. — *Ford.*

„teljes" fasiszták, csak ideig-óráig szégyenkezve, félig elrejtik teljes magukat.

Ellenfeleink azt mondják, mi mindenkit fasisztának nevezünk, akit nem szeretünk. Ez nem igaz. Az igazság az, hogy egyetlen fasiszta se szeret minket. Nemcsak hogy nem szeretnek, hanem háborúra uszítanak ellenünk. Ha máskép cselekednének, nem volnának fasiszták.

A kardcsörtetés nem mai találmány. Fulton és Washington előtt már megvolt az erkély a piazza Venezián, a stadion Berlinben. „Keresztes hadjárat" a kommunizmus ellen — nem új dolog. Inkább plágium. Az amerikai beszédek előtt — ha emlékezetem nem csal — volt már „antikomintern paktum".

Az amerikai újságok százai, néhány vaskalapos tory sajtószervei, azok a francia újságok, amelyeket külföldiek vásároltak meg, napról-napra azt írják, hogy „az oroszok — imperialisták", a „Szovjetunió terjeszkedni akar", „Moszkva a békét fenyegeti". Régi fogás — a menekülő tolvaj azt kiáltja: „fogják meg a tolvajt!"

Ki beszélget a békéről pisztollyal az asztalon? Ki épít katonai támaszpontokat öt világrészben? Ki avatkozik más államok ügyeibe? Ki vesz más népeket gyámság alá? Ki vezeti vagy szítja titokban a harcot Görögországban, Indonéziában, Kínában, a Közel-Keleten? Kinek az ágyúit, hadihajóit, oktatóit, ellenőrzőit küldik most Kínába és Törökországba, Iránba és Görögországba? Kinek kellenek Nápoly műremekei, a manillai szivarok, az algíri rádióállomások, a sangháji lebujok, az Azori szigetek, az iráni olaj és Nepál természeti kincsei? Ki avatkozik nyiltan más államok ügyeibe, mert „nem tűri a kommunistákat"? Ki bírálja képmutatóan a demokratikus államok választásait, otthon a maga portáján pedig megfosztja

választójogától az úgynevezett „színes" polgárok millióit? Ki esküszik Jeffersonra, hogy Caldariszon segítsen, ki hivatkozik a „Szabadság Chartára", hogy Salazaron segítsen, ki dicsőíti Cervantes lángeszét, hogy Francót támogassa? Ki gyüjtötte maga köré a szökevényeket, bűnözőket, hogy ma ágyúgyárakban dolgozzanak, holnap meg ágyútöltelékké váljanak? Ezek az új „keresztes-lovagok" sokat beszélnek „áttelepült személyekről". Nem helyesebb-e áttelepült fasizmusról beszélni?

Az amerikai gengszterek nagy szavakkal szeretik leplezni hitvány ügyeiket. Ha Mississippiben vagy Georgiában (USA) egy négert benzinnel leöntenek és meggyujtják, a gyilkosok közül egyesek altató dalt énekelnek, mások imádkoznak, ismét mások az igazságszolgáltatás diadalát hangoztatják — a tiszteletreméltó fajvédő lánya pedig, akinek apja nem sajnált egy hordó benzint e nemes célra, érzelgős románcot énekel. Mikor atombombákat próbáltak ki Bikini-szigeten, az amerikai képmutatók nagymennyiségű pénzt adtak össze a robbantásnál elpusztult kecskék emlékművére.

Igen, ezek az urak egyik zsebükben bombát, a másikban meg húsvéti tojást rejtegetnek. Mennyi megható beszédet mondtak és mondanak a „görög és török demokrácia megsegítéséről"!

Ettől a siruptól még az edzett gyomrú Walter Lippmann is hányingert kapott. Ezt írta: „Támaszpontokat kell létesítenünk a Szovjetunió jelentős központjainak közelében, hogy végezzünk a Vörös Hadsereggel. Nem szükséges fárasztanunk magunkat olyan magyarázatokkal, amelyeknek semmiféle kapcsolatuk sincs az elfogadott határozatok lényegével. Senki se kényszerített minket, hogy »segélyről« beszéljünk. Nem szükséges »demokráciáról« se beszélni, amikor mindenki előtt világos, hogy a jelenlegi görög kormány a demokrácia szánalmas karikatúrája; Török-

országot pedig, noha tiszteletreméltó kormánya van, nem lehet demokráciának nevezni. A Fehér Ház és a Külügyminisztérium úgy véli, az amerikai nép még nem ért meg a stratégiai kezdeményezésre, a helyes döntéseket meg kell fűszerezni, fel kell vizezni, megédesíteni, hogy a népet megnyugtassuk."

Vajjon mindezek az urak nem értik meg: ha ellenálltunk Hitler seregeinek, nem remegünk meg egy tucatnyi dörgedelmes beszédtől vagy száz és száz fenyegető cikkecskétől sem?

Tudom, az átlag amerikait rosszul tájékoztatták mindarról, mi történik vagy történt az Egyesült Államok határain túl. Olvassák csak el az amerikaiak, hogyan indítottak hadjáratot a fasizmus előfutárai 1919-ben a fiatal szovjet köztársaság ellen. Győzelmi mámortól ittas hatalmak rohantak akkor ránk, holott gyengék és fegyvertelenek voltunk. Hadd tudja meg az átlag amerikai, hogyan végződött a harc Ogyesszáért, Arhangelszkért, Vlagyivosztokért. Noha gyengék és fegyvertelenek voltunk, kiűztük a bitorlókat, de nem tudtuk megbüntetni őket népünk szenvedéseiért. Az üzletemberek meggyőződtek róla, hogy a szovjet nép ellen viselt háború nem jövedelmező vállalkozás. Osztalék helyett — fejbekólintást kaptak. Negyedszázaddal később egy őrült német őrvezető megbolondította népét és megismételte — nagyobb méretekben — a beavatkozók csínyét. Hadd jusson eszébe az átlag amerikainak, mivel végződött ez: nemcsak kiűztük a bitorlókat, hanem meg is büntettük őket. A fasiszták, akik arról ábrándoztak, hogy ránk kényszerítik a maguk rendjét, először „lovagkeresztet" kaptak a nyakukba, később pedig közönséges kötelet. Az újsütetű keresztes-lovagok láttára jussanak az átlag amerikai eszébe a német temetők keresztjei. Sztálingrád népét nem lehet megrémíteni.

Sok vért hullattunk a szabadságért vívott harcban. Saját vérünkkel fizettük meg a győzelmet: megmentettük magunkat és a világot.

Amerikában nemrég jelent meg Dean tábornok könyve, a „Különös szövetség". Dean az USA katonai missziójának vezetője volt Moszkvában. Most ez a különös tábornok „különösnek" találja a két nép szövetségét. Mikor a Volgánál álltunk és a németeket a Volgától a Dnyeper felé kergettük, mikor az amerikaiak és az angolok kihasználták azt a nyugalmat, amelyet a Vörös Hadsereg harca teremtett meg nekik és két évig varrogatták fel az utolsó gombot új köpenyükre, ekkor a Szovjetunió és az USA közötti katonai szövetség egészen természetesnek látszott Dean tábornoknak. Nem azt találja ő „különösnek", hogy mi kiálltunk a halál elé, hanem hogy győztünk. Ez nem illet terveibe.

Miért veszítették el lelki egyensúlyukat, logikájukat, józan gondolkozásukat? Mindnyájan ismerjük Tyutcsev költeményét:

Dühong a tél, háborog,
Ereje már fogytán,
Ablakon tavasz kopog
S gazda lesz a portán.
. . . Iszkol már a vén banya
Érthető, hogy mérges.
A havat csapkodhatja,
Foga már nem vérez.
Tavasz arca piroslik,
Bú nem gyötri lelkét
Hiába fondorkodik,
Tombol az ellenség.

Ami a vén banyát illeti, Tyutcsev egészen pontos volt: azért dühöng, mert elmúlt az ideje.

Nem vagyunk egyedül, velünk van Európa valamennyi népe. Ezek a népek jól tudják, mennyi orosz vér folyt a gyűlölt fasiszták ellen folytatott harcban. Egyik legutóbbi cikkemben emlékeztettem erre. A *New York Times* szememre veti: „Nem emlékeztem meg a sok billió dollárról, a »lend and lease«-ről . . ." Hogyan magyarázzam meg: nincs olyan bevételi-kiadási könyv a világon, amelynek egyik oldalán a vérpatakokat könyvelnék el, a másikon pedig — a dollárokat. Európa sokszáz városában van „Sztálingrád-utca", de seholse láttam „lend and lease-utcát" . . .

Nem vagyunk egyedül: velünk van a világ valamennyi népe. Ellenségeink csak azok az amerikaiak, akik az amerikai nép ellenségei is. Csak azok az angolok vannak ellenünk, akik az angol nép ellenségei is. Csak azok a franciák vannak ellenünk, akik a francia nép ellenségei is. Velünk tart minden nép, mert mi a békét védjük. A háború éveiben megmutattuk, hogy tudunk harcolni. De ez nem azt jelenti, hogy szeretünk harcolni. Mély meggyőződésünk, hogy az anyák nem „kereszteshadjáratokra" szülik gyermekeiket, az emberek nem a bombák számára építik házaikat, a népek nem azért nyerték meg a szörnyű háborút a fasizmus ellen, hogy az áttelepült fasizmus néhány évvel később még szörnyűbb vérengzést robbantson ki.

Walter Lippmann úr azt mérlegeli, mennyire felnőtt az amerikai nép, s mennyire nem az. Az átlag amerikai politikai látóköre korlátolt. Az átlag amerikai még nem annyira felnőtt, hogy megértse, miként teszik bolonddá naponta háromszor Lippmann úr is és más „stratégiai" működvelők is. De az átlag amerikai felnőtt a józan gondolkodásig. Ezért próbálják az amerikai imperialisták „megfűszerezni, felvizezni, megédesíteni" embertelen terveiket. Ezért kell az amerikai népet, Lippmann úr szavai szerint „megnyugtatni".

Earle úr nyiltan bevallotta, hogy „a Szovjetuniót most lehetetlen megtámadni, mert az amerikai nép túlságosan hiszékeny". Igen, az átlag amerikai még nagyon hiszékeny, ha egyszer elhiszi újságjainak, amit — tárgyilagos tájékoztatás leple alatt — az állítólagos „vörös imperializmusról" hazudnak neki. Igen, az átlag amerikai nagyon jóhiszemű, hogyha nem küldi Earl urat a Kongresszusi Bizottságból ideggyógyintézetbe. Az átlag amerikai azonban mégsem annyira jámbor, hogy elmenjen meghalni a dühöngő olajkirályok, fegyvergyárosok és egyéb atomlovagok osztalékáért. Az amerikaiaknak van eszük, szívük, emberi érzésük. Most nyugtalankodnak jövőjük, a közeledő válság, a kapzsi vállalkozók, a növekvő árak és a növekvő reakció miatt. Az átlag amerikai nem lángelméjű politikus, de élő ember. Élni, dolgozni, szórakozni akar. S nem lehet visszakergetni a csapatszállító hajóra.

Még várhat ránk fagy és sorscsapás, de az emberiség tele nem tér már vissza. A londoniak nem azért viselték el a kegyetlen bombázások telét, nem azért élik most át a sötétség, a hideg, a szükség telét, hogy visszatérjenek a „gentleman agreement"-ek, a „benemavatkozás" és a Chamberlain-féle zarándoklások szégyenteljes napjaihoz. Az angol nép sokat szenvedett, nincs ínyére résztvenni lenézett csatlósként az új „keresztes háborúban". Anglia bányászai, fémmunkásai, szövői nem szólaltak fel Fultonban. Ők nem felelnek sem egyesek szólószámaiért, sem mások baráti duettjeiért.

Ki kényszeríti a francia népet, hogy elfeledje a megszállás fekete éveit? Vajjon azért haltak meg az ellenállás hősei, a franctireurök és partizánok, hogy Paul Reynaud vagy Franciaország többi sírásója a Wall Street „hecc-nyelvét" franciára fordítsa le?

Azért harcoltak-e Lengyelország, Bulgária, Csehszlovákia, Albánia népei, hogy visszatelepítsék az át-

települt királyokat, tábornokokat, csendőröket? Azért, hogy önálló államok európai Fülöp-szigetekké alakuljanak, vagy még egy másik Görögországgá, ahol amerikai ellenőrök váltják fel az angolokat?

Tíz évvel ezelőtt május elseje Spanyolországban ért. A spanyol nép bátran verte vissza a fasiszták támadásait. Akkor Németország és Olaszország támogatták Franco hóhérait. Most itt is megtörtént a felváltás: ma Nagy-Britannia és Amerika támogatja Franco hóhérait. De a spanyol nép szabadságharca folyik tovább. S ebben a harcban a nép fog győzni.

Csak nagy költő tolla méltó a görög nép tragédiájának megörökítésére. Ez a nép hősiesen harcolt a fasiszta megszállók ellen. S mikor már győzött, elvették szabadságát, nyakára ültettek kitűnő dajkákat, kitűnő gépfegyverekkel. Napról-napra megkínozzák, kivégzik a görög hazafiakat, akár a német megszállás éveiben. De a görög nép szabadságharca folyik tovább. S ebben a harcban is a nép fog győzni.

Népünk nagy erőfeszítéssel gyógyítja háborús sebeit. Most a jövő aratásra gondolunk, téglára és fára, árváinkra. Természetesen nehezünkre esik, ha olyan emberek sértegetnek, akik nemrég még barátainknak tettették magukat. De minél hangosabbak ellenségeink, annál jobban szaporodnak barátaink. Ellenségünk akad bőven minden országban, az egyikben száz, a másikban százezer. S valamennyi országban csak egy barátunk van: a nép. Nehéz időket élünk: a tél ellentámadásba akar átmenni. De vannak a természetnek törvényei, amelyeket nem tudnak megváltoztatni a különféle nagytekintélyű parlamentekben előterjesztett törvénytervezetek sem: a télre tavasz következik!

1947 májusában.

ELLENSÉGEINKRŐL ÉS BARÁTAINKRÓL

Emlékszem, 1942 őszén Rzsev mellett az eljövendő békéről beszélgettünk. Akadtak köztünk lelkesek is, tartózkodók is, de még a leghitetlenebb se tudta akkor elképzelni, milyen arcátlanságra vetemedhetnek a csalók. Negyvenkettőben egyes emberek, akik szövetségeseinknek nevezték magukat, így beszéltek: „Miért siessünk a második fronttal?" Most így kiabálnak: „Miért halogassuk a harmadik világháborút?" A harcot nem látott vitézlászlók, akik a más véréből jövedelmet csapoltak le, kardjukat csörtetik. Doktor Robert Montgomery, a texasi egyetem tanára, azt bizonygatja, hogy az amerikaiak huszonnégy óra alatt hetvenöt millió oroszt tudnak megölni. (Pontosan ennyit) „Nem velük törődöm, hanem magunkkal. Ha meg kell ölnünk őket, jobb ezt mindjárt megtenni, semmint három év mulva."

Doktor Robert Montgomery és a hozzá hasonlók azt állítják, hogy meg kell védeniök a „nyugati" kultúrát a bolsevikoktól. Egyesek a „kultúra" szóhoz még egy címkét ragasztanak: „európai" vagy „atlanti". Emlékeztetnem kell a festői részletekre. Éppen az „atlanti" kultúra védelmére felszólító egyik cikkben olvastam egy tudósítást a kultúra védőinek legutóbbi kulturális

vívmányairól. Chicago városi tanácsa egy bizonyos John Barclayt ünnepelt, aki kezének és lábának segítsége nélkül, háromszáz yardot ugrált fejével a földön és ezzel felállította a fejenjárás rekordját. Ez persze ártatlan szórakozás és én csak azt szeretném mondani, hogy a „nyugati" kultúra védelmezői, az atomgyógyszerek szakácsai, a „Marshall-terv" uzsorásai és a harcias doktor Montgomery ugyanarra használják a fejüket, amire a chicagói különc. De őket szemlátomást nem vonzza az az érem, amelyet John Barclay kapott, ők olyan tölgyfaleveles lovagkeresztről álmodoznak, amilyet az egykori „führer" osztogatott bőségesen keresztes vitézeinek.

Kik az európai kultúrának ezek a védelmezői? Hirosima kísérletezői, akik emlékművet állítottak a Bikini szigeten, az atombomba kipróbálásakor elpusztult kecskéknek, akik Georgia, Dél-Karolina, Mississippi és más hasonló, élenjáró államokban eleven négereket égetnek el nagy szakértelemmel, azok a képmutatók, akik Darwin elméletének előadásáért börtönbe ültetik a tudósokat, a Ku-Klux-Klan hívei, akik hajbókolnak a „Nagy Sárkány" előtt, a kipróbált fajvédők, dollárhajhászok, a lend and lease Shylockjai, az olajkirályok, a zsaroló újságok és rágógumi-gyárak fejedelmei, a munkásellenes törvények szerkesztői és a Monroe-elv legújabb magyarázói: Amerika a yankeeké, Európa pedig az amerikaiaké.

Az éhesnek manitoba búzából készült fehér cipót, a didergőnek egy maréknyi szenet, a mezteleneknek nadrágot mutogatnak messziről. Időnként a baksishoz ólmot mellékelnek az engedetlenek számára — míg az új rablóvezéreknek útiköltséget és napidíjat fizetnek — a német fasiszták ellen a második front megnyitásakor feleslegesnek bizonyult fegyvereket a görög antifasiszták ellen használják fel (közepes sikerrel). Európát

még nem sorolták be az Államok közé, de nem egy európait szegődtettek már az amerikaiak szolgálatába. Vannak köztük amerikai sztrájktörőket szállító angol munkáspártiak, akadnak köztük franciák, akik esküsznek az amerikai gyámokra, holott éppen ezek a gyámok Franciaország legdühödtebb ellenségeit gyámolítják — a német nagyiparosokat és Franco tábornokot... Egy olasz filmrendező kitűnő filmet készített azokról a csavargókról, akik az amerikaiaknak cipőtisztításra ajánlkoznak. Olaszországban az amerikaiak elég cipőtisztítót találtak — nem éhes gyerekekről beszélek most, hanem miniszterekről, prelátusokról és írókról...

Éhezik és nyomorog annak a „nyugati kultúrának" a földje, amely állítólag oly drága az Atlanti óceánon túl élő üzletembereknek. A gyámok parancsára folyik a vér mindenütt a világon: hollandok gyilkolják az indonézeket, SS-legények, Oradour hóhérai fojtogatják Vietnam lakosait, görög monarchisták megölik az ellenállás hőseit. Ilyen szerényen mutatkoznak be az „európai kultúra" védelmezői. Az egyes államok önállóságáról nem is kell szólanom. Nagy-Britannia oroszlánját megszelidítette az amerikai táplálék. Washington megtiltja a munkáspártnak, hogy a nagyonis sovány államosítással foglalkozzék. Olaszországban és Franciaországban az amerikaiak zöldhasú bankókat mutogatnak és követelik a kommunisták eltávolítását a kormányból. A Konvent és a Kommün országa az amerikai Johnoknak csupán európai Fülöp-szigeteket jelent. Ha a francia szocialisták a várakozás ellenére nem lennének elég alkalmazkodók, felváltják őket: ott van már a hórihorgas generális, aki megmutatta, milyen mélyre tud hajolni. A *l'Époque* figyelmezteti a franciákat: „az Egyesült Államok közvetlenül is beavatkozhatnak". A *New York Times* pedig képmutatóan sóhajtozik: „Nagy áldozatokat hozunk, hogy megmentsük a kul-

túrát . . .” Tehát Görögországban ők mentik meg az Akropoliszt és ha kénytelenek beavatkozni Franciaország ügyeibe, nyilván csak azért teszik, hogy megvédjék a párizsi Notre-Dame székesegyházat Louis Aragontól . . .

Amerikában talán vannak még olyanok, akik elhiszik, hogy az atomuzsorások valóban a kultúrát védik. Európában azonban ilyen fajankó nem akad. De akadnak olyanok, akik egy tömött erszényért készek újra eladni hazájukat és a kultúrát — a tegnapelőtt münchenistái, a tegnap együttműködői. Ám Európában vannak olyanok is, akiknek drága a hazájuk és a kultúra, akiket nem lehet megkísérteni dollárokkal, megrémíteni bombákkal. A megpróbáltatás évei nem múltak el nyomtalanul, a mag elvált a pelyvától.

Tudjuk, hogy van Atlanti-óceán, amely elválasztja Európát Amerikától. De mi az az „atlanti kultúra”? A régi Spanyolország építészete sokkal-sokkal közelebb áll a régi Grúzia vagy Örményország építőművészetéhez, mint az aztékokéhoz. Párizs története sokkal inkább emlékeztet Prágáéra, mint Atlanta, vagy Philadelphia történetére. Amszterdam vagy Stockholm közelibb rokona Leningrádnak mint Chicagónak. Csak az olyan embernek, aki háromszáz yardot ugrált a fején, csak az ilyennek juthat eszébe a Propylaion-t egy nevezőre hozni a chicagói vágóhidakkal, Hugo-t a fajtörvénnyel, és Európát szembeállítani Turgenyevvel vagy Csajkovszkijval.

A kisebbigényűek csak „nyugati” kultúráról beszélnek. De a kultúrát nem lehet övezetekre osztani. Műveletlenség a nyugateurópai kultúrát egyszerűen szembeállítani az orosszal. Mikor arról beszélünk, milyen szerepe volt Oroszországnak Európa szellemi életében, egyáltalában nem akarjuk csökkenteni a többi nemzet értékét. Falábak a törpéknek kellenek. A saját faji

vagy ősi, nemzeti felsőbbségükről rendesen csak azok kiabálnak, akik nem hisznek magukban. A különböző országok gondolkodói és művészei között ősidőktől fennállott mély kapcsolat tette gazdaggá és változatossá a kultúrát. Tanultunk másoktól és tanítottunk másokat.

Kell-e még egyszer emlékeztetnem arra, hogy a klasszikus orosz regény nélkül nem lehet elképzelni a mai európai és amerikai irodalmat, mint ahogy nem lehet elképzelni korunk festészetét a francia művészek mult századbeli alkotásai nélkül. Belinszkij száz év előtt azt írta, hogy az európai népek „meggondolás nélkül felhasználják egymás tapasztalatait s legkevésbbé sem félnek, hogy nemzeti sajátosságaik kárt szenvednek. A történelem azt tanítja, hogy az ilyen aggodalmak valójában csak erkölcsileg erőtlen és jelentéktelen népek számára állnak fenn."

Nevetséges lenne megvédeni Lev Tolsztojt a texasi atomlovagok ellen. Csak arra emlékeztetek, hogy rövid harminc év alatt a szovjet művészet sok értékeset alkotott s ez eljutott más országokba is és ott tovább virult. Vajjon nem jellemző-e, hogy Eisenstein, Pudovkin, Dovzsenko régi filmjei hozzájárultak most az olasz film megszületéséhez, Prokofjev és Sosztakovics zenéje jótékonyan tükröződik egyes amerikai zeneszerzők műveiben és mint egykor Byron, Majakovszkij is bejárta a régi és Újvilág költészetének minden területét? Ami pedig magát a szovjet rendszer lényegét illeti, ez a rendszer óriási hatással van a világ politikájára, gazdasági életére és kultúrájára. A franciaországi zsilipépítkezést a konzervatív *Monde* a „Francia Dnyeprogesz"-nek nevezi. Ez a párhuzam sok mindent elárul. Semmiféle „Truman elv" nem fogja elválasztani kultúránkat az európaitól, mégha Marshall százezer csekket állít is ki, mégha Európát a mi kultúránktól

maguk a Churchill-, Bullitt- és Salazar-féle kultúrhordozók is védelmezik.

A sajtókirály vagy — szerényebb kifejezéssel — Amerika legaljasabb újságjainak tulajdonosa, gót kolostorokat vásárolt magának Európában és hazaszállíttatta. Az egykori kolostorokban fürdőszobákat rendeztetett be és így valószínűleg igen kulturált embernek tartotta magát. Valójában azonban vadember maradt, a régi szobrok éppúgy nem nemesítették meg, ahogy semmiféle fürdőszoba nem tudta és nem is fogja őt tisztára mosni. A kultúra nem pusztán régi műkincseket jelent, hanem olyan műalkotásokat, amelyek lelkesíteni tudják a fiatal, merész alkotókat. A kultúra nem zsákmány, nem lehet zsebrevágni katonai támaszpontokkal, olajmezőkkel és olasz múzeumokban szerzett képekkel együtt.

A kultúra nem járadék, nem lehet egyszerűen örökölni, páncélszekrénybe tenni és élni a kamataiból. Nincs kultúra alkotó mozgás nélkül. Nem elég idézni, hanem úgy kell beszélni, hogy szavaink idézetekké váljanak. Nem a kultúra haldoklik, hanem az az osztály, amely nem teremt több kulturális értéket. A burzsoázia temérdek nagy művet alkotott. Ki szándékozik tagadni Balzac és Dickens, Flaubert és Zola, Delacroix és Courbet, Manet és Cézanne jelentőségét? Ők akkor éltek, amikor a burzsoázia élt, de a burzsoázia most már eleven halott.

Van Franciaországban egy irodalmi újság, a *Figaro Littéraire*. Ennek az újságnak minden számában gonosz és hitvány kirohanásokat találunk mind a szovjet irodalom, mind azok ellen a francia írók ellen, akik népükkel együtt haladnak. A *Figaro Littéraire* képzelt műveltségével henceg. Ennek az újságnak első oldalán lelkes beszámolót találtam Sophie Stambat úrhölgy irodalmi szalonjáról. Ebbe a szalonba különféle híresség

járnak, így például Jules Romains. Sophie Stambat valamennyi híres vendégének megmutatja könyveit. Könyvei és albumjai emberbőrbe vannak kötve. „Csinos legény volt, magam választottam ki... Látják, itt vannak mellbimbóinak a nyomai. A haja még nő... Van egész csomó emberbőröm, de nem ilyen szépek, csak kisebb könyvek bekötésére alkalmasak..." — magyarázza Sophie Stambat a vendégeinek. Érdemes volt-e felakasztani a nürnbergi gonosztevőket, hogy mások hasukon csússzanak az amerikai fajvédők előtt és emberbőrbe kössék Jules Romains regényeit?

Mély tiszteletet érzünk a burzsoá társadalom kulturális hagyományai iránt — tiszteljük Hugo-t és Shelley-t, Rimbaud-t és Corot-t, de megvetjük a mai megvadult burzsoáziát. Senkinek se jut eszébe a német fasisztákat a „nyugati" vagy akárcsak a német kultúra védelmezőinek nevezni. Ők mégcsak a burzsoá vagy feudális kultúra védelmezői sem voltak, hanem a barbárság zászlóvivői, bár Németországban a harmincas években utcát neveztek el Goethéről, mintaszerű sajtótermékek jelentek meg Lipcsében, dolgoztak az „IG" gyárai és működtek automata-éttermek is — egyszóval megtalálhattuk mindazt a hét csodát, amellyel oly büszkén veri mellét Michigan és Ohio.

Nem véletlen, hogy olyan halvány utánzatok és oly erőtlenek a mai művészetnek azok a termékei, amelyek a világot burzsoá felfogásban ábrázolják. A nyugateurópai író, aki nem találta meg a néphez vezető utat, akaratlanul is önmagába zárul, hiszen Paul Reynaud, Sophie Stambat fintorai nem lelkesíthetik. Így születik meg az olyan regény, amely pontosan magán hordja a magányos és halott lélek bomlásának különféle jeleit. Mihelyt az író kitekint az ablakán, eleven emberekkel találkozik, könyve vádirattá lesz a még mindíg itt helyet foglaló holttestek ellen.

Nem ismerem a kiváló amerikai írók — Hemingway, Steinbeck, Faulkner, Caldwell — politikai hangulatát. Csupán egyet tudok: könyveikben az elbolondított, tragikus, szerencsétlen és iszákos Amerikát látjuk — a művészet nem tűri a csalást.

Különös utat tettek meg a „nyugati" kultúra védelmezői. Emlékszünk még André Gide „naplójára", hogyan lelkesedett 1940-ben Hitler „bölcseségéért". Gide most beutazza Németország amerikai övezetét és mézes-mázos beszédeket mond Baldur von Schirach neveltjei előtt.

Tizenöt évvel ezelőtt írta Jules Romains: „A fasizmus olyan társadalmat igyekszik teremteni, amelyben minden embernek megvan a maga helye." A franciák hamarosan meglátták, milyen helyet jelölt ki nekik a fasizmus. Ami pedig Jules Romains-t illeti, ő idejében áthajózott Amerikába. Most az amerikai reakciót dicsőíti. Tizenöt évvel ezelőtt Hitlerrel akarta összeházasítani Franciaországot és ezt a javasolt szövetséget „házastársi közösségnek" nevezte. Most az új dollárvőlegényt dícsérgeti. Mindez azonban már nem annyira esküvőre, hanem inkább valami rosszhírű találkahelyre hasonlít. Itt már szó sincs sem nemzeti büszkeségről, sem hazaszeretetről, sem a francia kultúra sorsa iránt érzett gondoskodásról — csak a jövőtől való félelem van meg, gyűlölet a kommunizmussal szemben, vágyakozás, hogy elrejtőzzék valami nagyszájú mögé, akár német őrmester az, akár oklahomai sheriff.

Jules Romains vagy Maurois nem véletlenül tart az atomlovagokkal és nem véletlen, hogy a francia szellem legjobbjai velünk vannak. Franciaországban, akárcsak Európa többi országaiban, harc folyik az emberi és nemzeti méltóságért, a kultúráért. A kommunisták, akárcsak az ellenállás éveiben, magukhoz vonzzák a legbecsületesebb, legbátrabb embereket. Emlékszünk ellenségeinkre és ez így van rendjén. De nincs rendjén,

hogy időnként elfeledkezünk barátainkról. Előrerugtat a *l'Époque* vagy a *l Aurore* egy-egy gunyoros cikkecskéje, egyik-másik miniszter, percemberke, amerikai alkusz beszéde és igyekszik eltakarni Franciaország legerősebb és legbátrabb pártjának, a kommunista pártnak napról-napra megismétlődő hősies harcát.

Párizsban a nyáron meghalt Franciaország egyik legnagyobb festője, Albert Marquet. Újító volt, csodálatos vásznait, — folyót, fákat — mintegy a semmiből teremtette, holott a mult nagy tájképfestőit követte — Claude Lorrain-től Corot-ig. Albert Marquet kommunista volt, a Szovjetunió igaz és hű barátja. Talán nem értékeltük eléggé, mit vesztettünk benne.

Nálunk sokat írnak Sartre-ról, de talán nem részesítik elég figyelemben olyan nagy író műveit, mint Aragon. Sartre az elszegényedett, meggyötört Franciaország háború utáni árnyéka. Másfél évvel ezelőtt divatos lett Párizs irodalmi mellékutcáiban. A divatról elég két dolgot megjegyezni: gyorsan elévül és mindig késve érkezik. Meg vagyok róla győződve, hogy Sartre már másfél évvel ezelőtt sem tudta leszoktatni rajongóit akár csak egy pohár vermuthról. De láttam Franciaországban olyan partizánokat, akik Aragon versével, „A rózsa és rezedával" ajkukon mentek harcolni. Gyakrabban kell megemlékezni barátainkról, mert az a harc, amelyet a Wall Street műveletlen ragadozói ellen vívunk — harc a kultúráért és az egész emberiség boldogságáért. Igen sok fegyvertársunk van: a népek, a népek színe-virága és művészete.

Eljöttek hozzánk Franciaország legnagyobb tudósai — az elhúnyt Langevin, Joliot-Curie, legnagyobb festői — Picasso, Matisse, legnagyobb költői — Aragon, Eluard. Nem azért mondom most „legnagyobb", mert magam is szeretem Matisse színeit vagy Eluard költészetét. Arról beszélek, ami nem vitatható, amit

ellenségeinknek is el kell ismerniök. Aragon meg Eluard nem azért lettek nagy mesterek, mert nálunk jártak, hanem azért jöttek hozzánk, mert nagy mesterek. Ők egy magasrendű kultúra képviselői, országuk hű fiai, védik az életet a halál ellen, a művészetet a nemzetközi Ku-Klux-Klan ellen. A dollárral felfegyverzett kereszteslovagoktól Einstein éppúgy visszariadt, mint Bernard Shaw, Pablo Neruda — Latin-Amerika legjobb költője — éppúgy, mint a katolikusok, Martin-Chauffier vagy Bergamin is.

Az atomlovagok nemcsak velünk szállnak szembe, nemcsak a makacs Európával, saját amerikai munkásaikkal, hanem hadat üzentek az új, eleven, szenvedélyes művészetnek is. A rabszolgák és rabszolgatartók államának, Mississippinek képviselője — Rankin — azt követelte, űzzék ki Amerikából Charlie Chaplint, és vizsgálják meg Dorothy Parker „kommunista, amerikaellenes tevékenységét".

Vajjon korunk legjobb filmszínésze és a tehetséges amerikai írónő miért háborította így fel Mississippi képviselőjét? Mert ezeknek a művészeknek drága a kultúra, szeretik a művészetet, következéskép, gyűlölik a dollárnak és korbácsnak azt az Amerikáját, amelyet Rankin képvisel.

Éppen akkor jártam Amerikában, amikor a kereszteshadjárat a haladás ellen megkezdődött. De már akkor is látni lehetett, milyen gúnnyal fogadta az amerikai értelmiség legjava azt a kísérletet, hogy erkölccsel, filozófiával, esztétikával mázolják be a „business"-t. Most a washingtoni urak „Európa meggyógyítására" sóvárognak. A görög nép lecsendesítésére költött kiadások összeszámlálása és a tizenhat gyámság alá helyezett európai állam miniszteri tárcáinak szétosztása közben Truman elnök esztétikával foglalkozik. Elítéli a mai Franciaország legnagyobb mes-

tereit. „Az igazi művész alkotásának mindenekelőtt a természetre kell hasonlítania." A festészet, eszerint a szakértő szerint, nem a művész filozófiai koncepciója, nem szín, hanem mindenekelőtt a természet lefényképezése. Uncle Sam elhatározta, hogy nemcsak adósainak a gyomrát, hanem a lelkét is ellenőrzi.

Nem vagyunk egyedül abban a szellemi háborúban, amelyet Amerika fehérbőrű „fekete százai" üzentek meg nekünk. Velünk tartanak Európa fiatal demokráciái, Lengyelország hősei és Prága dolgozói, velünk tart a francia nép, a meggyalázott Spanyolország, Görögország törhetetlen hazafiai és Garibaldi unokái, akik sohasem lesznek az amerikaiak cipőtisztítói, velünk vannak Európa legjobb tudósai, költői, festői, minden becsületes, szívében bátor amerikai.

Örülünk barátaink minden sikerének, amelyet választásokon vagy a rájuk kényszerített háborúban érnek el, örülünk munkájuknak, könyveiknek, festményeiknek. Hiszen minden eleven és nagy, amit államunk határain túl alkotnak, öntudatunk és világunk határain belül marad. Nem mi állítottuk előtérbe a kulturális autarchia elveit. A szovjet hazafiság változatlan szeretettel fordul más népek felé, elválaszthatatlan az egyetemes emberi kultúráról való gondoskodástól.

Tudjuk, hogy államunkra, tudományunkra, könyveinkre szüksége van a világnak. A történelem minket az élre állított, de ezt a szerepet nem az önelégültség diktálja nekünk, hanem az önfeláldozás. Nem lepődünk meg a gonoszságon, rágalmon, fegyvercsörtetésen — akinek sok a barátja, sok az ellensége is. Nyugodtan nézünk előre: nehéz, de nagy időket élünk.

Ami pedig doktor Montgomeryt illeti, javaslom neki, tanulmányozza szabadidejében doktor Joseph Göbbels életrajzát.

1947 szeptemberében.

Népünk nem érzett és nem érez gyűlöletet más népek iránt. A szovjet emberek baráti érdeklődéssel tekintenek a távoli Amerika felé. Az egyiket Jack London érdekli, a másikat a jó film, a harmadikat a gépkocsimotorok. Messziről Amerika szebbnek látszik, mint közelről, hiszen Dreisert fordítjuk, nem pedig azokat a hitvány szerzőket, akik a milliós példányszámú hetilapokat töltik meg, a vásznon Charlie Chaplin jelenik meg, nem pedig a korbácsos rabszolgatartó. Az amerikaiak gépkocsit exportálnak, nem pedig a Main Street tökfejűjét, akinek szellemi világa nemcsak egy gépkocsinál, hanem egy porszívónál is kezdetlegesebb.

Katonáink barátian üdvözölték az amerikaiakat az Elbán — népünk nem gyűlölködő, örül a győzelemnek és hajlandó elfelejteni negyvenkettő minden keserűségét, amikor Oroszországot vér borította el, Amerikát pedig — arany. Amerikát járt íróink sohasem rágalmaztak, sohasem igyekeztek gyűlöletet ébreszteni, ellenkezőleg, kiemelték az amerikai nép valamennyi rokonszenves vonását. „Az egyemeletes Amerika" nemcsak Ilf és Petrov humoráról tanuskodik, hanem arról a forró kívánságról is, hogy valamennyi

szovjet ember barátságban akar élni az amerikai néppel. Szimonov az „Orosz kérdés" című darabjában nem az amerikai sajtó apró ördögeit állította előtérbe, hanem a nemes Smith-t. Szabadjon hozzátennem, hogy mikor visszatértem az USA-ból, egy sorozat cikkben igyekeztem — a hibákkal együtt — az Újvilág erényeit megvilágítani. Ha most beszélnünk kell bizonyos fehér emberek fekete ügyeiről, ezt csak azért tesszük, mert az amerikai imperializmus a békét fenyegeti. Amerika leírásánál kikerülhettem volna a képmutató zsibárusokat, akik sárga újságokkal, hírveréssel és rágógumival árasztják el a földet, de nem hallgathatok, mikor ezek a képmutató zsibárusok bombákkal fenyegetőznek.

A régiek azt mondták: mikor a fegyverek szólnak, hallgatnak a múzsák.

Az íróknak beszélniök kell, hangosan kell beszélniök, s éppen ezért, hogy ne szólaljanak meg a fegyverek. Szavukat minden jóakaratú emberhez intézik, bárhol is éljenek a földön.

1947 augusztus 18-án Seattle város kereskedelmi kamarájában Harriman úr előadást tartott. A háború alatt Harriman úr az USA moszkvai követe volt. Látta népünk szenvedését és büszkeségét. Bizonyára nem egyszer végigsétált az Arbat mellékutcáin, szemtől-szembe látta a férjüket, fiaikat, apjukat elvesztett orosz asszonyokat. Jól tudja, azért nyertük meg a háborút, mert a legbékeszeretőbb nép voltunk, gyűlöltük a háborút. És íme, Harriman úr a háborúban meggazdagodott Seattle kereskedelmi kamarájában azt mondja, hogy a Szovjetunió „veszélyt jelent az egész világra", az USA-nak harcolnia kell „a szovjet terjeszkedés ellen", meg hogy az USA-nak atombombakészletei vannak.

A háborús gyujtogatók a bombakészletek felhasználását javasolják, mert egyes amerikaiaknak nem tetszik a mi szocialista rendszerünk. Ízlésről nem vitatko-

zunk, különösen olyan gentlemanekkel nem, akik érvek helyett kardjukat csörtetik. Minket vajmi kevéssé lelkesít Amerika szociális berendezkedése. Mi például úgy gondoljuk, hogy a „fajok elkülönítéséről szóló törvény" és a déli államokban még fennmaradt rabszolgaság megalázza az emberi méltóságot. De nálunk senki sem gondolja azt, hogy emiatt tökéletesített fegyverekkel kell megtámadni Mississippit vagy Georgiát.

A háború éveiben az amerikaiak nagyon szépen beszéltek valamennyi nemzet élethez való jogáról. A győzelem után így helyesbítettek: minden népnek rendelkezésére áll az amerikai gyámságra való jog. Kínában, Koreában, Indonéziában, Vietnamban sokan igen komolyan hittek az Atlanti Chartában. Hiszékenységükért vérükkel fizettek.

Amikor a fasizmus igája alól felszabadult európai országok hozzáfogtak életük rendezéséhez, kiderült, hogy a kommunisták nagy népi párttá nőttek. Némely országban többségre jutottak, mint Bulgáriában, másutt — például Franciaországban — a lakosság jelentékeny része foglalt állást mellettük. A kommunisták azért előzték meg a többieket, mert akkor is a többiek élén jártak, amikor az emberek nem szavazójeggyel, hanem vérükkel szavaztak. Sok országban koalíciós kormány alakult, amelybe beléptek a kommunisták is. Ekkor az amerikai üzletemberek rendet akartak teremteni. Elhatározták, hogy „felfedezik" Európát és az amerikai civilizáció áldásaiban részesítik, körülbelül úgy, ahogy a jezsuiták részesítették az európai civilizáció áldásaiban Paraguay bennszülötteit. Európa éhezik. Az amerikaiak segítségére siettek. Az éhes görögöket bőkezűen táplálják lőszerrel, lövedékekkel és bombákkal Franciaországban és Olaszországban az amerikaiak ezt mondták: „Ha nem távolítjátok el a kormányból a kommunistákat, nem kaptok se kenyeret, se szenet." Mindemellett

az amerikai politikusok azt bizonygatják, hogy a Szovjetunió avatkozik mások ügyeibe.

Annakidején Mussolini a Földközi-tengert „mare nostrumnak", „a mi tengerünknek" nevezte. A duce nagyzási hóbortban szenvedett, honfitársai okosan tették, mikor fejjel lefelé akasztották fel. Mussolini betegsége azonban múló rosszullét volt az amerikai üzletemberek nagyzási mániájához képest, mert ezek az urak úgy gondolják, hogy a Közel-Kelet a Wall Street környékén fekszik, a Földközi-tenger pedig „our Sea".

Mi mindenbe nem ütötték bele az orrukat! Az amerikai Münchausenről, David Crockettről mulatságos történetet hallottam. (Ez a mesebeli David Crockett valóban élt, sőt kongresszusi tag volt száz évvel ezelőtt.) Róla mesélik, hogy egyszerre lőtt le egy sereg vadlibát és zergét, ugyanakkor megölt egy szemüveges kígyót, közben belepottyant a folyóba és hallal teletömött zsebekkel mászott ki belőle. Körülbelül így harcoltak az amerikaiak: egyszerre kaptak támaszpontokat Afrikában, Grönlandban, Ázsiában, és a zsebükben volt még Görögország és Törökország is.

S mindezek után azt merészelik állítani, hogy a Szovjetunió idegen földet hódít meg és más dolgába avatkozik. A népek tudják: egyesek hódítanak, mások lelkesítenek a példájukkal, egyesek zsebelnek, mások önzetlenül segítenek. Egyesek használhatatlan konzerveket szállítanak és azon melegében benyujtják értük a számlát, mások — feláldozzák magukat Sztálingrádnál.

Az amerikai nép, mint minden nép, békére szomjúzik. Csak azért nem tudja lecsendesíteni a házilag tenyésztett háborús műkedvelőket, mert az átlag amerikait megzavarják a hazug tudósítások, mindennapi „szenzációk", az óceánon túl futószalagon gyártott rágalmak. Az átlag amerikaival elhitetik, hogy védtelenül áll szemben az oroszokkal, csehekkel, albánokkal. Valójá-

ban azonban az újsággengszterekkel szemben védtelen. Nemcsak arról beszélek, hogy az USA politikai provokátorainak büntetlenséget biztosítottak, mint inkább arról, hogy az átlag amerikainak nincs lehetősége, hogy a nagy frázisok leplét lerántsa a hitvány hazugságokról.

Az átlag amerikainak átlag képzettsége van — az „átlag" szót általános, se nem jó, se nem rossz értelemben használom. Az átlag amerikai jobban eligazodik a fizikában, mint a politikában, ismeri országának sovány történelmét és vastag földrajzát, de az Óvilág neki „terra incognita" — ismeretlen föld.

Mikor Amerikában jártam, a bíróság megbüntetett egy polgárt, mert megsértette szomszédját. A sértő „szocialistának" nevezte a sértettet. A bíró az ítéletben rámutatott, hogy a „szocialista" szó — sértés, mert „a szocialista olyan ember, aki a más vagyonát akarja eltulajdonítani". Egy fiatal texasi gazdásznő azt mondta nekem, hogy Berlin a világ egyik legrégibb városa, a berlini egyetem falait Rafael festményei díszítik. Egy amerikai újságíró felháborodva kérdezte tőlem: „Miért csinálnak az oroszok egy városból kettőt?" Mikor megkérdeztem, melyik városról beszél, megmagyarázta, hogy Budapest és Bukarest — ugyanaz a város, „csak másképp ejtik" . . .

Találkoztam Amerikában néhány Európából visszatért katonával; ócsárolták Olaszországot, Franciaországot, sőt Angliát is. „Minden ósdi, rozzant, nincsenek olyan mozik, liftek, patikák, mint nálunk." S a tetejébe még hozzáfűzték: „Bizony, Európa legkulturáltabb országa — Németország." Mi bűvölte el őket Stuttgartban és Münchenben? A megmaradt öngyujtók és az automata éttermek romjai. Mikor ezek azt mondják „kultúra" — ez azt jelenti: technika. Hogyan is tölthette volna el undorral őket a német fasizmus barbár-

sága, hiszen ők már jóval Hitler előtt feltalálták otthon a néger gettót és a lincselést?

Mindenféle imperializmus veszélyezteti a kultúrát. De kétszeresen veszélyes azoknak az embereknek az imperializmusa, akik technikai felkészültségüket az emberi vívmányok csúcsának tekintik.

Egy gyapotültetvényes házában remek holmikat láttam — gyönyörű rádiót, csodálatos szellőzőkészüléket, de a ház gazdája vadember volt: iskolái befejezte óta nem olvasott egyetlen könyvet sem. Megrökönyödött, mikor kezet szorítottam egy négerrel, nem tudott róla, hogy élt valaha egy Lev Tolsztoj, nem tudta, mi az a szocializmus. Általában semmit se ismert, dolláron és ostoba anekdótákon kívül. Mégis pártfogóan mondta nekem: „Amerika meg fogja menteni a világot."

Jártam egy divatos ügyvédnél Knoxvilleben. Remek házibárjában pompás koktélos üvegek sorakoztak. Irodalomról beszélgettünk. Mikor megemlítettem Hemingwayt, Steinbecket, Caldwellt — a házigazda elcsodálkozott: „Nem ismerem ezeket a neveket." Az ilyen amerikai Hollywoodban futószalagon gyártott ízléstelen filmekkel táplálja szellemét. Most pedig újságolvasás közben így üvöltözik: „Meg kell semmisíteni a vörösöket és rendet kell teremteni a világon."

Sohasem tagadtam a technika jelentőségét. Magam is szeretem a kényelmet és a szép holmit, de jól tudom, hogy a porszívó csak az élet egy kicsi része. Nem lehet egy ország kultúráját gépkocsikkal mérni, beszélgetni kell a gépkocsiban ülő emberrel is. Könnyebb egy „Buick"-modellt elkésziteni, mint megírni a „Háború és béké"-t. A mi fölényünk abban áll, hogy mi igazi népi kultúrát teremtettünk. A szovjet író joggal büszke olvasóira, akik mélyen átélik az olvasottakat, elgondolkoznak rajta. A jó könyv mindíg mély nyomot hagy népünk tudatában.

Amerikában azonban... Betty McDonald írónő „A tojás és én" című regényének zajos sikere volt. Hajmosószert és koktélt neveztek el „A tojás és én"-ről, a divathölgyek sárga bársonytojásokat tűztek kalapjukra, a piperkőcök pedig zöld alapra festett sárga tojásokat viseltek nyakkendőjükön. A dancingokban új táncot jártak, „A tojás és én"-t, hetvenöt klub alakult „A tojás és én" néven, végül a Waldorf Astoria szakácsa különleges omlettet talált fel és az írónőről nevezte el. S mikor egy amerikai hetilap körkérdést intézett olvasóihoz: „Mi tetszett önnek Betty McDonald regényében?" kiderült, hogy valamennyi olvasó már elfelejtette a könyv tartalmát. Így válaszolgattak: „Úgy emlékszem, jól szórakoztam." A díjat a legpontosabb válasz kapta: „Mulatságos történet szerelemmel és tyúkokkal." Sok hűhó — egy üres tojásért...

Mi csakugyan homlokegyenest ellenkező oldalon állunk, mint Amerika. Mi az ember harmónikus, sokoldalú fejlődését értékeljük. Nálunk — igaz — egyelőre még kevés jégszekrény vagy porszívó van, de igen sok igaz ember.

Az amerikai imperialistáknak most egy csomó szolgájuk van, akik alázatosan szavaznak a Marshall-tervre, végig sem hallgatják a javaslatot, de ezek a szolgák belül gyűlölik gazdáikat: pénzért mindent lehet venni, csak szeretetet nem.

Két évvel ezelőtt néhány napot töltöttem Albániában. Sohasem felejtem el, milyen szeretet nyilvánult meg az albán városokban és falvakban népünk iránt. Honnan van ez a szeretet? Az albánok tudják, hogy tisztelik életüket, törekvéseiket, fiatal kultúrájukat.

És éppen azért, mert újítók vagyunk, éppen azért, mert a mi szovjet kultúránk szoros kapcsolatban áll a forradalommal, és előretekint, éppen azért tudjuk értékelni az emberiség nagy multját — a magunkét is, másokét is. Európa szent kőromjai nemcsak Rómában,

Párizsban, Londonban vannak, hanem Kievben, Novgorodban és Moszkvában is. A harmadik világháborút tervező vandáloktól nemcsak az új, tökéletesebb társadalmi formát védjük, hanem az emberiség többezeréves ereklyéit is. Aki értékeli Puskint, megbecsüli Hugo-t és Byront is.

Szívesen elismerjük, hogy az amerikai mosógépek jobbak a miénknél, de mi nem istenítjük a mosógépet, nem hajbókolunk a jégszekrény előtt és nem esünk hasra a legújabb fajtájú örökírótoll előtt. Úgy gondoljuk, a tollnál fontosabb az, amit írunk vele. Nem az a baj, hogy egyes angolok és franciák az amerikai kultúra előtt hajbókolnak, hanem az, hogy az amerikai sületlenségek előtt hajlonganak. Ez nem Irving, Longfellow és Hemingway könyveinek, hanem Marshall csekk-könyvének kultusza.

A burzsoázia nem először adja el a népeket. Nemcsak a politikai függetlenség elvesztéséről van szó, hanem Európa anyagi és szellemi kifosztásáról is. Az angol kormány nemrég hétszázötven millió frank értékű ruhát vásárolt Franciaországban. Kiderült, hogy az Angliában készült nadrágokat Amerikába szállítják, mert az angol nadrágok jobbak, mint az amerikaiak. Ilyenformán az amerikaiak majd angol ruhában járnak, az angolok meg franciában. Ami pedig a franciákat illeti — mivel se nem első-, se nem másodosztályú angolszászok — ők járhatnak nadrág nélkül is. Ezt nevezik az „európai gazdasági élet megszervezésének". De ez valójában csak az uzsorások mohósága és az ügynökök csalafintasága.

Franciaországban az ellenállás évei után tehetséges írók tűntek fel, Franciaország könyvkereskedései mégis amerikai makulatúrával vannak tele. A filmbarátok örömmel látták a háború után az új olasz filmművészet megszületését, Itália mozijaiban most mégis hollywoodi ponyvát mutogatnak.

Törökországot valaha „Európa beteg emberének" nevezték — London, Párizs, Bécs kámforinjekciói tartották életben. Most a burzsoázia Európa beteg embere. Haldoklik s csak az amerikai unokatestvér ajándékai tartják benne a lelket. (Egyébként az unokatestvér, gazdagsága miatt, már régen nagybácsivá lépett elő.) A burzsoázia már nem képes alkotni. A fasiszták barbársága logikus betetőzése volt annak a rombolásnak, amelyet a burzsoázia már jóval a háború előtt megkezdett, amikor gyárakat bontott le, felgyujtotta a gyapotot.

Most mi vagyunk az európai kultúra legállhatatosabb, legönzetlenebb védelmezői.

A művelt burzsoának (ma kevés van ilyen) a kultúra múzeumi alapítványt jelent, nekünk azonban a lelkesültség eleven forrását. Mi nemcsak tiszteljük, hanem tovább is fejlesztjük a kultúrát. Ez nem azt jelenti, hogy a tudomány és művészet bármely területén mindenkit megelőztünk, de a legfontosabban, az új társadalom felépítésében, az új ember megalkotásában, ebben valóban mindenkit megelőztünk. Ezért van az, hogy az utóbbi években a Nyugat valamennyi értékes könyvét, képét, filmjét olyan emberek alkották, akik szembehelyezkedtek a burzsoáziával. Ezért van velünk minden, ami eleven, nagy, igazán új országunk határain kívül, Európa népei, e népek színe-java, legnagyobb tudósaik, íróik, művészeik. És ki van ellenünk? A vadember, akit csábít a haszon és azt javasolja, hogy bombával hallgattassák el az Óvilágot. Hadd tudja meg minden európai, ki tervez merényletet kertjei, ősi épületei, gyermekei, kultúrája ellen. Hadd tudják meg az amerikaiak, milyen sötét és szörnyű dolgot forgatnak fejükben harcias szónokaik és újságíróik.

Nálunk senki sem akar háborút, senki, egyetlen ember sem. Ezt nem Harriman úrnak mondom —

ő maga is tudja, hanem azoknak az amerikaiaknak, akik még nem láttak bele Harriman úr kártyáiba. Köztársaságunk e szavakkal született: „Békét a világnak". Ez maradt az eskünk. Soha a mi újságjainkban nem hangzott el felhívás más országok megtámadására. Mikor a fasiszták betörtek országunkba, megmutattuk, hogy békés emberek térdrekényszeríthetnek tapasztalt verekedőket. A győzelem után is a béke hívei maradtunk. Küldötteink a különféle nemzetközi szervezetekben nemcsak Moszkva vagy Varsó, de New York vagy Montreal gyermekeit is védik, a világon élő minden anyát, Európa múzeumait, Kiev, Párizs, San Francisco épületeit.

Azt hiszem, jó lesz, ha Harriman úr felidézi emlékezetében a Moszkvában töltött éveket. Nem az özvegyek vagy anyák szeméről beszélek — hiszen ez aligha hatja meg az amerikai kereskedelmi minisztert. De a seattlei kereskedelmi kamarában mondott harcias beszéd után nem árt elgondolkozni a történelem tanításán. Harriman úr akkor volt Moszkvában, amikor a Szadováján végtelen oszlopokban vonultak végig a foglyulejtett német „kereszteslovagok". Talán elmondja tüzesképzeletű honfitársainak, mit látott e forró júliusi napon.

Egy évvel ezelőtt Franciaországban romokban heverő hidat láttam. Valaha két kis várost kötött össze a Loire partján. Mikor megkérdeztem, miért nem építenek helyette újat, egy kételkedő ezt válaszolta: „Mire ...? Hiszen hamarosan újra háború lesz . . ." Nemrég ötezer kilométert utaztam hazám háború sujtotta vidékein. Az emberek mindenütt építkeznek, hatalmas munkával hidakat és iskolákat, házakat és városokat húznak fel. Lehet, hogy a kételkedő francia túlzott optimizmust vet a szemünkre? Van strucc-optimizmus is, ez az optimizmus homokba dugja fejét, hogy ne lásson. Ilyen volt a münchenisták optimizmusa öt perccel

az első ágyúdörgés előtt. Mi látjuk a veszélyt, látjuk az eszüket vesztett és megvadult üzéreket, akik készek ismét patakokban folyatni az emberi vért, csakhogy osztalékukat növeljék. De nemcsak őket látjuk, hanem a jóakaratú embereket is. Látjuk az éhező, elgyötört, megrémült Európát, amely úgy néz ránk, mint a béke védőire. Látjuk Amerikában is a becsületes embereket, akik gyűlölik a dühöngő provokátorokat. Mi éppen azért vagyunk optimisták, mert jó a szemünk. Tudjuk, hogy a béke ügye erős kezekben van. Hiszünk az értelem és a kultúra diadalában, az ember diadalában.

1947 októberében.

AZ ÚJ ÉVSZÁZAD

A tizenkilencedik század idő előtt született és nem sietett meghalni. Csaknem százharminc évig élt — attól a zajos júliusi naptól kezdve, mikor a Bastille ledőlt, egészen az „Aurora" ágyúinak eldördüléséig. Ez a század a nagy remények és nagy kiábrándulások százada volt. Mikor megszületett, filozófusok és szegényördögök, költők és napszámosok üdvözölték. És lövészárkokban kuporgó népek átkai kísérték az elmúlásba — a La Manche-tól az Alpesekig, a Kárpátoktól a Baltikumig.

A burzsoázia e szavakkal kezdte történelmi útját: „Szabadság, egyenlőség, testvériség". Esküjét nem tartotta meg. A szabad gondolatnál többre becsülte a szabad kereskedelmet, az egyenlőségnél a jövedelmet, a testvériségnél — a háborút. A burzsoázia gyorsan lehiggadt és nem szerette, ha emlékezetébe idézték kamaszkori álmait. Szabadgondolkozással, Voltaire tanaival, az „emberi jogok deklarációjával" kezdte, és tömjénnel, spiritizmussal, s ha nem is misztikával, de misztifikációval végezte. A „Marseillaise"-zel kezdte, hogy eljusson Thiers árulásáig. Mosolygott a sansculotte-okon, félszázaddal később pedig a sansculotte-ok gyermekei megismerték Cavaignac ólomgolyóit. A bur-

zsázia gyönyörben és örökös rettegésben élt: látta, vele együtt fenyegető árnyék is nő. Minél gazdagabb lett, annál szerencsétlenebb. Nőttek a házak emeletei, de nőtt a félelem is: az emeletek alatt rengett a föld.

A burzsoá zenével harsogta túl az utca zaját, képekkel védekezett, mulatságos anekdotákhoz menekült a történelem elől. Addig élt, amíg kora. Nem véletlen, hogy még ma is találunk Európa különböző országaiban elaggott tőkepénzeseket, akik bánatosan beszélnek az első világháborút megelőző évekről: „Mi még találtunk örömet az életben . . .”

1917 őszén Oroszországban megdőlt a régi rendszer. Ezen az őszi napon kezdődött az egész világon a XX. század. Mikor a rotterdami nagykereskedő, bécsi udvari tanácsos vagy párizsi radikális elolvasta a távoli pétervári eseményekről érkezett táviratokat, talán nem is mindjárt ismerte fel a történtek jelentőségét. Ők — éppúgy, mint azelőtt — kereskedtek, harcoltak, vidám beszédeket tartottak, terveket készítettek a jövőre. De e naptól kezdve minden cselekedetük kárhozatra volt ítélve. Az új században a burzsoá nem alkotott többé. Ha rövid lélekzethez jutott, a régi ruháját forgatta és javítgatta. A válság éveiben letépte magáról a ruhát, összetörte házát, feldúlta kertjét. Azelőtt kizsákmányoló volt, mohó, de vállalkozó, dühöngő, de óvatos. Szíve nem volt, de feje — igen. A XX. században dühöngő elmebeteg lett.

Tizenöt évvel ezelőtt Dániában jártam. Válságban vergődött az egész kapitalista világ. Zuhantak a húsárak, a dánok a fiatal tehenekből sötét lepényeket készítettek és megetették a sertésekkel. Hamarosan leesett a szalonna ára is. Ekkor a sertésekből trágyát készítettek. Sziszifusz céltalan munkája volt ez. A hollandok kiszárították a tenger egy részét, hogy növeljék vetésterületüket, de leesett a gabona ára is és ekkor

a holland templomokban miséken kérték Istent, küldjön szárazságot és rossz termést. Pedig Dániában is, Hollandiában is voltak éhes emberek . . .

A XIX. században a kapitalisták még építettek új gyárakat, termesztettek újfajtájú búzát. Aztán mind gyakrabban rombolták le a gépeket, bontották le a gyárakat. Eozinnal öntötték le a búzát, hogy a szegény embernek ne jusson olcsó kenyér. Mikor mindez kevésnek bizonyult, a vörös festékről áttértek az emberi vérre, bombákat szórtak a városokra, elpusztították a gyerekeket. A XX. században a burzsoá léte veszélyes anakronizmus lett.

1917 előtt a kapitalizmus — a maga gyarló módján — igyekezett fenntartani bizonyos józan rendet. A burzsoázia a törvényességgel hencegett és átfogó nézeteiről beszélt. Fizette a börtönőröket, de égig magasztalta az amnesztiát. Mikor a pétervári munkások új korszakot nyitottak a történelemben, a burzsoá megfeledkezett a türelmességről. Először francia tábornokok lőttek agyon francia katonákat, majd német szociáldemokraták öldöstek le német munkásokat. Olaszországban rövidesen felbukkantak az első feketeingesek.

Így született meg a fasizmus — „Munkás-otthonok" felgyujtásával, farkasüvöltéssel — hogy húsz évvel később eljusson Auschwitzig és Treblinkáig. Hiába ravaszkodnak egyesek, hogy a fasizmust tíz vagy száz csirkefogó torzszüleményeként ábrázolják. A fasizmus az eszétvesztett kapitalizmus dühkitörése volt. Az angol konzervatívok csak azért kötöttek „gentleman agreement"-et a pogromlovag duceval, mert a megrémült gentlemanek készek voltak bárkibe belekapaszkodni. Képmutatás az, mikor az amerikai fajvédők vagy az angol gyarmatosítók vádolják a fasisztákat: az elmebeteg is felháborodik, ha szomszédjára rájön az örjöngés.

Az új évszázad harminc esztendeje alatt a kapitalizmus semmit sem alkotott: a „fekete péntektől" a „fekete szerdáig" élt, Verdun hamvaitól Európa romjaiig. Egyetlen évre se hallgattak el a fegyverek: rablók támadtak Fiuméra és Vilnára, háború volt Kínában, vér folyt Dél-Amerikában és Abesszíniában is. Európa dzsungellé változott, amelyben a rablók csak egy törvényt ismertek: az erőszakét. A demokrácia állítólagos védelmezői, akik hol a „Szabadság Chartával", hol „az emberi jogok deklarációjával" büszkélkedtek, átengedték Spanyolországot egy gyalázatos hóhérnak. Később ezek a válogatott európaiak beengedték az ősi Prágába a német szoldateszkát. A halálrarémült kapitalizmus megfeledkezett a legegyszerűbb illemszabályokról, az emberiség sírásóit szanitéceknek, csaknem humanistáknak tüntette fel. S ha a „mulatságos háború" Daladier és Hitler között megszűnt mulatságos lenni, ennek korántsem Daladier az oka.

Két szörnyű háború között szörnyű béke volt — rikoltott a jazz, bábuként ugráltak a táncosok, Paul Morand gáláns novellákat írt kevéssé gáláns selyemfiúkról. Diplomáciai konferenciák és nyilvános házak nyiltak meg, uzsorások és katonai gazdasági főnökök feleségei Freud elméletével szórakoztak, arról beszélgettek, mit álmodtak és mit nem álmodtak. Szakácsversenyeken orrszarvú kotletteket tálaltak fel, dadaisták és szürrealisták mulattatták az aranyifjúságot. Munkanélküliek henteregtek a hidak alatt és sokmillió ember remegve kérdezte magában: hová hull az első gyujtóbomba. A kabarékban kuplékat énekeltek a háború előtti (akkor még nem tették hozzá: az „első" előtti) szép, nyugalmas világról. Az idősebb nézők visszaemlékeztek VII. Edward, Vilmos császár, Ferenc József, Fallières idejére és mélabúsan sóhajtoztak. A fiatalabbak azzal vigasztalták magukat, hogy a régmult időkben

nem volt se jazz, se Hollywood, se versenyautó. A kabaré-filozófián kívül volt még spanyolnáthafilozófia is, mikor a táncosok, sportfiúk és tőzsdések ágyba és könyvre kényszerültek. Céline „Utazás az éjszaka mélyére" című könyvét olvasták a csüggedt naplopók és azt kérdezgették maguktól: a mélyponton vagyunk már, vagy maradt még tíz évünk foxtrottra meg szkepticizmusra?

Előttem fekszik egy 1912-es francia újság. Az egyik cikkecske ezt mondja: „Hosszas kutatás után társadalmunk megtalálta a maga tökéletes és tartós rendszerét . . ." Igen, akkor még hittek a burzsoá rend szilárdságában, a részvények és szelvények örökkévalóságában, az osztalékok szentségében. Sem a tüntetések, sem a verduni mészárlás nem gyógyította ki őket illúzióikból. Csak a „mindenkinek, mindenkinek, mindenkinek" jelzésű rádiótávirat ébresztette fel őket, amelyet a Munkás- és Katonaküldöttek első Szovjetje küldött szét, szerte a világba. A kapitalizmus megértette, hogy halálra van ítélve.

Az imperialisták tudták, hogy Oroszországot rombadöntötte a háború, és a forradalom ellen küldtek mindenkit, akit csak tudtak — angol kártevőket és francia tengerészeket, győztes japánokat és legyőzött németeket, amerikai kalandorokat és baszmacsokat,* lengyel kisnemeseket és finn fehérgárdistákat, románokat, olaszokat, legionistákat, zsoldosokat, rabszolgákat. A versaillesi békekovácsok meg akarták fojtani a fiatal Szovjet Köztársaságot. A hóhér kötelét képmutatóan, mint mindíg, „egészségügyi kordon"-nak nevezték.

Diplomaták, filozófusok, tábornokok, tőzsdések, irodalmárok, vastagbőrű ültetvényesek és valerián-

* Baszmacsok — középázsiai ellenforradalmi rablóbandák tagjai.

cseppekkel élő hölgyek a világot fenyegető veszélyről kiáltoztak. A roskatag Clemenceau fegyvert rázott, a nehézsúlyú Churchill dühöngött, a müncheni sörpincékben pedig kontrázott nekik a nagyvilág előtt akkor még ismeretlen Hitler.

A fiatal köztársaság keményen védekezett. Sötétség, hideg, éhség borult akkor az orosz városokra.

A burzsoá persze tudta, hogy a Pétervárnál harcoló vörösgárdisták nem fenyegetik sem Londont, sem Párizst, mégis remegett félelmében. Minden kerítés mögött egy szörnyű embert látott, akinek hosszú szakálla van, foga közt pedig kést tart. A burzsoá azt mondta, hogy a távol élő Iván fenyegeti őt, valójában azonban a közelében élő Jeanoktól, Johnoktól, Johannoktól, Giovanniktól, Juanoktól félt, azoktól, akik reménykedve figyeltek az új Oroszország hangjára.

A 48-as idők felkelői még zavarosan álmodoztak a szocializmusról. Marx az álomból szilárd tudományos elméletet kovácsolt, az értelem a szív segítségére jött. A szocializmus nem volt többé ábránd, hanem a haladó emberek holnapja lett. Nőtt a munkásmozgalom a különböző országokban, nőttek a szocialista pártok is. E pártok közül sokban különböző elemek keveredtek össze. Ugyanabban a pártban ültek a holnap forradalmárai és a holnap megalkuvói — Karl Liebknecht és Noske, Marcel Cachin és Marcel Déat. Az Októberi Forradalomban formát öltött az eszme: világosság támadt — a fény elvált a sötétségtől. Még füstölgött a háborúban megperzselt, megkínzott Európa, és az emberek, akik alig vetették le katonaruhájukat, reménykedve hallgatták az első kommunistákat.

A különböző országok burzsoáziája harminc év alatt fékentartotta a népeket. Kommunisták töltötték meg a börtönöket, kommunistákat küldtek az akasztófára, a puskacső elé. Vannak helyek Európában, amelyek

szentek az emberiségnek, a kommunisták nagy vértanúságának helyei: a Lipari-szigetek és Moabit, Oviedo és Dachau, a varsói börtönök és a bukaresti sziguranca kínzókamrái, Kovalla és Florisdorf gyárai, Bulgária hegyei és Magyarország síkságai.

Valaha, az „Arany legendában", megírták az első keresztények kínszenvedéseit. Hány megrázó könyvet lehetne írni az első kommunisták harcáról, hőstetteiről, hősi haláláról! Nem volt egyetlenegy burzsoá állam sem, ahol ne üldözték volna a kommunistákat. Franciaországban, abban az országban, amely mindíg büszke volt szabadságszeretetére, a képviselőházi szavazásokról szóló jelentésekben, a javaslatok „mellett" vagy „ellen" szavazó képviselők felsorolása után, még egy megjegyzést láthatunk: „Nem vehettek részt a szavazásban: Cachin, Duclos, Marty, Vaillant-Couturier . . ." A burzsoá nem szereti nevén nevezni a gyereket. Ezek a képviselők azért nem vehettek részt a szavazásban, mert burzsoá képviselők a Santé-börtönbe csukatták őket.

Eszembe jut, hogyan bántak el a költőkkel azok, akik „demokraták"-nak nevezik magukat. A lengyel Broniewszkij, a szlovák Novomeszkij, a görög Kósztasz Várnalisz egyaránt megjárták a börtönöket. Ernst Tollert a weimari németek zárták börtönbe. Moussignacot nem Himmler csukta koncentrációs táborba, hanem Daladier. A kommunista pártot törvényen kívülállónak nyilvánították a svéd radikálisok és a francia szocialisták. Angliában betiltották a kommunisták újságját. Az Egyesült Államokban üldözték a kommunistákat. Mit mondjunk a többi országról — Törökországról vagy Portugáliáról? Harcolni a kommunisták ellen istennek tetsző dolognak, polgári erénynek, hazafiúi kötelességnek számított.

Minden üldözés, a tömeges gyilkosságok, az akasztások, bebörtönzések ellenére, egyre nőtt a kommunis-

ták ereje. A kommunisták vére továbbhaladásra ösztönzött. Harminc évvel ezelőtt Franciaországban csupán maroknyi kommunista volt. Ma ők az ország legerősebb pártja, rájuk szavaz a választók egyharmada.

Láttam kommunistákat a sarkvidéken, Kirunában és Amerika elmaradt, rabszolgatartó államaiban is. Láttam sarló és kalapácsot Norvégia szikláin, az Eleuzisz ősi márványán. A kapitalisták megpróbálták a kommunista mozgalom növekedését Moszkva cselszövényeivel magyarázni. „Moszkva keze", „Moszkva szeme", „Moszkva aranya" — ezek a szavak tarkállottak a világ valamennyi újságlepedőjén.

A Szovjetunió szerepét egyszer a Golf-áramlathoz hasonlítottam. Kinek jut eszébe, szemére vetni a tengeráramlatnak, hogy beleavatkozik a norvég vagy a dán kertészek dolgába? De éppen a Golf-áramlat következtében virulnak rózsák Észak-Norvégiában. Az Októberi Forradalom megváltoztatta az egész világ éghajlatát. Mi csak egy ténnyel avatkozunk más államok ügyeibe: azzal, hogy vagyunk. Sikereink, győzelmeink, gyáraink, kertjeink, könyveink, filmjeink új meg új hőstettekre lelkesítették és lelkesítik valamennyi ország élenjáró embereit.

Régen, még a kommunista mozgalom hajnalán, a kapitalizmus így fogalmazta meg vádiratát a szociális igazságosság hívei ellen: „A kommunisták meg akarják semmisíteni az emberi méltóságot. Barbárok, nincs hazájuk, megtagadják a kultúrát." Az emberiséget ért megpróbáltatások után felmérhetjük ennek a vádnak a hazugságát és ostobaságát. Az emberi méltóság nem a bankettokon és nem a díszfelvonulásokon mutatkozik meg. Ki mutatott emberi méltóságot: Chamberlain, aki Hitlerhez repült, vagy Georgi Dimitrov a lipcsei pörben? Kiben volt több emberi méltóság — a „Benemavatkozási Bizottság" állítólagos demokratáiban, akik

alattomban a hóhér Francót segítették, vagy a nemzetközi brigádban harcoló kommunistákban?

Unokáink lelkesen olvasnak majd a távoli Madrid védelmében elpusztult angol íróról, párizsi vasmunkásról, szerb parasztról. Azokban a napokban a kommunisták megmutatták, mi az a testvériség, önfeláldozás, nagy eszme. S milyen hősiesen viselkedtek az egyszerű kommunisták, ezek a szürke, köznapi emberek, akiket senki sem ismert! Egy lodzi takács tizenhétéves fiát, a lengyel „demokraták" halálra ítélték. Kivégzése előtt a fiú ezt írta: „Mikor a fogorvosnak ki kellett húznia egy fogamat, féltem, de most nem félek, sőt vidám vagyok . . ." A maga igazára ébredt embernek ez a mély, lélekből fakadt vidámsága, ez emberi méltóság — s erősebb, mint a világ valamennyi hóhéra.

Romániában történt tizenöt évvel ezelőtt, hogy a szigurancán egy fiatal lányt kínoztak. Mikor kihallgatásra vezették, az agyongyötört lány énekelni kezdett. A nyomozó megpróbált közbevágni, de a lány keményen így szólt: „Álljon fel, mikor az Internacionálét éneklem . . ."

Eszembe jut egy francia lakatos is, aki két órával a kivégzés előtt ezt írta a feleségének: „Megértettem, hogy az ember erősebb a halálnál." Ő, a kommunista, megértette, de a pénz, az önszeretet, a halál rabszolgái sohasem fogják ezt megérteni.

Megkísérelték, hogy a kommunistákat vandáloknak ábrázolják. Harminc év alatt a burzsoázia szétrombolt mindent, amit csak tudott. Haladása a rombolás erőinek haladása, út az ágyúgolyótól az atombombáig. Békében a kapitalisták gépeket törtek szét, szőlővesszőket vágtak ki. Bécsben ágyúval lőttek a munkásházakba, megsemmisítették Spanyolország régi emlékműveit, tomboltak, Párizsban felgyujtották az autóbuszokat, Berlinben körültáncolták a könyvmáglyákat.

Kik mentették meg a Prado-t és Velasquez, Goya, Greco, Zurbaran műveit? A spanyol kommunisták. S a Louvre kincseit francia partizánok mentették meg a barbároktól. A háború előtt öt évvel a lille-i gyárosok le akartak rombolni egy sereg gyárat, hogy emelhessék a textilárakat. A gyárak kapuiba odaálltak a munkások és megakadályozták a gépek szétrombolását. A kommunisták az emberi kultúra törvényes örökösei: úgy tekintenek a világra, mint sajátjukra.

„Aki az Internacionále mellett van, hazája ellensége!" — ordították az álhazafiak. Eljött a próbatétel napja. S a nacionalisták bizonyultak árulóknak. Ki szerette Franciaországot — Charles Maurras, vagy a kommunista Gabriel Péri?. Ki harcolt hazájáért — Pétain, vagy a Limousin franctireurjei? A francia ellenállás krónikája hetvenötezer megölt, agyonlőtt, halálrakínzott kommunistát jegyzett fel. Sztálingrád példája fellelkesítette Európa népeit. A cseh kommunisták lelkierejéről Fucsik beszélt nekünk. Kommunisták álltak Norvégia és Görögország, Lengyelország és Bulgária partizánjainak élén. A kínai kommunisták bátran harcoltak a japán hódítók ellen. A kommunisták megmutatták, hogy nincsenek jobb hazafiak a testvériség és a nemzetközi szolidaritás híveinél.

A burzsoá az öntelt, tudatlan ember sovinizmusát az üzletember kozmopolitizmusával egyesíti. Fáradhatatlanul ismételgeti nemzeti fölényét — náluk minden szebb és jobb: a bor is, a vers is, a nők is. A francia burzsoá azt követeli, hogy a hangversenyeken ne játsszák német zeneszerzők műveit. Az angol burzsoá rábeszéli az angol művészeket, hogy felejtsék el Manet-t és Cézanne-t. De ugyanaz a francia burzsoá négy évig hevert a német őrmesterek lába előtt, s ugyanaz az angol burzsoá most a Wall Street urai előtt hajlong.

A szorgos munkásember szereti a földjét, kertjét,

madarait s éppen ezért szereti a Földet, szeret minden kertet, minden madarat. A burzsoá eljutott az uzsorás arcátlanságáig — mindegy, kit vetkőztet le, a lakáj szemérmetlenségéhez — közömbös, kitől kapja a borravalót. Most, mikor az amerikai bankárok elhatározták, hogy kifosztják Európát, a kommunisták a haza, a nemzeti kultúra, a nemzeti becsület eszméjéért küzdenek.

Harminc évvel ezelőtt az értelmiség bizalmatlanul tekintett a kommunistákra. Azóta sok minden megváltozott. Az értelmiség, a tudomány, az irodalom, a művészet legkiválóbbjai most a kommunistákkal tartanak. Az értelmiség megértette, hogy a kommunizmus — kultúra.

Az Októberi Forradalmat megelőző húsz év alatt meghaltak a XIX. század utolsó nagyjai. Lev Tolsztoj halála után elárvult a világirodalom. Elment Csehov, Zola, Ibsen, Mark Twain, Mengyelejev, Curie, Mecsnyikov, Rimszkij-Korszakov, Debussy, Grieg, Cézanne, Gauguin, Toulouse-Lautrec, Degas, Rodin. 1917-ben Claude Monet hetvenhét éves volt, Renoir hetvenhat, Anatole France hetvenhárom. Anatole France megértette az orosz események értelmét és halála előtt üdvözölte az új kort. Más írók, akik az elmult évszázadban tűntek fel és szorosan a burzsoá társadalomhoz kapcsolódtak, már jóval haláluk előtt meghaltak. Az Októberi Forradalom után Hamsun, Hauptmann, Kipling, Maeterlinck már nem éltek, csak túlélték korukat. Végül a kommunistákhoz, Makszim Gorkijhoz csatlakozott a megelőző kor nagy humanistája, Romain Rolland is.

A két háború között nyugaton igazi értéket csak azok a gondolkozók és művészek alkottak, akik megtagadták a halott világot. Kommunista lett Paul Langevin, Joliot-Curie, Barbusse, Dreiser, Picasso, Marquet, Aragon, Jean-Richard Bloch, Eluard, Martin Andersen

Nexö, Anna Seghers, Pablo Neruda. Szemben álltak a burzsoáziával: Bernard Shaw, Matisse, Antonio Machado, Charlie Chaplin.

Rendezetlenül sorolom fel a neveket s egyáltalán nem szándékozom pontos listát összeállítani, csak azt akarom kiemelni, hogy a ma még tőkés irányítás alatt élő népek művészetében a legjobb, a legértékesebb nem a tőkével, hanem velünk tart.

Különböző korszakokban különböző népeknek jut a példamutatás, a lelkesítés nehéz, de gyönyörű szerepe. Ez a szerep most a miénk. A mi népünkre tekint ma a világ valamennyi embere: az egyik reménnyel, a másik gyűlölettel. Minden sikerünk, minden házunk, minden kévénk az emberiség boldogulásának záloga. A népek jól tudják, hogy öt évvel ezelőtt a szovjet emberek Sztálingrádnál megmentették mind a párizsi Notre-Dame-ot, mind annak a kis négergyereknek a jövőjét, aki most valamelyik „demokratikus" rabszolgatartó gyapotültetvényén sírdogál. Megmentettük Európát a német értelmezésű fasisztáktól, s megmentettük az emberiség holnapját, más értelmezésű, másszínű fasisztáktól is.

Az, amit rosszakaróink „kísérlet"-nek neveztek, sokkal szilárdabbnak bizonyult, mint a porosz hadsereg, az aranydollár, a francia tőkepénzesek hagyományai. A fiatal fa kitartott, amikor sokkal erősebbnek látszó évszázados fák kidőltek, mert belül korhadtak voltak.

Szemünk éberen tekint a távolba. A kapitalizmus pusztulásra van ítélve, de még él. A fejlett technika és a fejletlen kultúra, a rövid történelem és a rövid emlékezet országában, az Egyesült Államokban a kapitalizmus még élénk üzletmenettel, heves sürgés-forgással leplezi magát. Kevesli a romokat, kevesli a vért. Azt akarja, hogy a népek elfelejtsék a második világ-

háborút — nem azért, mert a népek békére, munkára, boldogságra vágynak, nem, hanem, hogy megkezdhesse a harmadik világháborút. Abban reménykedik, hogy pusztulását késleltetheti nemcsak az emberek milliói-nak, hanem az egész kultúrának elpusztításával.

Ha a távolba nézünk, eszüket vesztett üzéreket látunk, akik atombombával hadonásznak. De látjuk barátainkat is. Látjuk a népeket, látjuk a legtisztább, legállhatatosabb legbátrabb embereket — a kommu-nistákat. Minél erősebb a háború veszélye, annál erő-sebbek a kommunista pártok. Ezeket a pártokat az emberi szolidaritás nagy elvei kapcsolják össze.

Senkire sem akarjuk ráerőszakolni igazságunkat, életünket. A kapitalizmus hódításra és leigázásra törekszik. A mi igényeink sokkal kisebbek és sokkal nagyobbak. Mi lelkesítünk. A népek maguk választják meg a maguk útját. S ha a multra gondolunk, nem kétséges, melyik utat választják.

1947 októberében.

A MI TAVASZUNK

Van valami szívetvidámító a tavaszi levegő élességében, a korai növényzet zsengeségében, a könnyű záporokban, a kamaszosan heves mennydörgésekben, az első virágokban — legyen az bár kökörcsin vagy a moszkvakörnyéki erdők szerény hóvirágja. Nem véletlen, hogy azokban az ősi időkben, amikor az emberek még nem láttak lehetőséget fáradságos életük megváltoztatására, a tavasz érkezését a túlvilági boldogság mitoszával kapcsolták össze. S nem véletlen, hogy az új kor hajnalán a munka emberei, mikor harcot kezdtek a szebb jövőért, ünnepnapjukul az igazi tavaszi hónap, a május első napját választották.

A tavasz mintegy megtestesíti az élet győzelmét. Május elsején nemcsak a természet tavaszának örülünk, hanem az emberiség tavaszának is. Zöldelő rügy, hóvirág, visszatérő vándormadár volt már sokezer évvel ezelőtt is, amikor az ember még barlangban élt, félt minden zajtól, felhőtől, rossz pillantástól. Az emberiség útja hosszú és időnként kanyargós volt, de ki az a vak, aki tagadni meri a megtett út jelentőségét? Féltve, szeretettel nézünk embertársainkra, a téren sétáló lányokra, gyerekekre: mennyi szívbeli gazdaság ragyog e szürke, kék, barna, vagy fekete szemekben, mennyi

kincs abban a kerek tartályban, amelyet az anatómusok koponyának neveznek!

Az emberi élet története csupa harc. De a harc lehet aljas, kapzsi, kegyetlen, s folyhat magasabb eszményekért is, az általános boldogulásért, kulturális értékek teremtéséért, a rossz kiirtásáért. A fasiszták azt állították, hogy a háború az emberi szellem magasrendű megnyilvánulása. A harc náluk az egyik fajtájú ember vadállati törekvése volt a másfajtájúak megsemmisítésére. Világos laboratóriumokban új romboló eszközök feltalálásán törték fejüket, a barlanglakó ember kezdetleges ösztönei fűtötték őket. Ha az olyan államban élő átlagembert tekintjük, ahol mindent a haszon irányít, azt látjuk, egész életét egy célnak szenteli: elvenni szomszédjától vagy alárendeltjétől a betevő falatot. A mi társadalmunk érdeme, hogy ezzel a méltatlan harccal szembeállítottuk a természet konzervativizmusa, a maradiság, a műveletlenség, a sötétség és a balsors elleni harcot. Harcolunk minden sötétség ellen, ami még visszamaradt az emberek tudatában — az önszeretet, a közöny, a mohóság, a gőg, a szolgalelkűség ellen.

Könnyebb feltalálni a legbonyolultabb gépet, könnyebb felépíteni száz meg száz várost, mint az ember tudatát átalakítani. Társadalmunkban még ott látjuk a mult nem egy súlyos csökevényét. Nem lephetik el a tavalyi, halott levelek a tavaszi füvet? A háború megmutatta embereink szellemi tulajdonságait. A katonai szakírók joggal emelik ki, hogy a szovjet stratégia a Reichswehré fölött állt, a szociológusok joggal hangsúlyozzák gazdasági rendszerünk szerepét. De hiszen a tábornokok, munkások, tervezők, kolhozparasztok — kortársaink. Az író kötelessége, hogy újra rámutasson: a háborúban a szovjet ember győzött — fiatalemberek, akik az iskola padjaiból egyenesen a

német aknavetők tüzébe kerültek, békés dolgozók, akikből harckocsik pusztítói lettek, partizánok, akik nem hajtottak fejet a megszállók előtt, a hátország asszonyai, akik a nélkülözések, mérhetetlen fáradságuk, anyai vagy asszonyi bánatuk ellenére is elszántan tovább dolgoztak, a koraérett gyermekek, az örökifjú öregek — a mi egész bonyolult, egyszerű, sokrétű, egységes szovjet népünk. Minden kornak, minden népnek megvoltak a maga hősei, de csak az új öntudat tudta megteremteni a hősiesség levegőjét, csak ez tudta beoltani milliókba a tudatos bátorságot, a tudatos önfeláldozást. Így lett a mi népünk, ez az annyi éven át, annyiszor megrágalmazott nép, egy magasabb küldetés beteljesítője.

A külföldiek, akiknek sok pénzük és kevés lelkiismeretük van, gyakran ismételgetik: „A Szovjetunió azért győzött mert . . .” A továbbiakban változik a szöveg. Egyesek azt bizonygatják, hogy a „jeep”-ek és a húskonzerv segítségével győztünk; mások esküsznek rá, hogy Sztálingrád magyarázata az algíri piknik, ismét mások negyvennégy nyarától számítják a második világháború történetét.

Valójában pedig a Szovjetunió győzött, noha . . . Ezt aztán különféleképen lehet folytatni. El lehet mondani, hogy győztünk, noha sem az együttérző táviratok, sem a hírhedt húskonzerv nem rémítette meg Hitlert. Elmondhatjuk, hogy győztünk, noha három évig egyfolytában egyedül harcoltunk Európában. Hozzátehetjük végül, hogy győztünk, noha a kölcsönös segélynyujtási törvényt — velünk ellentétben — mások nem ismerték. Győzelmünk katasztrófa lett nyilvánvaló ellenfeleinknek, képzelt barátainknak pedig váratlan kellemetlenség.

Három évvel ezelőtt, a felejthetetlen májusi napokban, boldogan mosolyogtunk, akkor nem mind-

nyájan értettük meg, mennyi megpróbáltatás vár még ránk. Mikor a győzelmi rakéták fellobbantak, megláttuk a városok romjait, a felperzselt falvakat, a felvert utakat, az elnyűtt gépkocsikat, szeretteink és bajtársaink elcsigázott arcát. Ki nem akart pihenni, a hadjáratok, csaták, a hátország hajszás munkája után? De lélegzetet se vehettünk, neki kellett látnunk a munkának. Külföldön akkor azt írták, hogy semmire se megyünk külső segítség nélkül. De nem siettek segíteni, csak kárörvendően mondogatták: „Az oroszok nem élik túl győzelmüket". Új, nem sejtett csapás ért: a negyvenhatos szárazság. Képzelt barátaink, akik nyilvánvaló ellenségeinkké lettek, kezüket dörzsölgették: azt hitték, a rossz termés elvégzi, amire Hitler képtelen volt. Ismét tévedtek: legyűrtük a nyomorúságot. Ebben sem segített nekünk senki, csak mi — magunknak. Kihúzott a csávából a mi erős szovjet öntudatunk, szolidaritásunk, állhatatosságunk, önfeláldozásunk.

A pénz, a haszon, a gyűlölet emberei új háborúval kezdtek fenyegetőzni. Úgy látszik, mérnökeinket, traktoristáinkat, bányászainkat, gazdászainkat összetévesztették azokkal a gyengeidegzetű hölgyekkel, akik rózsákat szórtak a leköpött Chamberlainra és Daladier-ra, mikor Münchenből hazatértek. Amerika és Nyugat-Európa sok újságja holmi utópisztikus regényre kezdett hasonlítani: korlátolt képzeletű és korlátlan étvágyú újságírók napról-napra új és új rémképeket eszeltek ki.

Hogyan képzelhették a külföldi zsarolók, hogy népünk, amely átélte az intervenciót és az éhségblokádot, majd a hitleristák támadását, most megijed az amerikai hasbeszélőktől vagy az angol kuruzslóktól?

Más gondunk volt nekünk: a lerombolt városokat felépíteni, új ruhákat készíteni, Ukrajnának és Belo-

russziának tankönyveket nyomatni, pihenéshez juttatni az embereket. A külföldi hasbeszélők azt hitték, máson se jár az eszünk, mint hogy bizonyos cirkálók tűntek fel az Égei-tengeren, holott arra gondoltunk, hogy cukor meg fehér cipó kerüljön a szovjet emberek asztalára. Erre gondoltunk s dolgoztunk. S mivel dolgoztunk, elértük célunkat. A zsarolók arra számítottak, hogy az amerikai gentlemanek harcias beszédeire figyelünk, holott a leningrádi fémmunkások meg a kurszki kolhozparasztok sikereire figyeltünk. A zsarolók azt hitték, hogy a braziliai vagy chilei különcök nevetséges berzenkedése megzavarja álmunkat, holott mi a magunk dolgát végeztük: vetettünk, lábosokat és cipőket készítettünk, tanítottuk a gyerekeket, könyveket írtunk.

A rémítgetők nem rémítettek meg minket, de megrémítették saját honfitársaikat: Nyugat-Európában és Amerikában a háborús pszichózis miatt dolgozni sem tudnak az emberek. Persze, sajnáljuk, hogy valahol egy eldugott amerikai tanyán valaki idegbeteg lesz, ha azt olvassa, az oroszok Columbia elrablására készülődnek. De eljő a nap, mikor a megrémültek felocsudnak s akkor nem bocsátják meg a csalóknak, se az álmatlan éjszakákat, se az ablakon kidobott milliókat.

A rémítgetők maguk is összekuporodnak félelmükben, csak éppen nem attól félnek, amiről beszélnek: tudják, hogy mi nem a más egével, hanem a magunk földjével foglalkozunk. A „kommunista összeesküvésekről" szóló hamisítások szerzői, a Szovjetunió terveiről szóló hazug hírek kitalálói és terjesztői nem a Kelet fegyveres erejének állítólagos növekedésétől félnek, hanem a Nyugat öntudatának valódi megerősödésétől. „A szovjet nép hadjáratot indít ellenünk!" — kiabálják, holott tudják, hogy a szovjet nép senki ellen sem indít hadjáratot. A szovjet nép vet, épít, alkot. A sötétség nyugati lovagjai ellen azonban egy másik, félelmes

ellenség vezet hadjáratot: az idő. Rettegnek a könyvektől, az eleven szótól, terméseredményeinktől, sikereinktől. Rettegnek saját népüktől, mert előbb-utóbb meglátja, kik szedték rá. Rettegnek és azzal vigasztalódnak, hogy a félelem, amit elvetnek, busás hasznot hoz nekik.

A pénz, a kapzsiság, a gyűlölet emberei szeretnék megállítani a történelem fejlődését és ezért nekirontanak a szorgos munkásembereknek, megtámadják az észt, a haladást. Piszkos ügyeiket fennkölt jelszavakkal takargatják. Azt mondják, a szabadságot védik. Kikkel? Franco tábornokkal, Bizónia fehérre mázolt hitleristáival, a görög monarchistákkal, a jezsuitákkal. Azt bizonygatják, hogy a „nyugati kultúrát" védelmezik. Kikkel? Török janicsárokkal. Esküdöznek, hogy a humanizmust akarják megmenteni. Kikkel? Pogromlovagokkal és rabszolgatartókkal.

Most nem beszélek a magas politikáról: az olasz apácáknak a választások előtt tartott tanfolyamokról vagy az elítélt Pétain dicsőítéséről. A kultúra ellen viselt hadjáratra emlékeztetek: amerikai filmszínészek elítélésére, Charlie Chaplin meghajszolására, Iréne Joliot-Curie, a híres tudós letartóztatására, Latin-Amerika legnagyobb költőjének, Pablo Nerudának sorsára, akit a chilei condottiere-k meg akartak gyilkolni, arra, hogyan égetik el Görögországban Flaubert regényeit és Baudelaire verseit, hogyan vonták ki a forgalomból Bizóniában Engels könyveit, arra a mindennapi ördögi táncra, amelyet a sötétség erői járnak, három évvel Hitler szétverése után.

Elmúlt ősszel néhány amerikai újság nagy szenzációként közölte: „Egy sebész olyan eljárást ajánl, amellyel meg lehet gyógyítani a vörösöket". A cikkben ez áll: „Egy világhíres agy-szakorvos tegnap olyan megbízható eljárást ajánlott, amellyel a világ meg-

szabadulhat a kommunistáktól". Mit ajánlott hát ez a sebész? Műtéttel (úgynevezett lobotomiával) csökkenteni az ember értelmi képességeit. Az ilyen cikkecskéket a józan gondolkozású amerikaiak természetesen kinevetik s a „világhíres szakértő" aligha talál terepet „felfedezésének" a felhasználására. Csak azért emlékezem meg erről, mert a hírt jelképnek látom. A történelmet megállítani akarók csak egyre számítanak: az ember szellemi színvonalának csökkentésére. Ha nem is folyamodnak ilyen különleges eljáráshoz, mint a lobotomia, de mindenképpen igyekeznek támogatni a maradiságot, még mélyebbre alázni az elnyomottakat. Éppen azért idegeskednek, mert hiába alkalmaznak mindenféle rendszabályt — a rendőrségi gázoktól a hollywoodi mákonyig — az emberek öntudata egyre jobban fejlődik.

A legnagyobb értékből, az ember agyából akarnak lemetélni. Mi mást akarunk: gazdagítani a tudatot, méllyé, bonyolulttá, sokrétűvé tenni. Immár csaknem száz esztendeje, hogy a társadalomátalakítás eszméje elválaszthatatlanul összekapcsolódik az öntudat emelésével. Mikor az eszme eljutott a milliók tudatáig, már nemcsak szó, könyv, vagy forma, hanem anyagi erővé vált. A szocialista kultúra alapvető sajátsága — egyetemessége, igazi népi jellege.

Nézzük csak azt, ami legközelebb áll hozzám: az irodalmat. A könyv nálunk behatol az élet mélyébe, millió meg millió olvasó élettörténetét alakítja. Az utóbbi időben alkalmam volt résztvenni sok olvasó-konferencián. Egyetemi hallgatók, munkások, katonák, diákok, tisztviselők legutóbbi regényemet beszélték meg. Hevesen vitatkoztak egymással, a szerzővel és saját magukkal is. A könyvben táplálékot kerestek értelmüknek és szívüknek. Az olvasás is alkotás, mert az olvasó mindíg kiegészíti a könyvet saját jellemével, szellemi tapasztalataival, képzeletével. Láttam, milyen magas

olvasóink kulturális színvonala, milyen szenvedélyesen érdeklődnek az élet, a megismerés, a művészet iránt. Amerikában vannak jó írók, van aki értékeli ott is az irodalmat, de nem tudom elképzelni a Ford-gyár munkásait, a newyorki banktisztviselőket, a washingtoni katonai iskola hallgatóit, amint féléjszakán át Hemingway, Steinbeck, Faulkner vagy Caldwell regényein vitatkoznak.

Mély békeszeretetünket az a meggyőződésünk alakította ki, hogy hiszünk a magunkválasztotta út erkölcsi fölényében. Tudjuk, hogy az idő nekünk dolgozik. Nincs szükségünk rá, hogy sebészi beavatkozással csökkentsük a koponya tartalmát, vagy katonákkal szétverjük. Mi tétünket az értelem diadalára tesszük. Nem akarjuk ráerőszakolni akaratunkat más népekre, csak segíteni akarunk nekik — munkánkkal, tapasztalatainkkal, lelkesültségünkkel. A nemzetközi szolidaritás nekünk nem ágyúkirályok vagy ágyútöltelékszállítók házán fityegő cégtábla, hanem az élet alapja. Ezért figyeli oly bizalommal, szeretettel fejlődésünket, sikerünket minden becsületes és bátor ember, bárhol is éljen a világon.

Felsorolhatnék még egy sereg példát, beszélhetnék például Burgundia parasztjairól, az elhúnyt Langevinnel folytatott beszélgetésről, megemlíthetnék találkozásokat, városokat, népgyűléseket, tüntetéseket, lelkes beszédeket, tudományos konferenciákat, írói összejöveteleket. De én a gyerekekről beszélek — ez talán nem túlságosan hatásos, de valahogy jobban illik a tavaszhoz, a májushoz.

Savoyában, Grenoble mellett, tíz évvel ezelőtt két francia tanító gyermekotthont létesített spanyol árvák részére. A német megszállás éveiben a gyermekek létszáma nagyon megnövekedett. Itt találtak menedéket azoknak a francia hazafiaknak a gyermekei, akiket a Gestapo pribékek agyonlőttek.

Egyszer egy németek elől menekülő partizán szállt meg éjszakára ebben a házban. Mesélt a gyerekeknek az „Artek" pionír táborról, de valahogy eltévesztette a nevet és ezt mondta: „Torzsok". A gyerekeket annyira elbűvölte a szovjet pionírok életéről szóló elbeszélés, hogy a házat elnevezték „Torzsok gyermekköztársaságnak". Később megtudták, hogy tévedtek, de a régi nevet mégis megtartották.

Ebben a házban most mintegy hatvan gyermek él, nagyobb részük árva — szüleiket megölték a megszállók. A gyerekek új házat építettek, veteményeskertet ültettek — tanulnak és dolgoznak. Nemrég több levelet küldtek a moszkvai diákoknak, elküldték iskolai munkájukat, diákujságukat, sőt ajándékokról sem feledkeztek meg. Mennyi szeretet él ezekben a torzsokfiúkban (így nevezik magukat), mennyire hisznek a jövőben — a miénkben is és Franciaországéban is!

Nem akarok most polemizálni, különféle „terveket" és „doktrinákat" kifejteni, csak azt mondom: ilyen leveleket nem küldenek az amerikai diákoknak sem a partizánok gyermekei, de még Párizs gazdag negyedeinek elkényeztetett gyerekei sem. A szeretet azokhoz a ritka dolgokhoz tartozik, amelyeket nem lehet megvásárolni.

Sok nehézség áll még előttünk: könnyű a dolgokat elmesélni, de nehéz véghezvinni. S a legnehezebb — azok között, amit ember valaha kieszelt — a boldogságot közkinccsé tenni. Mert igaz ember nem lehet boldog, ha maga körül szükséget, bánatot, félelmet lát. Nehéz ügy ez. De akad-e olyan nehézség, amely visszariaszthatná a mi embereinket? A tavasz jöhet korábban vagy később, lehet derült vagy ködös, de a tavasz — mindenekelőtt tavasz: velejönnek a termékeny földek, az arany almák.

1948 májusában.

VÉDŐ-ÖV

Az északi ősz komor napjaiban, mikor a világ fölött a háború véres felhője lebegett, bátor és tiszta emberek az emberiség fejlődésének új korszakát nyitották meg. Egy elmaradt hírben álló ország, amely mohó és vak uralkodó köreinek hibájából csakugyan sötétségben élt, kezdeményezővé vált, utat tört a jövőbe. Nem véletlenül történt ez. Előzménye: a vezető orosz értelmiség sok évtizedes önfeláldozó munkája, az orosz irodalom, a munkáskörök, a félelmetes sztrájkok, a kilencszázötös év, és Lenin bátor pártja, az Októberi Forradalom pártja.

Az első szó, amellyel az első szovjet emberek más népekhez fordultak, a béke szava volt — e szóval született köztársaságunk. De a népek elszigeteltek és erőtlenek voltak. S a ragadozók a béke szavára új háborúval válaszoltak. A fiatal köztársaságnak egyedül kellett megvédenie az emberiség ügyét, a gyerekek sorsát, a kor jövőjét. Sok vérbe, könnybe, verejtékbe, mérhetetlen sok nélkülözésbe került ez. Minden új élet áldozatba kerül, az anyák, kertészek, építők, írók jól tudják ezt... A ragadozók szét akarták taposni a lassan erősödő köztársaságot, vérbe akarták fojtani a jövőt. Emlékeztek rá, hogy a „forradalmat nem lehet

szuronyokon továbbítani", arra gondoltak tehát, hogy a forradalmat szuronyokkal ledöfhetik.

Gondolkozzék csak el Churchill úr a multján. Megrohamozta Pétervárt, fenyegette Orelt. Most képmutatóan arról a veszélyről kiáltozik, amely állítólag Liverpool és Manchester fölött lebeg. „Egészségügyi kordont" vont Pétervár környékén, Minszk mellett. Most Wroclaw és Tirana „elvesztését" siratja. A bakui népbiztosok vérével igyekezett megerősíteni gyarmatbirodalmát. Most szemtanuja a brit imperializmus alkonyának.

Hadd gondolkozzanak el sorsukon azok az elaggott francia tábornokok, akik annakidején hetykén sétálgattak a rue de Richelieu-n vagy a Gyeribaszovszkaján. Katonai hatalmukkal kérkedtek és Franciaországot a fegyverletételig juttatták. S most csak azért vannak Párizsban és nem Buchenwaldban vagy a Leicestertéren, mert a Szovjetunió általuk kinevetett hadserege valóban hatalmasnak bizonyult. Megvetették szegénységünket, büszkék voltak jólétükre. Most elégedettek, ha félig portások, félig kegyelemkenyéren élők lehetnek, egy falat kukoricakenyérért készek elfogadni a negyvenkilencedik állam sheriffségét. Azt hitték, a lengyel csendőrök és román rendőrök végeznek majd a bolsevikokkal. Most láthatják, hogyan lelkesíti a bolsevikok példája a lengyel munkásokat és a román parasztokat. Magánzárkába csukták azokat, akik az orosz forradalmat üdvözölni merészelték. Most már tudják, hogy a kommunisták: Franciaország legerősebb pártja, amely nélkül senki sem tudja kormányozni az országot.

A szovjet köztársaság sohasem felejtette el első esküit, legjobban a békét védte. De Churchillnek is akadtak követői: Hitler harckocsikra ültette a „keresztesvitézeket", felszerelte őket kitünő aknavetőkkel. Bajban ismerjük meg az embert — névnapon mindenki

jó, lakodalomban mindenki hős. Ugyanezt mondhatjuk a népekről is. A nehéz megpróbáltatások éveiben a szovjet nép megmutatta lelki erejét. Nemcsak magát mentette meg — a világot is. Akkor reménykedve figyelték hőstetteit tegnapi és holnapi ellenségei — Churchill úr, az amerikai izolacionisták és a francia Vichy-politikusok.

Úgy látszott, a rablók kemény leckét kaptak: az emberiséget ért sok nyomorúság után, a temérdek sírhant, az ősi európai városok romjainak láttára nem merészelnek új hadjáratot tervezni a Szovjetunió ellen. Úgy látszott... A Bourbonokról mondták a restauráció éveiben: „Semmit sem felejtettek és semmit sem tanultak..." Ilyenek korunk bourbonjai is. Még nem csendesedett el az anyák fülében a szirénák bőgése, gyermekük halálhörgése, de ezek a dühöngők máris üvöltöznek: „Moszkvába!"

Hadd idézzem Henry Mencken cikkét, amely egy hónappal ezelőtt jelent meg a *Baltimore Sun*-ban. Azért állok meg Mencken úrnál, mert ő nem ismeretlen Hearst-újságíró, hanem esszéista, több könyv szerzője, esztétikus, az amerikai szellemi divatok törvényhozója. Nézzük, mit ír ez a választékos amerikai:

„Most már világos, hogy előbb vagy utóbb — valószínűleg igen hamarosan — halálos harcot fogunk vívni az orosz barbárok ellen. Vissza kell vetni őket vad ázsiai területükre, mert máskülönben a civilizált népek élete elviselhetetlenné válik. Az egyetlen kérdés: sokáig kell-e még tűrnünk őket, vagy pedig rögtön leszámolhatunk velük. Ezt a háborút, ahogy legutóbb Dewey mondta, az egész ország támogatni fogja. Legrosszabb esetben is nagyobb kárt okozhatunk ellenfelünknek, mint ők nekünk. Végül is, ha szerencsénk van, létrehozhatunk valami olyasfélét, ami a civilizált keresztény világhoz hasonlít."

Mencken úr azt bizonygatja olvasóinak, hogy az oroszokkal „leszámolhatunk", mintha ugyanez a *Baltimore Sun* nem írt volna annakidején egy távcsőről, amelyen át Hitler nézte Moszkvát, nem írt volna a Reichstagra kitűzött vörös zászlóról. Mencken úr egyébként hozzáteszi: „ha szerencsénk lesz . . ." Göbbels is jósnőkhöz folyamodott. Hitler is rendelt horoszkópokat. Mencken úr feltételezi, hogy az új „keresztesvitézeknek" nem lesz szerencséjük. „Mégis nagyobb kárt okozunk nekik, mint ők nekünk" — számítgatja.

Emlékszem rá, Göring is megnyugtatta honfitársait: egyetlen bomba sem hull majd a német városokra. De visszatérek Mencken úrhoz. Nem aljasság-e egy szörnyű háborút megjósolni azzal a számítással, hogy „kárt" okozunk egy békés országnak? Ez a dühöngő üzletember, az igényes *Merkuria* szerkesztője, kiszámítja: a „bevétel"-rovatba ennyi meg ennyi lerombolt várost és elpusztult életet lehet bevezetni.

Ha Mencken úr különc vagy bolond volna, nem foglalkoznék vele. Sajnos azonban, ez az esztétikus a különféle üzletemberek, katonák, politikusok távolról sem esztétikus reményeit fejezi ki. Cikkét nemcsak a szenátusi vagy kongresszusi beszédekkel, hanem néhány számadattal is összevethetjük. Az amerikaiak az utóbbi néhány évben a világ különböző részein négyszáznyolcvan katonai támaszpontot építettek. Mencken úr bőbeszédű s ezért mégegyszer megmagyarázza, milyenek is ezek a támaszpontok.

Vieques, virágzó portoricoi sziget lakóinak sorsából megítélhetjük, hogyan készülődnek Mencken úr honfitársai a „civilizált keresztény világ" megalkotására. A Vieques-i szigetlakók bajosan tudták, hogy néhány gentleman az USA-ban „végezni" akar az „orosz barbárokkal". S mivel ők nem oroszok, hanem portoricoiak, nem kötötték össze sorsukat Mencken úr

irodalmi gyakorlataival. Nemrég azonban felszólítást kaptak, azonnal hagyják el szigetüket, amelyen az USA új, négyszáznyolcvanegyedik katonai támaszpontját fogják felépíteni. Most már a portoricoiak jól tudják, hol vannak a barbárok . . .

A dán képviselőházban egy képviselő érdeklődött: miért telepedtek le az amerikaiak Grönlandban? A képviselőnek megmagyarázták: „Ez az időjárás-kutatással van kapcsolatban — az amerikaiakat rendkívül érdekli az időjárás."

Nem kutatom, milyen összefüggés van a meteorológia és Mencken úr álmai között. Másról beszélek — a világban uralkodó hangulatról, gondolatokról, érzésekről. Ha az amerikai rablókat érdekli, milyen odakünn az idő, megmondhatom: nekik nem kedvező.

Milliókat költöttek rá, hogy éket verjenek a francia munkásosztályba. Megalkották a sztrájktörő „Force Ouvrière" szakszervezetet a maguk „AFT"-jének mintájára. Sirathatták pénzüket: a kemény harcban a francia munkásosztály még szorosabbra összekovácsolódott. Sem Moch úr harckocsijai, sem a könnyfakasztó gázok (amelyek beletartoznak az „Európai segély"-tervbe) nem győzhetik le a francia bányászokat és dokkmunkásokat. Igen könnyű volt megállapodni Blummal vagy De Gaulle-al, de Franciaország tele van a sansculotte-ok dédunokáival, a kommünárdok unokáival. Ennek az országnak legerősebb pártja nemrég ünnepélyes nyilatkozatot adott ki, amely eléggé világosan megmondja: „A francia nép sohasem fog harcolni a Szovjetunió ellen." Ilyen az időjárás Franciaországban. S ennek aligha örülnek a grönlandi „meteorológusok".

Az amerikai ragadozók nem sajnálták a dollárokat Olaszország megszelidítésére sem. Igénybevettek erre a célra raktáron heverő lisztet, pápai enciklikákat és a bérgyilkosok golyóit. De Olaszország nem adta meg

magát. Mikor Togliatti vére vörösre festette Róma köveit, úgy látszott, még a kövek is fellázadnak.

És Görögország? A „meteorológusok" tudják, hogy ott se csitul el a vihar. Hiába küldenek oda amerikai katonákat, repülőgépeket, harckocsikat, ágyúkat. Ki van velük? Maroknyi áruló, fasiszták, egy király és száz lakáj. Ellenük pedig az egész görög nép.

Érdemes-e beszélni róla, hogy a népi demokratikus országokban a tengerentúli „meteorológusok" sohasem tudják többé megváltoztatni az időjárást? A politikai rendszerváltozások tervei ezekben az országokban bírósági tárgyalások napihíreivé váltak.

Talán a kínai éghajlat kedvezőbb az amerikai imperialistáknak? Talán ott derültebb napok virradnak rájuk? Nem úgy fest a dolog. Mukdenben aligha sok keresnivalójuk van Mencken úr barátainak.

Talán Anglia klasszikus ködét látják Washingtonban kedvező időnek? Nézzük, mit ír az angolok hangulatáról a francia kormány félhivatalosa, az Amerika-barát *Monde*.

„El kell halasztani a kórházak, iskolák, gyárak építését, a vasút villamosítását. Az «európai együttműködési» terv szerint Nagy-Britanniának 1948—49-ben negyvenhétmillió font értékű mezőgazdasági gépet kellett exportálnia. De a gépekre szánt acélt most másra használják fel. A géphiány megakadályozza a vetésterület tervezett kiterjesztését. A benzin a hadseregnek kell, a polgári fejadagot még jobban csökkenteni fogják. A nép nem nagy lelkesedéssel fogadja mindezt, mert már kilenc éve nélkülöz."

Ilymódon az emberek Angliában se nagyon szívélyesen üdvözlik Mencken úr terveit, mert Churchill úron és néhány más gentlemanen kívül, mint tudjuk, ott él még az angol nép is, amely még nem felejtette el Coventryt és sok egyebet, s amely nyilván jobban örül a labda-

rúgásnak, a golfjátéknak és a krikettnek, mint az amerikaiak beharangozott atombombájának.

S milyen az időjárás magában Amerikában? Megfelel-e Mencken úrnak? Kételkedem benne. Az időjárás ott bizonytalan, változó. Mivel jártam már Amerikában, meggyőződésem, hogy az átlag amerikai nem nagyon igazodik el az európai ügyekben. Újságjai nap mint nap rémítgetik. Íme egy szemléltető példa, a *Newsweek* egy párizsi tudósítása:

„Mikor a mult hónapban Párizsban megnyilt az Egyesült Nemzetek ülésszaka, Marshall úr és legközelebbi tanácsadói úgy gondolták, hogy nem lehetetlen egy váratlan szovjet támadás. Rendkívüli rendszabályokat rendeltek el az amerikai küldöttség megvédésére."

Minden európai nevetne, ha azt olvasná, hogy szovjet ejtőernyősök váratlanul megtámadhatják a párizsi Trocadéro-palotát s ez a támadás ellenállásra késztetné az amerikai küldöttség titkárait és gépírónőit. De Oklahoma messze van Párizstól, Moszkvától meg a világpolitikától . . .

S amíg az amerikai imperialisták képzeletben felkészülnek, hogy „végezzenek" az oroszokkal, addig végeznek az amerikaiakkal. Nézzük, hogyan határozza meg az „Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság" a bűntett fogalmát: „Vizsgálatot kell indítani mindazok ellen, akik bírálják a külügyminisztériumot, Franco tábornokot, Perront, MacArthurt, CsangKaiseket, úgyszintén azokat, akik rokonszenveznek az oroszokkal." Íme egy kivonat a fentnevezett bizottság egyik aktájából: „Wallace híveinek egyik gyűlésén résztvett Susanne Read, a «Societed» kávéház alkalmazottja. A kávéház Berna Josefsoné, akinek bátyja, Leon Josefson, kommunista." Egy másik idézet Hoover úr jelentéséből: „Nevezett, még nem ellenőrzött adatok

szerint, 1944-ben kapcsolatban állt egy meg nem állapított személlyel, aki oroszbarát tevékenységet folytatott."

Végül részlet egy jegyzőkönyvből. Egy hatvanéves newyorki mozdonyvezetőt hallgatnak ki: „Kérdés: Milyen politikai felfogásúak voltak szülei? Válasz: Apám kazánkovács volt. Kérdés: Azt kérdezem, tagja volt-e édesapja valamely politikai pártnak? Válasz: Theodor Rooseveltre szavazott. Kérdés: Járt-e ön Stanley színházába? (Mozi, szovjet filmeket játszik. — I. E.) Válasz: Igen, néha. Kérdés: Látta az «Eskü» című filmet? Válasz: Nem. Csak egy színes filmet láttam, valami kőről szólt . . ."

Az átlag amerikait állítólagos szovjet ejtőernyősökkel és egészen valóságos amerikai rendőrökkel tartják állandó rettegésben. Az átlag amerikai nem nagyon tájékozott a politika bonyolult játékában, de szereti a békét, mert szürke, köznapi ember, nem Mencken úr, nem Dulles úr, nem acél-király, sőt rágógumi-király sem.

Könnyű megérteni, miért álmodoznak az amerikai rablók háborúról — rettegnek az emberiség békés fejlődésétől, félnek, hogy az öntudat azokban az országokban is kifejlődik, ahol ember még kizsákmányolhatja embertársát, rettegnek a Szovjetunió jólétének, kultúrájának, erejének növekedésétől, attól, hogy eljön annak a napnak a dele, amely 1917 őszén kezdődött a Nyeva partján.

Hiszünk a jövőben, hiszünk a föld valamennyi népének világos eszében, nagylelkűségében. Szomorú hírek érkeznek Franciaországból. A gyáva francia burzsoázia, amely gyalázatosan elárulta országát a német hódítóknak, most háborús lázban izzik. Győzelmi jelentéseket közölnek — fegyvertelen bányászok ellen harckocsik vonulnak fel. Folyik a munkások vére. Együttérzünk francia barátaink bánatával és felháborodásával. De a

hírek nemcsak szomorúságot ébresztenek bennünk, hanem büszkeséget is. Büszkék vagyunk a francia népre. Ott, ahol annyi a bátorság, annyi az önfeláldozás, kivirul a boldogság is.

Más országok munkásai, Skócia és Belgium bányászai, Olaszország dokkmunkásai pénzt küldenek francia elvtársaiknak. Ez nem amerikai ajándék, mikor az uzsorás egy doboz corned beefért csendet követel, hanem bajtársi segítség, új erkölcs, új világ, az emberiség holnapja.

Nehéz időket élnek most a népek. Nem Mencken úr diadaláról álmodoztak a katonák és partizánok, az asszonyok és ifjak, mikor a háború éveiben a fasizmus ellen harcoltak. Az amerikai imperializmus fellege sötétlik a világ felett. De minden nép tudja, hogy a történelem kerekét nem lehet visszafordítani — a „keresztes-hadjáratok" ideje letelt.

Országunk munkába merülve él — sokat dolgozik, sokat gondolkozik. Nem könnyű begyógyítani a háborús sebeket.

Láttam tavasszal, hogyan készítenek típus-házakat az elhamvadt Rzsevben a Don-vidék bányászainak. Láttam, hogy a felocsudó Moldava sok-sok szörnyű csapás után (földrengés, háború, két évi kegyetlen szárazság, pusztító zivatarok), hogyan szedi le a szőlőt és gyümölcsöt a távoli észak számára. Láttam, hogyan éledt fel Orel. A csendes Kasinban láttam a házat, ahol a nagyszerű szovjet lány, Inna Konsztantyinova nevelkedett, aki meghalt, hogy megmentse partizán bajtársait. Inna szobájában sok könyv sorakozik egymás mellett. Ezek a könyvek fejlesztették ki Inna öntudatát, leheltek belé bátorságot, a vidám, gondtalan diáklányból ezek formáltak hőst. Ezt sohase fogja megérteni Thomas kongresszusi tag és többi honfitársa, akik a halálnál is jobban félnek a szótól, a gondolattól, az ön-

tudattól. Tarhana faluban (ma Lermontovnak hívják) láttam egy iskolát, amelyben a tanítónő a kolhozparasztok gyermekeinek verseket olvasott fel az észről, a boldogságról, a szépségről.

Mennyi szellemi kincs rejlik országunkban, mennyi szemérmes, szerény, háromszorosan gyönyörű szívbeli erő! Hallgatunk, mikor halljuk Mencken úr bűnös fecsegését. De hadd értsék meg az amerikaiak, akiket szórakoztat a „hidegháborúnak" nevezett kedélytelen játék, mit jelent a mi hallgatásunk.

Rzsev mellett állt egy kis erdő, úgy hívták, „Városi erdő". 1942 őszén jártam ott, amikor csapataink Rzsevet támadták, hogy megkönnyítsék Sztálingrád védőinek a dolgát. Nyoma sincs többé a fáknak . . . Sok, nagyon sok honfitársunk esett el a Városi erdőben . . . Ott ismét elgondolkoztam az elesett hősök cselekedetein, e hőstettek jelentőségén. Mi állítja meg az amerikai ragadozókat? Lelkiismeretük vagy a nemzetközi szervezetek szabályzatai nem állítják meg őket. Nem, csak a visszaemlékezés azokra az évekre, mikor népünk egyedül harcolt Hitler valamennyi serege ellen. Rzsevnél elesett katonáink nemcsak Sztálingrád több városnegyedének megvédésében segítettek, hanem abban is, hogy elhárítsuk a háború utáni világ ellen irányuló új, szörnyű merényletet. S ahogy ott álltam a sírok előtt, arra gondoltam, hogy a halott bajtársak megvédik szeretett földjük nyugalmát.

De a békét nemcsak az elesett hősök védik, hanem az eleven, dolgozó emberek is. Kormányunk nemrég tette közzé erdőültetési tervét, amely megsemmisíti az oroszok régi ellenségét — a szárazságot és a rossz termést. Ez a nagyszabású terv is mutatja, mivel foglalkozik az orosz nép. Nem Florida ananásza érdekli, hanem a Volga-vidék búzája. De most egy másik védőövre gondolok, egy másik, áldott védősövényre — az

emberekre. A gonoszság szele nem fogja kiszárítaňi a földet, az emberek megvédik a földet a háborútól — megvédi öntudatuk, munkájuk, akaratuk. S ez a védőöv nemcsak a mi országunk határain vonul végig. Védőövet látunk Franciaországban, Kínában, Görögországban, Olaszországban, Angliában és Mexikóban is. Valamennyi országban, ahol elvtársaink, barátaink, a munka és a testvériség emberei élnek, gondolkoznak és harcolnak. Az emberi öntudat — ez a mi védőövünk: ezen nem tud áttörni se Mencken úr, se az ő kapzsi pártfogói.

1948 májusában.

A MAGUNK ÚTJÁN

Az atombomba imádatáról ismert Baruch úr elhatározta, hogy nyilatkozik. Sajnálkozását fejezte ki, hogy a béke még nem állt helyre a földön. Nekem se tetszik, ha komoly emberek, a megszállottak makacsságával, már négy éve szakadatlanul háborúról beszélnek. Megörültem, mikor hallottam Baruch úr lírai felszólalásáról, azt hittem, hogy ez a tiszteletreméltó gentleman végre elővette jobbik eszét, nem űz többé csúf játékot az atombombával, inkább golfozik vagy bridzsel. Baruch úr azonban szétfoszlatta reményemet: sietve kijelentette, hogy a tartós béke megteremtését nem ő akadályozza meg a maga kis gyanús játékaival, hanem valaki más: „A Szovjetunió olyan katonára emlékeztet, aki nem akar együttlépni a többiekkel."

Jól tudjuk, hogy Baruch úr imádja a háborút, még akkor se tud megfeledkezni a katonákról, ha békéről beszél. De én nem az ő szavajárásáról akarok beszélni. A lényegre akarok válaszolni, arra, hogy mi valóban nem akarunk együttlépni Baruch úrral. Sőt mi több, nem is tudunk együttlépni vele, mert mi előremegyünk, ő pedig — akár a barátai — hátrafelé megy, a műveletlenség és a vadság, az emberi méltóság eltaposásának sötét századai felé.

Baruch úr nem állhat elő olyan találmányokkal, amelyek a szellemi és erkölcsi haladás fokmérői lehetnének. Nagyon jól emlékszünk a „tigriseken" ülő SS-legényekre, a technika legújabb vívmányai szerint felszerelt auschwitzi kemencékre. Mikor megállapítjuk, hová tartanak Baruch és barátai, nem az amerikai fizikusok tudományos munkáira gondolunk, hanem azokra az elvekre, arra az erkölcsre, amely a tudósok munkáját vérré és sárrá, zsarolássá és gonosztetté változtatta.

Baruch úr és barátai sikeresen visszakanyarodtak azokhoz az évekhez, mikor egy inkább dühöngésével, mint értelmével kitűnt ember odalépett a mikrofonhoz és ordítozásával megszomorította az anyák éjszakáit, felzaklatta a népek lelkiismeretét.

Nem akarok alaptalanul vádaskodni. Idézem Baruch úr barátainak néhány kijelentését.

Paul Shafer, az amerikai kongresszus katonai bizottságának alelnöke, nemrég ezt mondta: „Számolunk vele, hogy a katonai összeütközés köztünk és az oroszok között előbb-utóbb elkerülhetetlen. S jobb, ha ez mielőbb megtörténik."

„Egy tucat atombombával felszerelt «repülőerődöt» kell átküldenünk. Az oroszok majd megértik ezt a nyelvet." (Bishop kongresszusi tag felszólalása november 20-án.)

„Gombnyomásra huszonnégy óra alatt hetven millió embert semmisíthetek meg." (Oppenheimer tanár, ismert atomlovag.)

Bishop úr ne nyugtalankodjék: megértjük őket — a kannibálok nyelve egyszerű. Már fel is kötötték asztalkendőjüket: Oppenheimer tanár úr hetven millió holttestet ígér nekik ebédre, a *Journal of Commerce* pedig hetven milliárd hasznot. Baruch azt javasolja, lépjünk együtt velük. Hová? Európa és Amerika felperzselt tájaira? Az emberevők ebédlőjébe?

Vagy talán Baruch úr úgy gondolja, hogy ne vele, ne Shaferrel, ne Dulles úrral lépjünk együtt — ők tábornokok, nem talpalnak — hanem azokkal az európaiakkal, akik szívesen menetelnek amerikai vezényszóra? Egy francia közmondás szerint: „Amilyen az úr, olyan a szolgája." Nézzük, milyen nótákat kornyikálnak Amerika európai katonái:

„Anglia — rendkívül szilárd magatartása következtében — szövetséget kötött a sziámi kormánnyal és felfegyverezte a sziámi csapatokat. Az ottani csapatok vezetője az elmúlt háború alatt együttműködött a japánokkal. Ez megengedhetetlennek és erkölcstelennek tűnhet, de olyan tényező diktálta, amelyet még nem mindenki ismer: harcban állunk. Nem a háború előestéjén vagyunk, hanem a csata kellős közepén." *(Monde,* november 30.)

„Forrestal úr megbízottja megbeszélést folytatott Franco tábornokkal azokról a hadosztályokról, amelyeket Spanyolország kiállíthat abban az esetben, ha háborúra kerülne sor a Szovjetunió ellen." *(Paris-Presse,* október 2.)

„Az európai hadsereg elsősorban németekből és spanyolokból fog állni. Előre látom, milyen kavarodást keltenek ezek az istenkáromló szavak." (Maurice Duverger, *Monde,* november 27.)

„Bizóniában a legrövidebb időn belül német hadsereget szervezek." (Halder tábornok, Hitler egykori vezérkari főnöke.)

Tudjuk tehát, kikkel kellene Baruch úr javaslatára együttlépnünk — egy hitlerista tábornokkal, a hóhér Francóval, a tegnap, a ma és a holnap fasisztáival. Azt ajánlja, hogy lépjünk együtt Caldariszszal és Salazarral, az Indonéziában kereskedő holland rablókkal, a Palesztinában üzérkedő Glubb pasával, Jules Moch úrral, aki agyonlöveti a francia bányászokat és kezet nyujt

Reuter „főpolgármesternek", Ilse Koch-hal, aki nemrég lámpaernyőt készített emberbőrből és most készen áll, hogy elfoglalja helyét Clay tábornok irodájában, a tigrisekkel, akik a sakálok hivatásáig alacsonyodtak le, és a keselyűkkel, akik az illendőség kedvéért olajágat tartanak ragadozó csőrükben.

Baruch úr megszokta, hogy az embereket két részre ossza: azokra, akik dollárt adnak, és azokra, akik dollárt kapnak. Nem tudja megérteni, hogy lényeges különbség van a „Benelux"-miniszterek és a Szovjetunió népei között. A newyorki tőzsdén különböző értékeket jegyeznek: szuezi részvényeket és chilei bányászok véres verejtékét, Irak olaját és emberhúst, amelyet az elaggott Szofulisz szállít, atombombát és „coca-colát", Portugáliát gyarmataival és Jules Moch úr lelkiismeretét. De egyet nem jegyezhetnek ezen a valóban egyetemes tőzsdén: a szovjet becsületet.

Ha minket megtámadnak, mi nem engedünk a támadónak, Baruch úr bizonyára jól emlékszik még rá: tyúkszem nőtt az amerikaiak tenyerén, annyira tapsoltak a Vörös Hadseregnek. De mi nem szeretünk katonásdit játszani. Nem akarunk Baruch úr barátaival hetykén Indonézia alvó lakosaira támadni, és nem akarunk Baruch úr barátaival csendben eloldalogni a felháborodott kínaiak elől. Csakugyan nincs kedvünk egy úton haladni velük.

Baruch úr talán azt mondja majd: hiába összpontosítom figyelmemet a háborús beszédekre, amelyekre ez a tiszteletreméltó úriember szerzett monopóliumot. Talán azt tartja természetesnek, hogy nekem, mint írónak, a kultúráról kell beszélnem, mialatt ő, Baruch úr a bombáit számolgatja? Nos hát, beszélhetünk a kultúráról: itt se közös az útunk, se Baruch úrral, se barátaival, se lakájaival.

Ezzel a legkevésbbé sem akarom tagadni Nyugat-

Európa és Amerika népei tudományának, irodalmának, művészetének nagy multját. Aligha kell erre szót vesztegetnem. Nem akarom azt se letagadni, hogy Amerikában ma is élnek kitűnő írók (Baruch úr barátai igyekeznek, hogy befogják egyeseknek közülük a száját), kiváló tudósok, tehetséges építészek. Tudom, hogy Franciaországban vannak nagyszerű festők és kitűnő költők. Angliában tekintélyes tudósok dolgoznak, időnként érdekes filmek is készülnek. De mindez nem Baruch úr és barátainak jóvoltából születik, hanem ellenükre. Amerika igazi tudósainak nincs jó kedve: elégedetlenül emlegetik, hogy az embergyűlölők a század egyik legnagyobb találmányát milyen aljas módon használják fel. Ha az Egyesült Államok alacsony kulturális színvonaláról beszélek, nem arra a néhány jó regényre gondolok, hanem arra a lapos futószalagirodalomra, amelyet a reggelivel és a rágógumival együtt tálalnak fel az átlag amerikainak, azokra a hitvány és ostoba filmekre, amelyeket futószalagon készítenek az emberek butítására, Baruch úrnak és barátainak arra a jellemző törekvésére, hogy feltartóztassák az átlag amerikai szellemi fejlődését. S ha ezek az úriemberek ellentmondanak nekem és azt mondják, pénzt adnak egyetemekre és könyvtárakra, azt felelem: a szellemi és erkölcsi haladást nem csak külső jelek mutatják, hiszen a hitleri Németországnak is voltak egyetemei meg könyvtárai, Rosenberg se vetette meg — Majdanek kemencéinek igazolására — a tudományos terminológiát. Ilse Koch pedig, akinek Clay tábornok nemrég megkegyelmezett, emberbőr-ernyős lámpájának meghitt fényénél geopolitikai és faj-higiénével foglalkozó könyveket olvasgatott.

„Amerika hangja" napról-napra húsz nyelven közli, hány egyeteme van Amerikának, milyen nagytekintélyű tudósok tanítanak az egyetemeken. Knox-

villeben találkoztam Brady professzorral, az ismert vegyésszel, aki résztvett több nemzetközi konferencián. Brady professzornak nincs joga belépni az egyetemi könyvtárba, mert — fekete tudós és nem fehér vadember. Az az ország, ahol tizenhárommillió embert állandóan megaláznak, mert bőrük nem olyan színű, mint Baruch úré, ez az ország nem tüntetheti fel magát szellemi ítélőszéknek és a magasrendű erkölcs akadémiájának — jobb lenne, ha beiratkoznék az emberiesség elemi iskolájába.

„Amerika hangja" napról-napra henceg, nemcsak Amerika gazdagságával, hanem azzal a nagy idealizmussal is, amely állítólag az amerikaiak minden cselekedetét jellemzi. Igenis, Amerika nagyon megszedte magát a háborúban: az egyik a vérét ontja, a másik — húskonzervvel kereskedik. Nézzük, mit ír egy francia írónő, az egyáltalán nem kommunista Simone de Beauvoir, New York egyik zugáról: „A Bowery üzletei között van az «egyedülállók szállodája», ez az éjjeli menedékhely, ahol éjszaka alomszalmán, vagy poloskáktól hemzsegő csupasz földön lehet hálni. A szegényebbek a «flop-house»-ba mennek, ahol néhány órát ülve alhatnak, karjukat kötélbe akasztva. Ha ez idő letelt, a kötelet leengedik és az emberek lepottyannak. Az egészen szegények az utcán alszanak" („Amerika — egyik napról a másikra", 1948). Baruch úr és társai büszkék lehetnek Amerikájukra. Az álom — Oppenheimer professzor, aki megnyom egy gombot, és tömegével öli meg az embereket, állatokat és növényeket. A valóság — a „flop-house" gazdája, aki leereszti a kötelet, hogy az alvók a földrezuhanjanak.

Senki se gyanúsítja meg a *New York Times*-t — Baruch úr barátainak kedvenc újságát — hogy együttérez a „vörösökkel". Nézzük, mit ír Thomson úr ebben az újságban: „Az amerikaiak húsz százaléka alig

haladja meg az idiotizmus állapotát, húsz százaléka műveletlen és semmi kedve, hogy bármit is tanuljon, negyven százaléka beleegyezne, hogy valamicskét tanuljon, feltéve, hogy a feladatok nem túl komplikáltak. Ilymódon csak húsz százalék amerikait tekinthetünk úgy, mint akiben intellektus és tudás van."

A chicagói egyetem egyik tanára, az egyetemet végzett amerikaiak alacsony színvonalát a nevelés jellegével magyarázza: „Megelégszünk azzal, hogy csupán technikusokat nevelünk. Mi az a technikus? Olyan ember, aki mindent tud, ami a szakmájára vonatkozik, de nem érti meg sem munkája célját, sem a világban elfoglalt helyét." Az ilyen „technikusnak" közömbös, mit csinál — kisdedóvókat épít-e, vagy támaszpontokat „repülőerődök" számára. Dolgozik, aztán szundít egyet a moziban, vagy kedvetlenül elolvassa újságát, majd eszébe jut, hogy ő optimista, bárgyún elmosolyodik, ahogy az izzadságelleni szer és gyömbér-limonádé falragaszok közt felbukkanó mosoly-reklámokon látja. Ezért tépelődik hát Albert Einstein, ezért ül hát börtönben Howard Fast, ezért álmodozik Európáról Charlie Chaplin, ezért iszákoskodik Faulkner.

Baruch úr és barátai nemcsak otthon fegyverkeznek a gondolat ellen, hanem át akarják nevelni a vén Európát is. Voltaire dédunokáiból vidám hülyéket akarnak csinálni, akik löncs és lincselés közt gumit rágnak, Swift dédunokáiból „technikusokat" akarnak faragni, akik engedelmesen meghalnak, mikor Oppenheimer professzornak meg méltóztatik nyomni a fentemlített gombot. Találtak ők Európában elég élősködőt, akik készek eladni népük elsőszülött-jogát — ha nem egy tál lencséért, hát egy darab kukoricamáléért. Ezek a szellemi szolgák olyan iramban meneteltek a műveletlenség és butaság felé, hogy Mississippi vagy Alabama hülyeségi rekordere is megirígyelhetné őket.

Hadd mutassam be az egyik amerikanizált európai kulturális színvonalát. A *Nouvelles Littéraires* egyik munkatársa, meg akarja magyarázni irodalmi és irodalom-melléki olvasóinak, miért kell meghalniok Baruch úr és barátai „európai kultúrájának" védelmében. Tudja, hogy az SS-legények kellemetlen emlékeket hagytak Franciaországban, de nem tudja, hogy a *Monde* már német-francia hadsereg létesítését tervezi. „A térszomjúság, amely a nomádélet utáni vággyal együtt Hannover, Brandenburg, Pomeránia és Poroszország végtelen síkságain, Ázsia végtelen síkságainak kezdetén született, ellenlábasa a földközitengeri gondolatnak, a földközitengeri mentalitásnak. Magától értetődik, hogy a «földközitengeri» — jelképes meghatározás, mert a norvég fjordok és a skót öblök bizonyos értelemben szintén «földközitengeriek»." Hozzátehetnők, hogy „bizonyos értelemben" Oklahoma lakosai, Dél-Afrika rabszolgatartói, Berlin nyugati övezetének főpolgármestere, sőt a fentemlített Ilse Koch szintén „földközitengeriek". De — szó sem fér ehhez — Baruch úr és barátai elégedettek lehetnek: az ilyen ember valóban együttlép velük.

A szolgák nem tudják, miben járjanak uruk kedvében. Egy évvel ezelőtt „Oroszlán a piacon" címmel vígjátékot írtam, amelyben egy francia városka polgármestere egy régi történelmi emlékművet ad át amerikai jótevőinek. Franciaország amerikanizált újságai rágalmazással vádoltak. Pedig csak elébevágtam az eseményeknek. Előttem fekszik „Auche város területi mezőgazdasági hitelosztályának" felhívása. („Gers"megye székhelye.)

„Területi osztályunk igazgatósága olyan felhívással fordul önökhöz, amely meglepő lehet, de amely bármi másnál jobban tetszeni fog tengerentúli barátainknak, mert kifejezi hálánkat az országunknak nyujtott bőkezű

segítségért. Barátainknak nincsenek történelmi emlékműveik. A területi osztály tulajdonában vannak a cordelier-k ősi kolostorainak kápolnái, gótikus kapukkal, amelyek mint állami védelem alatt álló régi emlékművek vannak nyilvántartva. Javasoljuk ezeknek a kápolnáknak Amerikába szállítását."

Csak a kezdet nehéz. Ha „a területi mezőgazdasági osztály" gótikus kápolnákat nyujt át az amerikaiaknak, Jules Moch úr talán meghatódik a soronkövetkező könnyfakasztógáz-küldeménytől és könnybelábadt szemmel javasolja a párizsi Notre Dame székesegyház Oklahomába szállítását?

Hadd említsem meg az amerikanizált Európa elvadulásának még egy példáját. Mint ismeretes, Bevin úr szocialistának tartja magát — ez az ő magánügye. De elhatározta, hogy megmutatja képzettségét és nyilatkozik Karl Marx műveiről: „Nem tudom, tanulhat-e valaki Karl Marxtól. Engem csak összezavart." Bevin, mint kifogástalan katona, igyekszik együttlépni. Igaz, még nem érte utól Parnell Thomast, de figyelembe kell vennünk Európa életkorát: a hidegvérű angoloknak nem könnyű elhagyni Oklahoma hetyke legényeit.

Baruch úr elmondhatja: „Ha nem akarjátok, nem külditek el Kansasba a kievi Szofiát, sőt nem kell egyetértenetek a tiszteletreméltó Bevin úr Marxról szóló véleményével sem, de nem haladhattok a magatok útján. Nem vehetitek semmibe öt világrész népeinek mértékadó véleményét, mert ezek együttlépnek velünk." Baruch úr persze tudja, milyen bizalommal fogadta a szovjet nép az Egyesült Nemzetek Szervezetének megszületését. A szovjet küldöttek bátran és következetesen harcoltak ebben a szervezetben a fegyverkezés csökkentéséért. Mi azt gondoltuk és továbbra is azt gondoljuk, hogy Baruch úr megkeresheti a maga dollárjait, anélkül, hogy megakadályozná városaink felépítését, fáink elül-

tetését. Mi úgy gondoltuk és továbbra is úgy gondoljuk, hogy a szárazság elleni támadás és Sztálingrád újjáépítése semmiképpen sem fenyegeti San Francisco vagy New Orleans kispolgárait. Mi sose voltunk oly jámborak, hogy számítsunk Baruch úr és barátai szeretetére. Nem hívtuk, hogy lépjenek együtt velünk céljaink felé. De azt gondoltuk és továbbra is azt gondoljuk, hogy az eszmék, az erkölcs, a gazdasági rendszer kérdésének igazságát békés munka dönti el, nem pedig Oppenheimer professzor „gombnyomásai".

Baruch úr és barátai szeretnek a közgyűlések, bizottságok, albizottságok határozataira hivatkozni. De mi nemcsak azt tudjuk, mire szavaznak a különböző bizottságok, hanem azt is, hogy miért szavaznak. „Koldusok nem választhatnak" — mondta fínoman Paul Hoffman- úr, Marshall úr megbízottja. Ha valamely ország megpróbál függetlenségére emlékeztetni, Baruch úr barátai sürgős rendszabályokat foganatosítanak. Chilében népfront kormány volt hatalmon: az amerikaiak megvásárolták Gonzales elnököt. Venezuela elnökét nem tudták megvásárolni, erre Baruch úr barátai államcsínyt rendeztek. Baruch úr és barátai az alárendelt államok minisztereiből igazi menetszázadot alakítottak: „Jobbra át, indulj! Tűz a jövőre!" Az alárendelt államok miniszterei krákognak, de menetelnek. Baruch úr valóban komolyan gondolja, hogy a szovjet nép az ő, vezényszavára egysorban menetel majd Gonzales-szel és Spaak-kal?

Hiába mondja Baruch úr, hogy egyedül vagyunk. Igaz, velük nem lépünk együtt, de öt világrész millió és millió békés embere velünk tart. Baruch úr ezt éppoly jól tudja, mint én, éppen ezért idegeskedik, barátai meg éppen ezért hisztériáznak emberek, állatok, növények megsemmisítéséről. Tudják, hogy a népek nem az atomlovagokkal akarnak együtthaladni. Meg-

kapták Jules Moch urat, nem irígylem őket érte — ez nem gótikus templom, legfeljebb egy olcsó kiadású Noske. Megszerezték Moch urat, de elvesztették a francia népet. S aki csak egyszer is fellapozta a francia történelmet, tudja, hiába nem folyik vér Párizs utcáin. Megszerezték a pápa tiszteletét és Scelba úr jóváhagyását, de megkapták az első figyelmeztetést is: barrikádok emelkednek az olasz városok utcáin. Szórták a dollárt, azt remélték, hogy megszerzik Prágát és Budapestet, Bukarestet és Szófiát. Ehelyett azonban néhányszáz élősködőt kaptak. Kínáról nem is beszélek: mindenki tudja, mi történt ott Baruch úr barátaival.

Nem, nem egyedül megyünk a jövő felé: velünk van az emberiség legjava, nagy tudósok, nagy írók, nagy művészek, egyszerű emberek milliói. A kultúra munkásainak wrocláwi kongresszusa keményen elítélte Baruch úrnak és barátainak bűnös játékát, maga köré tömörítette a legkülönbözőbb embereket. Az USA-ból Einstein, Fast, Maltz, Steinbeck, Caldwell üdvözölték a kongresszust. Velünk vannak azok, akik igazságot, emberi boldogságot, békét keresnek. S ki van Baruch úrral? Az akadémiák epigonjai, ódaírók, függönyhuzogatók és szánalmas díszletezők. Miért csatlakozott hozzánk a nagy Anatole France, Romain Rolland, Barbusse, Langevin, Dreiser? Miért vannak velünk a látszatra annyira különböző művészek, mint Andersen Nexö és Aragon, Pablo Neruda és Tuwim, Picasso és Fast? Azért, mert mi nem hátrálunk Baruch úr vezénylésére, hanem előremegyünk a jövő felé.

Baruch úr és barátai félelmükben elvesztik a fejüket. Mindentől félnek: a newyorki tőzsde „fekete péntekjétől" és a párizsi vörös vasárnaptól, a görögöktől és a kínaiaktól, Venezuela „vöröseitől" és egy hollywoodi színésztől. Az „Agence Économique et Financière" (Gazdasági és pénzügyi hírügynökség) jelenti

1948 november 10-én : „A pénzügyi világ legtekintélyesebb képviselői nem tartják lehetetlennek, hogy az 1949-es év a «békétől való félelem» (peace scare) éve lesz."

Szegény Baruch úr ! Atombombával hadonászik és rémülten sandít az ágya alá : nem lát-e ott valamiféle „vöröst". Azt mondja, aggódik a háború miatt, holott a békétől remeg.

Félelme bizonyos fokig indokolt. Én magam igen borúlátónak találom Thomas úrnak, a *New York Times* munkatársának megállapítását az amerikaiak szellemi színvonaláról. Az átlag amerikai kétségkívül rosszul tájékozott, a farkasok konkurrenciája, a fajelmélet, a dollárkultusz eltorzította. De van feje is és van szíve is.

Ami pedig minket illet, mi továbbhaladunk a magunk nehéz, de magasba vezető útján. Azt mondja egy keleti közmondás : a kutya ugat, a karaván halad. Ami nyugati nyelvre lefordítva ezt jelenti : különböző gentlemanek harcias beszédeket mondanak, a történelem azonban továbbmegy előre.

1948 decemberében.

AZ ÉJSZAKA HATÁRA

Mikor száz évvel ezelőtt a „Kommunista kiáltvány" elhangzott, s nyomában eldördültek a felkelő párizsi zubbonyosok sortüzei, a nyugati tudomány és művészet sok képviselője azt mondta, hogy a magukat kommunistának nevező emberek az emberi civilizáció alapjainak megsemmisítésére készülnek.

Természetesen voltak akkor is haladó tudósok és művészek, akik együttéreztek a munkások felszabadítási törekvéseivel. De a filozófusok és tudósok, művészek és költők nagy többsége ellenségesen vagy közönyösen nézte a dolgozók első kísérleteit, hogy felszabadítsák magukat a pénz rabszolgaságából. Ezek a tudósok, írók egyáltalán nem voltak elragadtatva attól a világtól, amelyben éltek. Látták az emberi értékek megalázását, az uralkodó osztály féktelen önzését, az ellentmondások növekedését. Könyveikben nyiltan feltárták a társadalom fekélyeit. De mivel nem tudták, hogyan oldják fel a népek verejtéke és a tőzsde-jelentések közt mutatkozó antagonizmust, meggyűlölték azokat az embereket, akik szociális forradalomra szólítottak fel.

Ez a kettéhasadás különös élességgel mutatkozott meg a Párizsi Kommün napjaiban, mikor a legnagyobb francia írók, akik könyveikben leleplezték a burzsoáziát, elítélték a felkelő munkásokat.

Megalkottak holmi erkölcsi kódexet, amely megszabta a tudomány politikamentességét. Azok a tudósok, akik munkáikkal a burzsoá társadalmat támogatták, a kultúra osztályonkívüli jellegével vigasztalták magukat. Az ilyen illúziókba természetesen könnyebben beleesett a matematikus vagy a fizikus, mint a regényíró. De a művészetben is élt a legenda „az elefántcsonttoronyról", amely állítólag megvédi a költőt a társadalmi viharoktól. Meg kell mondanom, hogy ebben a „toronyban" távolról sem a művészetek legjobb képviselői üldögéltek. Franciaország úgynevezett „átkozott költői" (később elfajzott szimbolisták) szenvedtek környezetük köznapisága és ocsmánysága miatt. Verseikből iszonyat, erőtlen lázadás, emberi bánat csendül ki. Nem értették meg, honnan jöhet segítség, de néhányuk a forradalom erői felé fordult. Így járt Baudelaire 1848-ban és Rimbaud a Párizsi Kommün napjaiban. A „naturalizmusnak" nevezett irodalmi irány képviselői olyan orvosokra emlékeztettek, akik megállapították a betegség diagnózisát, de nem ismerték a gyógyszerét. Flaubert nem értette meg a szocializmus eszméit, sőt mi több — helytelenítette, noha ugyanakkor megbélyegezte az uralkodó osztályt is. Zola nem jutott tovább homályos liberális illúzióknál, de regényeiben lelkiismeretesen megmutatta a burzsoázia kinövéseit. Ugyanazt mondhatjuk a Nyugat valamennyi nagy írójáról és művészéről is. Néhányan közülük, mint például Heine, Daumier, Courbet, Whitman, igyekeztek megtalálni az utat a dolgozók világába. Mások (s ez volt a többség) elszakadtak attól, amit ők „politikának" neveztek, de mivel igazi művészek voltak, hűen megmutatták annak a társadalomnak a kárhozottságát, amelyhez ezer szál fűzte őket.

Gercen hangja, Tolsztoj regényei, Turgenyev „Egy vadász feljegyzései", később Csehov és Gorkij

könyvei, végül pedig a Nyugat képzeletét mélyen megrázó elbeszélések az orosz forradalmi értelmiség önfeláldozásáról, mindez szintén elősegítette a nyugati művészet elszakadását a burzsoá „rendtől". A legkülönbözőbb irányzatú írókat és művészeket sorolhatnám fel — Ibsent és Anatole France-t, Manet-t és Rodint, Shaw-t és Hauptmannt — akiknek művei nyugtalanságot, elégedetlenséget, időnként kétségbeesést tükröznek. Ez nem filozófiai pesszimizmus, hanem lázongás a környezet ellen — nem tudták megtalálni a kivezető utat. Becsületességük, lelkiismeretük nem engedte, hogy megelégedjenek a más korban élt Dickens szerencsés megoldásaival, vagy Corot nyugalmával, akinek az egyénisége a XIX. század első felében alakult ki.

A kitaszítottság, a kilátástalan keresés és a hasztalan bizakodás korszaka egészen az Októberi Forradalomig terjedt. Azokban az időkben a Nyugat egyetlen nagy írója vagy művésze se kapcsolta össze a maga sorsát a munkásosztály sorsával. Ebben bűnös volt mind a művészek különállása, mind sok szociáldemokrata párt korlátoltsága. Ezek a szociáldemokrata pártok parlamenti játékkal szórakoztak, lemondtak a forradalmi harcról. A korrupcióval, hazugsággal, erőszakkal nem állították szembe a jövő szocialista társadalmának erkölcsét. Persze a társadalmi harc egyes drámai epizódjai végighullámzottak az értelmiségen is, de ők ezeket inkább a burzsoázia öregkori elmeszesedése tüneteinek tekintették, semmint a vajudás görcseinek.

A kapitalizmus még épített utakat, gyárakat, elárasztotta áruval az öt világrészt, de kulturális értékeket már nem tudott teremteni. Az első világháborút megelőző évek a burzsoá értelmiség tragikus terméketlenségét mutatják: kiváló mesterségbeli tudás és szokatlanul kifinomult érzékenység nem rejthette el a

lélek sivárságát. Marcel Proust lefüggönyzött, lezárt szobában fulladozott. A félőrült Strindberg megfeledkezett ifjúságának darabjairól — a nietzscheizmus papírsziklái és a római pápa papucsa között hánykolódott. Maeterlinck hol misztikával, hol misztifikációval szórakozott. Még a Champagne és Lengyelország mezőin lezajlott szörnyű mészárlás, még Verdun hekatombái se nyitották fel az írók, tudósok, művészek szemét. Az Októberi Forradalom felfrissítő viharára volt szükség, hogy a Nyugat művészetének és tudományának legkiválóbb képviselői új módon szemléljék az életet, megértsék a saját történelmi felelősségüket.

A nyugatiak közül az első között két francia író köszöntötte az emberiség új korát. E két író semmiben se hasonlított egymásra, de mindkettőt jól ismerik messze országuk határain túl is: Anatole France és Romain Rolland. Anatole France bölcs volt és epikureus, ragyogó stiliszta, olyan ember, aki mintegy jelképezi a kultúra sokrétűségét: olvasói ismerték finom gúnyját és mély szomorúságát. Az Oroszországból érkezett jelentésekben mindenekelőtt az értelem diadalát látta, világosságot a hosszú szürkület után, amelyben életét le kellett élnie. Ez a gyógyíthatatlan kételkedéssel, mély hitetlenséggel átitatott olimposzi bölcs halála előtt üdvözölte az emberiség új napját. Nehéz utat járt meg Romain Rolland — muzsikáló versek írója, derűs moralista és ködös gondolkodó — az elvont humanizmustól a nép harcáig. De végigjárta. E két névhez hozzá kell még tennem egy harmadikat — a szenvedélyes, engesztelhetetlen Henri Barbusse-t, aki a kommunizmus eszméjében találta meg gyötrő ellentmondásainak megoldását.

Anatole France és Romain Rolland — alkotásaik szerint — az első világháborút megelőző korhoz tartoznak. Ezután új korszak kezdődött — egy történelmi

tragédia elhúzódott megoldása — amely húsz évig tartott, de kevés nagy művet hozott létre. A kapitalizmus az anyagi gazdagodásról áttért ennek megsemmisítésére. A nyugateurópai értelmiség szellemileg elgépiesedett. A dadaizmus és a szürrealizmus csecsemőpajkosságot kísérelt meg szembeszegezni a kapitalizmus zsarnokságával, amely az embert robotoló géppé alakította. A kishitűek rávetették magukat a freudizmusra, mert azt hitték, hogy a tudatalatti világban menedéket lelnek a tudat elől. A társadalmi harc mindenütt kiélesedett ; most már a rövidlátók is meglátták. A „szovjetek" szó nem került le az újságok hasábjairól. A nyugati írókig és művészekig is eljutott a szovjet művészet néhány alkotása — Majakovszkij versei, színművek, néhány film, a „Patyomkin cirkáló", „Az anya". A kultúra vezető alakjai több országban Kelet felé fordultak, az egyik meggyőződéssel, a másik habozva. Köztük volt Bernard Shaw, Wells, Heinrich Mann és sokan mások.

Berlinben hatalomra jutottak a fasiszták, s a könyvmáglyák visszfénye szégyenpírba borította a vén Európát. Felcsendült Makszim Gorkij hangja: felhívta az egyszerű emberek millióival egyesült művészeket, védjék meg az emberi értékeket. 1935-ben Párizsban és 1937-ben a fasiszták ostromolta Madridban nemzetközi kongresszust tartottak a kultúra védelmére.

S éppen a „barna pestis" éveiben határozta meg helyét Antonio Machado, Louis Aragon, Jean-Richard Bloch, Anna Seghers. A katolikus José Bergamin közös nyelvet beszélt a kommunistákkal. Két őszhajú író jut eszembe az ostromolt Madridból — a dán Martin Andersen Nexö és a francia Julien Benda. Nemrég ismét láttuk őket Wroclawban. Nyolcvanévesek már, de szellemük még fiatal. Spanyolországban harcolt Ludwig Renn, német, Ralph Fox angol író. A spanyol tragédia nagy

szerepet játszott a Nyugat egyik legnagyobb művészének, Pablo Picassonak életében, aki szembeszállt a fasisztákkal, majd később csatlakozott a kommunistákhoz.

1939 őszén, mikor a reakció üldözte a kommunistákat, rágalmazta a Szovjetuniót, Latin-Amerika kiváló költője, Pablo Neruda, belépett a kommunista pártba. Ezt írta: „Elönt a düh, ha látom, hogy egy fiatal azték, argentin vagy kubai nyafogva dícséri Kafkát, Rilkét és Lawrence-t. E szenvtelen fiatalemberek, akik időelőtt beleőszültek a «tiszta költészet» problémáiba, megfeledkeznek a legelemibb emberi kötelességről. Nem illik korunkban a mult kalászait keresni vagy az álmok sikátorait kutatni. Az emberek élete és harca olyan magasztos lett, hogy csak a mi korunkban, a mi harcunkban találhatjuk meg az alkotás kulcsát."

A fasiszta támadás határvonalat húzott a kultúra alkotói és élősdijei között. A francia kommunisták büszkék lehetnek rá, hogy soraikban harcoltak a század legnagyobb tudósai — Paul Langevin és Joliot-Curie. Csehszlovákia hős vértanúi között van Vancsura és Fucsik, e két nagyszerű író is. A francia ellenállásban résztvettek Aragon és Paul Eluard költők, Martin-Chauffier katolikus író, André Chamson regényíró és sokan mások. Albert Marquet, a hajlottkorú festő, kommunista lett. A szovjet nép hősies harca a fasiszta hódítók ellen arra indította a Nyugat legkiválóbb íróit, művészeit, hogy lépjenek fel Amerika és Nagybritannia uralkodó körei ellen. A kommunistákkal tart Haldane angol, Marcel Prenant francia biológus. 1945-ben az ismert amerikai író, Theodor Dreiser azzal a kéréssel fordult az USA kommunista pártjának elnökéhez, Fosterhez, hogy vegye fel a párt tagjai közé. „Hitem az ember nagyságában és méltóságában mindig életem vezető elve volt. Életem és munkám logikája a kommunista pártba vitt" — írta Dreiser.

A fasiszták elmondhatatlanul sok sebet ejtettek az európai kultúrán: régi idők lerombolt emlékművei, kiégett múzeumok és könyvtárak, elpusztult művészek és tudósok, végül az elvadultság, amely a művelődés, erkölcs, iskolák nélküli években keletkezett. S mégis volt valami pozitív ezekben az években: ez az idő végetvetett a hosszú szürkületnek, elválasztotta a fényt a sötétségtől. Mély kétségbeesésbe vitte az értelmiséget, de legjobbjaikban reményt ébresztett, amelyet nem tudnak most már széttaposni a sötétség őrzői.

A fasizmuson aratott győzelmet elsötétítette az elkeseredett reakció, amely igyekezett és igyekszik ezt a győzelmet eltorzítani, lekicsinyelni. Igaz, a közép- és délkeleteurópai reakciót széttaposták, e tájon a kultúra a néptömegek tulajdonává, életügyévé vált. De Franciaországban és Olaszországban, ahol a felszabadulás után kulturális felemelkedést tapasztalhattunk, ahol 1945/46-ban sok új könyv és folyóirat jelent meg, érdekes kiállításokat rendeztek, kitűnő filmeket készítettek, rövidesen törés keletkezett: válságba jutott a könyvkiadás, a filmgyártást elnyomták az amerikaiak, a politikai és társadalmi reakció pedig magát a nemzeti kultúra létét fenyegeti. Amerikában műveletlen és félelmükben eszüket vesztett emberek hadat üzentek a szabad gondolat és szabad alkotás mindenféle megnyilvánulásának. Végül pedig a harmadik világháború érdekében kifejtett propaganda riadalmat és bizonytalanságot teremt a nyugati országokban.

Azt hihetnők, hogy ilyen körülmények közt senki sem lehet semleges. De Amerikában még akad sok tekintélyes író — nem beszélve a tudósokról — akinek magatartása a századeleji nyugateurópai értelmiségére emlékeztet. Ha egy francia író elfordul a szociális harctól vagy megkísérli egyforma mértékkel mérni a franctireurök hősiességét és az „együttműködők" hasznát,

tudjuk, hogy vaksága színlelt, elfogulatlansága elfogultság. Nem így Amerikában . . . Megpróbálom két író — az amerikai William Faulkner és a francia Jean-Paul Sartre — példáján bemutatni, mi a különbség felelősség és felelősség között.

Faulkner tehetséges, félvak író, de összekeverte a humanizmust a fajvédelemmel, belemerült a rabszolgatartó Dél képzelt romantikájába és közben eljutott — ugyancsak Délen — a mély kétségbeesésig. Egész életét az USA egyik kis városkájában töltötte, abban az államban, amely a legkegyetlenebb és a legműveletlenebb a negyvennyolc állam között. A század nagy eseményei elmentek mellette. Fülledt, sötét világot ír le, a Délen és a szívében dúló poklot. Szemére vethetnénk, hogy ő, Faulkner, amikor felocsudott a börtönben, nem törte szét rácsát, inkább gondosan tanulmányozgatta a penészes falakat, a börtönfelügyelők gonosz szokásait, a rabok megpróbáltatásait. Az én szememben azonban Faulkner nem vádlott, hanem a vád tanúja abban a történelmi perben, amelyben az új világ ül törvényt a kapzsiság, a hazugság és gyűlölet világa fölött. Faulkner könyvei nemcsak azt mutatják meg, mit tettek Mississippi ültetvényesei fekete rabszolgáikkal, hanem azt is, mit tesz a mai Amerika fehér íróival. Faulkner kétségbeesését nem irodalmi divat diktálta, hanem az a környezet, amelyben él. Pesszimizmusa becsületesebb azoknak az amerikai tollforgatóknak félhivatalos, félállati optimizmusánál, akik fogpasztareklám-mosolyukkal köszöntik dollár-istent.

Sartre-ra máskép kell néznünk, mint Faulknerra. Az ösztönös, megfigyelő, rendkívül érzékeny Faulknert én sokkal nagyobb művésznek tartom, mint a szellemes, elvont, szalon-hangulatú Sartre-t. De nemcsak erről van szó. A másik fontosabb: Franciaország nem az Egyesült Államok. Ha bármely francia munkás el-

kerül Mississippi állam Oxford városába, ahol Faulkner pergeti napjait, úgy érzi magát, mintha a középkor kellős közepébe jutott volna. Sartre átélte a francia ellenállás csodálatos hőskölteményét. Ez azonban nem enyhíti, hanem súlyosbítja vétkét.

Sartre nem egyszer bizonygatta, hogy nem akar együtthaladni sem a kommunistákkal, sem az antikommunistákkal, sem Amerikával, sem a Szovjetunióval. „Harmadik út" megteremtését javasolta a szellem világában, ahogy ezt Ramadier és Moch tette a politikai életben. Van azonban bizonyos elkerülhetetlen összefüggés tettek és események között. 1946-ban Sartre megtámadta a kommunistákat, mert állítólag „korlátozzák az író szabadságát". S két évvel később a nevezetes „Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság" tagjai New Yorkban megtapsolták Sartre darabját.

A „Piszkos kezek" (ez a címe Sartre legutóbbi művének) — útszéli gúnyolódás. Ebben a darabban minden téves és valószínűtlen: a kommunisták a föld alatt — Sartre szerint — éppúgy éltek, mint az ő megszokott hősei, az irodalom-melléki bárok látogatói, a macskaprémkereskedők, a különleges fajtájú szerelem hívei. A kommunisták azzal foglalkoznak, hogy egymást öldösik. Egyik kommunista, fasiszta koncentrációs táborban van, elvtársai likőrrel és méreggel töltött csokoládét küldenek neki, hogy megöljék. Szép kis koncentrációs tábor, szép kis kommunisták és különösen figyelemreméltó a likőrös bonbon Délkelet-Európában 1943-ban! . . . A darab akkor íródott, akkor adták elő, amikor a reakciós francia kormány könyörtelen hajszát indított a kommunisták ellen. Sartre szeret beszélni a választás „szabadságáról". Képzeljük el: mikor Moch úr csendőrei a sztrájkoló bányászokra tüzelnek, egy idegen belelő a sztrájkolókba és mélyértelműen így szól: „Kérem, ne keverjék össze a dol-

gokat: ők azért lőnek, mert parancsot kaptak rá, én pedig azért, mert «szabadon választhatok.»"

Az amerikaiak megváltoztatták a darab címét. New Yorkban „Vörös kesztyű" címmel játszották. (A tengerentúli rágalmazók már meg sem lehetnek a „vörös" jelző nélkül.) Sartre talán Franciaországban is megváltoztatja a címet — akasztott ember házában nem illik kötélről beszélni, s a gyalázkodó színdarab szerzőjének aligha érdemes felvetnie a tiszta kéz kérdését . . .

Azért említettem meg a Sartre-esetet, hogy kiemeljem: minden nyugateurópai írónak meg kell határoznia a helyét. Azt hiszem, hogy azok, akik 1949-ben közösséget vállaltak az egyszerű emberek ügyével, egyáltalán nem hasonlítanak a huszas és harmincas évek egynémely „vendégszereplőjére": lepkék nem röpködnek Moch úr golyói között. André Gide piruettjeit komor napjainkban nem lehet megismételni. A „harmadik út" mitosza szétfoszlott. A *Figaro Littéraire* című irodalmi újság — amelynek munkatársai állítólag a művészet „semlegességét" védelmezik — sokkal több helyet szentel a hitlerista tábornokok emlékiratainak és a szovjet gazdasági élet megrágalmazásának, mint a francia irodalom kérdéseinek. A „tiszta művészet" epigonjai tehát nem rejtegetik politikai lényegüket. Egyikük, Maurice Clavel, nemrég kijelentette: „Az íróknak és művészeknek azt a jogát védelmezem, hogy politikailag semlegesek, kétkedők, közönyösek, sőt gyávák lehessenek." Maurice Clavel ezt nem „elefántcsonttoronyban" mondta, hanem a De Gaulle vezette politikai párt, a „Francia Népi Egyesülés" gyűlésén. Hát persze, a semlegesség, közöny, kétkedés, sőt gyávaság tökéletesen megfelel azoknak az embereknek, akik szájkosarat akarnak tenni négy forradalom népére.

Az álláspontok kijegecesedtek. Az Amerikát töm-

jénező francia írók most minden módon segítik, mentegetik a német megszálláskor kompromittált kartársaikat — Montherlant, Gionót, sőt a háborús bűnös Céline-t is. Az imperialisták tudják, kire számíthatnak. Nyiltan megmondom, nem kell féltékenykedni rájuk: azok vannak velük, akik a multban művészek voltak, de tehetségüket már régen világfias játszadozásra, apróságokra, művészet-utánzásra fecsérlik el. Az alkotás összeférhetetlen a különállással. Az író akkor válik terméketlenné, amikor megfeledkezik kötelességéről és értékes valutájú pártfogóinak kedvét keresi.

Amerikában még sok a köd, homály. Tudom, hogy Howard Fast és Maltz nem térnek le az útról. De most azokra a mesterekre gondolok, akik még most is a világban kóborolnak; néha már látják az erdő szélét, aztán ismét visszatévednek az erdő sűrűjébe. A pokolból, Faulkner ismerős poklából, a remény tűnő szavához menekülnek, majd ismét visszatérnek a pokolba. Hemingwayre, Steinbeckre, Caldwellra gondolok. Figyelem kanyargós és gyakran rejtélyes alkotó útjukat. Tudom, nem egyszer elvesztették nemcsak az utat, hanem magukat is. Ezeknek az íróknak pesszimizmust szoktak szemükre vetni .Az „Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló 'Bizottság" szakértője, Rodgers úrhölgy, kijelentette: ha egy műalkotásban „kétségbeesés és reménytelenség tükröződik" — ez „kommunista fenyegetés". Hemingway és Faulkner, Steinbeck és Caldwell könyvei természetesen nagyon távol állnak a kommunizmustól. De megértem Rodgers úrhölgy izgatottságát: olyan könyv, amely szörnyű életet, kegyetlenséget, kilátástalanságot tükröz — vádirat a mai Amerika ellen.

De a homály nem takarhatja el előlünk a lényeget: 1939-ben a nyugati tudósok, írók, művészek még válaszúton álltak. Most csaknem valamennyien megtalálták a maguk helyét. Kemény harc folyik élet és halál között.

A gondolat nem lehet semleges, a lelkiismeret nem lehet közönyös.

Franciaország egyik legnagyobb irodalmi díját nemrég egy fiatal szerzőnek, Pierre Frisson-nak ítélték. Ez az író egészen megbízhatónak számított. Senki se gyanusította meg, hogy elfogult a „kártékony" eszmék iránt. A *Figaro* egy jószándékú újságírója megkérte a díjnyertes írót, hogy mondjon valami kedveset a fenti lap olvasóinak. Pierre Frisson ezt felelte: „A világban zavar uralkodik. Ó, persze megfigyeltem, hogy Amerikában az élet látszólag könnyedén mozog, a zűrzavart csillogó celofánba csomagolják, de ettől semmi se változik meg." A zűrzavar, amelyről Pierre Frisson beszél, azért keletkezett, mert az uralkodó osztály retteg az idő múlásától.

A történelem megállítására vagy visszafordítására irányuló kísérlet mindig a szabad gondolat üldözésével, a művészet és tudomány leigázásával jár. Elég, ha emlékeztetünk arra, hogyan bánt az inkvizició a tudósokkal, hogyan nyomta el a gondolkodókat és költőket, és a legveszélyesebb eretnekségnek nyilvánította a humanista irányzatot.

1949 január huszadikán az USA elnöke hosszú beszédet mondott, amelyben dicsőítette a burzsoá rendszert („demokráciának" nevezve persze) és ócsárolta a kommunizmust. De nem elégedett meg az ipar és kereskedelem kérdéseivel, hanem foglalkozott a tudománnyal és művészettel is, s hozzátette, hogy ezek határtalan szabadságot élveznek a „demokratikus Amerikában". Ez még azokat is jókedvre deríthetné, akik Mark Twain egészséges humorát is savanyú képpel olvassák, ha az idő alkalmas volna, hogy harag nélkül mosolyogjunk.

Nem beszélek arról, milyen képmutatóan fogadják mindig a művészi alkotást az olyan világban, ahol

a pénz uralkodik, nem beszélek a megvásárolt és újra megvásárolt amerikai sajtóról, a mozitrösztökről, mennyire függnek a kiadók a pénzügyi szervezetektől, ez köztudomású. De még a burzsoá társadalom is ritkán követett el olyan erőszakot a gondolaton és műalkotáson, mint amilyet most figyelhetünk meg Amerikában. Gondoljunk csak vissza az „Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság" üléseinek jegyzőkönyveire: filmszínészeket, rendezőket és szövegkönyvírókat azzal vádoltak, hogy a négert rendes embernek ábrázolják, elítélik a fajvédelmet és az antiszemitizmust, „bankárgonosztevőket" mertek bemutatni. Ismerjük a pápa csalhatatlanságának dogmáját. Az amerikai üzletemberek új dogmát állítottak fel: a bankárok csalhatatlanságának dogmáját . . .

Thomas Mannt, a híres német írót, aki már régen felvette az amerikai állampolgárságot, senki sem fogja meggyanusítani, hogy elfogult a „kommunisták" iránt. Mann ezt írta a kommunisták üldözéséről: „Egy olyan politikai és gazdasági tanítás — amely végülis nagy szellemek és gondolkodók alkotása — híveinek műveletlen, babonás üldözése, nemcsak az üldözőket degradálja, hanem komolyan csökkenti ennek az országnak kulturális tekintélyét is." Bevallom, Thomas Mann szavai jobban meggyőznek, mint az USA elnökének lelkes bizonygatása az országban uralkodó alkotási szabadságról. Nehéz elismerni Amerika kulturális tekintélyét Howard Fast elítélése, a kommunisták bíróság elé állítása és Parnell Thomas, Mundt meg a haladás többi ellenségeinek valóban amerikaellenes tevékenysége után. Emlékszem, Tennessee államban börtönbüntetéssel sujtják a fejlődés és a darwinizmus elméletének kifejtését; emlékszem, a déli államokban elképzelhetetlen olyan cikk vagy könyv megjelenése, amely a négereket teljesértékű embereknek ábrázolja. Emlékszem, milyen

keserűséggel mondta nekem Albert Einstein és néhány fizikus, hogy a megvadult háborús műkedvelők minden teketória nélkül felhasználják az ő munkáikat.

Egészen természetes, hogy a Washingtontól függő nyugateurópai államok szintén megtorlást alkalmaznak a művészek ellen, megkísérlik a gondolat szabadságát korlátozni. Így például Moch úr nemrég betiltotta a Daumier rajzait bemutató film vetítését. A francia hatóságok mindenféle ürüggyel bíróság elé hurcolták a költő Aragont és a festő Fougeront. Lehetséges, hogy ezek csak bimbózó virágok, s Moch úr — a tolvajláson rajtakapott Thomas és a washingtoni „önzetlen" bírák munkáját tanulmányozva — átnyujtja a franciáknak a legutóbbi amerikai termés gyümölcseit is.

Az írók és az írói alkotás ellen indított hajsza legélesebb példáját Dél-Amerika kis köztársaságában, Chilében mutatták be. Ez a kis köztársaság nagy költőt adott a világnak — Pablo Nerudát. Chile elnöke, Gonzales Videla, e jellegzetes szökevény, Washington parancsára hajszát indított a kommunisták ellen. Pablo Neruda szenátor ellen bírósági eljárást indítottak. Pablo Neruda ekkor a szenátusi emelvényről védekezés helyett súlyos vádbeszédet intézett mind Chile elnöke, mind washingtoni gazdái ellen. Pablo Neruda ezután illegalitásba vonult. Az illegalitásban csodálatos költeményeket írt, tartózkodási helyét így jelölte meg: „Valahol Amerikában." Pablo Neruda költeményeit engedély nélkül adják ki Amerikában s lefordítják valamennyi európai nyelvre. Jól mondta Louis Aragon erről az üldözött költőről:

Száműzött, de ott él mindenütt,
Üzött, de figyelnek szavára,
Neruda haragos éneke
A földet szélvészként bejárja.

A dühös hajsza rettegést és erőtlenséget árul el: a haldokló világ már nem engedheti meg magának a régi fényűzést — a különcöket a padlásokon és az „átkozott költőket" a pincékben. Igaz, ünnepélyes alkalmakkor — mint január 20-án történt — képviselői még megismétlik a „szabadság" szót, de mikor kiejtik, félénken és könyörgőn sandítanak a rendőrök soraira. A tudósoknak, íróknak, művészeknek most csak egyetlen kivezető útjuk van: csatlakozzanak az egyszerű emberek millióihoz, temessék el a holttesteket, szigeteljék el az izgága őrülteket, védjék meg a könyveket, fákat és gyermekeket.

A világ haladó értelmiségének kongresszusa, amelyet az elmúlt nyáron — 1948-ban — tartottak meg a lengyelországi Wroclawban, megmutatta, hogy korunk legjobb képviselői nem elégednek meg mélyértelmű sóhajokkal és ködös ábrándokkal, hanem harcolnak a békéért, szabadságért, emberi méltóságért. A gondolat, védelemből támadásba ment át.

Wroclawba eljöttek a tudósok — Joliot-Curie, Haldane, Prenant, Wallon — a pszichológus, az írók — Andersen Nexö, Benda, Eluard, Bontempelli, Tuwim, Nalkovszkaja, Sztojanov, Amado, Anna Seghers stb., a festők — Picasso, Léger stb. A szovjet delegáció egyike volt a legnagyobb létszámú küldöttségeknek. Akik valamiféle okból nem jöhettek el, üdvözletet küldtek a kongresszusnak: Albert Einstein, Steinbeck, Caldwell, Aragon, Corbusier építész, Matisse festő. Valóban, Wroclawban összegyűlt a világ-kultúra színe-java.

Az újságok annakidején megírták, milyen összeütközéseket és színfalak mögötti fondorkodásokat idézett elő a kongresszuson két nagyhatalom követsége. Angol és amerikai diplomaták, akik nem mint kongresszusi tagok érkeztek Wroclawba, mindent megtettek,

hogy meghiúsítsák az értekezlet munkáját. De nem sikerült nekik. A négyszáz delegátusból tizenhárman követték őket, s ezeknek a „szakadárok"-nak a többsége is jelentéktelen sznob vagy hivatalnok volt.

A kongresszus hangsúlyozta a kommunisták és a kor valamennyi haladó szellemének egységét. Rosszakaróink szeretik a „korlátozottságot" meg a „szektaságot" ránkfogni. Valójában pedig üldöznek minden jelenséget, amelyben a kommunisták iránti rokonszenv kifejezésre jut. Wroclawban egyébként a kommunistákkal egy sorban működött Boulier abbé, a katolikus egyetem tanára, Johnson, a canterbury-i érsekség helynöke, Vercors és Bedel liberális írók, az esszéista Benda, aki sokban nem ért egyet a marxizmussal, és még sokan mások. A tizenöt év előtt Európában megszületett népfront eszméje még ma is él. De a fasiszta megszállás és az ellenállás kemény tapasztalatai után ez az eszme új kifejezést nyert. A harmincas évek népfrontja gyakran parlamenti kombináció volt, különböző pártok koalíciója, átmeneti szövetség a bátor és a kishitű, a katona és a szökevény között. Napjaink népfrontja a béke és szabadság védelmére kelt emberek egyesülése, amely természetesen alakul ki azok körül, akik bátraknak és engesztelhetetleneknek mutatkoztak a megpróbáltatás napjaiban.

Wroclawban korunk egyik ragyogó demonstrációján vettünk részt: az úgynevezett „gyarmati" népek kulturális munkásai kemény váddal illették elnyomóikat. Negyvenöt ország képviselői lelkesen köszöntötték őket. Aimé Césaire, martinique-i költő, emlékezetes beszédet tartott. Megmutatta, milyen magas azoknak a népeknek szellemi kultúrája, amelyeket az angolszászok „gyámolítani" akarnak.

A Szovjetunió nagy szerepet játszik az egyetemes emberi kultúra megvédésében és továbbfejlesztésében.

Mialatt a kapitalista országokban megtiporják a gondolatot, s az alkotómunka kialszik, a szovjet tudósok és írók a mult nagy hagyományait védik, és híven a nemzetközi szolidaritáshoz, nagy kultúrértékeket teremtenek. Államunknak pusztán a létezése, ereje, szellemi fejlődése segíti az egész világ kulturális munkásait az imperialista epigonok dühöngése és műveletlensége ellen vívott harcukban.

Nem hiszem, hogy a műalkotások tartalma és formája a különböző országokban ma egyforma lehetne. A tartalom, a társadalmi körülményektől függően, változik, a formát pedig, mint tudjuk, a tartalom szabja meg. A munkalendület témája Lengyelországban vagy Bulgáriában az új társadalom építésének örömét fejezi ki. Ugyanez a téma Detroitban úgy hangozhat, mint egy Ford-prédikáció. Azok az írók, akik leleplezik a francia burzsoázia képmutató erkölcsét, becsuletes művészek, mert kötelességüket teljesítik. Nem használhatnak olyan művészi módszereket, amelyek alkalmasak az igenlésre. Éppen ezzel lehet magyarázni azoknak a nyugati íróknak és művészeknek esztétikai „tarkaságát", akik sorsukat a kommunizmus nagy eszméjéhez kapcsolták. Lengyelországban — ahol a társadalom átalakítása már megindult — a festők vagy írók témaköre és formaművészete nem lehet ugyanaz, mint Franciaországban, ahol éles osztályharc folyik, vagy a Mississippi állam Oxford városában.

De minden, ami eleven és fejlődő, elősegíti a kommunizmus diadalát.

Azok a tudósok, akik az ész igazi diadalát akarják, akiknek ellenszenvesek a babonák diktálta törvények s megvetik az oligarchiát, amely csak keveseket enged a tudás forrásához — ezek a tudósok elfordulnak a dollár embereitől, a fajvédőktől és a jezsuitáktól. Az írók és művészek az új szocialista rendszer híveivé

válnak, mert belátják, hogy a burzsoá társadalomban eltorzult ember, torz művészethez vezet. Az igazi értelmiségiek az emberi kultúrát halálos csapással fenyegető új, véres háború előkészítésének láttára felháborodnak és leleplezik a világuralomra törőket. Ők megértették, hogy az imperialisták nemcsak, hogy nem mondtak le a leigázott népek további leigázásáról, de vak mohósággal igyekeznek gyarmattá átalakítani az ősi kultúráknak olyan országait is, mint Franciaország és Olaszország. A szellemi munka emberei számára az angolszász ragadozók elleni harc nemzeti kultúrájuk fennmaradásáért folytatott harccá válik. Ezért jutott el a wroclawi kongresszus visszhangja a kultúra minden harcosának tudatáig. A különböző nemzeti konferenciák, gyűlések, demonstrációk arról tanúskodnak, hogy az a határozat, amelyet 45 ország képviselői fogadtak el a lengyel városban, a haladó értelmiség nagy harcának kezdete, a békéért, a nemzeti kultúráért, az igazi népi művészetért és tudományért folyó küzdelemben.

„Milyen különös, hogy csak Vallès van velem" — mondta Courbet a Párizsi Kommün egyik gyűlésén. Sok minden történt azóta: a zászló, amely néhány hónapig egy város fölött lengett, most a világ egy nagy és élenjáró országa fölött emelkedik a magasba. E zászló alatt bontakozik ki a népek felszabadulási harca. A kulturális tényezők most nem tartanak a versailles-i politikusok véres ügyének folytatóival. És ha arra gondolunk, kik a mi szövetségeseink az emberiség boldogságáért vívott kemény harcunkban, tudjuk: az értelem velünk van.

1949 januárjában.

A BÉKE HÍVEINEK PÁRIZSI VILÁGKONGRESSZUSÁN MONDOTT BESZÉD

Író vagyok: irodalomról, a szavak varázsáról, költőkről, írástudókról szeretnék beszélni. Mégis másról kell szólanom: arról a fenyegetésről, amely sötét felhőként tornyosul a világ fölé. Erről beszélek, mert új barbárok fenyegetnek mindent, ami drága nekem. Új barbárok fenyegetik Európa könyvtárainak megsárgult, ősi írásait, az ábécéskönyvre először rácsodálkozó gyermeket, Puskint és Ronsard-t, a Louvre-t és az Uffizit, dicső, ősi kultúránk kertjeit és városait, a fát, amelyben a költő gyönyörködik — s magát a költőt is.

Szabad-e most másról beszélni? Amikor a tenger áttöréssel fenyeti Walcheren gátjait, az éjszaka közepén felriasztott emberek visszaverik az elemek támadását. Amikor egy megvadult elefántcsorda India megművelt földjét fenyegeti, az emberek visszaverik az elefántok rohamát. Amikor egy várost tűzvész fenyeget, az emberek nem késlekednek — vízzel árasztják el a tüzet.

De az emberiséget most nem vak elemek, vadállatok fenyegetik, hanem egy maroknyi embercsoport, amely újságokat és rádióállomásokat, aranyat és támaszpontokat, bombavetőket és atombombákat tart a

kezében. Szabad-e most másról beszélni? Gyermekeink, mindennapi kenyerünk, kultúránk sorsa függ attól, hogy meg tudjuk-e védeni a békét, vissza tudjuk-e verni az új barbárok rohamát.

Ó, persze, azok, akik ki akarják robbantani a háborút, értenek az ékesszóláshoz: hiszen nem megvadult elefántok, hanem tapasztalt diplomaták. Támadásra készülnek és védelemről beszélnek. Időnként azonban önmaguk leplezik le valódi céljaikat. Váratlanul bevallják, a világ bármely városára atombombát tudnak dobni, sőt egész pontosan megjelölik: repülőik már tanulmányozták a szovjet városok tervrajzát. Esküvel erősítgetik, hogy mérgezett záporesővel tönkretehetik Európa szántóföldjeit. Reklámozzák a pestisbacillust, meg azt a mérges anyagot, amely az emberiség felének kiirtására alkalmas. Arról vitatkoznak, hogyan fest majd Párizs, ha a Palais Royalra atombomba hullt.

Mit ér ezek után a katonai megállapodások „szigorú védelmi jellegét" hangoztató állításuk? Lehet-e játszani a szegény ártatlant, meghatottan szipogni az ünnepélyeken, utána meg napvilágra hozni egy atombombával megrakott „B—36"-ot, vagy pestisbacillussal telt kémcsöveket?

Ha nem is mondja, mindenki jól tudja, honnan fenyegeti veszély a békét. A félhivatalos *Monde*-ban elégikus cikket olvastam arról, milyen eltérően értelmezik az amerikaiak és az európaiak a legutóbbi katonai szerződést. A szerző ezt írja: „Az amerikaiaknak az a legfontosabb, hogy megnyerjék a háborút, ha már nem lehet elkerülni. Az európaiaknak pedig az a legfontosabb, hogy ne legyen háború."

Szeretném megvédeni a becsületes amerikaiakat a *Monde* cikkírójától: az amerikai rablók maroknyi csoportjának valóban a háború kirobbantása a leg-

fontosabb, mind Európa, mind Amerika népeinek azonban a háború elkerülése.

Mit jelent a háború a népeknek? Könnyeket és vért, özvegyeket és csavargó gyermekeket, szétdúlt otthonokat, elpusztult ifjúságot és meggyalázott öregséget, pusztaságot ott, ahol Európa élt, fejlődött, virágzott. S az amerikai rablóknak? Megrendeléseket, szállításokat, üzleti mérleget, osztalékot. A vérből aranyat tudnak keverni, a legyilkoltak számát a „jövedelem" rovatban könyvelik el.

Az emberek előtt persze másról beszélnek. Vannak hivatásos hazudozóik, felesküdt torzítóik. Ki állította, hogy orosz harckocsik vonulnak Teherán ellen és ki bukkant fel váratlanul Iránban? Ki mondta, hogy a Szovjetunió meg akarja szerezni Bornholm dán szigetet és ki kaparintotta meg suttyomban Grönlandot? Ki háborodott fel, hogy a „vörösök" beavatkoznak a görögök dolgába és kik kormányoznak most Athénban?

Ezek az urak most arról biztosítanak minket, hogy szerződésük átmenet holmi galambtenyésztők klubja és az emberi jogok tanulmányozására alakult irodalmi kör között. Őket — lám — „közös ideálok egyesítik".

Eszembe jut a bombáktól, lövedékektől szenvedő Madrid, Garcia Lorca vére, Antonio Machado utolsó útja. Meggyőződésem: a „szuper-demokraták" Északatlanti Paktumnak nevezett klubjába maholnap felveszik a fő „humanistát", Franco tábornokot is.

Védelmezik a faji egyenlőséget és benzinnel öntik le a négereket. Más országok „szuverénitását védelmezik", miközben kinevezik és elmozdítják húsz köztársaság kormányzóját. „Gyökerestől kiirtják" a fasizmust, de egykori SS-legényekből hadosztályokat szerveznek. A szabadság elveit hangoztatják, miközben hollywoodi színésznők ágya alá bujnak és becsapják

Amerika kapuit Franciaország költői előtt. Elítélik a hitleristákat azért, mert a hitleristák támadást készítettek elő a Szovjetunió ellen és egyidejűleg kidolgozzák ugyanennek a támadásnak 2. számú tervét. Kiállnak az emberi méltóságért és nem sajnálják a szappant a görög hóhérok kötelétől. Axis Sally, a nácirádió volt bemondónője, mikor az amerikaiak a vádlottak padjára ültették, felháborodva mondta: „Mivel vádolnak engem? Csak nem azzal, hogy néhány évvel megelőztem önöket? ... ."

Az új háború előkészítői különösen a kultúráról beszélnek szívesen. Ahogy ők mondják, meg kell védeniök „a nyugati kultúrát" a Kelettől. Ez, persze, plágium, és ha Göbbels nem mérgezte volna meg magát, szerzői jog eltulajdonításáért beperelhetné az „atlanti" virtuózokat.

Ki képviseli vajjon ezt a „nyugati kultúrát"? Az alabamai Ku-Klux-Klan, a török Jalcsin, Ilse Koch, a japán szamurájok, a johannesburgi rabszolgatartók, Abdullah király, Hitler müncheni barátai, Szöul gazdag nagykereskedői, Csang Kai-sek, Mr. Parnell Thomas és persze Viktor Kravcsenko úr.

Kitől kell a fentemlített úriembereknek a „nyugati kultúrát" megvédeniök?

A „Kelettől". De a „Kelet."-hez hozzátartozik Louis Aragon és Pablo Neruda, Boulier abbé és a Canterbury érseki helynök, Haldane és a párizsi külvárosok dolgozói, Firenze polgármestere és Howard Fast, Picasso és Thomas Mann, Joliot-Curie és Oradour-sur-Glane polgárai.

A „nyugati kultúra" védelmét leginkább az amerikai szerencsefik hajtogatják, ők, akik még egyáltalában nem emelkedtek fel a kultúra megértéséig. Vitázhatnak arról, mi marad meg a Louvre-ból egy atombomba után, álmodozhatnak róla, hogyan sze-

rezzék meg a Louvre-t, de megérteni azt, ami a Louvre-ban van... nem! Idáig még nem jutottak. Csak törődjenek ők szerényen a saját nevelésükkel, fejlődésükkel, álldogáljanak fedetlen fővel az Akropolisz, a Capitólium, a kievi Szófia székesegyház, a Chartres-i katedrális előtt. A kultúra nem lakodalmi kalács egy Mississippi-vidéki ültetvényes asztalán, a kultúrát nem lehet darabokra vá ni. Lehet akármilyen diplomáciai okiratot gyártani s ebben Olaszországot atlanti országnak nyilvánítani, de nem lehet az atlanti „Nagy Sárkányt" és az „Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság" tagjait a nyugati vagy a keleti, az északi vagy a déli kultúra képviselőinek nyilvánítani.

Civilizációnk forrásai a régi Görögországból származnak. Görögországból kerültek a megismerés mitoszai, az esztétikai alapfogalmak a régi Rómán át Itáliába, Bizáncon át pedig Oroszországba. Itália Cimabuét és Giottot, Oroszország Andrej Rubljovot adta a világnak. A világ kultúrája nem Berlin: nem vághatjuk ketté.

Minden nép hozzájárult a világkultúra gyarapításához, Leonardo da Vinci és Dante, Balzac és Corot, Cervantes és Goya, Shakespeare és Dickens, Beethoven és Goethe, mindnyájan szülőföldjükhöz kapcsolódnak, mégis kitágították és gazdagabbá tették az egész emberiség tudatát. Mennyivel szegényebb lenne az európai kultúra, ha kiszakítanánk belőle az orosz regényt, amely felrázta a világ lelkiismeretét, vagy az orosz zenét, az orosz tudósok munkáját és végül azt az új világot, amelyet 1917-ben fedezett fel az orosz nép! Az emberek gyakran vitatkoznak azon, kié ez vagy az a találmány: megtörtént nem egyszer, hogy különböző országok tudósai egyidőben küszködtek ugyanazzal a problémával. De arra aligha volna bátorsága valakinek, hogy a szocializmus építésének elsőbbségét elvitassa Oroszországtól.

Akinek drága az egyetemes kultúra, értékeli az egyik vagy másik nép géniuszát jellemző nemzeti vonásokat is. Van mélyen realista cervantesi szatíra, van éles swifti irónia, van molière-i vidám csúfolódás és van gogoli könnyeken-át-kacagás.

Néhány doktriner az Egyesült Államokban szereti magasztalni az „amerikai életformát". Hát hiszen, ha őket kielégítik a „drug-store"-ok, a gangsterfilmek, az istentiszteletek reklámjai, az „Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság" — az ő dolguk. A hiba másutt van. A dollár a fejükbe szállt és komolyan úgy vélik, hogy egy Broadway-mozi gyönyörűbb az Akropolisznál és hogy a *Reader's Digest* különb Tolsztojnál. Minden országot meg akarnak fosztani egyéni jellegétől, hogy helyébe a maguk színvonalát ültessék. Európa népeit újoncoknak tekintik, akiket a maga idején meg kell majd nyírni és egyenruhába bujtatni.

Nincs visszataszítóbb a faji és nemzeti gőgnél. Nem lehet büntetlenül szétvágni a világ kultúrájának véredényeit. A népek tanultak és tanulni fognak egymástól. Úgy vélem, tisztelhetjük a nemzeti sajátosságot, ha elvetjük is a nemzeti elszigetelődést. Az igazi hazafi szereti az emberiséget, az igazi internacionalista hű a maga népéhez. Sztálingrád fiai nemcsak szülőföldjükért, gyermekkoruk óta fülükben csengő dalaikért, a szovjet népért haltak meg, hanem egész Európáért, a világ minden daláért, a föld minden népéért is.

Azok, akik most Nyugat-Európa egyesítésével foglalkoznak, nem kitágítják saját szellemi világukat, hanem megszűkítik. Igaz, le akarják dönteni a határsorompót Belgium és Luxembourg között, de helyette mély árkot ásnak maguk és 500 millió ember között, akik élnek, dolgoznak, új világot teremtenek.

Volt idő, amikor Franciaország haladt az emberi-

ség élén. Az orosz szabadgondolkodókat akkor „voltairiánusoknak" és „jakobinusoknak" nevezték. Igaz orosz hazafiak voltak, országuk boldogulását akarták. A franciák, lengyelek, olaszok, csehek és más országok dolgozói, akiket a szovjet nép tapasztalatai lelkesítenek, nemzetük hű fiai maradtak. Mi nem osztjuk fel a kultúrát keletire és nyugatira. Mi a világot a kultúra építőire és pusztítóira osztjuk fel, alkotókra és herékre, eleven emberekre és élő holtakra. Amikor azt mondom „mi" — nem zárkózom be a mi országunk határai közé. Hiszen az egész világ legjobbjai velünk vannak.

A legutóbbi katonai szerződés szövegének nyilvánosságra hozatala után, a szerződés védelmezői így szóltak: „A világot elválasztó szakadék még mélyebb lett." Igen, csakugyan még mélyebb lett, de a szakadék nem azon a vonalon halad, amelyet a paktum aláírói húztak. Ez a szakadék a mult és a jövő emberei között húzódik, a dollár és a lelkiismeret, az atombomba és az igazi humanizmus, a sírásó lapátja és a kertész ásója között. Kongresszusunk maga a legjobb válasz azoknak, akik a világot „keletire és nyugatira" vélték hasítani. Azt kérdem a háborús megállapodás szerzőitől: kivel tart a gondolat és a munka Párizsa? A béke védelmezőivel vagy az atomlovagokkal?

Mégegyszer emlékeztetnem kell rá: a kultúra nem életjáradék. Nem lehet csak a mult emlékeinek vagy csak a mult emlékeiből élni. Ha a kultúrát nem fejlesztjük tovább szakadatlan munkával, hévvel, lelkesedéssel, a kultúra kihal — a nürnbergi renaissance paloták hátterén feltűnik egy babonás mániákus, öntelt szájhős és otromba felhívásait Dante-idézetekkel támasztja alá. Azt hiszem, mi a világ kultúrájához legfőkép azzal járulunk hozzá, hogy nemcsak őrizzük, hanem teremtjük is a kultúrát! Mert szovjet földön a kultúra nem a kiválasztottak, hanem az egész nép ügye.

Egy leningrádi leányról szeretnék beszélni, aki az ostrom éveiben naplót vezetett. Ez a napló a kezembe került. A rövid feljegyzések beszámolnak Leningrád szenvedéseiről — *ez és ez* a barátnőm meghalt, újra 125 gramm a kenyér-fejadag, a szobában ismét fagy, nincs világítás, nincs víz, újra meghalt egyik szomszédunk stb. stb. De találtam más feljegyzéseket is: Tegnap este — „Anna Karenina", tegnap éjjel — „Bovaryné", tegnap egész éjjel — „Csendes Don". Csodálkoztam: hogyan olvashatott ez a lány éjszakánként könyveket, hiszen a városban nem volt világítás? Találkoztam vele és megkérdeztem. A lány ezt felelte: „Nem olvastam, hanem felidéztem emlékezetemben a korábban olvasott könyveket. Ez segített küzdenem a halál ellen."

Azért győztük le a fasizmust, mert ilyen leányaink voltak, azért, mert a pásztor kezébe vette a földgömböt és a földmunkás tanulmányozta az égitestek mozgását. Azért váltunk legyőzhetetlenekké, mert van fegyverünk, amely erősebb minden atombombánál — emberi öntudatunk.

Drágán szereztük meg a békét, azért hát dédelgetjük. Nem azért féltjük, mert gyengék, hanem mert békeszeretők vagyunk. S éppen azért vagyunk békeszeretők, mert erősek vagyunk. Felépítjük Sztálingrádot, erdőket ültetünk a szárazság ellen, küzdünk a betegségek ellen és nem pestis-mikrobákat tenyésztünk. Könyveket írunk és ha gyermekeinkre tekintünk, tudjuk, hogy rájuk egy jobb kor minden szépsége vár. Bízunk a jövőben és ezért nem azon gondolkozunk, hogy vérrel árasszuk el a világot, hanem, hogy a pusztákat vízzel öntözzük és a tundrákat termékennyé tegyük.

Bízunk a jövőben és ezért azt mondjuk a minket vádolóknak: „Dolgozzatok, építsétek országotokat, tanítsátok gyermekeiteket — egy rendszer diadalát, az

eszmék diadalát csak békés munkával, alkotással, teremtéssel lehet bebizonyítani!"

A régi hagyomány szerint a bölcs bíróhoz elment két asszony, akik azon civakodtak, melyiküké a gyerek? Az az asszony, aki azt állította, hogy ő a gyermek anyja, ezt mondta a bírónak: „Vágd ketté a gyermeket." Azért mondta, mert a gyerek nem volt az övé. Ma a háborúra spekuláló barbárok meg akarják ölni az emberiség jövőjét, mert az nem az ő jövőjük. Félnek az időtől, mert az idő ellenük van. Gyűlölik az életet, mert az élet a munka embereivel tart és nem a rablók maroknyi csoportjával. Háborút akarnak, mert kárhozottak, mert egész filozófiájuk, esztétikájuk, gazdaságuk foglalata: az atombomba.

Amikor a kultúráért, az emberért, az életért folyt a szörnyű háború, mi a többiek élén jártunk. Nem mértük áldozatainkat. Nincs és nem is lesz olyan mérleg, amelynek egyik serpenyőjébe emberi életeket, a másikba meg egy dollárköteget lehetne tenni. Nincs és nem is lesz olyan nép, amelynek eszébe jut kiegyensúlyozni e két szót: „Sztálingrád" és „lend and lease". Most a békéért folyik a harc és mi büszkék vagyunk rá, hogy újra az élen járunk. Most ismét nemcsak magunkért küzdünk, hanem minden népért.

Szabadjon most „Európa megszentelt köveire" emlékeztetnem. Abban a városban mondom ezt, amely drága az egész emberiségnek, a nagy írók és nagy művészek városában, a forradalmak városában, egy vidám, bátor, lelkes nép városában, az európai kultúra bámulatos méhkasában. Egy hitvány újság nemrég kérdést intézett különféle emberekhez, mit tennének, ha a Vörös Hadsereg elfoglalná Franciaországot. A franciák tudják, mit tettünk mi Franciaország felszabadításáért. A franciák azt is tudják, hogy nincs és nem lehet bennünk ellenséges érzület a francia nép iránt. Tankok

helyett, amelyekkel ez az aljas újság olvasóit ijesztgette, eljöttünk Párizsba mi, szovjet emberek, írók, tudósok és munkások. Eljöttünk, hogy megmondjuk francia barátainknak: megvédjük a békét, megvédjük Franciaországot az undorító mészárlás szörnyűségeitől!

Találkoztunk itt angol barátainkkal is. Azt mondjuk nekik: „Tiszteljük népeteket, az angol nép hagyományait, állhatatosságát, kitartását, munkaszeretetét. Emlékszünk Londonra és Coventryre. Bizonyára ti is emlékeztek Leningrádra. Meg tudjuk védeni a világot az új megpróbáltatásoktól."

Vannak itt amerikaiak. Soha, ismétlem, soha sem tévesztjük össze az amerikai népet az amerikai rablókkal. De meg kell mondanunk amerikai barátainknak: „Ne késlekedjetek egy percet se! Élnek nálatok olyanok, akiket a félelem tart hatalmában, de a félelem elveszi az emberek eszét, s ők Amerika jelenét és jövőjét teszik kockára. Messze éltek Európától és a magatok módján. Akad nálatok, amiért lelkesedünk, mást viszont elvetünk. De nem akarjuk vitáinkat fegyverrel eldönteni. Nem akarjuk igazunkat városok romjaival bebizonyítani."

Eljöttünk ide, és most a dicső európai népek küldötteihez fordulunk: őrizzük meg közös házunkat, óvjuk meg ősi kultúránkat! E felhívással nemcsak a velünk rokon gondolkodásúakhoz fordulunk, hanem minden jóakaratú emberhez, legyenek azok bár marxisták vagy kantiánusok, szabadgondolkozók vagy katolikusok. Nem azért jöttünk ide, hogy eszméink igazát vagy társadalmi rendünk magasabbrendűségét bebizonyítsuk. Mi ezt inkább munkával, alkotással, a szovjet állam fejlődésével bizonyítjuk be. Azért jöttünk ide, hogy kezünket nyujtsuk minden embernek, aki valóban gyűlöli a háborút. Sokan vannak ezek, nagyon sokan — annyian, hogy össze se lehet számlálni őket.

Ki tart a háborút kedvelőkkel, a támadókkal, az atomlovagokkal? Álljanak csak sorba és vonuljanak fel ezek az urak. Bizony, egy századra való se telne belőlük.

S kik vannak velünk? A népek, amelyeket azért nem lehet összeszámolni, mert megszámlálhatatlanok és kiirthatatlanok.

Mint szovjet író és annak a népnek küldötte, amelyre ellenségei, a mi és a ti, az emberiség ellenségei rágalmakat szórnak, azokkal a szavakkal fejezem be, amelyek mindnyájunk szívében égnek: békét a világnak!

1949 áprilisában.

HISZTÉRIA JÁRVÁNY

Az amerikai újságok napról-napra háborúról írnak. Megvitatják, milyen támaszpontokról előnyösebb a szovjet városok bombázása. Különböző kongresszusi tagok és szenátorok napról-napra harcias beszédeket mondanak. Kiszámítják, mennyi dollár kell arra, hogy Burgundia szőlőtermelőiből és Kalábria pásztoraiból ágyútölteléket készítsenek. Omar Bradley tábornok napról-napra katonai tanácskozásokat folytat. Megszemléli a jövendő csatatereket, barátságosan megveregeti Montgomery tárbornagy vállát és nem feledkezik el meghallgatni a luxemb urgi fegyveres erők főparancsnokának jelentését. Háborúsdit játszanak őszhajú katonák: megrohamozzák a csehszlovák határ mentén fekvő Grafenwőhr magaslatait. Háborúsdit játszanak az elemi iskolai tanulók is: nemrég Indiana államban néhány kisgyerek játék közben súlyosan megsebesült.

Igen hangosan kiabálnak. Bizonyára ordítozással akarják meghódítani a világot. Eszükbe juthatna a nem is nagyon távoli mult. A duce rendszeresen kiált palotájának erkélyére és rekedtre ordította magát. Mint tudjuk, ebből semmi jó sem lett. A führer szintén nagyon szeretett ordítozni, gyakran csaholt rekedten a

mikrofonba. De a führer se babérkoszorúval végezte, hanem patkányméreggel.

Szerintem nem szép dolog, ha látszólag civilizált, csekkönyvvel és töltőtollal felszerelt emberek úgy viselkednek, mint a vad ősemberek. Meg kell változtatniok programjukat.

Meg akarták rémíteni a világot és saját választóikat és olvasóikat rémítették meg. A *Daily News* megemlíti, mennyire megnőtt az idegbetegségek száma az Egyesült Államokban. Az újság ezt „a teljesértékű amerikaiak nagyfokú érzékenységével" magyarázza, s arról biztosít, hogy a legjobb szer e divatos betegség ellen — a lélekelemzés. Hozzáfűzi, hogy több mint kétezer szakember foglalkozik az amerikai polgárok álmainak megfejtésével. Nem akarom felizgatni diagnózisommal az érzékeny, teljesértékű amerikaiakat, de mégis meg kell mondanom, hogy az álmoknak mind ehhez semmi közük sincs. Ezt a divatos betegséget a népnyelv egészen másként nevezi.

McMahon szenátor, aki napról-napra az atombomba termelés növekedéséről ordítozik, egyszer ezt mondta: „Mi, amerikaiak, semmitől se félünk." Valójában azonban — McMahon és társai hangoskodása jóvoltából — a teljesértékű amerikaiak mindentől félnek: a tőzsde „fekete péntekjétől" és a „vörös" egyetemi professzoroktól, a „rendkívül érzékeny" újságírók képzeletében megszületett „repülő csészéktől" és a hollywoodi filmszínésznőktől, válságtól és sztrájktól, csődtől és kémektől, a távoli Albánia falusi tanítójától és az orruk előtt, Albany-ban élő cipőtisztító négertől, háborútól és békétől.

Mindenki tudja, milyen tragikus véget ért Forrestal úr, aki honfitársait a Vörös Hadsereggel rémítgette s odáig jutott, hogy az amerikai tűzoltókat orosz páncélosoknak nézte. Forrestal úr esete csak azért vált hir-

hedtté, mert ez a megrémült rémlátó igen fontos állást töltött be. Hány ismeretlen mániákus rohangászik a negyvennyolc államban, akiket miniszterek, szenátorok és „különtudósítók" rémítettek meg?

A teljesértékű amerikai képzeletében mindenütt „vörösök" vannak. A népművelési megbízott, még az olyan államban is, mint New York, elrendeli, hogy „rendszeresen és gondosan ellenőrízzék hetvenötezer tanító politikai meggyőződését". A szenátusi bizottság ülésére megidézett G. professzor ezt mondta: „Abból a célból, hogy tanulmányozhassa a napsugarak hatását a növénysejtek fejlődésére, a jelöltnek manapság nemcsak politikai nézeteit kell kifejtenie, hanem el kell sorolnia mindazokat az embereket, akikkel valaha is érintkezett. «A szövetségi nyomozó iroda» ujjlenyomatot követelt tőlem és megkérdezte, van-e valami csúfnevem. Bevallottam, hogy valaha az iskolában «vöröshajúnak» hívtak. Ez bizonyára árnyékot vet politikai tekintélyemre."

New York egyik teljesértékű amerikai lakosát, D. urat, „vörösnek" nyilvánították. D. úr irodája ablakából, a tizenhatodik emeletről, az utcára vetette magát. Utólag az „Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság" két tagja, Nixon és Mundt úr, kijelentette, hogy félreértés történt, D. úr sohasem beszélt meg nem engedett dolgokról. White úr állami tisztviselő. Megvádolták, hogy rokonszenvez a kommunistákkal. Washingtonban kihallgatták. White tagadta a vádat. Ekkor a nyomozó olyan nyelvet használt, hogy White úr nyomban szívszélhűdést kapott és meghalt.

Az amerikai kémek nemrég azt mondták, hogy az Egyesült Nemzetek legalább száz munkatársa, a főtitkárral együtt, „vörös kapcsolatokkal gyanusítható".

A *New York Times* azt írja, hogy „az amerikai

újságok első oldalán megjelenő hírek harminckét százaléka kémügyekkel foglalkozik".

A teljesértékű amerikai elveszti a fejét. Nem tudja, hová meneküljön a veszély elől. Doktor Fine, „sexuális kérdések szakértője", azt állítja, hogy „a háborútól való félelem visszatükröződik az amerikaiak családi életében is: a férjek úgy vélik, hogy a katasztrófa elkerülhetetlen, s így mindenféle kalandokba bocsátkoznak". Fine doktor szerint a teljesértékű amerikai „a berlini helyzet kiélesedése idején egy hónap alatt háromszor cserélt szeretőt".

A teljesértékű amerikainak nem könnyű azonban feledést találnia a lovagi kalandokban. A *Life* figyelmezteti, hogy a kommunisták elbűvölő lánykákat toboroznak, akik elcsábítják a „jó pozíciójú" amerikaiakat, majd áldozatukról láthatatlan tintával elküldik az adatokat Moszkvába.

Arkansas államban a teljesértékű amerikaiak mellett feltűntek nemteljesértékű gyerekek is: néhány diák meg nem engedett gondolatokat mondott ki. Arkansas államot vakrémület fogta el. Az üzletemberek féltek hazatérni: tizenkétéves csemetéjük nem csatolta-e hirtelen szülei hálószobáját a Kominformhoz? Erre aztán törvényjavaslatot terjesztettek be az állami kamarában: „valamennyi iskolai tanulónak esküvel kell megerősítenie, hogy nem kommunista".

Szörnyű az élet a feleséggel: holnap hirtelen kitör a háború, nem fog az asszony rosszalkodni?

Szörnyű gyereket szülni: nyolcéves korára nem lesz-e hirtelen „vörös"?

Szörnyű megcsalni a feleséget: nem küld-e hirtelen a gépírónő vagy a manikűrösnő adatokat Moszkvába, méghozzá láthatatlan tintával?

Szörnyű moziba járni: nem mutatnak-e hirtelen olyan filmet, amelyben „vörös" színészek játszanak?

Szörnyű fellapozni az újságot: nem derül-e ki hirtelen, hogy a szomszéd — kém?

Szörnyű nem fellapozni az újságot: hátha az oroszok hirtelen partraszálltak Guatemalában?

Félnek a háborútól. De még jobban félnek a békétől. A *United States News* ezt írja: „Ha a békét csakugyan biztosítják, minden összeomlik."

S ha a franciák egyszerre csak kijelentik, hogy nem harcolnak a jó Sam bácsiért? S ha az olaszok egyszerre csak lemondanak a „segélyről" és azt mondják, hogy Garibaldi unokái nem akarnak meghalni a „Standard Oil" részvényeinek áremelkedéséért? S ha hirtelen befejeződik a háború Ázsiában?

Ezer meg ezer, kicsi és nagy félelem kószál az amerikai városok utcáin. Félelem a békétől, félelem Csajkovszkij muzsikájától. Félelem Sosztakovics szovjet zeneszerzőtől és Eluard francia költőtől. Félelem a szomszédtól, mert az nem majszol rágógumit, hanem gondolkozik. S a legszörnyűbb félelem: félelem a válságtól. Ez a félelem végigjárja mind a negyvennyolc államot. Nincs menekvés előle sem a Fehér Házban, sem Mississippi kunyhóiban.

A *New York Times*-ban a következő hirdetés jelent meg: „Ha a mi nagy országunk népe nem bízik az amerikai életformában és nem vásárol amerikai részvényeket, ez a kommunizmus nagy győzelme lesz és rettenetes csapás a demokráciára. Legyetek éberek, hogy Amerika erős legyen! Zúzzátok szét a kommunizmust! Lépjetek be az amerikai részvényesek hadseregébe és még ma vegyetek részvényeket!"

A teljesértékű amerikaiak elolvassák a *New York Times*-t és nem vesznek részvényeket. Inkább eladják. Nem akarnak az amerikai részvényesek katonái lenni, inkább szökevények lesznek — egy nappal a „fekete péntek", a válság, a csőd előtt.

Hónapról-hónapra csökken a forgalom. Hónapról-hónapra nő a munkanélküliség. Az elnök így szól a kongresszus tagjaihoz: „Vigyázat!" A kongresszus tagjai így szólnak a választókhoz: „Vigyázat!" De a válság nem Eluard francia költő, a válságnak nincs szüksége beutazási engedélyre. A válság már nem a jövő fenyegetése — itt van a szomszédban. A válság nem siet, mint a teljesértékű amerikaiak. Lassan jön, s erre az amerikaiak még jobban sietnek. Beszaladnak az üresen álló üzletekbe, a gyárak elcsöndesülő műhelyeibe, a fölösleges irodákba. Szembesietnek a válsággal, a csőddel, a halállal.

Egy teljesértékű amerikai nő, Clare Booth-Luce úrhölgy, nyugalmazott színésznő és a *Life* kiadójának tényleges felesége, az atombombáról prédikál s ezt mondja: „Jobb a háború, mint a válság."

A teljesértékű amerikaiak egy pillanatra kiveszik szájukból a rágógumit. Számítgatni próbálják, talán csakugyan jobb a háború a válságnál. De nem jutnak el gondolatuk végére, nem szokták meg a gondolkodást, sietnek, meg nagy a lárma is körülöttük: Cain szenátor új beszédet mondott, a *New York Times* új szenzációt közöl: Albánia meg akarja hódítani a világot, a nyomozók felfedezték a „vörösök" új fészkét — a szomszéd tejcsarnokban.

Egyre hangosabban és hangosabban kiabálnak. Atombombával, pestissel, dögvésszel, száj- és körömfájással fenyegetőznek. Ki állítja fel az emberevés rekordját? Feltűnik Wendt professzor. „A botulin nevű méreggel végtelen mennyiségű embert lehet megölni — üvölti. — Egyetlen gramm botulin és — hét millió ember nincs többé."

A teljesértékű amerikai megkönnyebbülten sóhajt fel: „Hála isten, felfedezték az atombombát, találtak valami botulint. Talán mégse lesz válság. Talán megy

majd az üzlet, mint a háborúban. Talán elpusztul valamennyi «vörös»". De egy perccel később a teljesértékű amerikai összekuporodik: úgy látszik, a halál eltévesztette a címet, az ő orra előtt lenget atombombát, az ő orra alá dug méregpalackot. S már-már felkiált: nem játszom ilyen játékot! De ismét felbukkan Clare úrhölgy és figyelmezteti: „Jobb a háború, mint a válság."

Amerikában mindenütt ilyen felírású falragaszokat láttam: „Amerikai vagy — tehát mosolyogj!", „Ne felejtsd el: nem mosolyogni — bűn." A teljesértékű amerikaiak elolvasták és mosolyogtak.

Még égnek a hatalmas neon-reklámok, dícsérik az enyhe hashajtószert. Negyvennyolc állam üzletemberei még „csinálják a dollárt". A „rendkívül érzékeny" jellemek még lincselik a négereket és rágják a gumijukat. De a teljesértékű amerikai — az Egyesült Államok történetében talán először — halálos bűnt követ el: tudja, hogy nem mosolyogni — bűn, mégse mosolyog — félelmében összekoccan a foga.

A hagyomány szerint Jerikó falai trombitaszóra dőltek össze. A harcias amerikaiak abban bíznak, hogy a világ az ő beszédeiktől és vezércikkeiktől összedől majd. De nem dől össze. Segítségül hívják a római pápát. A pápának nincsen se atombombája, se botulinja. De a pápa szintén tud kiabálni. S a pápa sietve kiközösíti a „vörösöket" az egyházból. 1633-ban a Vatikán elítélte Galileit azért, mert csatlakozni merészelt Kopernikushoz. Akkor a pápa azt mondta, hogy a föld nem mozog. A föld azonban mégis tovább forgott. A pápa most a „vörösöket" ítéli el. De Lengyelország városai mégis nőnek, Magyarország magtárai megtelnek gabonával, füstölnek Csehszlovákia gyárai: nem omlottak össze a Vatikán fenyegetésére.

A pápát utánozza Arthur Calwell úr, ausztráliai

tájékoztatásügyi miniszter. Calwell nem katolikus, hanem Labour párti, de egy hitet vall McMahon szenátorral, a római kardinálisokkal és Mrs. Clare Booth-al. Hadat üzen: „A kommunisták ellen felhasználunk mindent — a hadsereget, a flottát, a légierőket, minden fajtájú fegyvert. Csak a csillagok lehetnek semlegesek. Ha tőlem függne, minden kommunistát koncentrációs táborba csuknék." Szegény Arthur Calwell — bár miniszter, ez mégse tőle függ. Nem zárhatja szögesdrót mögé sem az oroszokat, sem a kínaiakat, sőt még az albánokat sem. Csak mikrofonba kiabálhat. Szuper-Majdanekről álmodozik s azt latolgatja, vajjon az amerikaiaknak sikerül-e amibe a führer bicskája beletörött?

Gratulálhatunk Omar Bradley tábornoknak: hol mindenütt nincsenek követői! De Arthur Calwell úr már túlhaladta a hadköteles kort, s félek, ha valaha valahol harcra kerül a sor, a harcias Labour-politikus sietve semlegesnek nyilvánítja magát, mint holmi harmadrendű csillag.

Unalmas erről beszélni. Unalmas tízszer vagy százszor felsorolni az amerikaiak vagy az Amerika-bérencek dühös kiáltozásait. Bár van jégszekrényük és porszívójuk, mégis ámánokra emlékeztetnek. Üvöltenek, mert érzik, vége a dalnak. De még a sámánok se próbálták meg soha, hogy üvöltéssel állítsák meg a napfelkeltét.

Csak azért beszélek ezekről a dühöngőkről, mert kiáltozásaik, szüntelen fegyvercsörtetésük, háborúsdijuk, a városokat, könyveket, bölcsőket veszélyezteti. Akad néhány ezer amerikai, akik azt hiszik, háborúval megmenthetik pozíciójukat, részvényeiket, üzleteiket. S van néhány millió politikailag tudatlan amerikai, akit megrémítenek a miniszterek, képviselők, újságok. Félelmükben elvesztik a fejüket. A háborúsdi veszélyes

játék. Ezt nemrég megtanulták Indiana állam gyermekei is. Mikor McMahon szenátor vagy Vandenberg tábornok háborút játszik, az anyák az egész világon riadtan néznek gyermekükre: senki se tudja, hol torpannak meg ezek az eszüket vesztett üzletemberek. Talán maguk se tudják: kitört rajtuk a hisztéria.

Most Mexikóban összegyűltek Amerika valamennyi országának küldöttei — a béke hívei. Igen, Amerikában is vannak emberek, akik megértik, hogy a harcias üvöltésektől az élet nem lesz nyugodtabb. Talán ezek a józan amerikaiak ráncbaszedhetik a nekivadult sámánokat? Ami minket illet, mi az ujjunkat se mozdítjuk, hogy lecsitítsuk McMahon szenátort, Vandenberg tábornokot vagy Art ur Calwell urat. Nem nagyon zavarnak, várhatunk, amíg kérésünk nélkül is megfelelő gyógyintézetbe helyezik őket.

Nem mi, a történelem fenyegeti őket. Elaggottak, s aggság ellen nincs orvosság. De még eléldegélhetnek. Ámde ők szörnyű műtéttel akarnak kigyógyulni aggkori bénaságukból. Abban reménykednek, hogy ha már elhárítani nem tudják, legalább elhalaszthatják pusztulásukat, egy véres háború árán. Nem mondom, hogy ez embertelen vagy amorális dolog: jobb megfeledkezni erkölcsről meg humanizmusról, ha amerikai üzletemberekkel van dolgunk. De ez egyszerűen ostobaság: mert ha nem tudják elhalasztani pusztulásukat, meggyorsíthatják. Ha háborúsdi közben megfeledkeznek magukról és áttérnek a tettekre, önmagukra emelnek kezet.

Őszintén tanácsolom nekik: gyógyuljanak ki hisztériájukból. Foglalkozzanak valami mással. Szervezzék meg a maguk ‚Amerikai részvényes hadseregét". Fejtsenek álmot. Majszoljanak rágógumit és tapsoljanak Clare Booth úrhölgynek. Tegyék asztalra a lábukat

(persze a saját asztalukra, ne a máséra). A „hidegháborús" beszédekkel mindenki torkig van. Senki se harcol és nem akar harcolni ellenük. Inkább gondolják meg, milyen jótékony hatása van a hideg zuhanyfürdőnek.

1949 szeptemberében.

AZ AMERIKAI „FELSŐBBRENDŰ EMBER"

Amerika államférfiainak beszédeit olvasva, akaratlanul is eszembejut a régi közmondás: aki két misét hallgat, kettő helyett eszik. Az amerikaiak lendülete persze hatalmas: nem két, hanem ezernyi misét hallgatnak. A miniszterek, szenátorok és kongresszusi tagok minden megfelelő és meg nem felelő alkalommal okvetlenül szabadságról, faji egyenlőségről, humanizmusról prédikálnak. Viszont étvágyuk is pompás: a misék után nem két, hanem kétszázmillió lelket követelnek ebédre.

Acheson úr nemrég ismét beszédet tartott, az „amerikai életformát" dícsérte. Amerika humanista elveivel szembeállította — ahogy ő mondja — a kommunisták jogfosztó rendszerét.

Bármennyire is szeretnék udvarias lenni, nem nevezhetem Acheson urat eredetinek. Acheson úr beszédei egyre jobban és jobban emlékeztetnek egy másik „humanista" szónoklataira, aki nem egészen eredményesen fejezte be pályafutását — úgy hívták, hogy doktor Göbbels.

Egy dologban azonban vitathatatlanul az amerikaiaké az elsőbbség. Igaz, Hitler szerette mondogatni, hogy ő alapította meg a faji hierarchia elveire épült államot, de hiába hencegett. 1862-ben, azaz hetven

évvel a führer megjelenése előtt, Stephens, az északamerikai államok déli szövetségének alelnöke, ezt mondta: „Államunk azon a nagy igazságon alapszik, hogy a néger nem lehet egyenlő a fehér emberrel. Semmi sem természetesebb, mint hogy az alsóbbrendű faj engedelmeskedjék a felsőbbrendűnek."

Ezekben a régi időkben az északiak elítélték a fajelméletet. A harcmezőn legyőzték a délieket és kihirdették a rabszolgaság megszüntét. De ha Stephens feltámadna és végigkocsikázna az Egyesült Államokban, elégedetten mondaná: „Mi győztünk." Acheson úr szeret Lincolnra hivatkozni: ez a misékre vonatkozik. De Acheson úr, akár valamennyi kartársa, Stephens politikáját folytatja: ez pedig az elfogyasztott lelkekre vonatkozik.

Az Egyesült Államokban babiloni zűrzavar uralkodik. Mikor végigjártam New Yorkot, úgy rémlett, világkörüli úton vagyok. A 32. utcában olaszok laknak, a 90.-ben németek, a 75.-ben szlovákok, a 169.-ben zsidók, a 128.-ban négerek. Harlemben nem lehet fehér embert látni. Bronxban nem lehet angol beszédet hallani, az emberek ott európai nyelveken beszélnek — oroszul, lengyelül. Ez New York gettója. Van negyedük az íreknek, franciáknak, kínaiaknak, portoricóiaknak, mexikóiaknak és lengyeleknek is.

Egy ír bevándorolt játékkészítő műhelyt nyitott. Két cseh és egy mexikói dolgozik benne. Az ír egy német házában lakik, zsidó orvoshoz jár, olasszal nyíratja a haját, babáit svédnek adja el, francia étteremben ebédel, gyerekeinek néger dajkájuk van. Ha beszélünk vele, megtudjuk, hogy a svédet és németet egyenlőnek tartja, de zsidó — nem is beszélve négerről — nem lépheti át lakása küszöbét. Bár Acheson úr minden lehető és lehetetlen alkalommal kiemeli az Amerikában uralkodó egyenjogúságot — szó sincs egyenjogúságról.

Az amerikai fajvédők eszményképe — német kartársaikhoz hasonlóan — az úgynevezett „északi ember". Steele Commager, a Columbia-egyetem tanára, azt írja, hogy „Amerika a gyerekek paradicsoma, legalábbis azoké a gyerekeké, akiknek szerencséjük van az északi fajhoz tartozniok". Ilymódon az Egyesült Államokban arisztokráciának tekintik az angolokat, íreket, németeket és svédeket. Az Amerikában igen elterjedt fametszeteken a „superman", azaz a „felsőbbrendű" ember hőstetteit ábrázolják. Ez a „superman" szépszál szőke férfi, álla nagy, szeme világos, üveges ragyogású — mintaszerű SS-legény, ahogy Hitler Németországában ábrázolták a falragaszok. Érthető, hogy az amerikai fajvédők terminológiájukat is a németektől vették át. A „superman" nem más, mint az „Übermensch" fordítása („felsőbbrendű ember").

Ebben a sorozatban nemrég új hősnő bukkant fel: Ilse Koch. Mint ismeretes, ez a náci nő antifasisztákat ölt meg Buchenwaldban és emberbőrből készített lámpaernyőt. Amerikában most nagy sikere van az „Ilse, diákok számára" című képecskéknek. Az amerikai gyerekek elé példaképül állítják a gyalázatos bűnözőt. Ilse Koch a képeken négereket, zsidókat és „vörösöket" fojt meg.

Tehát a faji lépcső felső fokán az „északiember" áll. Jóval lejjebb következnek a franciák, még alább a szlávok. Szép számmal akadnak olyan klubok és szervezetek, ahová csehet vagy lengyelt nem vesznek fel. Az amerikai fajvédők állítása szerint a szlávokat nem lehet következetes „árjáknak" nevezni, az „idegen behatások" elrontották őket. Emlékszem egy „felsőbbrendű ember" tüzes beszédére, amelyben az ukránokat „félázsiai népnek" nevezte s állítása megerősítésére hol a koponya alakjára, hol „Karl Marx káros hatására" hivatkozott.

Temérdek olasz bevándorolt harmadosztályú polgárnak számít az USA-ban. Sok cég nem alkalmaz olasz munkást. Olaszok előtt nem csak arisztokrata klubok, hanem különböző hivatalok is zárva vannak. Az amerikai fajvédők az olaszokat „félafrikai" népnek nevezik. Olasz vérrel keveredni: veszélyezteti a „superman" tisztaságát.

A náci időkben egy lengyel költő, Tuwim, ezt írta: „Az antiszemitizmus a fasiszták nemzetközi nyelve." Az amerikai „felsőbbrendű emberek" tökéletesen elsajátították ezt a nyelvet. New Yorkban kétmillió zsidó él. Hivatalosan megvan minden joguk. Valójában azonban minden joguk korlátozott. Az egyetemeken burkolt „numerus clausus" járja. Zsidót ritkán vesznek fel állami szolgálatba. A zsidók többsége gettóban lakik: a többi negyedben nem adnak ki lakást nekik. Massachusetts és Connecticut államban zsidók nem fürödhetnek „árjáknak" kijelölt strandokon. Amerikai utamon láttam olyan szállodákat, ahová nem engednek be zsidókat. Mindezt igen jól ismerik azok az amerikai diplomaták, akik a különböző nemzetközi konferenciákon beszédeket tartanak az emberi és állampolgári jogokról. Minél sötétebb az ő Amerikájuk, annál „nemesebbek" beszédeik. Az egyenjogúság — kiviteli árucikk. Belső használatra a nürnbergi törvények vannak érvényben, amerikai fordításban.

Természetesen a zsidószármazású nagyburzsoá féltékenyen védi a hatalmon lévő Amerikát. Sulzberger úr, a legnagyobb amerikai napilap, a *New York Times* tulajdonosa, zsidószármazású, de meggyőződéses fajvédő és antiszemita. Ha az amerikaiak be akarják bizonyítani, hogy az Egyesült Államokban nincs antiszemitizmus, rendszerint Sulzberger úrra vagy más zsidó pénzügyi hatalmasságokra hivatkoznak.

Náci-Németország szétverése után az „Amerika-

ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság" egyik legtekintélyesebb tagja, Parnell Thomas úr, azt mondta Millernek, a Columbia-egyetem tanárának: „A német zsidók fenn hordták az orrukat, de Hitler észretérítette őket. Ugyanez következik be nálunk is — ha csak a zsidók nyugton nem maradnak." Többszáz antiszemita újságban napról-napra azt írják a fajvédők, hogy „a zsidók a «vörösök» kémei, gyökértelen emberek, akik keletre tekintgetnek. Nekik a Szovjetunió az igazi hazájuk". Ezek a fajvédők új, még tökéletesebb Majdanekokról meg Auschwitzokról álmodoznak.

A *Reader's Digest* című folyóirat valamennyi marshallizált európai országban megjelenik, hogy bemutassa az „elmaradt" európaiaknak az „élenjáró Amerika nagyságát és ragyogását". A *Reader's Digest* nemrég beszámolt egy Charlie Spaulding nevű néger könyvéről. Ezt a négert „nagy üzletembernek" nevezik. Spaulding elmondja az európaiaknak, milyen szabadon élnek a négerek a „szabad" Amerikában. Spaulding úr — Sulzbergerhez hasonlóan — „befutott". Dicsekszik, hogy maga Truman elnök is fogadta a Fehér-Házban, de nem mondja meg, hol lakott washingtoni tartózkodásakor. Arról sem ír, hogyan jött Atlantából Washingtonba — pullmann-kocsiban vagy a „színesek vagonjában". Elmondja, hogyan lett egy ötmillió dollár alaptőkéjű néger bank igazgatója, de elhallgatja, hogy az ötmillió ellenére, ő, a fekete Spaulding, aki Trumannal beszélt, Atlantában nem mehetett be a fehérek illemhelyére.

A fekete üzletember azt mondja, hogy Amerikában sok néger magas pozícióba emelkedett — így például van köztük „világhírű tudós". Hozzáteszem, hogy a világhírű tudósnak nincs joga bemenni az atlantai kórházba vagy neworleansi egyetemi könyvtárba. A fekete üzletember azt írja, hogy a néger Paul

William „Amerika egyik legjobb építésze". Hozzáfűzöm, hogy ez a kitűnő építész építhet házakat New Yorkban vagy Chicagóban, de nem költözhet abba a negyedbe, amelyet kiválaszt magának: a néger gettóban kell élnie. New Orleansban megismerkedtem egy tehetséges építésszel. Indítványoztam, térjünk be egy kávéházba. Szőke férfi volt, nem sejthettem, hogy okmányai szerint „színes". Meghívásomat visszautasította. Ha bemenne a kávéházba, felismerhetnék és két évi börtönbüntetésre ítélhetnék.

Sokat utaztam, sok országot bejártam, de sehol se láttam olyan jogfosztottságot, mint az USA-ban. Az amerikaiak azt állítják, hogy a népi demokrácia országaiban eltiporják az emberi jogot. Szeretnék az emberi jogok e védelmezőitől egyet-mást kérdezni tizenhárom millió amerikai polgár életéről. Megkérdezném: ha egy néger cipőt vásárol a maguk országában, felpróbálhatja-e előzőleg? Száz „szabadságjogról" beszélnek, de a szabadsághoz nem tartozik hozzá, hogy előzőleg fel is lehessen próbálni a cipőt. Az amerikai fajvédők szerint a négereknek próba nélkül kell cipőt vásárolniok, mert ha egy cipő már néger lábán volt, nem kínálhatják fehér „supermannek".

Savannah város (Georgia állam) „felsőbbrendű emberei" nemrég börtönbe zártak hat kanadai tengerészt, mert hallatlan bűntényt követtek el. Fehéreknek kijelölt csapból ittak vizet, s mindenki látta, hogy a tengerészek bőre fekete.

Az Egyesült Államok alkotmánya szerint minden állampolgárnak választójoga van, faji hovatartozóságától függetlenül. Így van papíron. De tizennégy államban a négereket megfosztották választójoguktól. Az egyik államban a választói jegyzékbe való felvétel előtt „vizsgáztatják" a négereket, a másikban nagy adót követelnek a színesektől, a harmadikban az „alsóbb-

rendű faj" képviselőit fütykösökkel kergetik el az urnák elől. Az eszközök váltakoznak, de az eredmény ugyanaz: a színesek nem vesznek részt a választásokon.

Tizennégy államban nem választhatnak, de felelős állásba egyik államban sem kerülhetnek. Tizennégy államban nem mehetnek be a fehérek templomaiba, nem ülhetnek le fehérek mellé a villamosban, de egyik államban sem engedik be őket a fehérek vendéglőibe, nem adnak nekik lakást fehér lakónegyedekben.

Mindnyájan ismerjük a „Ku-Klux-Klan"-gyilkosok szervezetét. Ezek nem egyszerű gyilkosok, hanem bogaras gyilkosok. Szeretik a maskarádét: fehér csuhába öltöznek, fáklyákkal járnak és hajlonganak a vezérük előtt, akit „Nagy Sárkánynak" hívnak. Húsz éven át Atlanta város egy kis üzletembere volt a „Nagy Sárkány". Seregnyi pogromot vezetett, több bűn terheli lelkiismeretét, mint valamennyi chicagói gengszterét. Mikor meghalt, a pogromlovagok tisztelettel kísérték utolsó útjára. Helyére egy másik üzletembert választottak Montgomery városból. Most ő vezeti a több mint kétszázötvenezer főnyi szervezetet. A Ku-Klux-Klan rendszeresen rendez pogromokat: feldúlják a négerek házait, megölik a lakóikat. Vadászatokat rendeznek a „színesekre". Az elfogott négert benzinnel leöntik és meggyujtják. Néha felakasztják. S mindez a rendőrség szemeláttára történik. Truman elnöknek nincs ideje ilyesmire: a Bulgáriában folyó állítólagos üldözésekkel foglalkozik. A Ku-Klux-Klan pedig továbbra is gyilkolja az amerikai polgárokat.

A gyilkosok azzal próbálják igazolni tetteiket, hogy a négerek állítólag megbecstelenítenek fehér nőket. Valójában azonban a tizennégy déli államban fehér ember büntetlenül követhet el erőszakot néger nőn (s ez elég gyakran megesik), a négerek azonban elfor-

dulnak, ha fehér nő mellett mennek el — nincs kedvük szerelmi kalandokba keveredni. A megbecstelenítésről szóló hírek merő koholmányok, hogy igazolják Lynch bíráit.

Az északi államokban nincs Ku-Klux-Klan, de a fajvédők ott is üldözik a négereket. Az amerikai újságok nemrég lelkendezve írtak a humanista erkölcsökről: a chicagói börtönből kiengedtek egy négert. Erőszak elkövetéséért ítélték el, harminc évet ült. Kiderült, hogy ártatlanul: a feljelentő őrült volt. Az ártatlanul elítélt négernek tíz dollárt fizettek harminc évi szenvedésért. Ilyen az ő humanizmusuk.

Mikor Jackson városban jártam, felakasztottak egy négert. Azzal vádolták, hogy megbecstelenített egy fehér nőt. Mindenki tudta, hogy ez hazugság. A bíró így szólt: „Nem menthetjük fel, mert a mi államunkban még egyetlen egyszer se mentettek fel olyan négert, akit fehér jelentett fel."

Egyesek felgyujtják, kiirtják, kivégzik az embereket, mások meg „tudományosan igazolják" ezt. Donald Davidson úr, a Vanderbilt-egyetem tanára, nagy „művében" azt írja, hogy a rabszolgaság megszüntetése meggondolatlan lépés volt, a „Ku-Klux-Klan" a „nemzeti ellenállás szervezete", a négerek elnyomása Amerikában, kivált a déli államokban, teljesen helyes — „észszerű és szelíd rendszer".

Valaha Amerikában az egyik legnépszerűbb könyv a „Tamás bátyja kunyhója" volt, amely leírja a fekete rabszolgák szenvedéseit. A könyv szerzője, Beecher Stowe, felháborodott a rabszolgatartókon, s regénye fellelkesítette a faji elnyomás ellen küzdőket. Amerikában az utóbbi évek legnépszerűbb regénye Mitchell egyik könyve volt. Az írónő bebizonyítja, hogy a rabszolgáknak igen jó soruk volt és csak gonosztevők követelhették a rabszolgaság eltörlését. E két könyv

sorsa visszatükrözi Amerika uralkodó osztályainak útját: Lincolntól a „Nagy Sárkányig", a szabadság és egyenlőség eszméitől a fajelméletig és az „Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottságig".

Az amerikai fajvédők nemcsak hogy nem röstellik állatias dolgaikat, hanem még büszkék is rájuk. Ezek a Lynch-misszionáriusok mindenütt el akarják hinteni a fajelmélet magvait. Néhány héttel ezelőtt a *Figaro Littéraire* amerikabarát francia újság megírta, hogyan távolítottak el egy párizsi vendéglőből egy francia négert. „Tekintetbe kell vennünk, hogy gyakran járnak ide amerikaiak" — magyarázta a vendéglő vezetője.

Néha azt kérdezik tőlem, nem túlzok-e, mikor az Amerikában uralkodó vad szokásokról írok. Az emberek nehezen tudják elképzelni, hogy e fejlett technikájú országban temérdek olyan ember lakik, akit nem lehet kultúrlénynek nevezni. Idézek a Florida állam Orlando városában megjelenő *Sentinel Star* című újságból: „Igen jól szórakoztunk azon az ünnepélyen, amelyet James Street úr rendezett Közép-Florida kiállítási helyiségeiben. Egy négert és egy csimpánzt ketrecbe zártak. Joe, a majom, nagyszerűen boxol. Különösen fejütései nagyszerűek, úgy sujt le, akár a kalapács. Joe rövidesen kiütötte a néger balszemét. A majomnak tetszett a dolog. Mindenesetre remekül szórakoztunk."

A „felsőbbrendű ember" fajelméletével sokmillió embert megmérgeztek. Láttam olyan szakszervezeteket, amelyekbe színes munkásokat nem vesznek fel. Más szakszervezetekben külön négerek számára felállított padokat láttam. Birminghamben bementem a fémmunkás-szakszervezet „fekete osztályának" néger elnökéhez. Az elnök azt mondta, hogy én vagyok az első fehér, aki átlépte küszöbét. Elgondolkozom meglehetősen hosszú életemen s azt mondom magamnak, hogy ha semmi más, ez az egy cselekedet igazolná

életemet. Az, hogy egy szovjet ember bement Birminghamben egy négerhez és megszorította a kezét.

A fajvédőknek sikerült a fajelméletet még az üldözöttekbe is beoltani. A zsidót nem engedik be az árják strandjára, a zsidó viszont soffőrjét a színesek strandjára küldi. A színesek között sok mulatt nem akar érintkezni feketékkel: a négereknek is megvan a maguk arisztokráciája — a csaknem fehér négerek. Ez szomorú és visszataszító. S ha ezt látjuk, még jobban értékeljük azoknak az embereknek a bátorságát, akik Amerikában a fajelmélet ellen harcolnak.

Meghökkentett, hogy igen sok amerikait, akikkel találkoztam, kisebb-nagyobb mértékben megfertőzött a fajelmélet. Persze, nem fajvédőknek születtek — az iskola, az újságok, a könyvek, a rádió — környezetük tette őket azzá. Születhetünk szőkének vagy barnának, fürgének vagy nehézkesnek, fogékonynak vagy tompának, de nem születhetünk antiszemitának vagy Ku-Klux-Klan-tagnak. Amerika uralkodó felső rétegének kedvez a fajelmélet, mert hátráltatja a nép öntudatának fejlődését. „Divide et impera" — „oszd meg és uralkodj" — így mondták a régi Róma patriciusai, mert tudták, hogy könnyebb uralkodni az embereken, ha elhintik köztük a viszály magvát. Az Egyesült Államok vezetői jól megtanulták ezt az igazságot. Ha a detroiti munkások béremelést követelnek, a vállalkozók ügynökei azt mondják: „Mindenben a feketék a hibásak: kevesebbet kapnak nálatok — tehát, üsd a négert." Ha a déli államokban a tönkrement farmerek kormánysegítséget merészelnek kérni, a Ku-Klux-Klan így szól: „Mindenben a színesek a hibásak: bármily feltétellel kibérlik a földeket — szóval üsd a négert." Ha az egyszerű amerikai előre megérzi a válságot és megpróbálja bírálni a fennálló rendet, száz és száz újság sietve a fülébe súgja: „A baj

az, hogy túlságosan sok kínai él nálunk", vagy: „Mindez azért van, mert az olaszok rendkívül szaporák." Ha az amerikai anyák azt mondják, nem akarnak háborút, undorodnak az új háborúra szóló felhívásoktól, ugyanezek az újságok azt felelik: „A kommunisták, a zsidók meg a négerek akarnak háborút."

Ha viharfelhők tornyosultak az amerikai tőzsdések fölött — a fajelméletet használták villámhárítónak. Az üzletemberek a szerencsétlenek dühét a négerekre, zsidókra, olaszokra, szlávokra, kínaiakra akarják hárítani. Ezért a fajvédők elleni harc — Amerika valamennyi dolgozójának harca a kapzsi és dühöngő üzletemberek ellen.

Ezt a harcot a legbátrabban és legnagyobb erővel a kommunisták vívják. Nem meglepő, ha a kommunisták zavarják a megvadult üzletemberek éjszakai nyugodalmát. Az uralmon lévő Amerikának száz meg száz rádióállomása, ezernyi napilapja van. A kommunisták hangja mégis megrémíti azokat az embereket, akiknek uralma a becsapottak vakságán nyugszik. Az üzletemberek jámborul azt hiszik, hogy ha az amerikai kommunista párt vezetőit börtönbe csukják, ezzel mindörökre bekötik népük szemét. S ezalatt a nép már gondolkozik: igazuk van-e a kongresszusi tagoknak, akiknek egyetlen érvük — tömlöcbe zárni a más véleményt vallókat? Lincoln valaha azt mondta, hogy *egy* embert sokáig rászedhetünk, *mindenkit* csak rövid ideig, de *az egész népet* — nem lehet sokáig megtéveszteni.

Paul Robeson, jelkép lett: a fajvédők kétszeresen gyűlölik ezt az énekest — mint négert és mint élenjáró embert. Robeson a négerek jogait védi, de ugyanakkor a fehérek méltóságát is. Ez az igaz amerikai hazafi 1947-ben hangversenyt hirdetett Peoria városban. A hangversenyt először azzal tiltották be, hogy Ro-

beson — néger, majd azzal az ürüggyel, hogy Robeson — kommunista. Ez év szeptember elején a fajvédők meg akarták akadályozni Robeson fellépését Peekskill-ben. A rendőrség nem az énekest és a nézőket védte, hanem a pogrombanditákat. Sok néger és fehér — a fajelmélet ellensége — megsebesült. De Paul Robeson mégis énekelt. S hangját meghallottuk, mert Amerika népének, a nép lelkiismeretének hangja volt.

Acheson úr nem habozik sértegetni a bolgárokat, románokat, magyarokat — azokat a népeket, amelyek megszabadultak a faji babonáktól, megteremtették — országuk történetében először — a faji és nemzetiségi egyenlőséget. Acheson úr törvény elé akarja állítani ezeket a népeket. S közben nemcsak a bolgárok, románok és magyarok, hanem a világ valamennyi népe elítéli az amerikai népgyilkosokat. Elítélik őket mindenhol. Az üzletemberek annyit beszélhetnek humanizmusról, amennyi csak telik — mindenki tudja, hogy ők Majdanek gázkamrásainak és Auschwitz fojtogatóinak unokafivérei.

Egy Amerikát járt európai helyesen jegyezte meg: „Megvan a maguk szótára. Mikor azt mondják «isten», rendszerint gyapotot értenek alatta. Az üzletember magasztos beszédekkel kíséri piszkos üzelmeit. Az amerikai imperialisták azzal magyarázzák világuralmi törekvéseiket, hogy az amerikai felsőbbrendű ember» a többi ember felett áll. A hitleri monológoknak új változatával állunk szemben. Az amerikai újságokban efféle aforizmák tarkállnak: A huszadik század — Amerika százada.» «Az amerikai életforma — az egész emberiség útja.» «Valamennyi népnek példát kell vennie Amerikáról.»"

Commager egyetemi tanár ezt írja: „Az Óvilág és az Újvilág népei elismerik, hogy Amerika fogja irányítani a történelem menetét a XX. század második felé-

ben." De az Óvilág és az Újvilág népei nem hajlandók egyetérteni a professzor úrral, megvan a maguk véleménye: úgy vélik, hogy az Egyesült Államok vezetői vissza akarják fordítani a történelmet, fel akarják támasztani a rabszolgaság és faji elnyomás idejét. Az Óvilág és az Újvilág népei bizonyosak benne, hogy a történelem széttapossa az amerikai formájú „felsőbbrendű embert", ahogy széttaposta a hitleristákat is.

A „szupermanek" persze nem számítanak rá, hogy Commager professzornak és kartársainak sikerül majd meggyőznie az emberiséget, mennyire magasabbrendű az amerikai üzletember, mint bolygónk többi lakója, ezért aztán bombákkal, mikrobákkal, méreggel akarják alátámasztani a professzor úr érveit. Igazolni igyekeznek az átlag amerikai szemében az új világháború előkészítését, ezért mindnyájan ugyanahhoz a fajelmélethez folyamodnak: „Mi vagyunk a legelsők, a legkulturáltabbak, a leggazdagabbak, a legokosabbak, a legjobbak."

Néhány évvel ezelőtt az USA katonai kormányzata tájékoztatót adott ki az európai megszálló hadseregnek, hogyan ítéljék meg az amerikaiak a franciákat: „A franciák — elmaradt nép, békaevők. Mit adtak a világnak? A franciák piszkosak, rongyos ruhában járnak. A metróban fokhagymaszag bűzlik." Az oklahomai vademberek nem hallottak sem Voltaire-ről, sem Balzacról, sem a Francia Forradalomról vagy a Kommünről . . .

Egy amerikai újságíró hosszasan bizonygatta nekem, hogy Jackson város sokkal szebb Rómánál, mert Jacksonban felhőkarcolók vannak és falatozó-patikák. A *Daily News*-ben ilyen véleményt olvastam Olaszországról: „Ez az ország nagyszerű a túristáknak, de csak akkor, ha az amerikaiak le tudják szoktatni lakosait jellegzetes rossz szokásaikról."

Az előbb említett Commager professzor egész komolyan azt írja, hogy „az amerikaiaknak nem sajátjuk a rossz", inkább az „oroszok sajátja".

Még az angolokat is megfosztják trónjuktól, a félig alsóbbrendű fajok helyére utasítják őket. Az amerikai újságok azt állítják, hogy az angolok „elfajzottak", „túlságosan jól élnek", emlékeztetni kell őket, hogy „élhetnek, de csak ha az Egyesült Államok után igazodnak".

A „felsőbbrendű emberek" arról biztosítják az átlag amerikait, hogy az eljövendő háborúban nincs mitől félnie. Békésen otthon ülhet és megkeresheti a maga dollárjait. Majd az „alsóbbrendű" nemzetek harcolnak helyette. A legtekintélyesebb kongresszusi tagok egyike elég nyiltan megmondta: „Fel kell fegyvereznünk más nemzeteket, hogy az ő gyerekeik menjenek a halálba, ne a mieink."

Erre csak mosolyoghatunk: a háború óta eltelt néhány évben a gőgös amerikaiak maguk ellen hangolták a világ valamennyi népét. A népek szabadságot, kenyeret és békét akarnak. Nem akarnak meghalni az amerikai „felsőbbrendű emberekért". Nem is szükséges megemlíteni, hogyan vélekedik a „supermanekről" a francia munkás vagy az olasz paraszt, de érdemes idézni az angol munkáspárti újságból, a *Sunday Picture*-ból: „Meguntuk a yankeek sértegetéseit. Nem pillanthatunk egy amerikai újságba anélkül, hogy bele ne botlanánk egy-egy Anglia vagy az angol nép ellen intézett kirohanásba. Sam bácsi nyilván azt képzeli, hogy dolláraiért megkapja Nagybritannia lelkét és függetlenségét." Így ír annak a pártnak az újsága, amely teljes mértékben támogatja a „supermaneket". Még ezeknek az ajtónállóknak is elment a kedvük. A francia kormány félhivatalosa — a *Monde* — keserűen tiltakozik az amerikaiak magatartása ellen, amely a

franciákat a „libériai néger köztársaság polgárainak" sorsára akarja juttatni.

A tengerentúli újságok négy év óta szakadatlanul azt bizonygatják olvasóiknak, hogy könnyedén és egyszerűen meghódíthatják a világot. Most az egyszerű amerikai megértette, hogy Európában senki se hajlandó meghalni a „felsőbbrendű emberek" győzelméért, az amerikai lapokban annyira hánytorgatott „harmadik világháború" éppoly szörnyűségeket rejt magában Amerika, mint Európa számára.

Az üzletemberek elsők akarnak lenni. Csak ne váljanak a népek szemében utolsókká. „Felsőbbrendű embereknek" tüntetik fel magukat. Csak méltatlanná ne váljanak az ember névre. A példa még nagyon élénken él emlékezetünkben: az „Übermenschek" nürnbergi parádékkal kezdték és nürnbergi kötéllel végezték.

1949 szeptemberében.

A MI ESKÜNK

Kora őszi napra esik a Béke Napja. Mély jelentősége van ennek. Ilyenkor a gabonát már betakarítottuk és elcsépeltük, a tömött szőlőfürtöket leszüreteltük, a nehéz, kerek almákat leszedtük. A munka gyümölcsei eszünkbe juttatják a béke nagy értékét, amelyet mohó és gonosz emberek el akarnak tőlünk rabolni. E derült őszi napon az ég különösen távolinak tűnik, a csönd különösen mély — minden merengésre, gondolkozásra csábít.

Ma az emberek, szerte a világon, újra megerősítik ragaszkodásukat az élet legegyszerűbb és legelemibb javához: a békéhez. Milyen szép, hogy zöldel az őszi vetés és nem tapossák le a harckocsik! Milyen szép, hogy a kora őszi estéken a városok fényárban úsznak és az ablakok nem sötétülnek el a szirénák üvöltésére! Milyen szép, hogy az édesanyák vacsorát készítve nyugodtan várják haza fiúkat, életük alkonyát nem borítja el a szörnyű hírt hozó levélhordó!

E kora őszi napon az emberek szerte a világon szeretettel és riadtan ismétlik e szót: „béke". Burgundia parasztjai csemcsegve ízlelgetik az új bort, de a nagyszerű italnak keserű mellékíze van: vészterhes hírek köde üli meg Franciaország városait és falvait. A szici-

liai paraszt leszüreteli az olajbogyókat, lágyan énekel, de a szavak megakadnak a torkán: az ő fülébe is eljutottak a sötét hírek; az olajfa, a béke fája, amelyet gondosan kell nevelni és ápolni, hogy eltartsa az embert, olyan mintha elátkozták volna. Wales bányásza hazatér a fülledt tárnából, hallgatja, hogyan tanulja kisfia az egyszeregyet, s egyszerre szomorúan, elégedetlenül félredobja újságját: miért hozott fel a földből fényt és meleget a vén Angliának, miért nevelt gyermeket?

Nagy és erős a szovjet ország, a mi embereink nem rémülnek meg a vihartól. De az örmény hegyekig, a sarkvidéki kunyhókig, a csillagvizsgálóban ülő tudósig, meg a tengeren hajózó halászig is eljut annak a visszataszító hisztériának a híre, amely most Amerikában uralkodik. Diáklány ül Penzában Ragyiscsev könyve mellett, szíve meg-megdobban a nemes szavaktól. Mit törődik ő a „Standard-Oil" részvényeinek árfolyamával, Dulles vagy Churchill beszédeivel! Tisztasága elválasztja attól a világtól, amelyben az emberek életét, verejtékét, könnyét, vérét krétával jegyzik fel a tőzsde fekete tábláira. De ez a diáklány jól tudja, hogy Dulles és Churchill beleavatkozik az ő sorsába, fájdalmat, bánatot akar okozni neki, éppúgy, mint az oroszok és angolok, franciák és amerikaiak millióinak. A tambovi terület erdészeti állomásán öreg agronómus nézi gyöngéden a facsemetéket. Sohasem fogja megérni, hogyan fejlődnek árnyékos fákká, de nagyszívű ember: annak a napnak él, amelyet sohasem fog meglátni. Tanulmányozta a fák életét, gyengéit, ízlését, életrajzát, minden kis fácskáról érdekfeszítő könyvet írhatna. Azt hihetnők, hogy neki nincs sok köze Bradley tábornok hadgyakorlataihoz, vagy a botulin-méreghez. De ő is tudja, hogy messzi barbárok letiprással fenyegetik facsemetéit.

Ki érzi jobban a béke értékét mint a szovjet

ember? Ki gyűlöli jobban a háborút mint ők? Mi nem hallomásból, nem ostoba filmekből, nem a *Daily News* hencegő tudósításaiból ismerjük a háborút — mi magunk harcoltunk, és úgy harcoltunk, mint még soha senki.

Az amerikaiak nemrég „Alkalmi hős" címmel filmet készítettek. Főszereplője egy katona, akit betegsége miatt leszereltek. Mikor a háború befejeződött és haza kellett térnie, egy bajtársától elkérte háborús kitüntetéseit. Földiei hősként fogadták otthon: íme, ő nyerte meg a háborút! Mennyire hasonlít erre az „Alkalmi hős"-re némely hadsereg, amely idegen hőstettekkel és győzelmekkel ékeskedik!

Mi azért nyertük meg a háborút, mert gyűlöltük. Mikor győztünk, örömmel cseréltük fel a hangos katonai jelentéseket a lábos-gyártásról, a répa-betakarításról, a tanév előkészítéséről szóló szerény jelentésekkel. Ami pedig az „alkalmi hősöket" illeti, ők békésen üldögéltek az óceánon túl, de mihelyt béke lett, máris az új háborúról kezdtek beszélni.

Eszembe jutnak Gluhov almafái a hitleristák kiverése után. Úgy tetszett, élnek, kerek almák piroslottak rajtuk. De mikor közelebb mentünk, láttuk — valamennyi fát aláfűrészelték. Eszembe jut egy kisfiú Trosztyanyecben. Mielőtt kivonultak, a hitleristák megölték. Mellette könyvecske feküdt, a „Don Quijote" ifjúsági kiadása. Hadd gondolkozzanak ezen mindenütt az emberek. Hány év szükséges egy almafa felneveléséhez! A trosztyanyeci fiúból talán új Cervantes, új Tolsztoj lett volna. Kipróbált népgyilkosok merényletet terveznek a vén Európa kertjei, bölcsői, fiai és lányai ellen.

Amerikai újságokban nem egyszer láttam térképeket, amelyeken fel volt tüntetve, hogy mely szovjet városokat akarják bombázni a légi kalózok. Most a

Life című hetilap térképe fekszik előttem: amerikaiak tüzében áll Európa szíve, Strassbourg, a nemes gótika és a „Marseillaise" városa.

A halál árnyéka borul Európára, otthonaira, kertjeire és múzeumaira, gyáraira és könyvtáraira, pedig mindez nem egy nap, nem egy évszázad alatt született.

Majakovszkij 1925-ben Amerikába utazott, mert érdekelte, amit az ipari építkezésekről, technikáról hallott. Mikor visszatért és meglátta az első arasznyi európai földet — Normandiát, ezt írta:

„Minden darabka földet évszázados harc szerzett meg, évszázadok hordtak össze. Ezt a földet egy gyógyszerész gondosságával rakták az ibolyák és a saláták alá. De még a kis házért, a földecskéért, a sajátért folyó, évszázadok érlelte, lenézett erőfeszítés is nagyszerű kultúrának látszott előttem, amikor összehasonlítottam az amerikai élet harácsoló jellegével."

Most az amerikai harácsolók el akarják taposni a már háborúsujtotta normandiai kerteket. Ezért átkozzák hát Európa népei — franciák és lengyelek, olaszok és angolok, csehek és norvégok, magyarok és dánok, románok és belgák — az új, szörnyű mészárlást előkészítő embereket.

De átkozzák őket azok az amerikaiak is, akik látnak, gondolkoznak, megértenek. Hiszen minden józangondolkozású ember előtt világos, hogy ha az amerikaiak Európára emelik kezüket, a háború átrepül, átúszik, átlép az óceánon is. Legyen bár még új és nem patinás az amerikai ház, ne legyen bár benne a mult számos ereklyéje, mégiscsak az amerikaiak otthona. S ők jól teszik, ha gondolnak otthonuk, almafáik és gyermekeik sorsára.

Tudom, hogy az egyszerű amerikai nem vesz részt a háborút előkészítő sürgés-forgásban, amely

a szenátorok, tőzsdések és újságírók műve. Az egyszerű amerikai megkeresi a maga dollárait, eljátszik a gyermekeivel, labdarúgó mérkőzésre vagy moziba jár és a világ legbékeszeretőbb emberének tartja magát. De hadd gondolkozzék el saját sorsán. Az ő nevében kötik a katonai paktumokat. Az ő nevében fegyvereznek fel zsoldoshadseregeket. El akarják szakítani gyermekeitől, a labdarúgástól, a mozitól, hogy a halálba küldjék. Ma még megmondhatja: „nem" — ma még meghallani az emberi hangot. De ne várjon addig, amíg a fegyverek megszólalnak.

Az üzletemberek azt akarják, hogy mások harcoljanak helyettük. Európa régi és dicső országait a saját birtokukká változtatják. A *Monde* című francia újság, annak a francia kormánynak a félhivatalosa, amely az amerikaiakból és az amerikaiakért él, még ennek a *Monde*-nak az urai is megrémültek. Nézzük, mit ír Maurice Duverger az amerikai átlag üzletemberről, akit „mister Babbittnak" nevez. „Mr. Babbitt tökéletesen meg van győződve az amerikai ipar, az amerikai szokások, az amerikai filozófia, az amerikai életforma fölényéről. Ugyanakkor megveti az Óvilág elkorcsosodott és érthetetlen népeit . . . A saját üzemeit akarja felépíteni Európában, ki akarja zsákmányolni szárazföldünk természeti kincseit, hogy „törvényes" hasznot húzzon belőlük. Át akarja nevelni Európa népeit, bár nem nagyon ragaszkodik ehhez — az európaiak megtarthatják bennszülött szokásaikat, mint a néger Libéria jámbor polgárai. Mister Babbitt politikája félgyarmatosítási kísérlet: az egész világra rá akarja húzni a yankee-diplomaták Közép- és Dél-Amerikában alkalmazott módszereit."

Ezt nem én mondom, nem is a francia kommunisták, hanem Schuman úr újságja. Ki ismerhetné jobban megvadult gazdájának heves kedélyét? . . . Fegyvert

küldenek Nyugat-Európa országaiba, azt remélik, hogy a sansculotte-ok utódai a „Standard-Oil" ajtónállóivá csapnak fel, Garibaldi utódai éjjeliőrnek szegődnek el a Wall Street uraihoz. Megfeledkeznek róla, hogy a fegyverek megfordulhatnak s akkor a katona lelkiismeretének engedelmeskednek és nem a tengerentúli üzletemberek kegyetlen parancsának.

Amerika vezetői háborúra készülnek, de nap mint nap hangsúlyozzák békeszeretetüket. Katonai tanácsokban és hadgyakorlatokon turbékolnak. Arról biztosítanak, hogy atombombával megrakott repülőgépek — olajágat vivő galambok. Esküdöznek, hogy csak az emberiség boldogságáért készülnek háborúra. New Castle-ben (Kentucky állam) nemrég letartóztattak egy embert, akit tizenhét gyujtogatással vádoltak. Mikor megkérdezték, miért követte el ezeket a bűntetteket, ezt válaszolta: „Gyujtogattam, hogy aztán olthassak." Nem tudom, rabolt-e ez az ember a tűzvész idején, vagy önzetlenül cselekedett. De tudom, az amerikai ragadozók azon is nyerészkednek, amit felgyujtanak, és azon is, amit eloltanak, különösen pedig azon, hogy más házát gyujtják fel.

Igen, az új háborúról csak azok álmodozhatnak, akiknek a háború hasznot hoz, akiknek a városok összeomlása nem emberek pusztulását, nem tragédiát jelent, hanem osztalékot, árfolyamemelkedést. S kapzsi, szívtelen életüknek ez a célja. A *Los Angeles Daily News* nemrég ezt írta: „A repülőgépipar, amelynek jelentékeny része Dél-Kaliforniában van összpontosítva, mindenképpen nyer a katonai vezetés és a katonai tervek nemrégiben történt megváltoztatásán. Lehetséges azonban, hogy a békéért folyó harc, amelyet az oroszok indítottak meg, tönkreteszi ezt a nyereséget."

Lehet-e valaki ennél őszintébb? Azt mondogatják az Egyesült Nemzetek Közgyűlésén, hogy ők állítólag

azért félnek az oroszoktól, mert az oroszok háborút akarnak. Valójában azonban azért félnek tőlük, mert az oroszok békét akarnak.

Azt mondják, hogy a szovjet nép Amerikát és Nyugat-Európát fenyegeti. Dehát mivel fenyegetjük őket? Talán azzal, hogy megmentettük őket Hitlertől? Azzal, hogy katonáink szembenéztek a halállal Sztálingrádnál, mialatt ők csak olvasgattak szabadidejükben a vérzivataros csatákról? Talán azzal fenyegetjük őket, hogy felépítjük a lerombolt városokat, fákat ültetünk, könyveket írunk? Sohasem hallottam, hogy valaki így kiáltott fel nálunk: „Szétbombázzuk New Yorkot! Megsemmisítjük Washingtont!" Sohasem láttam újságainkban támadási tervek leírását San Francisco vagy Boston ellen. Szovjet emberek sohasem mondták nekem, hogy gyűlölik az amerikai népet. Nem mondták, de nem is mondhatták, mert ilyen gyűlöletet egyáltalában nem is éreznek. Mi azt a maroknyi embert gyűlöljük, akik milliókat és milliókat akarnak elpusztítani — nemcsak a mi városainkat, de Franciaország, Anglia városait is. S maholnap az amerikaiak is meggyűlölik ezeket az embereket.

Azt mondják, azzal fenyegetjük a békét, hogy nem úgy gondolkozunk mint ők, mást szeretünk, mást becsülünk. De lám, mi nem mondjuk, ők azzal fenyegetik a békét, hogy szívesebben játszanak a tőzsdén, mintsem hogy észszerű terveket készítsenek, szívesebben olvasnak detektívregényt, mint komoly könyvet. Mi azt mondjuk, mással fenyegetik a békét: azzal, hogy a fegyverek erejével akarják bebizonyítani rendszerük életformájuk fölényét. Ha ők annyira meg vannak győződve társadalmi rendszerük fölényéről, miért idegeskednek? Miért nem bíznak a nagy döntőbíróban: az időben?

Azt mondják, hogy politikai és szellemi befolyásunkkal fenyegetjük a békét. Arra hivatkoznak, hogy külön-

féle országokban egyre szaporodnak a kommunisták. De a nagy eszmék sohasem torpantak meg a határőrök, a vámőrök sorompói előtt. Vajjon Voltaire és a francia enciklopédisták eszméi nem játszottak nagy szerepet valamennyi ország életében? Vajjon az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat — Jefferson és Franklin műve — nem segített a francia emberi és polgári jogok Deklarációjának megszerkesztésében? Vajjon nem voltak „jakobinusok" Európa különböző országaiban? Vajjon az 1848-as forradalom megállt a párizsi külvárosokban? Vajjon Marx művei csak annak az országnak az arculatát változtatták meg, amelyben született? Miért tartják tehát egyes műveletlen amerikaiak a kommunizmus elterjedését a szovjet diplomaták cselszövésének? Természetes, hogy az emberek a világ valamennyi országában olvassák Sztálin könyveit, természetes, hogy az amerikai hivatalnokokon kívül senkinek se jut eszébe, hogy Truman úr szónoklatait olvassa. Természetes, hogy a világ valamennyi országában vitáznak a szovjet gazdasági rendszerről, de senki se hiszi, hogy a „fekete péntek" vagy a „fekete szerda" a newyorki tőzsdén, valami újjal gyarapította az emberi tudást.

Nem mi fenyegetjük őket, hanem az idő. De az idővel folytatott vitát még a legtökéletesebb fegyver sem döntheti el. Az embereknek ez a maroknyi csoportja tudja, hogy kárhozatra van ítélve, ezért utolsó esélyként háborúról ábrándozik. Mint holmi varázslók kiáltoznak: „háború, háború!", mert azt remélik, hogy ezekkel a kiáltásokkal felidézhetik a háború szellemeit. De nemcsak rászedik honfitársaikat, hanem őrületbe is kergetik napról-napra megismétlődő vérszomjas beszédeikkel, a rémület, a düh, a halál légkörével. Egy kis amerikai városkában, Camdenben (New-Jersey állam) szeptember hatodikán olyan esemény

történt, amely megrázta egész Amerikát. Egy Howard Ulrich nevű, 23 éves leszerelt katona félóra alatt lelőtte valamennyi szomszédját — öt asszonyt, öt férfit és két gyereket. Mikor megkérdezték: „Mit tettek magának?" — elégedetten felelte: „Semmit. De most én tettem nekik valamit." A gyilkos szobájában valóságos fegyvertárat találtak és egy bibliát, amelyben a következő sorok voltak aláhúzva: „Ti is fogtok hallani háborúkról és háborús hírekről. Vigyázzatok, ne ijedjetek meg, mert mindennek lennie kell." Howard Ulrich természetesen elmebeteg és én nem időznék ennél a véres eseménynél, ha nem jellemezné azt a légkört, amelyben Amerika napjainkban él. Hiszen az őrültek is különbözők, de Amerikában most mindnyájuknak egyfélekép megy el az esze — a volt hadügyminisztertől kezdve egészen Camden városka szerény lakosáig.

De az idő végetvet ennek az őrületnek. Az idő azt mondja — egyszerűen, emberi hangon, a gyermekeit védő anya, az ültetvényeit óvó kertész meggyőződésével, nyugodtan és fenyegetően: megálljatok! A világ pusztulása nem ment meg titeket. De ha megmozdultok, ha gonosz és megtévesztő beszédeitekről át merészeltek térni a sötét tettekre, valamennyi nép, az anyák, munkások és parasztok, mindenki el fog ítélni benneteket — s ez szörnyű ítélet lesz a népgyilkosok felett. Azt mondjuk hát nektek: gondoljátok meg a dolgot! Mi éberek vagyunk. Nem fordulunk félre. Figyelünk benneteket, követjük minden mozdulatotokat, nem engedjük, hogy felemeljétek kezeteket, kiütjük belőle a kést. A gyermekek fel fognak nőni. Az almafák fel fognak nőni. Mi, emberek, szerte a világon, ünnepélyesen megígérjük: megvédjük a békét, mindnyájunk békéjét, a gyermekmosoly, a kenyér és a virágok békéjét.

1949 októberében.

ELVESZTETTÉK AZ ESZÜKET

Régi mondás, hogy az ember dühében megőrül: maga rohan vesztébe. Az amerikai üzletemberek magatartását csak őrületnek lehet nevezni. Van elég okuk a dühöngésre. Elvesztették Kínát. Igaz, azzal vigasztalják magukat, hogy megszerezték Titót. De minden józan gondolkozású ember tudja, hogy négyszázmillió ember kissé többet nyom, mint egyetlen szökevény.

Sokáig blöfföltek, azt mondták, hogy atombombájuk csak nekik van, de az élet nem póker, és az ügy szeptemberben zavarba fulladt. Igaz, azt bizonygatják, kárpótolni tudják magukat az atom-monopólium elvesztéséért: katonai szövetségre lépnek Spanyolországgal és Nyugat-Németországgal. De minden józan gondolkozású ember előtt világos, hogy az atombombával való hadonászás után Franco tábornokkal vagy Adenauer bábkancellárral hadonászni — legalább is nevetséges.

Magukhoz kaparintották Nyugat-Európát, emberbarátnak tették magukat, akik mohón vágynak a szenvedők megsegítésére. Marshall-tervvel gyógyították Nyugat-Európát. Ma már mindenki tudja, hogy ez az orvosság fehérvérűséget okozott a betegnek. Azt mondták, hogy a Marshall-terv eltünteti a nyugateurópai országok deficitjét. Az elmúlt évben ez a deficit

növekedni kezdett. Elvesztették Nyugat-Európa bizalmát. Igaz, büszkék arra, hogy a párizsi rue du Bac sarkán most „Bac-Street" tábla lóg, meg hogy a belga külügyminiszter, van Zeeland úr, amerikai állampolgár. De minden józan gondolkozású ember tudja: az olyan külügyminiszter, aki idegen állampolgár — rossz tréfa, a „Bac-Street"-en franciák laknak, akik gyűlölik kéretlen gyámjaikat, a népek eljátszott vonzalmát pedig nem lehet pótolni szolgák hízelgésével.

Szerte a világon növekszik a felháborodás az amerikai üzletemberek ellen. Átkozzák őket Indokínában és Argentinában, Venezuelában és Burmában, Kubán és Formozán. Egy egyiptomi újság ezt írja: „Amerika az elnyomott népek legfőbb ellensége." Igaz, az üzletemberek azzal biztatják magukat, hogy rájuk szavaz a többség az Egyesült Nemzetek Közgyűlésén. Holt lelkeket lehet vásárolni, ezt tette a megboldogult Csicsikov is, és ezt teszik most azok az amerikai diplomaták, akik elégedettek, ha javaslatukat megszavazza a nyilván nem létező Csang Kai-sek kormány meg az Egyesült Államokban alakuló fantomkormányok. Romulo úr, az ENSZ közgyűlésének elnöke, az ál-független Fülöp-szigetek képviselője, tizennyolcéves korában „Bízom Amerikában" címmel könyvet adott ki. De minden józan gondolkozású ember jól tudja, hogyha Romulo úr bízik a Fehér Házban, ez nem azt jelenti, hogy a Fülöp-szigetiek is bíznak Romulo úrban. Minden józan gondolkozású ember tudja, hogy két tucat amerikai sheriffet nem lehet önálló nemzetek képviselőinek feltüntetni.

A düh rossz tanácsadó. Az amerikai üzletemberek egyre kevésbbé és kevésbbé óvatosan beszélnek. Egyre meggondolatlanabbul viselkednek. Lincolnra és Jeffersonra hivatkoznak. Badarság: az ő tanítójuk — Forrestal. Az egyik úr nemrég azt követelte, hogy a hadügyminisz-

tériumot helyezzék át Washingtonból egy eldugott kis helyre. Azt kellett volna követelnie, hogy helyezzék át valamennyiöket az őrültekházába. Az egyszerű emberek milliói azért gyűlölik őket, mert az emberek verejtékéből és könnyéből dollárt pároltak. De ez is kevés nekik: most millió és millió ember vérét akarják dollárrá párolni.

Október huszadikán Eisenhower tábornok kijelentette: „Mivel a mi államunk egyesített, uralkodhat az egész világon." Ha egy vadállatot megölnek, a többi vadállat elkerüli az emberi lakóhelyet: okos félelem állítja meg őket. Régen volt, hogy egy őrült őrvezető világuralomról ordítozott? Régen volt, hogy ennek az őrültnek a hordáit szétverték az orosz mezőkön? Régen volt, hogy a világuralom követelője egy berlini pincében fejezte be napjait? Lám, egy amerikai tábornok ugyanígy beszél a világuralomról. Eszébe juthatna, hogy az ilyen beszédek egyenesen a méregfiolához vagy a kötélhez vezetnek. De ők nem emlékeznek, nem mérlegelnek, nem gondolkoznak. Többet vesztettek, mint Kínát: elvesztették az eszüket.

Már nem is színlelik magukat békeszeretőknek. Amíg az atombombát „titoknak" tartották, mekegtek. Mikor megtudták, hogy „titokról" szó sincs, felbődültek. A szenátus bizottságában Omar Bradley tábornoknak elég nyiltan felvetették a kérdést: „Az a tény, hogy a Szovjetuniónak atombombája van, megnehezíti-e a partraszállási hadműveleteket ellenséges partvidéken?" Omar Bradley tábornok éppily nyiltan felelt: „Igen, ez megnehezíti a partraszállási hadműveleteket." Nincs miért kiemelnem az ilyen szavak ostoba önbizalmát. Mindenki jól tudja, hogy az amerikaiak jobban szeretik a partraszállásoknál az üdvözlőtáviratokat és a „lend and lease"-ből eredő jövedelmet. Mindenki jól emlékszik még rá, hogy mikor a keleti harcokban meggyen-

gült Hitler-hadsereg ellentámadást indított az Ardennekben, Eisenhower tábornok a Szovjetunió segítségét kérte. Omar Bradley tábornok szájhősködésén csak mosolyogni lehet. De az, hogy új embermészárlásra készülnek, nem nevetséges — ez felháborító és visszataszító.

A *Match* című újság ezt írja: „Az amerikai tudósok szempontjai elsőízben egyeznek meg régi ellenfelüknek, a katonáknak szempontjaival. Úgy vélik, hogy Amerika mindent kockáztat, kedvezőbb a háborút most megkezdeni, amikor több atombombája és repülőgépe van." Ki meri ezekután azt mondani, hogy az ilyen „tudósok" és katonák a béke hívei? A világ minden népe ezt feleli: soha! Az angolok soha sem engedik megsemmisíteni nehéz munkával felépült szigetüket csak azért, mert az amerikai acéltröszt gazdáinak csillapíthatatlan az étvágya. A sansculotte-ok és kommünárdok unokái sohasem fognak harcolni az üzletemberek „világuralmáért". Az olaszok sohasem fogják feláldozni ősi és gyönyörű országukat a „Standard-Oil" részvényeinek emelkedéséért. Kár azt gondolni, hogy a „partraszállási hadműveletek" műkedvelői sok követőre akadnak magában Amerikában is. Többmillió munkás sztrájkol most is az Egyesült Államokban: ezek az emberek nem akarnak meghalni a tengeren túl, hanem elviselhető életet akarnak élni odahaza.

Az üzletemberek, őrült beszédeikkel, saját polgártársaik idegeit tépázzák. Arkadia városban (Kalifornia állam) nemrég Walter Griffith professzor agyonlőtte Magneson nevű tanítványát, majd önmagát. A gyilkos és öngyilkos anyja így vallott: „Fiamat nagyon lehangolta az a hír, hogy az atombomba nemcsak a miénk." Walter Griffith, mielőtt végzett magával, agyonlőtt egy diákot. Az amerikai ragadozók nemcsak öngyilkosságra készek, mint tanítójuk, Forrestal, hanem haláluk

előtt másokat is meg akarnak ölni — milliónyi öregembert, nőt, gyermeket.

Nem hiszem, hogy sikerül nekik kitervelt gonosztettüket végrehajtani. Meg fogja állítani őket a szabad népek ereje — Sanghaitól Prágáig, Murmanszktól Tiranáig. Meg fogja állítani őket az ősi és dicső Európa valamennyi népének ellenállása. Meg fogják állítani őket Amerika egyszerű emberei: akik még nem mondták ki az utolsó szót. A tábornokok beszélhetnek a katonák helyett, de ez nem jelenti azt, hogy a katonák elmennek majd meghalni a pöffeszkedő és kapzsi tábornokokért.

1949 októberében.

ÁRULÓ ÍRÁSTUDÓK

A világuralom új trónkövetelőitől nem tagadhatjuk meg az őszinteséget: magasztalják a maguk „amerikai életformáját", nem játszanak se tiszteletreméltó betűrágót, se választékos úriembert; azt követelik, hogy az ősi Európa lelkesedjék műveletlenségükért, szabadosságukért, felfuvalkodottságukért. Nemrég az amerikai rágógumi cégek különleges versenyt rendeztek: a pálmát egy bizonyos philadelphiai Smith nyerte el, aki mindenkinél messzebbre és magasabbra köpött.

Pénzükért kedvükre köpködhetnek. Paul Hoffman úr, visszatérve Nyugat-Európából, azt mondta, hogy elítéli az amerikai gyámság alatt álló népek életformáját. Acheson úr még nyiltabban fejezte ki magát: a *New York Times*-ban kijelentette, hogy „ellenszenv érzése" támadt benne párizsi látogatásakor. Az amerikai újságokban nem egy udvariatlan hírt olvashatunk arról, hogy a yankeek „megkurtították a brit oroszlán farkát". A *Memphis Commercial Appeal* egy rajzot közöl: a részeg, rongyos John Bull irgalomért könyörög Sam bácsihoz.

Nyugat-Európa népeinek Amerika dicsőségéért kell dolgozniok; holnap felajánlják nekik, hogy haljanak meg Amerika dicsőségéért. Az amerikai hivatalokban

futószalagon készítik az európai szövetségeket, ligákat, uniókat, paktumokat, mert ez számukra így előnyösebb. Párizs és Bonn között a yankeek csak néhány mérföld különbséget látnak: ez két egyesült állam, semmi több. A legutóbbi egyesülések egyikét, az úgynevezett „Nyugati Szövetséget", holmi új mosógép vagy porszívó márkához hasonló névre keresztelték el: „Fritalux". Mi Franciaország? Talán Saint-Just, a Kommün, Voltaire, Balzac? Nem, csupán „FR". S Olaszország? Garibaldi? Dante? Rafael? Hagyjuk. Az „It" a „Fritalux"-ból.

Fairchild, a Yale egyetem tanára, „Faj és nemzetiség" című könyvében így ír: „Az amerikai olyan faji típus, amely valamennyi többi fölött áll." Egy másik szakértő, azt állítja, hogy az Egyesült Államokban, „a világ legéltetőbb éghajlatának következtében", „magasrendű emberfaj" keletkezett. A yankeek nemcsak Európa gazdasági rendszerét és szokásait utasítják el, hanem szellemi életének minden megnyilvánulását is befeketítik. D. kongresszusi tag, miután rövid beszédében ócsárolta a francia festészetet, fenyegetően hozzátette: „Marxizmussal fertőzött emberek segítenek aláásni a mi nagyszerű akadémiai művészetünk alapelveit". A *Sun* üresfejű kritikusa így ír a kiváló francia költő, Eluard verseiről: „Ez a kommunista költészet megveti a vers hagyományait és az afrikai négerek üvöltésére emlékeztet". Egy másik újságban, a *Daily Mail*-ben egy műveletlen yankee így vélekedik Joliot-Curie-ről, aki vitathatatlanul korunk egyik legnagyobb tudósa: „Figyelnünk kell az efféle feltalálókat, nehogy elcsenjenek tőlünk olyasmit, amit amerikai tudósok alkottak."

Ilyen az újfajtájú amerikai „szellemi" sport: ki köp távolabbra és magasabbra? A nyugateurópai vezetők, amelyek régen eladták már népük elsőszülöttségi jogát egy darab kukoricamáléért, megőrzik teljes nyu-

galmukat: ostobaság volna azt hinni, hogy a köpőcsésze megsértődik azért, mert beleköpnek. A „Fritalux"-miniszterek szerepe világos: engedelmesen megtörlik az arcukat. De mit gondolnak az új világuralomratörőkről a kultúra nyugateurópai munkásai, a tudósok, írók, írástudók? Hogyan védik meg a mult értékeit, az ember méltóságát, népük jövőjét?

A hallgatás ideje rég lejárt: a mag elvált a polyvától. Azok az emberek, akiknek nemcsak tehetségük, hanem jó lelkiismeretük is van, már rég választottak. A felkelő nap átmelegítette, megélénkítette Anatole France, Romain Rolland, Langevin, Machado, Dreiser életének alkonyát. Ismerjük a kultúra nagy alkotóinak bátorságát, akik az egyszerű emberek millióival együtt küzdenek az értelem és igazság diadaláért — Joliot-Curie-t és Bernalt, Aragont és Eluard-t, Nerudát és Picassot. De most nem a magról akarok beszélni, hanem a polyváról, azokról, akik behódoltak. Sokan vannak — Nobel-díj nyertesek, királyi akadémikusok, divatos írók, tudós-fokozatú egyetemi tanárok, öntelt „tiszteletbeli" olimpusziak, nevesek és híresek. Könnyel és vérrel trágyázott földön nőttek fel, dicsőségük csak a mult idők halvány visszfénye. Mindent népüknek köszönhetnek s íme ezek az írástudók a legszörnyűbb, legfelelősségteljesebb órában elárulták népüket, behódoltak.

André Gide kiszolgált írástudó. Kitűnően elsajátította a francia irodalom nagy századának stílusát. Sok könyvet írt, s ezekben a bűnt magasztalta (saját szavai szerint: „az úristen sugallatára"). Mikor Hitler seregei bevonultak Párizsba, André Gide nyolcvanadik évében járt. Az író naplót vezetett, s ezt később nyilvánosságra hozta. Azt gondolhatnók, hogy mikor az ellenséges ezredeket meglátta szülővárosa utcáin — harag, düh, felháborodás fogta el. Nem, ő továbbra is megmaradt „írástudónak". Ezt írta naplójába: „Amit

ma árulásnak neveznek, holnap józan gondolkodásnak fogják hívni . . . Végtelen lehetőséget érzek magamban, hogy elfogadjam a történteket." Bizony, mindabból, amit André Gide írt, ezek a szavak a legőszintébbek. Emlékezetes szavak. André Gide nemcsak magát határozta meg pontosan, hanem sok mást is: az „írástudók" lehetőségei valóban határtalanok. Látjuk, hogyan tüntetik fel ismét az árulást józan gondolatnak, hogyan „vállalják" a philadelphiai Smith-t, a köpőbajnokot.

François Mauriac akadémikus a legismertebb francia írók egyike. Sokban hasonlít André Gide-re. Ő sem szeleburdi fiatalember már, hetvenötéves. Jól tudja, mit készít Amerika a „Fritaluxnak", s többek közt „FR"-nek — Franciaországnak. Tudja, hogy az Atlanti paktum nem galambturbékolás, hanem zsoldosok toborzója. Mauriac Nyugat-Európát Rocinantéhoz, Don Quijote gebéjéhez hasonlítja, s így határozza meg a yankeek stratégiáját: „Rocinante hasznos, mert a rárohant bikát kifárasztja." François Mauriac úgy véli, hogy Franciaország lesz a megvadult amerikai köpködők védőpajzsa. S ez nem akadályozza meg, hogy üdvözölje Bradley tábornokot Párizsban s a Rocinante sorsáról ejtett néhány mélabús szó után leírja: „Amerikai vendégeink ne lássák szavaimban a szemrehányás árnyékát sem, mert a vezérkaroknak fel kell állítaniok a sakktáblán a figurákat, tekintetbevéve, milyen hely illeti meg mindegyiket." A philadelphiai mister Smith a király, Franciaország a számos figurák egyike, akik a királyt fedezik. François Mauriac francia író nem tiltakozik, nem háborodik fel. Hiszen neki is „határtalan lehetőségei vannak vállalni a történteket" — Franciaország gyalázatát, megsemmisülését, pusztulását.

Elmondhatnám még mások fegyverletételét is, beszélhetnék például a biológus Huxleyről, aki meg-

próbált tiltakozni az illetlen köpködők ellen, de hamarosan beadta derekát, Smith úr szeszélyeinek engedelmes végrehajtója lett. Szólhatnék Sartre francia íróról, aki „A tisztességtudó utcalány" című darabjában megkísérelte leleplezni az amerikai fajvédőket, de most tisztességtudóan ezt gügyögi: „Mivel Amerika lett a jövőnk, az amerikai eszmék is a mi jövőnk lesznek." Sok olyan magasztalt írástudó életrajzát elmondhatnánk, aki behódolt az amerikaiaknak. De a leglátványosabb az egyik legrégibb és legtermékenyebb „írástudóé", Bertrand Russel angol filozófusé, aki egyben művészettörténész, matematikus és pedagógus is. Nevét jól ismerik az angolszász országokban. Előadásokat tartott New Yorkban, tanára volt a kaliforniai egyetemnek, kiadott vagy félszáz könyvet. Mi mindenről nem írt! Filozófiáról, matematikáról és a családi élet erkölcséről, a német szociáldemokráciáról és Bergsonról, a relativitás elméletéről és a bolsevizmus gyakorlatáról, az anyag elemzéséről és a „boldogság meghódításáról", Karl Marxról és a római katolikus egyház jelentőségéről. Igazán iparkodó és mindentfelölelő írástudó. Tiltakozással kezdte, s az angol hatóságok 1916-ban letartóztatták pacifista propaganda miatt. Azóta sok idő telt el. Bertrand Russel most hetvenhétéves. Tiszteletreméltó életkor még egy írástudónak is, de Bertrand Russel még mindig fáradhatatlanul írja a könyveket és cikkeket, filozófiai elmefuttatásokat olvas fel a rádióban napjaink kérdéseiről: a brit oroszlán farkának megkurtítását metafizikai magasságokba emeli, Nagybritanniának az amerikai hadsereg anyahajójává való átalakítását az emberi ész vívmányaként üdvözli. Ma senkinek se jut eszébe, hogy letartóztassa Bertrand Russelt — filozofálgatása tökéletesen kedvére van Churchill úrnak, sőt Bradley tábornoknak is.

Bertrand Russel az utóbbi években különféle nem-

telen szerződések nemes megindokolásával foglalkozik. Megindokolja az „Atlanti Paktumot", a „Nyugat-Európai Szövetséget" és a „Strasbourgi Európát". Ez a filozófus, matematikus és pedagógus bebizonyítja, hogy létezik „nyugati kultúra", amely élesen különbözik a „keletitől". Az elsőhöz az Egyesült Államok és szövetségesei tartoznak, a másodikhoz — a Szovjetunió és szövetségesei. Így ír: „Igyekszünk megfogalmazni a nyugati kultúra sajátos megkülönböztető ismertetőjeleit. Véleményem szerint három csoportra oszthatjuk ezeket: erkölcsiekre, politikaiakra és szellemiekre." Az erkölcsi ismertetőjelekről Bertrand Russel azt mondja, hogy a humanitás nyugati sajátosság, hogy a Nyugat büszke a „kínvallatás és rabszolgaság" eltörlésére és a „gazdasági igazságtalanság ellen ma folyó erős mozgalomra". Nem tudom, Russel olvasói elvesztették-e sajátos angol humorukat, vagy talán ennek a filozófusnak a munkáihoz fordulnak, mert a valaha oly híres angol humor — kiapadt? Megkérdezhetnők ezt a mélyentisztelt írástudót: hol keletkezett az inkvizició — Keleten vagy Nyugaton? Ki döntötte rabszolgaságba Afrika négereit, ki irtotta ki Amerika őslakosságát, ki bánt kegyetlenül a hindukkal — Kelet, vagy talán — Nyugat? Végül kinek a találmánya Auschwitz és Majdanek — a szkítáké vagy a tökéletesen nyugati Adenauer úr tökéletesen nyugati barátaié? Nem akarom boncolgatni Russel szavait, miért éppen Nyugatra jellemző a „gazdasági igazságtalanság ellen vívott" harc. Még anekdótában is mértéket kell tartani. A szociális igazságtalanság elleni harcot manapság kommunista mozgalomnak hívják. Természetesen ez a mozgalom megvan és fejlődik a nyugati országokban is. De nem azért él és fejlődik, mert Amerika vagy az átszállított sheriffek segítik ebben, hanem ennek ellenére. Ami pedig Amerikát illeti, ez egészen kezdetleges esz-

közökkel próbálja megsemmisíteni a kommunista mozgalmat, azaz a szociális igazságtalanság ellen folyó harcot. Bertrand Russel szemléltethetné tételét — mennyire jellemzi az amerikaiakat a szociális igazságra való törekvés — néhány idézettel a „Kommunistaellenes katekizmusból", amelyet az Egyesült Államokban adtak ki állami szervek, George Allan úr szerkesztésében. Bertrand Russel úr legalább ilyen gyöngyszemeket kiszedhetne belőle: „25. §. Kérdés: Mi volt Marx Károly célja? Válasz: Marx Károly célja a szocializmus volt, azaz a világ — a vallás, a család, a jog megsemmisítése. 81. §. Kérdés: Hol képezik ki az embereket kommunistákká? Válasz: Moszkvában, a Leninintézetben, ahol vasutak, hajók, rádióállomások, bankok és vízművek elfoglalására oktatják ki őket. 89. §. Kérdés: Hogyan harcolhatunk legeredményesebben a kommunisták ellen? Válasz: Nyomozással és feljelentéssel." Lehet, hogy ezt a „katekizmust" a philadelphiai Smith úr szerkesztette — mindenesetre aláhúzza Bertrand Russel úr tételét, hogyan valósítja meg a Nyugat a szociális igazságot.

Bertrand Russel szerint a „nyugati kultúra" sajátos megkülönböztető jeleinek második csoportjába a politikai kérdések tartoznak. E filozófus azt állítja, hogy Nyugaton mindig létezett „törvény és önkormányzat", mialatt Keleten mindenben a „kormányzók" rendelkeztek. Az írástudók sajátos tulajdonsága, hogy nemcsak el tudják hallgatni az olvasottakat, hanem elolvassák azt is, amit soha senki le nem írt. „Keleten" régtől fogva önkormányzat volt — vecse*, rendigyűlés. „Nyugaton" az önkormányzat időnként eltűnt. „Az állam én vagyok" — mondta a tökéletesen nyugati XIV. Lajos. Napoleon nem sokat törődött a közvéleménnyel. Végül a

---

* Vecse — ó-orosz városigazgatási szerv. *Szerk.*

führer és a duce esete ismét megmutatja, milyen önkényesen magyarázza a történelmet a híres matematikus.

A harmadik csoport: a „szellemi" ismertetőjelek. Bertrand Russel azt állítja, hogy Keleten nem volt szellemi élet, csak Nyugaton, „a nyugati országok találták fel a tudományt". Bertrand Russel a Nyugatot Rómától számítja. Szégyenlősen csűr-csavar: „a tudomány alapját a görögök rakták le", de ez mit sem változtat a dolgon, mivel Archimedész után Görögországban végetért a tudomány. Persze, dícséretreméltó, hogy írástudónk lerótta adóját a régi görögöknek. De miért nem emlékezett meg a régi Kínáról? Miért nem jött zavarba, mikor leírta Archimedész nevét, akit, mint ismeretes, a „nyugati" Róma egyik katonája ölt meg? Mikor a „nyugati" Galileiről beszél, mint a „mai tudományos módszerek" úttörőjéről, miért feledkezik meg Galilei elődjéről, a „keleti" Kopernikusról? Miért nem említi meg az orosz tudomány vívmányait?

Bertrand Russel elmélkedése a kultúra „keleti" és „nyugati" övezetre osztásáról nagyon is gyakorlatias jellegű: sokkal szorosabb kapcsolatban áll Bradley tábornok terveivel, mint az emberiség történetével.

A kultúrát nem lehet „keletire" és „nyugatira" osztani: van eleven kultúra, amely megőrzi a mult értékeit és megalkotja a jövő értékeit — ez a szovjet nép, a népi demokráciák, az egész haladó emberiség kultúrája. S van elvadultság, barbárság, könyvtár- és laboratórium-kannibalizmus, vannak elvadult írástudók — ez a pénz halódó világának sivatagja. Bertrand Russel csak azért osztja fel a kultúrát földrajzi övezetekre, hogy igazolja magát, amiért behódolt az amerikaiaknak.

François Mauriachoz hasonlóan Bertrand Russel is úgy véli, hogy a harmadik világháború, amelyről sok amerikai annyi mindent tervezget, végzetes lesz Nyu-

gat-Európára. Ezt írja: „Nem akarom túlozni a veszélyt. Úgy gondolom, hogy ha kitör a harmadik világháború, az emberiség túlélheti, de csak akkor, ha nem halogatják túlsokáig, mert a halogatás új sikerek elérését tenné lehetővé az atom és baktérium fegyverek gyártása terén. Nyugat-Európa —. Nagybritanniát is beleértve — elveszti persze jelentőségét, lakossága erősen megritkul, ipara, intézményei megsemmisülnek." Azt hihetnők, hogy az öreg tudós, az egykori pacifista felháborodik erre és azt mondja: miért kell elpusztulnia Nagybritanniának? Ilyenkor kellene dühöngenie egy pacifistának! De Bertrand Russel megelégszik néhány sóhajjal — az illendőség kedvéért. Megzavart és megrémült olvasóinak kifejti új eszményét: a „világkormányt". Az öreg pacifista szerint e „világkormánynak" hatalmas fegyveres erővel kell rendelkeznie. „Ezt a fegyveres erőt vagy megegyezéssel vagy erőszakkal kell megteremteni. Világos, hogy a megegyezés mindenképpen jobb megoldás lenne. Be kell azonban vallanom, hogy az ilyen megegyezésre nincs túl sok remény." Tehát az embert megmenthetjük kínjaitól vagy orvossággal vagy halállal. Mivel azonban orvosságra kevés remény van, halállal gyógyítjuk meg.

Bertrand Russel áttér a történelem következő szakaszára: mi lesz a „harmadik világháború" után. Kioktatja Bradley tábornokot és a philadelphiai Smith urat. „Igen kívánatos, hogy a nyugati hatalmak meghatározzák céljaikat és politikájukat arra az esetre, ha a béke megóvására irányuló minden erőfeszítés meghiúsulna. Ebben az esetben is lenne lehetőség a háború után új világkormány megalakítására, bárha kezdetben nem is közös megegyezéssel." Itt a filozófus újra kipróbált módszerhez folyamodik: „Előnyösebb lenne egy önkéntes demokratikus szövetség. De az egységes világkormány megalakítása csak erőszakkal

valósítható meg." Hogyan képzeli el ez a pacifista, humanista, pedagógus stb. egy világkormány létrehozását? „Tegyük fel, hogy végetért a harmadik világháború, az Egyesült Államok és szövetségesei végső győzelmével. Azt hiszem meg lehet majd győzni az Egyesült Államok közvéleményét, hogy az általunk javasolt politika — helyes. Más államoknak nem marad más megoldásuk a háború után, minthogy elfogadják Amerika minden követelését. Az egységes kormány Amerika védnöksége alatt fog létrejönni." A filozófus könyve — amelyet cinikusan „A béke útjá"-nak nevezett — azzal a meggyőződéssel zárul, hogy a „harmadik világháborúban" Amerika győzni fog és megalakítja a „világkormányt".

Mindez nevetséges volna, ha az írástudó dünnyögését nem kísérnék más hangok: hadigyárak dübörgése, bombavetők gyakorlatai, Bradley tábornok üzletszerű köhintése és Smith úr, a köpőbajnok, sercintése.

Bertrand Russelnak időnként eszébe jut, hogy előre inni a medve bőrére — nem méltó egy hetvenhétéves filozófushoz. A megvilágosodás ilyen pillanataiban szerényebb, de gyakorlatibb megoldásokra szorítkozik a fél-világkormány megalakításával vagy — pontosabban — valamennyi gyámolított országnak az Egyesült Államokhoz való csatolásával. Azt javasolja, hogy semmisítsék meg a nemzeti zászlókat, csináljanak egy közös lobogót. Ez persze nem új ötlet: a „Strasbourgi Európának" és a „Fritaluxnak" is van már zászlaja. Tegyük fel, hogy az új államot „Amkaporturbritfritgrekalux"-nak nevezik el és igen tarka zászlója lesz. Ettől bajosan változik meg bármi is. Bertrand Russel azt is javasolja, hogy az új államnak legyen elnöke, aki életfogytiglan viselje ezt a tisztséget. Az írástudó szakszerűen hozzáteszi: „Imádkozni kell érte

a templomokban s huszonegy ágyúlövéssel kell köszönteni". Az ágyúkkal baj van: látszik, hogy a brit oroszlánnak megkurtították a farkát — az írástudó megszokta a szerény fejadagot. De az „elnök" eszméje tökéletesen megvalósítható: jelöltekben nem lesz hiány, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy ez egész életre szóló tisztség. A munkanélküli Csang Kai-sek bizonyára pályázni fog rá. Tito is jelöltetheti magát. Sőt még Smith úr, a philadelphiai köpőverseny győztese is kísértésbe eshet.

Az „írástudó" még egy konkrét javaslatot tesz: „Ha a nyugati hatalmak csoportja valóban meg akarja teremteni a szolidaritás érzését a csoportba tartozó nemzetek között, bizonyos rendszabályokat kell hoznia. Ezeknek a hatalmaknak mindenekelőtt át kell dolgozniok az iskolákban használatos történelemkönyveket és egységesíteni kell minden országban." Továbbá megmagyarázza, hogy az új tankönyvekben a lezajlott háborúkat „nem észszerűnek" kell megjelölni, hogy mindenképpen bebizonyítsák a „nyugati hatalmak" szolidaritását. Bertrand Russel megmutatta, hogy kitűnően el tudja ferdíteni a történelmet és bár neki más a szakmája, az én véleményem szerint nála lehetne megrendelni az új tankönyvet. Ebben a tankönyvben Jeanne d'Arc-ot az angolok majd becézgetik, Amerika függetlenségi háborúját nem Anglia ellen vívja, hanem Albánia ellen, a franciák nem Pitt-től és az európai uralkodóktól védik forradalmukat, Napoleon „nem észszerűen" lesz Spanyolországban, de Szmolenszkben, mint a „Nyugat" tökéletesen öntudatos képviselője bukkan fel, végül a második világháború történetét majd úgy mutatják be, hogy Párizst és Londont védelmezik az oroszok ellen. Hát igen, a felsoroltakat mind meg lehet írni, kiadni és jóváhagyni — ez mindenesetre könnyebb, mint „megnyerni a harmadik világ-

háborút". Ebben az írásában Bertrand Russel nem utópista, hanem a legközönségesebb opportunista.

S most megkérdem: érdemes volt-e az angol népnek átélnie hosszú, dicső és nehéz történelmét, érdemes volt-e megszülnie Shakespeare-t, Swiftet, Byront, Dickenst, érdemes volt-e kialakítania a maga jellemét és művészetét, érdemes volt-e annyi nagy tudóst adni a világnak — Newtont, Faradayt, Darwint — csak azért, hogy 1949-ben az angol Bertrand Russel, Cambridge volt növendéke, jelentkezzék a nagyhangúak, köpőbajnokok és betörők előtt és „Amerika védnöksége alatt" mint vágóhídra, névtelen államba hajtsa az ősi Angliát? Ilyen csúfosan végzi az egyik leghíresebb írástudó.

Mégis csak jó, hogy nagy tudósok, írók, művészek egész népükkel karöltve védelmezik az emberi kultúrát. Senki sem téveszti össze őket ezekkel az írástudókkal, senki sem hibáztatja Bernalt vagy Haldane-t azért, mert Russelt szintén tudósnak nevezik.

Bertrand Russel egyik könyvének könnyelműen a „Hadd gondolkozzék a nép!" címet adta. Senki sem adta a gondolkodás jogát sem az angol népnek, sem a többinek. Ezt a jogot maguk a népek harcolták ki. Bertrand Russel ne nyugtalankodjék: a népek gondolkodnak. A népeknek megvan a maguk véleménye mind az amerikai köpőbajnokokról mind az európai „írástudók" szánalmas behódolásáról.

1949 decemberében.

A KULTÚRA SORSA

Bedell Smith tábornok nem elégszik meg katonai pályafutásával, felcsapott diplomatának. De szemlátomást ez sem felelt meg neki, elhatározta hát, hogy irodalommal foglalkozik. Könyvet írt a Szovjetunióról, tele olyan badar mesékkel, amilyeneket egy amerikai újságíró félkézzel kanyarít csecsszopós gyerekeknek. Bedell Smith tábornok nem tér ki a kultúra kérdései elől sem. Azt állítja, hogy a wroclawi kongresszuson én ezt mondtam: „Nyugat-Európa nem nőtt fel az orosz kultúra megértéséig." Természetesen semmi ilyesmit nem mondtam és nem is mondhattam. Bedell Smith tábornok a gőgös yankeek közé tartozik. Mivel szellemileg szegény — erről tanuskodnak irodalmi dolgozatai — meg van róla győződve, hogy Kelet-Európa nem nőtt még fel az amerikai kultúra megértéséig. Ez a kultúra az ő képzeletében tökéletes porszívókból, Truman-aforizmákból és a dollár csalhatatlanságának hitéből áll. A tábornok képzeletét lehetőségei korlátozzák s egy szovjet írónak tulajdonítja a maga kitekert gondolatait.

Valójában ezt mondtam Wroclawban: „Csak tudatlanok és képmutatók képzelhetik, hogy az orosz kultúraidegen vagy éppen ellenséges a nyugati népek

kultúrájával szemben." Bedell Smith nekem tulajdonítja a maga gondolatait és patétikusan megkérdezi: „Miért nem értheti meg a Nyugat a szovjet kultúrát, holott olyan jól megérti és értékeli Oroszország óriásait — Tolsztojt, Dosztojevszkijt, Csehovot, Gorkijt, Turgenyevet, Csajkovszkijt, Rimszkij-Korszakovot?" Persze, dícséretreméltó, hogy a tábornok az óriások közé sorolja Gorkijt is. Mikor a világszerte ismert író az Egyesült Államokban járt, a diplomata és katonai liliputik észre sem vették nagyságát. De nem a kotnyeles tábornok osztályozásáról van szó. Iparkodik szembeállítani a szovjet irodalmat a klasszikus orosz irodalommal. Meg akarja győzni olvasóit, hogy a Nyugat nem ismeri el, nem ismerheti el a szovjet társadalom kultúráját.

Milyen Nyugatról beszél Bedell Smith tábornok? Ha mister Babbitt Nyugatjáról, az üzletemberek, a marhakereskedők, a gangsterek, a rabszolgatartók, a Thomas-féle szenátorok Nyugatjáról, akkor meg kell mondanom, hogy ezek az urak nem ismernek el semmiféle kultúrát — se szovjet, se régi orosz, se nyugateurópai, se amerikai kultúrát. Ha véletlenül meghallják Csehov nevét, találgatják: ki ez — az „Olimpic" music-hall táncosa vagy valami „vörös", akit fel kell jelenteni a legközelebbi őrszobán? Bedell Smith tábornok a „Nyugat" szón talán a londoni éjszakai klubok gentlemanjeit érti, akik nem ismernek mást, mint a derbyt, a golfot, a skót-vicceket, vagy a párizsi tőzsde alkuszait, akik hétköznap zsaroló újságokat olvasnak, vasárnap meg az illetlen képeket közlő *Sexual Digest*-et. A Rimszkij-Korszakov név hallatára az említett „kulturált" urak bizonyára azt hiszik, valami versenyistálló-tulajdonost vagy olajipari részvényest ajánlanak nekik.

Van azonban egy olyan Nyugat, amelyet Bedell

Smith nem ismer: a gondolkozó és érző emberek Nyugatja, az igazi értelmiség Nyugatja, amelyhez senki sem meri hozzásorolni ezt a tegnapelőtti tábornokot, tegnapi diplomatát és mai szatirikust. Ez a gondolkozó Nyugat mohón figyeli a szovjet kultúra minden eredményét.

Kinek jut eszébe, hogy megtagadja Majakovszkij szerepét a világköltészet fejlődésében? Ezt a szerepet olyan költők hangsúlyozták, akik nyelvük, esztétikai hajlamaik és benső hangulatuk szerint eltérnek egymástól: Pablo Neruda és Aragon, Eluard és Tuwim, Nezval, Alberti és Nazim Hikmet.

Nem tudom, van-e Bedell Smith tábornoknak zenei tájékozottsága, ismeri-e Csajkovszkij és Rimszkij-Korszakov műveit, vagy egyszerűen csak a titkára állította össze számára a megfelelő jegyzéket. Akár így van, akár nem, megtudhatja New York zenekritikusaitól, milyen népszerűek a jófülű amerikaiak előtt Sosztakovics, Prokofjev és más szovjet zeneszerzők alkotásai.

A nyugati országokban most nagy és megérdemelt sikerrel játszanak néhány olasz filmet, mint például a „Biciklitolvajokat" vagy „A törvény nevében"-t. Azok az emberek, akik még nem szoktak le a gondolkozásról, e filmeken pihenik ki a hollywoodi standard-idiótizmust. Az olasz filmrendezők elismerik, hogy igen sokat tanultak a szovjet filmrendezőktől. Nincs a világon egyetlen olyan film-kézikönyv, amelyben ne esett volna szó arról, hogy milyen fordulatot hozott a filmművészetbe a „Patyomkin cirkáló", „Az anya", a „Ködös ifjúság", a „Csapajev".

Igen rövid idő telt el a második világháború óta ahhoz, hogy „Háború és béke" méretű regény szülessen. De a megjelentek közül bizony egyedül csak a szovjet írók tolla alól kerültek ki olyan regények a második

világháborúról, amelyek a nyugati olvasót valóban érdekelték.

Nem sorolok fel több példát — bár akadna bőven — csak annyit mondok, hogy a szovjet társadalom a legkülönbözőbb területeken, legyen az bár mezőgazdaság vagy könyvtár, egészségügy vagy gyermekirodalom, mélységben is és terjedelemben is egyaránt nagyot alkotott.

A szovjet állam harminckét esztendős. A történelemben ez igen rövid időszak, a házat pedig, mint tudjuk, nem a tetőnél, hanem az alapzatnál kezdik építeni. De a szovjet társadalom e rövid időszakban is sok szellemi értéket alkotott. Bedell Smith tábornokot, ahogy már mondtam, nem túlságosan erős szálak fűzik a kultúrához. De meggondolhatná, miért fordultak a Nyugat legnagyobb férfiai oly forró érdeklődéssel és rokonszenvvel ezekben az években a szovjet kultúra felé. Korántsem mindenkit sorolok fel: Anatole France, Bernard Shaw, Dreiser, Langevin, Joliot-Curie, Bernal, Haldane, Aragon, Neruda, Machado, Eluard, Garcia Lorca, Picasso, Marquet, Chaplin. Ki kételkedik benne, hogy ezek sokkal mértékadóbbak a kultúra kérdéseiben, mint egy diplomata-szatírikus?

Ideje megmondani, hogy „Nyugatot" és „Keletet" játszani — szellemi sötétség, a műveletlenség kultusza, a gondolat alárendelése csendőröknek és politikai vámőröknek. Azt bizonygatják a hülyéknek, hogy Howard Fast a „keleti világ" képviselője — a jelentéktelen szökevény, Bedell Smith úr félművelt munkatársa, Kravcsenko pedig a „nyugati gondolat" megtestesítője. A „nyugati" és „keleti" kultúráról szóló beszédekben csírája sincs sem a történelemi szemléletnek, sem az egyszerű logikának. Amíg a fiatal Louis Aragon szürrealista költő volt, nem kételkedtek benne, hogy igazi francia, de mikor felnőtt, kifejlődött, mikor a fel-

szabadulásáért küzdő francia nép költője lett, nemcsak formális választójogától fosztották meg, de attől is, hogy szellemileg a nyugati nemzetekhez tartozzék. Készséggel Nyugat-Európához sorolják a tudatlan török rablóvezéreket, meghívják őket a strasbourgi közgyűlésre, hol arról írnak, hogy Burgundiával állnak ősrégi kapcsolatban, hol arról, hogy Brabanthoz fűzik őket régesrégi kapcsolatok. S közben egy török börtönben immár tizenkét év óta sínylődik Európa egyik legnagyobb költője, Nazim Hikmet, akinek mélyen nemzeti költészetét Európa költészete, Puskin és Majakovszkij, Hugo és Rimbaud muzsái táplálják. A szellemi csendőrök szerint ez a költő nem tartozhat a „nyugati kultúrához".

Földrajzi cimkékkel akarják alattomban kicserélni a történelem korszakait. A társadalom fejlődésének nagy folyamatát — amelyet Marx kezeírása és a párizsi kommünárdok vére vázolt fel, először — olyan jelenségnek akarják feltüntetni, amely csak a világ egyik területére korlátozódott. Ezzel halálra akarják ítélni azoknak a népeknek nemzeti kultúráját, amelyek még nem szabadultak meg a kapitalizmus béklyóitól. Azt akarják, hogy Anglia tudománya, Amerika irodalma, Franciaország művészete a brit imperializmussal, az Egyesült Államok fajelméletével, a pusztuló francia burzsoáziával együtt vesszen el. Nem a szovjet kultúra ellen harcolnak, hanem mindenfajta kultúra ellen, mert a vértorlódás baljós véghez vezet.

Megértem, ha a műveletlen amerikai tábornok igyekszik megvédeni a világot az éltető széltől. Mit jelent neki a kultúra — a kultúra sorsa? De szörnyű, mikor a kultúra megcsonkításának, tehát megölésének tervéhez Georges Duhamel nyujtja kezét. Távolról sem vagyok tisztelője ennek a tehetséges írónak, de ő mégse a külügyminisztérium szatirikusa, hanem író, aki a maga idejében néhány érdemes könyvet írt. Duhamel most el

van ragadtatva az úgynevezett „strasbourgi Európa" szervezetétől, amelynek ágyutölteléket kell szállitania Amerikának. Georges Duhamel természetesen nem üti a dobot és nem hadonázik bombával, ő csak könnyesen szipog és bánatosan köhécsel. Ő tálalja fel azt a darakását, amelyet Bedell Smith tábornok kollégái nem meggyszörppel, hanem Európa vérével akarnak megfőzni.

Lausanne-ban nemrég konferenciát tartott a „strasbourgi Európa" kultúrosztálya. Ha Bedell Smith tábornok kultúráról beszél, miért ne foglalkozhatna ezzel az európai csorda, amelyet a washingtoni pásztorok hajtanak elő? A lausanne-i konferencia iránt élénken érdeklődtek olyan híres kultúrahordozók, mint Churchill úr, Spaak úr és végül a bonni híresség, Karl Schmidt. Georges Duhamel olyan üzenetet küldött Lausanne-ba, amelyet Bedell Smith tábornok megirigyelhet.

Duhamel a naptárra néz, arra gondol, hogy a XX. század leélte élete felét s bánatosan megjegyzi: a félévszázadot két kimerítő háború sötétítette el. Arról, miért keletkeztek ezek a háborúk, Duhamel nem ír, más foglalkoztatja: „a sárga veszedelem". Félévszázaddal ezelőtt az európai nagy hatalmak, Japánnal és az Egyesült Államokkal karöltve, elfojtották a kínai nép felkelését. Az elnyomók a maguk igazolására szintén „sárga veszedelem"-ről beszéltek. Ez 1899-ben történt. S 1949-ben Duhamel így ír: „Mostantól kezdve egész Ázsia elveszett az európai befolyás, az európai kultúra számára. Afrikát — amelyet sokan úgy tekintettek, mint kitűnő kísérleti területet az európai géniusz kiteljesedésére — Ázsia fogja meghódítani, ha az események továbbra is úgy alakulnak, ahogy most." Ki mondja ezt, kérdi az olvasó ámultan: író vagy gyarmati bürokrata, a „Vértanuk élete" szerzője, vagy egy Sanghaiból elszelelt spekuláns, akadémikus vagy korbácsos ültetvényes?

Ázsia népeinek felébredése az emberi kultúra hatalmas győzelmét jelenti. Ezek a népek, amelyeket évszázadok folyamán kifosztott és lábbal tiport Európa söpredéke, éppúgy nem fejleszthették ki saját ősi kultúrájukat, mint ahogy nem csatlakozhattak az európai népek kultúrájához sem. Most felébredt a felszabadult Kína, a szabadságáért harcoló India, a vérét ontó, de térdre nem kényszerített Indonézia, Vietnam és Maláj-föld. Az emberek ott lázasan tanulnak, olvasnak, írnak. Duhamel nem képes felülemelkedni szülőföldje templomtornyának látókörén. Nem látja, hogy Kína először nyílt meg a világkultúra előtt, készen áll, hogy befogadja a világkultúra értékeit és odaadja a magáét. Duhamel nem érti meg, hogy az európaiak húsz év mulva kínaiak, indiaiak könyveit fogják olvasni. Duhamel még azt sem érti meg, hogy Ázsiában sokmillió ember először fog megismerkedni a világirodalom és benne a francia irodalom legjobb alkotásaival. Ha Duhamel mint író és mint francia gondolkozna, örülne, de ő mint gyarmatosító és mint a „strasbourgi Európa" híve gondolkozik.

Azt írja, hogy Afrikát sokan úgy tekintették, mint kitűnő kísérleti területet „az európai géniusz kiteljesedésére". Minek ennyi fennkölt szó? Ismerjük ezt a „kiteljesedést" — Dél-Afrika és Kongó négereinek hallatlan kigúnyolását, az elnyomók állatiasságát, a Madagaszkáron nemrég elkövetett gonosztetteket. Ami pedig Duhamelnek azt a fejtegetését illeti, hogy „India és Pakisztán emberei meghódítják Afrikát", ezek a szavak csak arra jók, hogy igazolják a délafrikai Hitlerkövetők visszataszító faji megkülönböztető rendelkezéseit.

Ázsia és Afrika elsiratása után, Duhamel elsiratja Európát és az európai kultúrát is. Véleménye szerint a „strasbourgi Európa" emberei nem értik meg, milyen

veszély fenyegeti őket. Nem jelöli meg pontosan a veszély természetét — hisz munkamegosztás is van a világon: Churchill üti a dobot, Duhamel pedig letörli meghatottságtól könnyes szemét. Emellett megérti, hogy ez a háború, amelyet Churchill és tengerentúli gazdái akarnak, halálos csapás lesz Európára. Ezt írja: „Ha szerencsétlenség fog érni, pillantásunkat az európai kultúra nagy hajtásaira kell szegeznünk." Tizenöt évvel ezelőtt rámutattam, hogy Georges Duhamel igazságtalanul, válogatás nélkül elítéli Amerikát és az amerikai népet. Azóta nagyon sok víz folyt le a Szajnán. Ebben a vízben nézegették magukat a müncheni megegyezők, az arcátlan SS-legények, a francia előszobázók és Eisenhower katonái. Tizenöt évvel ezelőtt Duhamel „a kultúra tagadásának" nevezte Amerikát. Amerika most az ő szemében a kultúra védelmezője lett. Régi megszokásból az Újvilágot lenézően „az európai kultúra hajtásának" nevezi, mert nem érti meg, vagy nem akarja megérteni, hogy az egész „strasbourgi Európa" nem más, mint az amerikai elvadultság hajtása.

Szánalmas látvány ez, nehéz róla beszélnie annak, aki szereti és értékeli Európa ősi, dicső népeit. A „keleti" és „nyugati" kultúrát, Európa, Ázsia, Amerika, Afrika kultúráját most csak egyetlen veszély fenyegeti. Ezt a veszélyt nem lehet az emberi bőr színével meghatározni, nem sárga, nem fehér és nem fekete. Még földrajzi fogalmakkal sem lehet meghatározni: nem nevezem ezt a veszélyt „amerikainak", nehogy megbántsam azokat a becsületes tudósokat, írókat, orvosokat, pedagógusokat, mérnököket, akik Amerikában élnek és a maguk erejéhez mérten harcolnak az uralkodó osztály által meghonosított elvadultság ellen. Ez a veszély szociális természetű: az az osztály, amely nem tud többé kulturális értékeket alkotni, lélekben rothadt és züllött, őrjöng elkerülhetetlen végének előérzetétől, ez az osztály

elbutítani, elaltatni, szellemileg felbomlasztani igyekszik az emberiséget. Kész a legförtelmesebb háborút felidézni, csakhogy meghosszabbítsa felbomlásának folyamatát, nem törődik azzal, hogy ez a háború végzetes lesz mind a mult emlékműveire, mind az emberi kultúra további fejlődésére.

Tudom, az Egyesült Államokban akad néhány igen tehetséges író. A két háború között számos értékes könyvet adtak a világnak. Most vagy hallgatnak, vagy gyenge dolgokat írnak, de semmiképpen sem nagy írókhoz méltó elveket hirdetnek. Így például az igen tehetséges író, Fa Ikner, írt egy regényt, amelyben bebizonyította, hogy a Déli Államok rabszolgatartóinak igazuk van.

A néhány tehetséges írón kívül akad még Amerikában sok ezer irodalmár, akik megmérgezik az amerikaiak és a „strasbourgi Európa" embereinek a lelkét. Irodalomnak aligha nevezhető termékeikről sokat beszéltek. Elég arra emlékeztetni, hogy százból hetvenkét regény nemi erőszakot ír le, minden száz filmből pedig ötvennégy, állatias gyilkosságokat mutogat.

Azt javasolják az európaiaknak, hogy vegyék példaképpen az „amerikai életformát". Erről az életformáról írnak az amerikai írók is és az amerikai üzletemberek is. Az utóbbiak ilyen aforizmákkal díszítik a negyvennyolc állam útjait: „Ha tánc közben megizzadsz, a feleséged faképnél hagy. Próbáld meg a mi tökéletes izzadságelleni szerünket!" „Aki sok spenótot eszik, megbolondítja még a leghalvérűbb nőt is!" „Ha Krisztusnak a kereszten ecetes szivacs helyett egy pohár «coca-colát» adtak volna, megelégedetten halt volna meg." Nemrég kezembe került a *Winnipeg Tribune* egyik hirdetése: „Harminchét éves farmer házasság céljából megismerkedne olyan harmincév körüli lánnyal, akinek traktorja van. Válaszlevélhez kérem mellékelni

a traktor fényképét." Felhívom olvasóim figyelmét — nem a lány, hanem a traktor fényképét! Érdemes volt-e Petrarcának és Shelleynek, Lermontovnak és Heinének verseket írni a szerelemről, hogy ilyen „életformához" jussunk el?

Oktatják Európát: ne izzadjatok, igyatok „cocacolát", feleségül traktort vegyetek, olvassatok megbecstelenítésről szóló regényeket és ami a fontos — készüljetek föl, hogy meghaljatok a csalhatatlan, összehasonlíthatatlan (s hozzátehetem: javíthatatlan) Amerikáért.

A *Monde* című ujság azt írja, hogy Nyugat-Európát beutazza Farmer úr, „a világkormány" híve. Farmer úr kijelentette: Tennessee állam kormánya határozatban elfogadta, hogy belép „a világállamba". A francia ujság ezt írja: Miért nem csinálják másutt is azt, amit Tennessee-ben már megcsináltak? Megismerkedtem a tennessee-i Farmer úrral. Szerény, elfogódott ember, megmutatta, milyen nyomorúságos viskókban laknak a parasztok. Zavartan, pirulva mondta, hogy Tennesseeben sok vad és sötét dolog van. Csakugyan, láttam Tennessee-ben olyan parkokat és tereket, ahová a „színeseket" nem engedik be. Megismerkedtem egy nagy néger tudóssal, aki nem teheti be lábát az egyetemi könyvtárba és laboratóriumba. Megtudtam, hogy Tennessee állam törvényei megtiltják a tanítóknak és tanároknak, hogy előadják a fejlődés elméletét, s azt követelik, hogy a világ teremtését a biblia szerint magyarázzák. Valóban, igazi kannibalizmus. A négerek rabszolgaként élnek, a parasztok pedig úgy, mint a koldusok. A tudomány olyan helyzetben van, mint Európában az inkvizició idején. S mindennek a tetejébe Tennessee államban működik Amerika egyik legnagyobb „emberbaráti" intézménye — az atombomba-gyár.

Feltehetnők, hogy Farmer úr, aki szerény és jóakaratú ember benyomását tette rám, életét szülőföldje barbársága elleni harcnak szenteli. Feltehetnők, hogy Tennessee állam kormánya felismeri, mit vétett honfitársai és az egész világ ellen, s mielőtt „világállam" megalkotását prédikálná, foglalkozik a dologgal és az állam életét legalább a XIX. század színvonalára igyekszik emelni. De mást látunk: Farmer úr azt ajánlja Franciaországnak, Olaszországnak, Angliának, nagy történelmi multú és nagysorsú népeknek, hogy a vad Tennessee-ről vegyenek példát.

Nehéz, hullaszagú levegő nyomja az ő világukat. Nemrég kitüntették az áruló Ezra Poundot, aki a háború idején versekben dicsőítette a fasiszták rémtetteit. Volt Franciaországban egy író, Céline, aki az erkölcsi szennyet, rothadást, az emberi aljasságot írta le. A megszállás idején a hitleristák buzgó tisztelője lett. Magasztalta a gázkamrákat és a zsidók elpusztítását. Hitlerék megmentették a francia nép haragjától. Most Dániában él. Bizonyára rövidesen visszatérhet Párizsba. Nézzük, mit ír Céline-ről egy Ramon Sanders nevű tollforgató a *New Leader*-ben: „Céline-t az első keresztény vértanúkkal hasonlíthatjuk össze. Szent, az emberiesség és az erkölcsi méltóság példaképe." Nos, ha nekik az emberiesség egyenlő a Gestapóval, a fajelmélettel, Auschwitzcal, akkor Céline valóban emberséges. Ha nekik az erkölcsi méltóság a haza elárulása, Céline-nek szobrot lehet állítani. Az amerikaiak persze nem adnak pénzt a szoborra, de Céline-t visszaviszik Párizsba, sőt talán ki is tüntetik — ilyen urakra még szükség van.

Sartre divatban volt náluk, de valaki már túltett rajta: új csillag tűnt fel, valami Émile Cioran. Ez az úr kiadott egy könyvet „A rothadás rövid áttekintése" címmel. Többek közt ezt írja: „Meg kell semmisíteni az emberben a bizalom hajlamát, a remény szörnyű képes-

ségét. Rehabilitálni kell az ember jogát, hogy az élet iránti közönyből öngyilkosságot követhessen el. Az olyan ember, aki nem ismeri fel a maga teljes semmiségét — őrült. Elmebetegnek kell hívni mindenkit, aki őszintén hisz az eszményekben, a jövőben, az öntudatban."

Általában nem vagyok ellene, hogy meglegyen a joguk az öngyilkosságra. Csak minél előbb haljanak meg, nehogy a rothadók csoportjából kiáradó hullaméreg megfertőzze az élőket. Szerencsére az élők élnek: segíti őket hitük az eszményekben, a jövőben, az öntudatban. Az emberi kultúra legjobb képviselői, bárhol is éljenek, megértették a mostani események jelentőségét, kiválasztották a maguk helyét, nem várnak, nem jajveszékelnek, hanem harcolnak. A század második fele nem lesz csendes: a halál megkísérli megfojtani az életet. De mi tudjuk, hogy ez sohasem sikerülhet: tavasszal kizöldül a föld s a fiatalok az eltávozottak helyére állnak. Megnyerjük az emberi kultúráért folyó óriási csatát.

A század sorsára gondolok és eszembe jut Nazim Hikmet török költő „XX. század" című verse:

— Ha most elalhatnál itt, kedvesem
és száz év mulva ébrednél fel újra . . .
— De nem,
nem akarok megfutni én,
nem rémít engemet e század,
e szánnivaló század, mely enyém,
e század, mely olyan szégyenletes,
a századom, mely oly nagy és nemes.
Nem sajnálom, hogy ily korán születtem
és büszke vagyok, hogy a huszadik
század fia lehettem.

Ezt egy kommunista írta, tizenkét esztendei szörnyű

börtön után, börtöncellájában, abban a tudatban, hogy harminchat esztendőre ítélték s szívbaja van. Ha elolvassuk e sorokat, valami a torkunkat fojtogatja, szeretnők megszorítani a költő kezét s így szólni: soha, sohasem fogják legyőzni az életet, ha ennyi barátunk van, nagy költők és ismeretlen munkások, ennyi barátunk — Rómában és Tennessee államban, Törökországban és Párizsban, Kínában és Kongóban, ennyi igaz, tiszta ember, akik tudják, hogy az életnek van értelme, hivatása, tudják, hogy a kultúra nem kereplő, nem a kényelem halmozása, nem a mult vívmányainak felsorolása, hanem szakadatlan alkotás, mozgás előre — az emberi öntudat és érzés szárnyalása — igazolása az ember, talán túlrövid, de gyönyörű útjának a szeretett Földön.

1949 decemberében.

Homályosan emlékszem vissza a század születésére, a XX. számra a divatáru-üzletek kiarakatában, a felnőttek beszélgetésére a „történelmi dátumról", az álarcosokra és felköszöntőkre: „Az új évszázadra!" A behavazott mellékutcákban bérkocsisok szürke lovai álltak elgémberedett tagokkal. A Zamoszkvorecs jólfűtött villáiban kereskedők és kereskedőasszonyok horkoltak. A gyári laktanyákban bűzben és félhomályban munkások aludták nehéz álmukat. Duhajok és fogdmegek, gabonakereskedők és nőcsábászok, csendőrkapitányok és ügyészek, őszhajú gyárosok és ifjú, piperkőc ellenforradalmárok siettek a „Jár"-ba vagy a „Sztrelnába", hogy áldomást igyanak az új századra. A diákok söröztek, rekedtre vitatkozták magukat és elénekelték a „Messzi, messzi országból"-t. Egy magányos egyetemi hallgatónő egész éjszaka Csernisevszkijt olvasott. Csehov gyöngéden mosolygott és azt mondta barátainak, hogy az ég felragyog, hamarosan minden megváltozik.

Távol Moszkvától pedig, Susenszkoje szibériai faluban, Lenin megjelölte a jövő útját. Nem aludt reggelig: jegyzeteket készített az első munkásujságról, az *Iszkrá*ról. Talán ezt mondogatta magában: „Szikrából lobban

ki a láng" . . . Oroszország hallgatott, kevesen sejtették, miféle érzések feszítik a szívét.

Az „Oroszország" szóra a Nyugat burzsoája fölényesen elmosolyodott. Kissé zavarta ennek a rejtélyes országnak a hallgatása is, a kiterjedése is és a „nihilistákról" érkező hírek is. Tudta, hogy Oroszországban él a híres és különös író — Tolsztoj gróf. De a Nyugat burzsoáját nem nagyon érdekelte az irodalom, sokkal jobban rajongott a kölcsönök kamataiért, a hetyke kozákokért, a szibériai szőrméért és a híres kaviárért.

A pénz emberei vidáman fogadták az új esztendőt. Durrogtak a dugók Párizs és London, Berlin és New York drága éttermeiben. A hevesebbek más durrogásról ábrándoztak: civakodtak már az utolsó falat kalácsért. Franciaország összecsapott Angliával Szudánban. Japán felfalta Koreát. Az olaszok Abesszíniára fenték a fogukat. Az amerikaiak csendesóceáni szigeteket szálltak meg. Egyesek meg voltak róla győződve, hogy rövidesen kitör a háború Franciaország és Anglia között, mások azt mondták, hogy a németek megtámadják Angliát, de lehet, hogy Oroszországot is.

Újév felé az angolok a Dél-Afrikában folyó harcokról vitatkoztak. A búrok bátran ellenálltak. A londoni gentlemanek a búr fogságba esett fiatal Winston Churchill sorsán keseregtek. A gentlemanek új találmánnyal ünnepelték meg az újévet: koncentrációs táborokba zárták a búr asszonyokat és gyermekeket.

Az amerikaiak nem akarták átengedni az angoloknak az elsőbbséget és az újév tiszteletére felgyujtottak néhány falut a Fülöp-szigeteken. Megfékezték a lázadó Fülöp-szigetieket, akik nem akarták megérteni, miféle megtiszteltetés a nagylelkű yankee cipősarka alá kerülni.

Kínából nyugtalanító hírek érkeztek: a rablók befolyási övezetekre osztották fel a hatalmas országot, a

nép felkelt és a „Boxer-lázadás"-nak nevezett felkelés újév előestéjén tört ki. A diplomaták megegyeztek a lázadás elfojtásában, a büntetőkülönítmény főparancsnokává Waldersee tábornagyot nevezték ki. Mindenki Kína megfékezésére szomjúzott: a porosz junkerek és a francia radikálisok, Nyikolaj Romanov és a londoni gentlemanek, a szamurájok és a chicagói üzletemberek.

Még nem egyesülhettek a háborúra, s már nem egyesülhettek a békére. A XX. század előestéjén nemzetközi konferenciát tartottak Hágában. A diplomaták a fegyverkezés csökkentésének szükségességéről beszéltek, de az ügy csak beszédekre korlátozódott s a fegyverkezés tovább fokozódott.

A pénz világa megingathatatlannak látszott. Igaz, a francia városok utcái időnként megremegtek az „Internacionále" hangjaitól és az elnyomók sortüzétől. De a francia burzsoá tudta, hogy a kormányban a „szocialista" Millerand mellett ott ül Gallifet tábornok is, aki vérbefojtotta a Párizsi Komműnt. A francia burzsoá még szilárdan állt a lábán, megengedhette magának, hogy felháborodjék, amikor a katonai klikk elítélte az ártatlan Dreyfust, még tapsolhatott a rend megbontását dicsőítő költőknek: azt hitte, hogy az ő rendje örök. Igaz, Liebknecht és Bebel a szociáldemokratákra leadott szavazatok növekedéséről beszélt, de valamennyi öntelt bürger meg volt róla győződve, hogy a Liebknechtre és Bebelre szavazók minden további nélkül hadbavonulnak a császárért és Kruppért. Igaz, Angliában bejelentették az új munkáspárt megalakítását, de a City alkuszai nem kételkedtek benne, hogy a Labour pártiak éppoly hevesen védelmezik majd a birodalmat, mint maga Joseph Chamberlain. Igaz, Amerikában hébe-hóba sztrájkok lángoltak fel, a munkások mind bátrabban kimondták, hogy az új „Acéltröszt" veszélyezteti a köztársaságot és a demokráciát. De mind a köztársa-

ságiak mögött álló üzletemberek, mind a demokratahívők szentül hittek a dollárban és abban az üzletemberben, akinek a legtöbb dollárja volt — az „Acéltröszt" vezetőjében, John Pierpont Morganban.

Bizalommal fogadták az új évszázadot a mult kísértetei: a császárok és marhakereskedők, a bankárok és gyarmatosítók, az elaggott Viktória királynő és a fiatal gyapotkirály, a véreskezű Abd ul Hamid szultán és a halálfegyverek gyártója, Schneider, a francia tőkepénzesek és az orosz kormányzóságok nemesi elöljárói, az élősdiek és a hóhérok, a nyilvános házak moralistái és a gyarmati hivatalok humanistái. Ferenc József, mikor eszébe jutott, miként győzte le az 1848-as forradalmat, arra gondolt, hogy többé semmi sem fenyegeti apostoli birodalmát. A *Figaro* azt írta, hogy a „XIX. század a kommunista gyujtogatók és terrorcselekmények százada volt, a XX. század a munkaadók és munkások közötti egyetértés kora lesz".

Az utcán felbukkantak a zajos gépkocsik, megijesztették a lovakat és fellelkesítették a vállalkozószellemű üzletembereket. Zola kijelentette, hogy „az új közlekedési eszköz közelebb hozza egymáshoz a népeket, kiküszöböli a háborúk veszélyét". Fordot nem a népek közeledése érdekelte, hanem jövedelmének emelkedése: komolyan készült az új gépek sorozatos gyártására. Az Edison-társaság igen emberséges találmányt ajánlott a különböző államok kormányainak: a villanyszéket. Ügyes üzletemberek vasbetonról, vásznon mozgó képekről, rejtélyes drótnélküli távírószerkezetről, repülőgépmodellekről tárgyaltak. Az új század új jövedelmet ígért.

Az óra tizenkettőt ütött a Westminster apátságban, a Téli-palotában, mister John Pierpont Morgan pompás palotájában, a „Café de Paris"-ban, a párizsi tőzsdések vacsorázóhelyén, és a moszkvai „Sztrelnában". A pezsgő kicsordult a serlegekből. „Az új évszázadra!" — kiáltott

fel Vilmos császár. „Az új évszázadra!" — üvöltötte Goremikin miniszter. „Az új évszázadra!" — mondta tisztán és üzletszerűen mister John Pierpont Morgan. Aligha sejtették, mire isznak.

A világ, amelyet a pénz emberei örökkétartónak hittek, már a század kezdetén megremegett: 1905 megmutatta, hogy az orosz nép nem alkuszik a lelkiismeretével, az ostoba és mohó földesurakat nem akarja felcserélni mohó és ostoba gyárosokkal. A régi világ nem értette meg ezt a figyelmeztetést.

Váltig osztozkodtak és nem tudták felosztani a kalácsot. A Kaiser Marokkó felé szaglászott és egyben Ukrajnáról szőtt terveket. Washington megkaparintotta Latin-Amerikát. Ferenc József kiszemelte magának Boszniát. Kitört az olasz-török háború, röviddel utána pedig az első, majd a második balkánháború. Végül az első világháború: elgyötört Lengyelország, véres csaták, letaposott Belgium, Észak-Franciaország tűzben, rettentő harc Verdunért, a Kárpátok orosz vérrel öntözött hava — nyolcmillió elpusztult élet. Így kezdték ők az új századot.

Mi nem foglalkoztunk kalendáriumok összeállításával, más a gondunk. Az igazi új század első évének mi a XX. század tizenhetedik esztendejét nevezzük. Tizenhét őszétől a világ kettéhasadt: a pénz világára és a munka világára.

Megkísérelték, hogy megfojtsák a szovjet köztársaságot. Moszkva ellen indultak északról és délről, keletről és nyugatról. Az éhező, vérző Oroszország állta a sarat. A hadjárat ösztönzője, Winston Churchill, ez alkalommal nem esett fogságba: okosan Londonban maradt.

Versailles-ben a diplomaták pedig szelték a kalácsot és civakodtak. A régi világ még élt, de milyen embertelen és értelmetlen volt ez az élet! A pénz emberei

jazz-üvöltéssel kábították magukat, gépiesen rángatóztak a foxtrott hangjaira, igyekeztek nem gondolni a jövőre — a század nem úgy fejlődött, ahogy mister Joseph Chamberlain és mister John Pierpont Morgan gondolták.

Nem szűntek meg a háborúk. A németek lengyeleket öldöstek, a lengyelek Litvánia ellen hadakoztak. Az olaszok elfoglalták Fiumét. A románok és csehek betörtek Magyarországra. A görögök a törökök ellen harcoltak. A franciák a marokkóiakat zabolázták meg. Japán megtámadta Kínát. Az olaszok mustárgázzal fojtották meg Abesszínia pásztorait. Spanyolországot három évig gyötörték a német-olasz beavatkozók.

A pénz embere többé nem mutathatta magát szabadgondolkozónak. 1900-ban még felháborodhatott egy ártatlan elítélésén. 1935-ben már tapsolt százezer ártatlan megölésének. Olaszországot egy hencegő és ostoba ember kormányozta, akinek álneve „duce" volt. Ricinusolajjal kezdte, de rövidesen eljutott a mérgesgázokig. S a londoni demokraták ezzel a véreskezű bohóccal kötöttek „gentleman agreement"-t. Németországban olyan ember került hatalomra, akit csak megszállottnak lehet nevezni. A Ruhr-vidék iparmágnásai növelték nagyra. Könyvmáglyákkal kezdte és auschwitzi gázkamrákkal végezte. Ez a dühöngő gyilkos kellett az angol humanistáknak és a francia radikálisoknak. Azt hitték, ha egy elmebeteget állítanak egy jól felfegyverzett nép élére, megvalósíthatja azt, ami Churchillnek és Clemenceau-nak nem sikerült: megfojtani a szovjet államot.

Mit alkottak ők a huszadik században? Szellemi világuk sivataggá, valójában élő holttestté vált. A nyugateurópai országokban természetesen éltek még nagy tudósok, a XIX. század tanítványai, akik felfedezéseikkel gazdagabbá tették az emberiséget, de

munkáikat a pénz emberei nem az emberiség javára fordították, hanem leigázásra és rombolásra. A század második évtizedében az emberek meghaltak a csatamezőkön, a harmadik évtized végén kitört a világválság, a negyedik évtizedben az emberek meghaltak a hidak alatt, az utcákon, az üres telkeken. 1931-ben harmincmillió munkanélküli volt. Megkezdődött az emberek és javak megsemmisítése. A magtárakban sokmillió mázsa búza rothadt, mégis nap-nap után haltak éhen emberek. Az Egyesült Államokban gyapotot égettek, Braziliában kávét, Dániában elpusztították a fejősteheneket. Franciaországban lerombolták a szövőüzemeket, széttörték a gépeket. Kanadában eozinnal öntötték le a búzát. Az ő világuk őrültek házára hasonlított. Menekülés lázában vergődtek. Békés életet már nem tudtak élni, így hát a régi kipróbált eszközhöz — a vérlecsapoláshoz folyamodtak: megkezdődött a második világháború.

Századunk történetének szörnyű szakasza volt, amikor az őrjöngő emberevő, tizenhét állam meghódítása után, az egész emberi kultúrát pusztulással fenyegette. Az SS-legények ledöntötték Párizs emlékműveit, őrjöngtek az Akropoliszon, Auschwitz kemencéiben gyermekeket égettek el. A szovjet nép megmentette az emberiséget. Nem azért mentette meg Angliát, mert ott élt mister Churchill, hanem mert Angliában egy megbecsülésre érdemes nép is élt. Nem Daladier és Bonnet kedvéért mentette meg Franciaországot, hanem mert Franciaországban él a sansculotte-ok és a Kommün dicső népe. Nem azért mentette meg az Egyesült Államokat, mert ott élt egy ember, aki örült neki, hogy „az oroszok megölik a németeket, a németek megölik az oroszokat", hanem mert rajta kívül többmillió egyszerű és rendes ember is él Amerikában.

Az igazakkal együtt megmenekültek a gonoszok is. S mit tett Churchill, Truman, Daladier egy nappal rá,

hogy megmentettük a világot? Azon kezdtek gondolkozni, hogyan semmisítsék meg azokat, akik megmentették őket. Nem tudnak békésen élni, újra pusztító háborúról álmodoznak.

Mire büszke a XX. század Amerikája? Egy új Pasteur munkáira? Valami amerikai Tolsztoj könyveire? Nem — nők és gyermekek hirosimai rekord-legyilkolására.

Gonoszul lerombolták Európa városait. De felépíteni már nem tudják őket. A franciák rendkívül munkaszeretőek, de Franciaországot most nem a francia nép kormányozza, hanem a Washingtonban kinevezett sheriffek. A lerombolt városok nem épülnek fel. Vegyük Calais példáját. Itt tizenháromezerhatszáz házat romboltak le, de csak háromszáznegyvenet építettek fel.

Még a saját Amerikájukban sem tudják kerékvágásba hozni az életet, holott öt évig Európa vérén híztak. Persze mister John Pierpont Morgan utódai jól fogadhatják az 1950-es évet: az elmúlt év kilenc hónapjában négyszáztizennégymillió dollár tiszta hasznot vágtak zsebre. De Washington közelében van Shallmar városka, amelynek tanítónője nem taníthat, mert a munkanélküli bányászok gyerekei éhségtől ájultan esnek össze az órákon.

A francia félhivatalos, *Monde* december 4-én közölte Servan Schreiber cikkét, amelyben a szerző ezt írja: „Van különbség pesszimista és defetista között. Pesszimista az — magamat is annak tartom — aki így szól: «Minden rosszul megy. A Marshall-terv csaknem megszűnt. Az Atlanti Paktum nagymértékben elvesztette jelentőségét. Anglia kétségbeejtő állapotban van. A kontinentális Európa nem tudja megszervezni életét. Az amerikai szenátorok meglepően könnyelműek. Közel a világgazdasági válság.» A defetisták abban különböznek a sötétenlátóktól, hogy hozzáteszik: «Nincs mit

szembeállítanunk a kommunisták rendszerével». " Servan Schreiber úr egészen fölöslegesnek tart mindenféle rendszert, reményét az egyéniségbe helyezi: „Az ember, a gesztus, az akarat előzheti a végzet elkerülhetetlenségének jeleit. Minden néhány embertől függ, e néhány ember jellemétől."

Hol vannak azok a hősök, akik meg tudják menteni a kapitalizmust? Ott volt Forrestal, elmebetegnek bizonyult. Ott volt Parnell Thomas — kiderült, hogy tolvaj. Persze temérdek elmebeteg és tolvaj akad köztük, sőt elmebeteg tolvaj és tolvaj elmebeteg is. S ráadásul rendelkezésükre áll még Európa valamennyi megrögzött bűnözője is. Artajo, a hóhér Franco minisztere, most Rómában van: arról tárgyal, hogy Spanyolországot kapcsolják be a katonai szövetségbe. Düsseldorfban Bevin úr megbízottja megegyezést köt a régi „humanistával", Hugo Stinnes úrral és a többi Ruhr-vidéki iparmágnással. Johnson miniszter be akarja kapcsolni Nyugat-Németországot a „keresztesháborúba". Bevonhatják nemcsak Francot meg Stinnest, hanem Európa valamennyi bűnözőjét, „gesztusaikkal és akaratukkal" — mindez bajosan menti meg őket.

Csak egy szövetségesben hisznek, a halálban. Johnson szenátor (vajjon nem rá célzott Servan Schreiber úr, az amerikai szenátorok könnyelműségéről szólva?) kijelentette, hogy „az új nagyteljesítményű bombáknak meg kell nyugtatniok a közvéleményt". Ez még az olyan tiszteletreméltó Amerika-barátot is kihozta sodrából, mint François Mauriac. „Ezt nem értem — írja Mauriac — lehet, hogy maradi vagyok. Valóban megnyugtathat valakit az olyan bomba, amely még a hirosimainál is pusztítóbb hatású? Valóban akad anya Amerikában vagy Európában, aki este így fekteti le gyermekét: «Aludj nyugodtan, csöppségem, hiszen van már új bombánk?»"

Forrestalt már rég túlszárnyalták. Paul Hoffman úr, a legtekintélyesebb amerikai államférfiak egyike, nemrég ezt mondta: „Talán meglepőnek találják: Moszkva az Egyesült Államok meghódítását tervezi." Nem tudom, csodálkoztak-e a hallgatók. Idegorvosok tanácskozásáról azonban nem érkezett jelentés. Thomas szenátor (aki bombákkal nyugtatgatja az anyákat) némi változással adta elő Paul Hoffman úr lázálmait; a világ egy másik részére hívta fel a figyelmet: „A Szovjetunió megszállhatja Afrikát." Johnson hadügyminiszter, aki meghallgatta Hoffman úr felszólalását, szintén veszélyes tünetekről beszélt: „Amerika megtámadása reggel négy órakor fog megtörténni." A nyilván üldözési mániában szenvedő Wiley szenátor pedig odáig ment, hogy követelte az Egyesült Államok kormányának áthelyezését „egy állandóan mozgó vonatra, ahonnan távolbalátó készülékekkel irányíthatja az ország ügyeit". Idegbeteg-járvány öntötte el a világot. Billotte tábornok, a francia vezérkar főnöke, nemrég meglátogatta Amerikát. Amerikai kartársaival folytatott beszélgetései után kijelentette, hogy „az oroszok különféle módon dobhatnak atombombát Amerikára — tengeralattjáróról, Mexikón át, duplafenekű hajóról és diplomáciai postával". Megjegyzem, hogy Billotte tábornokot nem vizsgálta meg orvos.

Néhány héttel ezelőtt Eisenhower tábornok és Montgomery tábornagy meghitt találkozón olyan beszélgetést folytattak, amelyet nehezen lehet lírainak nevezni. Mikor a kíváncsi újságírók megkérdezték, miről tanácskoztak, Montgomery tábornagy így felelt: „Napsütésről meg esőről beszélgettünk, arról, milyen lesz holnap az időjárás." A tábornagy téved: az időjárást most nem ő, se nem Eisenhower tábornok, se nem a szenátus elmebeteg tagjai csinálják. Mégha barométereik valamennyi mutatóját „viharra" állítják is, aligha tör ki vihar. Mert

az időjárást most a népek csinálják. A népek pedig jól tudják, hogy mi, szovjet emberek, nem készülünk sem Amerika, sem Afrika meghódítására, nem készülünk atombombát küldeni a szenátoroknak, sem diplomáciai postával, sem duplafenekű hajón, nem akarjuk megtámadni őket reggel négykor, sőt délután négykor sem. A népek jól tudják, hogy a Szovjetunió, Kína és a népi demokratikus országok éberen őrködnek a békén. Ezért gondolják hát azok az anyák, akikről François Mauriac ír, mikor lefektetik kicsinyeiket: „Aludj nyugodtan, kicsim, nemcsak Johnson úr bombája van a világon, hanem nyolcszázmillió ember is, akik nem engedik meg, hogy Johnson úr elkezdje szörnyű játékát."

Az Egyesült Államok államférfiai nem egyszer azt állították, hogy a „kommunizmus — pánrusszizicmus", a „kommunista mozgalom — Oroszország terjeszkedése". Gondolhattak volna rá: miért van ez esetben annyi kommunista a világon? Ők vehetnek maguknak a különböző országokban két vagy háromszáz kémet, de ezek sem fognak hinni Truman úr világnézetében, hanem egyszerű szerződéses csirkefogók lesznek. Lehet venni minisztert, tábornokot, feltalálót, de nem lehet a népet megvenni. Ki volt a jó hazafi Kínában — Csang Kai-sek barátai, akiknek megvesztegethetőségéről most valamennyi amerikai ujság ír, vagy a kínai kommunisták, akik húsz éven át szakadatlanul védték földjüket a japánok, amerikaiak, angolok ellen? Hol találjuk a francia hazafiakat — a kommunisták között, akik hősiesen küzdöttek a maquiban, Gabriel Péri és Danielle Casanova elvtársai között, vagy talán az amerikai követség előszobájában, ahol félvichyisták, félnácik, londoni előszobázók és washingtoni kegyelemkenyéren élők sündörögnek? Ki harcolt Olaszország szabadságáért — Gramsci barátai, vagy azok az urak, akik életüket a Vatikán gyóntatószékei és a Quirinal hálószobái közt töltötték?

Nemrég, mikor a Nagy Színházban ültem, eszembe jutottak gyermekéveim, hogyan festett ez a terem az évszázad elején. Moszkva akkor a világ határán feküdt. S ha most a világ központja lett, nem azért lett az, mert magasabbrendű fajnak toltuk fel magunkat, nem azért, mert gőgünkben elsők akartunk lenni, hanem azért, mert elsőnek nyitottunk utat az új világnak. Mialatt ők négereket lincseltek, elnyomták az arabokat, annamitákat, hindukat, mi megalkottuk a különböző fajtájú és nyelvű emberek államát. Mialatt ők lerombolták a gyárakat és felgyujtották a búzát, mi megépítettük Kuznyeckot, Magnyitogorszkot, traktorokat gyártottunk, öntöztük a sivatagokat. Mialatt ők gyermekeiket az egyszerű emberek megvetésére nevelték, mi emeltük a nép öntudatát, könyvet adtunk a pásztor kezébe és múzeumba vezettük a kőművest. Mialatt ők embergyűlöletet prédikáltak, minket Sztálin eszméi éltettek: semmi sem értékesebb és magasabbrendű, mint az ember. Ezért ült a Nagy Színházban Mao-Ce-Tung mellett Togliatti, a lengyel mellett francia. Nem fellebbezek a pénz embereinek lelkiismeretéhez, mert nekik nincs lelkiismeretük. De fellebbezek önfenntartási ösztönükhöz. Ha ezek az elmebetegek nem felejtettek el számolni, hát csináljanak számadást. Mérjenek. Mérjenek akár hétszer is.

Mi maradt meg az ő pénzvilágukból? Az első világháború után elvesztették Oroszországot. A második világháború után elvesztettek féltucat európai államot. Elvesztették azt az államot is, amelyben csaknem annyi ember él, mint egész Európában — Kínát. Jobb, ha nem gondolnak a harmadik világháborúra: ha van merészségük belekezdeni, mindent elvesztenek.

Voltak viharos és csendes századok, felfedezések századai és járványok századai, magasratörő és holt vízként egyhelyben veszteglő századok. A XX. század-

nak is megvan a maga nagy és nehéz sorsa. Kis ügyekkel kezdődött, gyarmati háborúkkal, tőzsdebotrányokkal. Ez a század sokat átélt, túl sokat eddigi ötven esztendeje alatt. De szilárdan halad célja felé: ez az évszázad a kommunizmus századaként kerül a történelembe. Azok a gyerekek, akik most körülsereglik a díszes vagy szerény karácsonyfát Moszkvában, Párizsban vagy New Yorkban, meglátják a busásan megfizetett, háromszorosan drága boldogságot. Elgondolkozunk az új esztendőn s kívánjuk, hogy könnyebb útja legyen mind a nagy századnak, mind a kicsi, még gondtalan gyerekeknek.

1949 decemberében.

Ha idegen országban jártam, amelynek nem ismertem sem a nyelvét, sem a szokásait, és hirtelen megláttam egy ismerős arcot, egyszerre minden közeli, érthető lett. Egyszer Kiruna sarkvidéki svéd városkában jártam, ahol vasércet bányásznak. Minden meglepett: a lappok rénszarvasai a gépkocsik közt, a Tundra és a neonfény, a „pukkerliző" lányok és a keménykalapos bányászok. Arra gondoltam, milyen érthetetlen mindez! Bevezettek egy házba és a falon megláttam egy fényképet: Sztálin katonaköpenyében. Elmosolyodtam. A házigazda, a bányászszövetség titkárának kemény arcán is mosoly derengett fel. „Sztálin" — mondta gyengéden.

Hallottam, hogyan ismételgették ezt a nevet madridi fiatalemberek és fiatal lányok, miközben felmentek a Sierra de Guadarramára. Talán e szót, „Sztálin", ejtették ki utoljára rövid életükben — ezzel mentek a csatába.

Ezt a szót hallottam Albánia eldugott falvaiban is. Nem értettem, miről beszélnek a tűzhely körül, a padlón ülő parasztok. Az albán nyelv nem hasonlít más nyelvekre, a sok szó közül egyet sem értettem. Hirtelen ezt hallottam: „Sztálin". A mult bánatáról beszéltek, a győ-

zelemről, a földről. Sztálin világszerte ismert katonaköpenyében eljött ide is.

Jártam a távoli Amerikában is. A fényes-vöröses vízű Mississippi mentén, ahol gyapot és nyomorúság terem, bementem egy néger kunyhójába: tarka rongygyal letakart deszkák, a falakon se kép, se tükör, csak egy kis fénykép. A néger rámutatott: „Sztálin". Neve jelszó volt, áthatolt a válaszfalakon, amelyeket gonosz emberek állítottak fel: a kis fénykép alatt egy fekete életében először ölelt meg barátilag fehér embert.

Mikor Görögországban voltam, Kavalla munkásai sztrájkoltak. A rendőrök a munkások közé lőttek. Ekkor megláttam Sztálin nevét egy ősrégi márványoszloptöredéken: „Él Sztálin!" — egy elesett özvegye írta rá.

Másik ország, másik sztrájk. Komor, beteg bányász hívott be a viskójába. A bányász nyomorúságosan élt. „Nincs mivel megkínálnom — mondta — de itthon azért vidáman élünk . . ." Szemével a fekete, nedves falra mutatott. Két, folyóiratból kivágott arckép lógott a falon. „Látod — mondta a bányász — ráírtam a neveket. Persze senki se téveszti el, de jólesett ráírnom". A képek alatt egy inkább csákányhoz, mint tollhoz szokott kéz ezt írta: „V. Lenin" és „I. Sztálin". Sztálin eljött a La-Motte-Avelien telepre is, amely még a térképen sincs rajt. Ott maradt a komorarcú, beteg bányász házában, aki együtt sztrájkolt társaival. Sztálin megosztotta velük a bánatot és a lélek vidámságát.

Sztálin bejárta az egész világot. Látták az ősi Pekinget felszabadító fiatal kínaiak, belépett India börtöneibe, hogy baráti szóval erősítse az elítélteket.

Néhány évvel a háború előtt Varsóban bemutattak egy asszonynak. Tudtam, hogy lánya börtönben szenved. Az asszony egész este némán ült. Később odajött hozzám és halkan így szólt: „Négy hónappal ezelőtt vitték el Janinát. Sztálin cikkeivel teleírt füzetet talál-

tak nála." Most már úgy beszélgettünk, mint régi ismerősök. Feljegyzéseket mutatott, amelyeket a lánya küldött a börtönből. „Azt tehetnek velem, amit akarnak, mégsem tudnak velem semmit se tenni."

Sztálin, katonaköpenyében, bejárta a világ minden útját.

Akad ezek között olyan út, amely átvezetett minden szovjet ember szívén. A Szmolenszk vidék és Belorusszia, Ukrajna és Litvánia útjai, Orel, Kurszk, Voronyezs bombáktól és lövedékektől feltépett, harckocsiktól felvert, bajtársaink vérével öntözött útjai, a háború nehéz útjai. Sztálin ott ment ezeken az utakon a katonák mellett, velük hallgatott, ha bánat szorította össze szívüket, velük énekelte a katonadalokat, kihúzta az agyagos sárból az ágyúkat, hidakat robbantott és hidakat vert, ott ült a téli tábortüzek halvány fényénél, átkelt tutajokon, hordókon, vízhatlan sátorlapokban a széles folyókon, kihozta a sebesülteket, ő írta fel „aknák felszedve", ő járt a felderítő járőrrel és elsőnek ért be Berlin első utcájába.

Találkoztak vele a brjanszki erdők partizánjai. Mikor egy lányt a Gestapó kopók megkérdeztek: „Ki küldött? Ki van az osztagodban?", ezt válaszolta: „Sztálin". Ott volt a francia franctireurökkel, mikor felszabadították a Limousin városait. Szlovákia partizánjaival ő vonult be Banska-Bisztricába. Egy nagy hadsereg főparancsnoka volt, ő alkotta meg a győzelem tervét, ő dolgozta ki a hadműveletek minden részletét, szeme a vezérkari térképeket mérte, s ugyanakkor egyszerű katona volt, lábával az utakat mérte, együtt tűrt, együtt szenvedett mindenkivel, vele ment mindenki a győzelemig.

Nemrég Rómában jártam. Este a hatalmas téren összegyűltek a béke hívei — százezer római. A szónokok különböző nyelveken beszéltek. A munkások fáklyákat

gyujtottak meg s ekkor megláttam Sztálin képét az ősi lateráni falon. Meleg, eleven fény világította meg az ismerős arcot. Az emberek reménnyel eltelve oszlottak szét: tudták, hogy Sztálin megvédi a békét.

Sokat és szépen írtak arról, milyen mély lelkirokonság van Sztálin és sokszáz millió egyszerű ember között, akik távol élnek Moszkvától, soha sem látták ezt az embert, akit úgy szeretnek, mint a szívükhöz legközelebb állókat. Gorkij és Barbusse is írt erről. De most egy ismeretlen szerzőre gondolok, egy Sancho Perez nevű parasztra, akinek barna arcán Castilia napja ég, keze széles és görcsös, mint az olajfa ága. Sancho Perez verset írt Sztálinról. Ez 1936 tavaszán történt, a fasiszta lázadás előestéjén. Sancho Perez nem a költészetre gondolt akkor, hanem a közelgő háborúra. Gyönyörű verset írt, egyszerűt, lélekből fakadót és bölcset:

Sírtak a gyerekek, keserű volt a kenyér,
Nyomorba süppedt parasztok arra gondoltak,
Ki tőlük messze él. Messze, hol a nyár is
Havas s hova szamáron el nem érsz,
Egy erős férfi pipázik s vigyáz a népek álmain,
Igy hívják mindenütt: Sztálin.
Nagy tanító, ki megtanít: mi nemes s mi jó,
Ő mondta: ne zsákmányolj ki embert
S mindenkinek egyformán terem az olajbogyó.
Ő akarta, hogy mindenkinek egyformán jusson
Olajbogyó és jócska bor
S gyermekek ajkán ott égjen szüntelen: a mosoly.
Most puskám tisztítom
S anyámnak mondom a nagy nevet: Sztálin,
Mintha azt mondanám: anyám,
Mintha azt mondanám: elvtárs.
Átforrósulnak a szavaim.
S ha megol az ellenség, anyám:

Puskám ocsémnek edjad át,
Harcolni kell vagy halni is, hogy megvédjük
A szabadság zászlaját.
Sztálin Moszkvára gondol,
Szívem kis falumért remeg,
De egy bennünk a fény, egy bennünk a bánat
És a győzelem is egy!

Aztán már nem találkoztam Sancho Perezzel, nem tudom mi lett vele: faluját még a felkelés első napján elfoglalták a fasiszták. Ha elpusztult, tudta, nem hiába élt: feltárta a legegyszerűbbet és legfontosabbat, megértette, hogy az olajbogyó mindenkinek terem, sok barátra lelt a világon, s talált egy nagy barátot, akinek nevét úgy emlegette anyjának, mint géretet, esküt.

Mikor a legfontosabbról beszélnek, arról, amire az embernek leginkább szüksége van, ezt mondják: „mint egy falat kenyér", vagy: „mint a levegő". Az embernek leginkább arra van szüksége, hogy higgyen a maga igazságában, élete értelmében: az ilyen hit — páncél, olyan erőssé teszi a sz vet, mint az acél. Millió és millió ember hite — akik a Volgánál vagy a Gangesnél élnek, a Loirenál vagy az Amazonasnál — Sztálin alakjához fűződik. Egy francia kommunistát, Pierre Rebier-t, megbíztak, öljön meg egy Gestapo-pribéket; elfogták és sokáig kínozták, de ő senkit se nevezett meg. Kivégzése előtt írt a feleségének. Azt írta, hogy nem fél a haláltól, nagyon szereti a feleségét és a fiát. Megírta, hogy Sztálin segítségével lett kommunista, francia, ember. André Delmas-t a fasiszták lefejezték. Kivégzése előtt egy órával ezt írta: „Utolsó perceimben a mi nagy Sztálinunkra gondolok . . ." Mikor a hitleristák letartóztatták Paul Camphint, az egyik elvtárs felvetette a kérdést: „Talán költözködjünk el? Tudja mindnyájunk címét, kínozni fogják." A többiek így feleltek: „Nem, semmit sem fog

elárulni, bárhogy is kínozzák." Paul Camphin semmit se mondott, mikor pedig kivégzésre vitték, így kiáltott fel: „Éljen Franciaország! Éljenek a kommunisták! Éljen Sztálin!"

Most a világ minden részéből küldenek ajándékokat Sztálinnak: ritka kéziratokat és szőtteseket, képeket és szőnyegeket, a legkitűnőbb mesterek készítményeit. Az egyik ajándék első pillantásra érthetetlennek tűnik: dobozba tett föld. Suresnes munkásai egy marék földet küldtek Sztálinnak a Mont-Valérien erődből, ahol a megszállók kommunistákat lőttek agyon, egy maréknyit a legjobbak vérével öntözött földből. Hajnalban lőtték agyon őket, mikor keleten már meleg, éltető fény támadt. S a Mont-Valérien erődje nemcsak egyszer hallotta sortűz előtt a drága, nagy ember nevét.

Az élet bonyolult és nehéz, akadnak órák, amikor a bánat, mint az őszi köd, körüllengi az embert. Pablo Neruda nagy költő és bátor ember. Elhajította a yankeebérenc, az áruló Videla idézését. Amerika valamennyi kopója a költő nyomába eredt. Sötét éjszaka Dél-Chile egyik ismeretlen városának utcáján ment. A házak ablakai vakon meredtek a sötétbe, mindenütt csönd, az Antarktis jeges szele fúj. Pablo Neruda a nehéz harcra gondolt, egyesek árulására, az éj sötétségére. Hirtelen eszébe jutott:

Az ősi Kreml három szobájában
él egy ember, úgy hívják, hogy Sztálin.
Későre jár, de a fény nem huny ki ablakában.

A Kreml ablakainak fénye megvilágította Patagonia éjszakáját is. Pablo Neruda önbizalommal telten ment végig az ismeretlen város utcáin. Tudta, hogy a győzelem elkövetkezik.

Andaluziában voltam a huszonötödik köztársasági brigádban. A harmadik zászlóaljat „Sztálin zászlóaljnak" hívták; Linares bányászai szolgáltak benne. Ócska puskáik voltak, Francóék pedig kitűnően fel voltak szerelve. Támadás előtt, a parancsnok, Campoy, így szólt: „Elvtársak, emlékezzetek rá: ti vagytok a — Sztálin zászlóalj." A parancsnok elesett a harcban, de a köztársaságiak rohammal bevették Chimorra magaslatát.

Ki felejtette el azt a komor júliusi reggelt, amikor Sztálin a szovjet néphez szólt? Döntő napok voltak ezek államunk történetében. Amerikai stratégák most az elmúlt háború hadműveleteit boncolgatják és értetlenül állnak meg 1941 eseményeinél. Megértik, hogy a szovjet seregek elfoglalták Berlint, de nem tudják megérteni, hogyan védték meg Moszkvát. Nekik a háború csupán számvetés. Nem értik meg, hogy repülőgépeken, harckocsikon, tüzérségen kívül van még valami meg nem mérhető is. S talán ez a legsúlyosabb: a nép akarata. Ezt az akaratot fejezte ki Sztálin.

Szerény volt negyvenegy novemberében a díszfelvonulás. De valójában a győzelem parádéja volt: minden katona megértette akkor, hogy az ellenséget megállítjuk, kiűzzük, megsemmisítjük. „Nehéz" — gondolkozott hangosan egy fiatal katona Karacsev mellett a viharos őszben. Mellette haladó idősebb bajtársa így felelt: „Sztálinnak még nehezebb, mégis hallgat . . ." Sztálin nem azoknak a történelemből ismert hadvezéreknek egyike volt, akik távol vannak a néptől. Sztálin lelkesített mindenkit, megértette a menekülők bánatát, szekerük nyikorgását, az anyák könnyeit, a nép haragját. Ha kellett, megszégyenítette a fejvesztetteket, megszorította a bátrak kezét, nemcsak a főhadiszálláson élt, hanem minden katona szívében.

Az amerikai stratégák, akik új bűnös mészárlást terveznek, összeszámlálják hadosztályaikat, bombavetőik ezreit, bombakészleteiket. Néhányan közülük azt mondják, hogy minden a légierőktől függ, mások, az óvatosabbak, az európai zsoldosok élelmezését és felszerelését javasolják. Mi állítja meg ezeket az esztelenéket? Nemcsak országunk nagysága, nemcsak a különböző népek irántunk táplált baráti érzelmei, hadseregünk ereje, tudósaink munkája, de a visszaemlékezés arra, milyen csúfosan végezték azok, akik orvul ránktámadtak, felhasználták időleges technikai fölényüket, akik halálra zúzták magukat a szovjet nép eleven falán, embereink lelki erődjén, Sztálin szívósságán, akaratán és erején.

Gyermekkoromat Moszkvában töltöttem. Időnként, ha végigmegyek a Mozsajszki- vagy a Leningrádi-úton, nehezen hiszem el, hogy előttem ugyanaz a város terül el, amelyben felnőttem — a Dorogomilova vagy a Petrovszkij-park rozzant házikói, az álmos kofák és a teaárusok, a vadkereskedők, a bérkocsisok és a lóvasút, az elhagyott, szomorú hóbuckák. Új Moszkva nőtt ki Sztálin mindennapos szerény munkájából. Moszkva sok mindent köszönhet Sztálinnak: lakóházakat és a földalatti vasutat, iskolákat és illatos hársfákat. De leginkább 1941 december 6-át. Himki és Moszkva között nem volt sem Atlanti-óceán, se La Manche: Himki és Moszkva között csak a szovjet nép állt és Sztálin.

Egy amerikai tollforgató valaha ezt mondta: „A történelem bővelkedik véletlenekben. Így például az a város, ahol a második világháborúban a fordulat bekövetkezett, a szovjet hadsereg főparancsnokának nevét viseli." Ez az irodalmár nem ismeri sem a földrajzot, sem a történelmet. De nem ismeri embereinket sem. Jóval a második világháború előtt Sztálingrádban

már eldőlt a szovjet állam sorsa, az egész világ dolgozóinak álma. Ezt a várost akkor Caricinnak hívták. S nem „véletlenül" nevezték el Sztálingrádnak: a fiatal szovjet államot, az egész világ dolgozóinak álmát, akkoriban Sztálin védte meg. Nem „véletlenül" Sztálingrádnál következett be a második világháború fordulópontja: a szovjet emberek részben azért nem adhatták át ezt a várost az ellenségnek, mert a front gyujtópontja volt, részben azért, mert Sztálin városa volt. A történelem nem ismer véletleneket. Az, hogy a fasizmust a Volga mentén egy kis darab földön vertük szét, éppúgy nem volt véletlen, mint ahogy az sem, hogy a történelem új korszakát az orosz munkások nyitották meg, nem pedig az amerikai tollforgatók.

Kis és nagy városokban Sztálingrád nevét viseli sok körút, sugárút, utca és tér Európa különböző országaiban. Az emberek nem felejtették el, ki mentette meg őket a fasiszta rabszolgaságtól. Mindennapi életükben, a maguk, vagy barátaik címének leírásánál, egyre a nagy ember nevét emlegetik. A Limousin egyik falvának parasztjai egyetlen utcájukat „Sztálingrád-utcának" nevezték el. Ez a falusi utca talán ékesszólóbban beszél valamennyi nép érzéseiről, mint a nagyvárosok nagy útvonalai.

A külföldieket meglepte, hogy a traktorgyár munkásai otthagyták békés munkapadjukat és kézigránáttal támadtak az ellenséges harckocsikra. A külföldieket nem kevésbbé lepte meg az is, hogy Sztálingrád félelmetes katonái, mikor visszatértek a békés munkapadhoz, csodát művelve feltámasztották az elkínzott földet. A haszon embereinek nehéz megérteni a munka embereit, éppenúgy, ahogy a washingtoni lógósoknak nehéz megérteniök a Pavlov házát védelmező katonát. Népünk nem könnyen jutott városokhoz és traktorokhoz, egyetemekhez és kertekhez, az új hatalmas épülethez,

amelyet néhány viharos évtized alatt teremtettek. Mikor az első építők megérkeztek Kuznyeckbe, őserdőn kívül semmit sem találtak. Az első földkunyhóban az első építő Sztálinnak az *Ogonyok*-ból kivágott képét tűzte a falra. Néhány évvel később már zúgott a hatalmas üzem és az első vasöntvényre a munkások ezt írták: „I. V. Sztálinnak". Minden szovjet ember tudja, hogy Sztálin — a munka. Látjuk őt mint építészt a városok tervei fölé hajolva, mint Szverdlovszk és Magnyitogorszk, Murmansz[illegible] és Karaganda építőjét; látjuk őt mint mérnököt és vegyészt. Látjuk őt mint agronómust, aki északra telepíti a búzát és eleven zöld falat emel, amely szántóföldjeinket megvédi a halál lehelletétől. Látjuk őt, mint munkás embert, aki reggeltől éjszakáig dolgozik. Nem hárítja el a legnehezebb feladatokat sem. Ő a szovjet föld első mestere.

Nemrég megírták, hogy egy lengyel paraszt elhatározta, Sztálin 70-ik születésnapjának tiszteletére háza előtt gyümölcsfákat ültet. Az almafa nem mindjárt terem: békére van szüksége. A lengyel paraszt tudja, hogy a békének most nincs jobb védelmezője, mint Sztálin. Az, hogy Sztálin védi a békét, még közelebb hozza őt az egyszerű emberek millióihoz, bárhol is élnek a földön. Mikor a béke hívei összegyűltek Párizsban, Prágában, Rómában, mindenütt Sztálin nevét hallottam. Ezt a nevet ismételte a magyar tanítónő, a katolikus nő Rómában, a francia művész, az öreg hindu. A különböző országokban hány anya érez hálát Sztálin iránt, ha gyerekeire néz — és eszébe jutnak az átélt szörnyűségek, szirénák üvöltése, romok, vér — hálás azért, hogy Sztálin nem engedi a gonosz vihart végigszáguldani a feléledő földön!

Sztálin milliónyi egyszerű ember rokona. Gyakran láttam ennek a tisztaszívű szeretetnek megnyilvánulását. „Szeretnék faragni Sztálinnak egy remek pipát" —

mondta egy öreg norvég Lillehammerban. Burgundia szőlőtermelői — a tegnap partizánjai — így szóltak hozzám: „félretesszük Sztálinnak a legjobb borokat — talán valamikor megkóstolja". Mikor a szovjet seregek Belorussziát felszabadították, egy haditudósító elmondta a lakosságnak, milyen nagy munkát végzett Sztálin a háború alatt. Egy öreg kolhoz-parasztasszony figyelmesen meghallgatta, majd összecsapta a kezét: „S mikor alszik? Pihennie kellene egy kicsit." Rómában egy fiatal, lelkes legény ezt mondta nekem: „Feltétlenül add át Sztálin elvtársnak a kőművesek üdvözletét." Egy másik közbevágott: „Hogyan zavarhatnánk őt? Ő mindnyájunkra gondol."

Ajándékokat küldenek Sztálinnak. Egy francia nő, akinek a lányát a fasiszták agyonlőtték, elküldte az egyetlen holmit, ami kisgyermeke után megmaradt: egy kis sapkát. Ilyen ajándékot senkisem kap, és nincs olyan mérleg, amelyen meg lehetne mérni az ilyen szeretetet.

Rossz időben a tengeren maga a kapitány áll a kormánykeréknél. Az emberek dolgoznak vagy pihennek, nézik a csillagokat, vagy könyveket olvasnak. De a viharban, belenézve a sötét éjszakába, ott áll a kapitány. Nagy a felelőssége, nagy az ő hőstette. Gyakran gondolok arra az emberre, aki ilyen nagy terhet vett magára, eszembe jut a terhe, bátorsága, nagysága. Sok vihar dúl a világon. Az emberek dolgoznak, almafát ültetnek, gyerekeket dajkálnak, verseket olvasnak vagy békésen alszanak. Ő pedig ott áll a kormánynál.

1949 decemberében.

A BÉKÉÉRT

Öt évvel ezelőtt az emberek szerte a világon szokatlan izgalommal várták a tavasz érkezését. Még hóviharok dúltak, még süvítettek a jeges szelek, de a váratlan olvadások, a napsütés, a megélénkülő madárvilág zsivajgása, mindez arról beszélt, hogy közel már a tél vége. Úgy rémlett, az emberek még sohasem várták úgy a tavaszt, mint ebben az emlékezetes esztendőben. Közeledett a népek nagy megpróbáltatásának vége. A háború utolsó hónapjait élte. A szovjet katonák eljutottak az Oderáig. A torz porosz sas a fészkében vergődött, halálos verejték ütött ki a rabló walkürök szobrán. A világ valamennyi népe várta a békét, ahogy a beomlott tárnában rekedt bányászok várják a levegőt. A világ valamennyi népe áldotta a szovjet népet, az utolsó fasiszta erődítményeket rohamozó katonákat, Ural munkásnőit és Szibéria parasztasszonyait, akik hősiesen dolgoztak bánatban, szükségben, a mi embereinket, akik rendkívüli lelkierőt, önfeláldozást, nagylelkűséget mutattak.

Ki gondolta volna akkor, hogy egy év se m ílik el, s máris napvilágra kúsznak a fasiszta kísértetek, az új világuralomra törők, a sarlatánok, a „titkos fegyver" hírverői, az alkimisták, akik az emberi vérből aranyat

akarnak párolni, Stinnes, Krupp üzlettársai, a führer szellemi utódai? Ki képzelte volna akkor, hogy egy év sem múlik el, s azoknak az államoknak az ujságai, amelyek csak Sztálingrád katonáinak hősiessége következtében maradtak meg, megismételik Göbbels rágalmait és befeketítik megmentőiket. Ki hitte volna, hogy egy év sem m lik el és a gonosztevők, akik még össze se számolták hasznukat a rettenetes háború után, máris új háborúról és új haszonról álmodoznak?

1946-ban, nem egészen egy évvel a háború befejezése után, David Lawrence amerikai ujságíró sürgette, hogy haladéktalanul kezdjék meg a hadműveleteket a Szovjetunió ellen: „Hadd történjen ez most meg — mielőtt fegyvereink megrozsdásodnak." De a háború nem kezdődött meg 1946-ban — a népek megvédték a békét.

1947-ben az amerikai képviselőházban nem egyszer hangzott el felhívás a háborúra. Earle amerikai diplomata ezt süvöltötte: „Meg kell szelídíteni az oroszokat! E célra szörnyű hatású fegyverekre van szükségünk." S a háború nem kezdődött meg 1947-ben sem — a szovjet nép éberen őrködött.

1948-ban az amerikai ujságok tele voltak közleményekkel a háború közeli kitöréséről. Az amerikai diplomaták megbeszéléseket folytattak katonai szövetségekről. Amerikai tábornokok és admirálisok zajos hadgyakorlatokat rendeztek. Mundt kongresszusi tag ünnepélyesen kijelentette: „A bombák rövidesen hullani fognak." S a háború nem kezdődött el 1948-ban sem — a békeszerető népek meghiúsították a dühöngő yankeek terveit.

1949-ben az amerikai sajtó váltig a háborúról írt. Az ujságok atombombával, pestisbaktériumokkal és a különféle mérgekkel foglalkoztak. Az amerikai kormány háborús paktumokat írt alá, katonákat bérelt Európá-

ban és Ázsiában, telekürtölte a világot rabló terveivel. És a háború nem kezdődött el 1949-ben sem — a szovjet nép nem engedte meg a háborút. A szovjet nép nem egyszer hangsúlyozta, hogy békében kíván élni minden néppel. Nyugodtan arra emlékeztette a bombával hadonázókat, hogy a szovjet nép egyáltalában nem fegyvertelen. Maga köré tudja tömöríteni a béke védelmére Európa és Ázsia népeit.

Azt hittük, a megvadult kongresszusi tagok, az amerikai tábornokok, diplomaták és ujságírók megnyugszanak majd. De nem, ők folytatják ugyanazt a gonosz játékot. Megfeledkeztek mindenről — a gyerekekről és a kalászokról, az emberi méhkas békés zümmögéséről, az idők változásáról, ők csak az új háborúról írnak, beszélnek és gondolkoznak. De a szovjet nép, a béke barátai az egész világon mindenütt megerősödtek, élesebben figyelnek, még jobban tömörülnek.

Ellentmondhatnak nekem: ha a megegyezéshez mind a két fél jóakarata szükséges, a háborúhoz elég az egyik fél rosszakarata. Ez kétségtelenül így van és a német fasiszták zajos, de dicstelen története ismét megerősítette ezt. De az emberek nem hiába élnek a világon. Nem hiába szenvednek, fáradoznak, harcolnak: egyre keményebbek és bölcsebbek lesznek. Hitler meggyőzhette a maga suhancait, hogy a hadjárat Moszkva ellen vidám piknik lesz, eszem-iszommal. Most bármely amerikai süvölvény megérti, hogy a Szovjetunió — nagy hatalom. A megvadult kongresszusi tagoknak négy év alatt nem sikerült uszító beszédeikről áttérni a háborús cselekményekre, mert nem tehették meg: megvoltak a maguk gondosan kidolgozott mozgósítási tervei, de nem voltak katonáik, akiket mozgósítani mertek volna.

Az amerikaiak szeretnek emlékeztetni fiatalságukra; ahogy mondják, ők sohasem utánoznak, csak

feltalálnak. Valójában azonban a háború utáni évek Amerikájának története arról tanúskodik, hogy bizonyos amerikaiak ritka módon hajlamosak a vak utánzásra: szószerint elismétlik a német fasiszták őrült monológjait. Beszédeik „az amerikai életforma fölényéről" úgy hangzanak mint Hitler, Göbbels, Rosenberg könyveinek az átültetése.

Sokezer amerikai ujságban láthatunk képeket, amelyek a „supermanek" rablókalandjait dicsőítik. De hiszen a „superman", azaz a „felsőbbrendű ember", az SS-legények eszményképe volt. A harcias yankeek nemcsak Hitler pályájának kezdetét utánozzák, hanem befejezését is. Fel akarják tüzelni honfitársaikat, meg akarják rémíteni a világot, szüntelenül dícsérgetik az új emberölési eljárásokat. Éppen ezzel foglalkozott Hitler is, nem sokkal azelőtt, hogy patkánymérleghez folyamodott. Hitler így ordított akkoriban: „Titkos fegyvereink segítségével fogunk győzni."

Négy éven át az amerikaiak atombombával hadonáztak. Most, mikor a hatás végérvényesen elenyészett, új „csodabombáról" beszélnek.

A bombákkal és „csodabombákkal" mindenekelőtt zsarolni akarnak: azt hiszik, hogy nekünk, szovjet embereknek, gyengék az idegeink. Nem mondom, hogy nincsenek idegeink, mi elég fogékonyak és érzékenyek vagyunk. Sokat átéltünk a háborúban. Az amerikaiak akkoriban gazdagodtak, mi pedig szembenéztünk a halállal. Az ő asszonyaik új zenegépet vásároltak, a mieink szirénaüvöltés és bombarobbanás közben folytatták munkájukat. Az ő asszonyaik jégszekrényeket vásároltak, a mieink fáztak és dolgoztak — dolgoztak utolsó erejükkel. Van egy régi tréfa: „Jani, gyerünk aratni." — „Fáj a hasam." — „Jani, egyél egy kis pépet." — „Hol a legnagyobbik kanalam?" Jól megismertük az amerikai Janikat: a háborúban nem nagyon

törtettek a harcba. A győzelem után valóban nagy lett a kanaluk. Vannak idegeink, de van emlékezetünk is. Nagyon sokat átéltünk, de ők hiába gondolják, hogy feltartjuk a kezünket, ha Truman néhány beszédet mond a legközelebbi sajtókonferencián. Nem ilyesmit hallottunk mi: még ma is fülünkbe harsog a hatlövetű aknavető bömbölése, a harckocsik csörömpölése, a bombák dübörgése. Akkor sem vesztettük el a fejünket, és nem mi tartottuk fel a kezünket, hanem azok, akik azt hitték, hogy ránk ijeszthetnek. Foglalkozzanak a szatócsok és csemegések valami mással, hirdessék részvényeiket, „csodabombájukat", ijesztgessék a köztársaságiak a demokratákat, a demokraták pedig a köztársaságiakat a legújabb botrányok leleplezésével. Ami minket illet, hiába erőlködnek.

Háborúval fenyegetőznek, de háborúhoz katona is kell; a háború — nem sajtókonferencia. Guderi n hitlerista tábornokot hívják segítségül. Jól emlékszünk még, hogyan vonult ez a tábornok Moszkva ellen, de arra is emlékszünk, hogy visszafordította szekere rúdját. Az amerikaiak azt hitték, hogy a megvert hitlerista tábo nok jobb az övéiknél, akik ugyan nem vesztettek csatát, de nem is harcoltak. Nos hát, egy tábornokkal többjük lesz. Általában sok tábornokuk van — amerikai, angol, francia tábornokok. Még luxen bourgi tábornokuk is van. Katonájuk azonban kevés akad, azok sem megbízhatóak, mert most nincs nép, amely harcolni akar.

Vakok a maguk kapzsiságában, gyengék a maguk dühében. „A supermaneket superokosoknak lehet nevezni" — írja a *Daily News*. Nem, a „supermaneket" féleszűeknek vagy egyszerűen esztelenek nek lehet nevezni. Az eg ik kongresszusi tag a t javasolta, hogy az Egyesült Államok kormányát helyezzék át egy szüntelenül mozgó vonatra, egy másik pedig kidolgozta a parlament föld alá helyezésének a tervét. Nemrég

Robert Reach kongresszusi tag, Pennsylvánia állam republikánuspárti képviselője, időszerű javaslatot terjesztett be: kérte, hogy a szövetségi kormány minden tagját és a felelős államférfiakat, beleértve a Fehér Ház lakóit is, tapasztalt ideggyógyászok vizsgálják meg. Sajnos, a javaslatnak nem volt sikere: az elmebetegek, mint tudjuk, megszöknek az elmeorvos elől.

Az amerikai nép éppúgy nem akar harcolni, ahogy a világ többi népe sem. De Amerikában sok hiszékeny és politikailag rosszul tájékozott ember akad. Az ilyeneket ideig-óráig be lehet csapni. Az elnökválasztás előtt Truman úr tökéletesen elfelejtette, hogy a szótárban benne van a „bomba" szó is. Csak békéről beszélt. Békéről beszélt, amíg meg nem választották. Mikor megtudta a választások eredményét, mindjárt elfelejtette, hogy a szótárban benne van a „béke" szó is, csak bombákról beszélt. Azonban magában Amerikában is napról-napra nő a felháborodás az undorító fenyegetőzések ellen. Bombákkal milliókat háborítanak fel, „csodabombával" azonban tíz és tízmillió at. Akárhogy is bűvészkednek egyes kongresszusi tagok, Amerika — nem Fehér Ház és nem sárga ház.

Az amerikai nép, akár a világ valamennyi népe, tudja, hogy mi, szovjet emberek, gyűlöljük a háborút. Békében akarunk élni minden néppel. Ezzel készülünk a Sz. Sz. K. Sz. Legfelsőbb Szovjetjének megválasztására is: mi a békére szavazunk. Nemcsak azt tudjuk, mire szavazunk, hanem, hogy kire szavazunk, tudjuk, hogy a mi képviselőink között nincs acélgyári részvényes, aki érdekelve van a haszonban, nincs közöttünk tőzsdés, pénzember, gyarmatosító, akiknek a háború mindenekelőtt jövedelmet jelent. Tudjuk, hogy azok az emberek, akiket mi megválasztunk, valóban megvédik a békét.

Erőnk békeszeretetünkkel van egybekapcsolva: nem igyekszünk megugatni a történelmet és beleharapni

a jövő lábszárába, ahogy fejüket vesztett üzletemberek teszik. Ismerjük a magunk értékét, a magunkét és a barátainkét. Tíz évvel ezelőtt a munka zászl ja kibomlott a világ egyhatoda fölött. Most e zászló körül tömörült az emberiség egyharmada. Tudjuk, sem a franciák, sem az olaszok, sem az angolok nem harcolnak a Fehér Ház vagy a sárga ház őrültjeiért. Tudjuk, hogy igen sok barátunk van, és ha békére szavazunk, akkor a népek barátságára szavazunk, minden szorgosan dolgozó ember boldogságára, bárhol is éljenek.

Minden szovjet polgár megérti, hogy ha a békére szavaz, valami fontos és felelős dolgot végez: szavazata még egy figyelmeztetés azoknak, akik új, szörnyű mészárlásról álmodoznak. Az ő szavazata a gyermek, a fa, a szeretett város védőpajzsa. Akárhogy is dúljanak a hóviharok, akárhogy is tomboljon a jeges szél — közeleg a tavasz. Nemsokára kizöldülnek a mezők, kiszaladnak a terekre, a kertekbe, a sétányokra a gyerekek. Megnőttek egy év alatt, egy lépéssel közelebb kerültek a mi nagy és derűs célunkhoz. Vannak közöttük árvák: apjuk elesett Sztálingrádnál, a Dnyepernél, a Visztulánál vagy az Oderánál. Azért pusztultak el, hogy soha többé ne legyen fasiszta támadás, gyerekeik ne ismerjék meg azt, amit mi átéltünk. Kötelességünk megvédeni a békét és mi meg is védjük. Tudja meg mindenki, hogy ugyanaz a gondolat, ugyanaz az érzés él valamennyi szovjet polgár szívében: békét a népeknek, békét a városoknak és falvaknak, békét az öregeknek és a gyerekeknek!

1950 februárjában.

Mikor Amerikában jártam, egyebek közt felhívták figyelmemet egy úriemberre. Vajjon mi teszi érdekessé? — kérdeztem. „Nos — felelték — ez a demokraták egyik legkiválóbb választási ügynöke. A republikánusok sokat adnának érte, ha sikerülne átcsalniok magukhoz. A háború előtt sikeresen reklámozott olyan margarint, amelytől megbetegedtek az emberek. Olyan reklámot csapott, hogy a romlott margarin az összes többi márkát verte a piacon."

Igen, ezek értenek hozzá, hogy a romlott árut jónak, a margarint vajnak, a republikánusokat vagy demokratákat a „nép barátainak", a ragadozó sakálokat húsvéti báránykáknak tüntessék fel. Az angliai választások előtt még Churchill is csak a békéről szónokolt. A választások után lomtárba dobták az olajágat és hozzáláttak a „mindennapi" dologhoz — új viszályok szításához és az új bombákkal való zsaroláshoz. A választások előtt tonnaszám ömlöttek szemükből a krokodilkönnyek, úgy keseregtek a munkások nyomora felett. A választások után pedig visszatértek a könnyfakasztó gázbombához — ezt tartogatták a munkások számára.

Azok, akik a mi államunk élén állnak, nem lep-

lezik előttünk az igazságot. 1941-ben, amikor országunkat és népünket halálos veszély fenyegette, Sztálin ezt őszintén megmondta nekünk. 1946-ban, amikor városaink romokban hevertek és hazánk minden háborús sebe fájón sajgott, Sztálin őszintén megmondta nekünk, hogy csak kitartó munkával, csak minden erőnk megfeszítése árán állíthatjuk helyre az életet.

Mi megbecsüljük a komédiásokat és a bohócokat a színpadon meg a cirkuszi arénában, de nálunk nincs helye azoknak, akik romlott margarinnak és a „margarin-demokráciának" csinálnak reklámot.

Nemrég Moszkvából Rigába utaztam. Jól emlékszünk erre az útra a háború éveiből; emlékszünk Isztra hamuira, Volokalamszk akasztófáira, a szörnyű rzsevi és velikijeluki-i harcokra. Sok barátunk, elvtársunk és rokonunk maradt ott örökre. Hazánk becsületének, függetlenségének és a népek szabadságának védelmében pusztultak el. Sohase áruljuk el azt az ügyet, amelyért hőseink vérüket ontották!

Népünk soha sem fog úgy táncolni, ahogy idegenek fütyülnek. Hiába hiszi Truman úr, hogy megijeszthet bennünket és hiába hiszi azt, McMahon úr, hogy megvásárolhat bennünket. Népünk letette erejének és szilárdságának a vizsgáját — de nem viták, sportversenyek vagy parádék alkalmából, hanem Rzsevnél, Leningrádnál, Sztálingrádnál, a Dnyeperen és az Oderánál. Nincs szükségünk tudatlan délkarolinai rabszolgatartók korbácsára és nem félünk a tengerentúli díszműkereskedőktől, még akkor sem, ha elszakíthatatlan nadrágtartók helyett jóval kétesebb értékű bombákkal hadonásznak az orrunk előtt. Arra szavazunk, hogy házunk a mi otthonunk legyen, hogy Szovjethatalmunk a szovjet nép hatalma legyen.

Mi senkire sem akarjuk ráerőszakolni életformánkat. Meggyőződésünk, hogy a szocializmus felette áll

a kapitalizmusnak, hogy a testvériség felette áll a farkasok erkölcsének, hogy a tudás felette áll a tudatlanságnak, hogy a népek barátsága felette áll a faji gyűlöletnek. De mi nem kényszerítünk senkit, hogy ezt elismerje: ezt a feladatot rábízzuk a történelemre. Csupán annyit mondunk nekik: azt hiszitek, hogy nincs jobb a ti gazdasági blöffötöknél, válságaitoknál, tőzsdelázat, csődöket, „fekete szerdákat" és „fekete péntekeket" tartogató gazdasági berendezkedéseteknél? Nos, ha mindez annyira tetszik nektek, hát csak éljetek benne. Eljön majd a nap, mikor ti is okosabbak lesztek. De nem azért, mert mi kényszerítünk erre benneteket, hanem azért, mert az idő előrehalad és a huszadik század nem a tizedik. Eszünk ágában sincs tanítgatni benneteket! Mi saját gyermekeinket akarjuk megtanítani az alkotó munkára és az emberi szolidaritásra. Ti csak szervezzétek saját módszeretek szerint a termelést, neveljétek csak saját pedagógiátok szerint gyermekeiteket, írjatok csak gengszterekről regényeket, csak gyártsátok nyugodtan ostoba filmjeiteket, sőt azt is megengedjük, hogy az asztalra tegyétek a lábatokat — azzal a feltétellel, hogy a saját asztalotokra és nem máséra teszitek. Majd a jövő megmutatja, kinek van igaza. Mi szilárdan hiszünk eszméink igazságában és ezt a meggyőződésünket nem kívánjuk bombákkal alátámasztani. Mi a béke oldalán állunk államunk megalakulásának első napjai óta és szilárdan álljuk az őrséget a békéért.

Mi a békére szavaztunk és a békére szavazva az összes többi népeket — még az amerikai népet is — védjük a pusztító vérontástól.

Kell-e arról beszélni, hogy velünk tart Európa minden népe; a párizsi és prágai munkások, Anglia és Franciaország tudósai, a lengyel és olasz parasztok egyaránt. Velünk tart az ébredő Ázsia

minden népe és mindenekelőtt az ősi, megfiatalodott Kína.

Néhány nappal ezelőtt a Béke Hívei Állandó Bizottságának küldöttei között a Kremlben megjelent egy néger, az Equatoriális Afrika küldöttje — velünk tartanak Afrika még elnyomás alatt élő népei is. Nagyon sokan vagyunk és napról napra többen leszünk. Míg a Fehér- és „sárga" ház urai bombákkal bűvészkedtek — elveszett számukra 500 millió ember. Ha tovább is folytatják a bűvészkedést, tovább is tenyésztik a pestises bolhákat, többet is el fognak veszíteni 500 milliónál, hiszen az ilyesmiben — mint mindenben — csak a kezdet nehéz.

Emlékszem arra a táviratra, amelyet 1946-ban egy amerikai tudósító küldött lapjának Ankarából: „Remény van arra, hogy idén rettenetes szárazság lesz Oroszországban." Igen, a háború után új csapás sujtott bennünket. Az amerikai sakálok felkapták a fejüket. De népünk keményen folytatta a munkát, kitartóan küzdött. Erőfeszítéseink meghozták gyümölcseiket. Három év óta nem voltam Rigában és most alig ismertem rá a városra. Felépült a kikötő és lüktet benne az élet, felépültek a házak és működnek a hatalmas gyárak. Az út mentén, a kemény harcok helyén pedig békés és virágzó falvak és városok keltek életre a romokból.

Mikor meghallottam a rádióban, hogy a kormány elrendelte az újabb árleszállítást, a bemondó hangja eszembe juttatta a háborús győzelmek napjait: „... Rohammal elfoglaltuk az ellenség védelmi csomópontját Breslau városánál." ... Most városok neve helyett azt hallottam, hogy „zsír ... hús ... selyem ..." És arra gondoltam: népünk most ismét erődítményt foglalt el; fáradhatatlan munkájával új győzelmet vívott ki, újabb lépést tett a teljes boldogság felé vezető úton.

Mi a mi szovjet rendszerünkre szavazunk, a munkánkra, a boldog életünkre, amit a mi kiváló, bátor népünk érdemelt ki.

Ők a dollárt istenítik. Amerikában hallottam, hogy az ifjú lovag így udvarolt a lánynak: „Úgy tetszel nekem, mint milliónyi dollár." Ha nálunk ilyent mondanak egy szovjet lánynak, megharagszik érte — és igaza van. Nálunk a rubel csak egyszerű fizetési eszköz, pénz, de nem isten. Mi nagyon örülünk annak, hogy pénzünk értéke növekszik. Munkánk eredményét látjuk benne, a jobb élet zálogát. De lám, az ő istenük nem viselkedik mindíg egészen isten módra: kezd inogni, mintha nem is negyvennyolc állam istene lenne, hanem amolyan közönséges fontsterling.

Ők sokat beszélnek a „világuralomról". Egyelőre ugyan még egymás között sem tudnak megegyezni; Franciaország nem ért egyet Olaszországgal, Anglia nem ért egyet Franciaországgal, sőt még Tennessee állam sem képes egy nevezőre jutni Illinois állammal. A más nemzetiségűt úgy gyűlölik, mint a vadállatok. Elevenen megégetik a négereket, mások a zsidókat üldözik, a harmadik a portoricóiakat sértegeti, a negyedik a lengyel és olasz származásúakat üldözi. Mi megvetjük gyűlöletüket, elkülönülésüket és gőgjüket. Most Rigában újra láttam, mit jelent a népek barátsága.

Mi valamennyi szovjet ember testvériségére, hatalmas hazánkra szavazunk, amelyet sok nyelven dicsőítenek népünk fiai. Különféle köztársaságokban és különféle városokban szavazunk. Hatalmas a mi hazánk! Mikor Moszkvában este van, Vlagyivosztok felett hajnali derengésben kel fel a Nap. Hatalmas föld a mienk! A jakutok még szőrcsizmában járnak, de a krimi és abhaziai kerteket már rózsaszín virágokkal borította el a tavasz. Mielőtt szavazunk, jól megnézzük, kire adjuk szavazatunkat. De bárhol, országunk bár-

mely részén is járulunk az urnák elé, elsőnek arra a hatalmas és nagyszerű emberre szavazunk, aki sértetlenül vezette át hajónkat a viharon, aki most is kezében tartja a kormányt és a boldogság partjai felé irányítja. Mi Sztálinra szavazunk!

1950 márciusában.

AZ EGÉSZ EMBERISÉG ÜGYE

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a Béke Hívei Állandó Bizottsága harmadik ülésszakának jelentőségét.

A foldkerekség minden lakója érzi a háború fenyegető veszélyét és az egyszerű emberek harca e szörnyű veszély ellen páratlan méreteket öltött. Az Új Világ felelőtlen kupecei tízszeresére fokozták a háborús készülődést, beszédeik, kijelentéseik és deklarációik egyre cinikusabbak lesznek. Az atombomba és szuperbomba reklámozása a tengerentúli sajtó állandó témája; a hajók már megkezdték a hadianyagszállítást Amerikából Európába, de a francia és olasz dokkmunkások nem hajlandók kirakni ezt a terhet; az Egyesült Államoktól függő államok kormányai véres terrorhoz folyamodnak; riadtság, izgalom és elégedetlenség az emberek százmillióinak mindennapi kenyere.

Ha a Béke Hívei Állandó Bizottságának ülése csak szónokok beszédeiben merült volna ki, még a legfennköltebb szavak is belevesztek volna a megrendült világ robajába. Tettekre volt szükség. A legjelentősebbek azok a néma percek voltak, amikor az ülés részvevői felelősségük teljes tudatában sorra aláírták népük nevében a rövid határozatot:

— A világ minden népének képviselői az atom-

fegyver betiltását követelik és ünnepélyesen kijelentik hogy háborús bűnösöknek tekintik annak az országnak a vezetőit, mely elsőnek merészeli alkalmazni ezt az embertelen, pusztító fegyvert . . .

Svédországban ült össze az értekezlet, abban az országban, melyet elkerült a két világháború minden szörnyűsége. Ez a békeszerető, szorgalmas ország rémülettel szemléli a háború híveinek készülődéseit. A félelem, mint valami sötét árnyék, ráborul a tiszta szép városokra; ez a félelem a hazárdjátékos fatalizmusához hasonlít, aki hol naív reménnyel, hol kétségbeesetten veszt és tesz újabb tétet. Az amerikai katonai támaszpontok közelsége, egyes ujságok rémhírei és a háborús paktumhoz való csatlakozásért lelkesedő, egyes tábornokok kardcsörtetése, a „semlegesség" védelmezőinek megzavarodott kishitűsége és végül az a sajátságos amerikai „segély", mely a svéd hajózás csökkentésében és az amerikai uralom kiszélesítésében nyilvánul meg főképpen — mindez módfelett idegesíti a svédeket.

Szó sincs róla, a svéd valóban békeszerető, munkaszerető, szorgalmas nemzet, de reményeit a jószerencsére bízza. Legszívesebben a fűnél is alacsonyabbak és a csukánál is csendesebbek szeretnének lenni, hogy észre se vegyék őket és így sértetlenek maradhassanak. Ez a hangulat természetesen nem kerülte ki az értekezlet tagjainak figyelmét, hiszen az egyszerű svédek zavara és passzivitása egyes más országok millió és millió emberének hangulatára emlékeztet.

A szovjet emberek, a népi demokratikus országok lakói, Olaszország és Franciaország munkásai, a nyugateurópai államok haladó értelmisége, Amerika legkiválóbb emberei természetesen átérzik felelősségüket a béke megvédésének ügyében. De a michigani John Smith farmer, a torontói acélmunkás, a manchesteri takács, Monsieur Durant, a perpignani szatócs és Signor Luigi,

a nápolyi tanító is vágyik a békére, csak még nem fogták fel — mint ahogy a svédek sem — hogy azt a totális háborút, melyet az amerikai atomzsarolók készítenek, nem lehet másképp kikerülni és a megmenekülésnek csak egyetlen útja van: a világ minden népének közös erőfeszítésével kell elhárítani a szörnyű veszedelmet.

Azokban az államokban, ahol egy köteg részvénnyel könnyen meg lehet vásárolni a fürge ujságírók tollát és lelkiismeretét, az ujságok kilenctized része már régóta igyekszik elhitetni olvasóival, hogy a harmadik világháború elkerülhetetlen. Ezek az ujságok igyekszenek elleplezni, illetve eltompítani a béke hívei szervezkedésének igazi jellegét. Az atomzsarolóktól megvásárolt ujságírók legóvatosabbjai egyszerűen elhallgatták a Béke Hívei Állandó Bizottsága ülésének munkáját, a kevésbbé körültekintőek pedig ráfogták az értekezletre, hogy nem egyéb, mint „kommunista összeesküvők gyülekezete".

A politikához egy kukkot sem értő amerikai átlagemberek tömegei számára rettenetesnek tűnik az a szó, hogy „kommunista", vagy különösen „vörös"! Ezek a szavak a „munkáspártban" még mindíg bízó számos angol munkást, a szociáldemokratákba vetett hitüket még mindíg el nem vesztett számos skandináviai dolgozót, s a francia parasztság jelentős részét és végül a különböző nyugateurópai országok középosztályának tömegét egészen megzavarja. Az atomzsarolók igyekeznek ágyútölteléket szerezni szörnyű kalandjuk számára és nagy hangon bizonygatják, hogy a béke híveinek mozgalma nem más, mint valami álcázott kommunista mozgalom.

Csakhogy már Lincoln elnök is megjegyezte — méghozzá nagyon helyesen — hogy mindenkit nem lehet sokáig becsapni; napról-napra világosabbá válik, hogy

a békeharc egyesíti a különböző osztályok legkülönbözőbb hitű és világnézetű embereit.

Kétségtelen, hogy a béke híveinek szervezkedésében a legnagyobb szerepet a kommunisták viszik; de ebben nincs semmiféle titkos szándék vagy álcázás. A kommunisták a munkásosztály élcsapata, az ő számukra mindennél drágább a haza, a szabadság, gyermekeik boldogsága. Meglepett-e az valakit, hogy a fasisztáktól megszállott országokban a vagyonosok többsége „együttműködött" a megszállókkal, míg a dolgozók többsége fegyvert fogott hazája függetlenségéért és népe szabadságáért?

Meglepett-e valakit, hogy a vichyi árulók között egyetlen kommunista sem akadt és Franciaországnak e gyászos napjaiban az összes kommunisták az elnyomók ellen küzdöttek? Pedig a Franciaország felszabadulásáért harcoló kommunisták mellett ott álltak a becsületes katolikusok és jószándékú köztársaságiak, de számos egyszerű szociáldemokrata is.

Akkor senkinek se jutott eszébe, hogy pártstatisztikát készítsen az ellenállás országos mozgalmáról. Így hát miért sorolják most az Atlanti-óceán mindkét partján megjelenő ujságok a „Kominform képviselőihez" a római katolikus egyház kiváló teológusát, Boulier abbét, Andicott kanadai misszionáriust és a szocialista Nennit? Nem másért, csak mivel a harmadik világháborúra készülő klikk igyekszik elleplezni azt, hogy a bűnös mahináció ellen nemcsak a kommunisták keltek fel, hanem minden világnézet, minden vallás és minden faj embereinek száz és százmilliói; hogy a párizsi kongresszussal születő mozgalom mindenütt országos jelleget öltött.

Azt a javaslatot, hogy követeljük az atomfegyver teljes betiltását és figyelmeztessük az atomzsarolás híveit, hogy nem kerülhetik el a vádlottak padját, ha

kalandor-terveik megvalósítására vetemednének, korunk egyik legkiválóbb tudósa és legnagyobb humanistája, Frédéric Joliot-Curie tette meg. Mindenki tudja, milyen döntő szerepet játszott a nagy tudós azokban a kísérletekben, melyeknek eredményét embermilliók elpusztítására és a civilizáció lerombolására akarják felhasználni az amerikai business-manek. Joliot-Curie tudja legjobban, hogy ez a felfedezés vagy a világ minden népének életét könnyíti meg, vagy pusztulásba dönti a világot. És éppen ezért javasolta, hogy minden becsületes ember tömörüljön életünk legfontosabb és legalapvetőbb feltétele, a bombákkal és szuperbombákkal hadonászó bűnösök elleni harc zászlaja körül.

Egy évvel ezelőtt még, amikor a párizsi békekongresszus részvevői az atomzsarolók bűnösségéről beszéltek, azt vetették ellenük, hogy a Szovjetuniót próbálják védeni. Akkor még fennállt az atomfegyver monopóliumáról szóló mese. Ma már mindenki tudja, hogy ez a „kizárólagossági jog" megszűnt, hogy a Szovjetunió nem fogadná fegyvertelenül az atomtámadókat. De a stockholmi értekezlet szovjet küldötteí támogatták a leglelkesebben Joliot-Curie javaslatát és ezzel újra bebizonyították, hogy a Szovjetuniót nem saját biztonságának szempontja vezeti, mikor az atomfegyver ellen száll síkra, hanem az a törekvés, hogy a világ minden népét és minden országát védje és óvja a szörnyű pusztulástól.

Mikor a szovjet küldöttek aláírták az atomfegyver betiltását követelő határozatot, nagyon jól tudták, hogy hatalmas hazánk minden polgára nevében cselekszenek.

Közvetlen a szovjet küldöttek aláírásai mellett áll a határozat szövegében Amerika küldötteinek neve.

Ezek a nevek azonban népük haladó, élenjáró köreit képviselik még csupán; így még az a nehéz és

nemes feladat vár rájuk, hogy az Egyesült Államok minden becsületes emberével megértessék: csatlakoznotok kell az atomfegyver betiltására vonatkozó határozathoz, mert a vérszomjas amerikai business-manek tervei éppen olyan veszélyt rejtegetnek a newyorki gyermekek számára, mint a párizsi, pekingi vagy moszkvai anyák gyermekei számára. Nagyon jól tudjuk, milyen áthághatatlanoknak tűnő akadályok állnak a béke híveinek munkája előtt egész sereg országban és mindenekelőtt éppen az Egyesült Államokban. Nem csupán arra a rendőrterrorra gondolok, amellyel leginkább „Amerika—1950" dicsekedhetik, hanem azokra a legyőzhetetlennek tűnő előítéletekre, melyeket az ujságok és a rádió hazugságáradata szül napról-napra.

A stockholmi békeértekezlet felhívással fordult „mindazokhoz a becsületes emberekhez, akik — függetlenül a mostani feszült nemzetközi helyzet okaira vonatkozó nézeteik jellegétől — aggodalmat éreznek ezzel kapcsolatban és komolyan óhajtják a népek közötti békés viszony helyreállítását". Magától értetődik, hogy a szovjet emberek számára tökéletesen világosak azok az okok, melyek a mostani feszült nemzetközi helyzetet létrehozták; jól tudja a mi népünk, hogy ki szegte meg a potsdami határozatoknak nem csak betűit, hanem szellemét is, hogy ki vette szárnyai alá a német nácikat és japán bolhatenyésztőket, hogy ki helyettesítette „hidegháborúval" a békés megbeszéléseket és az atombomba kísértetével az érveket . . .

A szovjet küldöttek hozzájárultak a felhívás szövegéhez, mert a béke hívei mozgalmának szélesebbé kell válnia, magával kell ragadnia minden rendes, becsületes embert. Helytelen lenne korlátokat emelni a különböző világnézetek vagy a háborúutáni évek történetének különböző magyarázata alapján és ezáltal kirekeszteni millió és millió becsületes amerikait, angolt, vagy más

országok népeit a béke védelmének ügyéből. Kezet nyujtottunk mindenkinek, aki valóban helyt akar állni a békéért. A Stockholmból hazatérő amerikai küldöttek nyugodtan mondhatják honfitársaiknak: „A multról nem beszéltünk. Nem vitatkoztunk afelett, hogy kinek jobb a társadalmi berendezkedése, kinek helyesebb a világnézete. Orosz barátaink azt mondták, hogy ők a maguk módján akarnak élni és eszük ágában sincs a maguk eszméit vagy a maguk gazdasági rendszerét másra kényszeríteni. Stockholmban semmi másról nem esett szó, csak arról, hogyan szilárdítsuk meg a békét, hogyan kerüljük el azt, hogy milliók pusztuljanak el az atomfegyvertől és hogyan kényszerítsük megállásra a bűnösöket, még mielőtt elkövetnék szörnyű bűnüket..."

A kérdés felvetése egyenes, nyilt és becsületes. A béke hívei kijelentették, hogy bűnösnek fogják tekinteni annak az országnak a vezetőit, amely elsőnek merészelné bevetni az atomfegyvert. Bármelyik gyermek is megérti, hogy azok a vezetők, akik tiltakoznak egy ilyen becsületes és mélyen emberi, állásfoglalás ellen, már ezzel is elárulják, hogy bűnt akarnak elkövetni és nem hajlandók saját magukat elítélni.

A határozatot, melyet elsőnek a Béke Hívei Állandó Bizottsága harmadik ülésének küldöttei írtak alá, millió és százmillió aláírás lepi el rövidesen. Nemcsak a békeszerető országok polgárai írják alá, akik felszabadultak már a profit hajszolóinak uralma alól, hanem más országoknak a béke ügyéért harcoló polgárai is; aláírja Amerika számos polgára is. A békemozgalomnak még szélesebbé kell válnia és ha a küldöttek betöltik hivatásukat, az egész világ szeme elé tárul ez a rövid, egyszerű, bölcs határozat öt világrész sokmillió becsületes emberének aláírásával. Vagyis a bűnös szándékú emberek idejében komoly figyelmeztetést kapnak a világ minden népétől.

Döntő hónapok következnek. Az atomzsarolók merészsége elérte a tetőfokát. Ha az ember egyes országok államférfiainak legutóbbi kijelentését nézi, elámul az éles hangtól, minden józan ész hiányától és attól a félelemtől, amelyet minden tárgyalással, bármilyen megegyezésnek a lehetőségével — a béke győzelmével szemben éreznek.

Ezek az államférfiak az atomfegyver betiltásáról szóló tárgyalások helyett továbbra is atombombákról és szuperbombák gyártásáról szónokolnak. Egyikmásik mondatuk arra kényszeríti az embert, hogy már az eszük épségében is kételkedjék.

Az egyik óriási felelősséggel felruházott ember ajkán például nemrég olyan kijelentés hangzott el, amely valami újabb szuperbomba gyártására vonatkozik. Lehet blöffölni — póker közben, lehet az árakat mesterségesen felverni — nadrágtartókkal vagy egyéb rőfösáruval való spekulálás közben; de vajjon illik-e egy magasrangú államférfihoz, hogy olyan nemlétező szuper-ölőbombának csapjon reklámot, melyet Amerika legnagyobb tudósainak — mint amilyen például Bott fizikus is — nyilatkozata szerint „nem hogy nem is gyártanak, hanem minimum három év kell ahhoz, hogy kiderítsék, lehet-e egyáltalában ilyen bombákat gyártani?"

A dolog lényege azonban egyáltalán nem az, hogy milyen fegyverekkel rendelkeznek az atom-businessmanek, hanem az, hogy terveik, vágyaik, számításaik és még lázálmaik is egyetlen célt követnek: az emberiség tömeges pusztítását. Négy amerikai tudós kijelentette, hogy azt a fegyvert, melyről Amerika urai álmodoznak, jogosan lehetne „öngyilkos-fegyvernek" nevezni, mert ez a fegyver nemcsak az ellenfelet, hanem az Egyesült Államokat is fenyegeti.

A szovjet emberek számára a béke kérdése nem

taktika, nem sakkhúzás, hanem drága, szent, megingathatatlan elv. A mi államunk a „békét a világnak" jegyében indult útnak. Azokat a háborúkat, melyekbe a rablók sodortak bennünket — az intervenciósoktól kezdve Hitler és vazallusai pusztító hordájáig — azért nyertük meg, mert gyűlöljük a háborút, mert építőink és kertészeink, tanítóink és iskolásgyermekeink számára békét akarunk.

Tudjuk, hogy békeszeretetünket osztja minden dolgozó, minden alkotó, minden édesanya — és ezért nézünk a legmélyebb bizalommal a jövőbe. A népek, ha egyesülnek, kiüthetik a bűnösök kezéből azt a szörnyű fegyvert, mellyel a városokat és falvakat, a gyermekeket — az egész emberiség jövőjét fenyegetik.

1950 márciusában.

NYILT LEVÉL NYUGAT ÍRÓIHOZ

Nemrég fejeződött be a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának harmadik ülésszaka. Az ülésszak részvevői felhívással fordultak „mindazokhoz a becsületes emberekhez, akik — függetlenül a mostani feszült nemzetközi helyzet okaira vonatkozó nézeteik jellegétől — aggodalmat éreznek ezzel kapcsolatban és komolyan óhajtják a népek közötti békés viszonyok helyreállítását".

Az ülésszak részvevői aláírták a felhívást és javasolták minden becsületes embernek, hogy szintén írja alá. Idézem a felhívás szövegét: „Követeljük az atomfegyver, mint az agresszió és az emberek tömeges megsemmisítése fegyverének feltétlen betiltását és szigorú nemzetközi ellenőrzés bevezetését e döntés végrehajtása fölött. Háborús bűnösnek fogjuk tekinteni azt a kormányt, amely elsőnek alkalmazza az atomfegyvert bármely ország ellen. Az egész világon minden jóakaratú embert felszólítunk, írja alá ezt a felhívást."

Számos nyugati író máris aláírta ezeket a szavakat. Én azokhoz fordulok, akik ingadoznak, akiknek azt suttogják, hogy a béke híveinek felhívása mögött politikai ármánykodás rejlik, akikkel el akarják hitetni azt, hogy a békegalamb a hírhedt trójai falóra emlékeztet.

Miért fordulok az írókhoz? Mindenekelőtt azért, mert én is író vagyok. Tudom, hogy az író átérzi aláírásának jelentőségét, tudja, hogy szavára felfigyelnek és az olvasók milliói hallgatnak rá, hiszen az író nemcsak lát, hanem előrelát, nemcsak ír, hanem példát mutat és így vállára óriási felelősség nehezedik.

Az író, aki könyvet ír, felelős mindazokért a könyvekért, amelyeket előtte írtak, felelős az egész világ könyvtáraiért, a mult minden nagy értékéért. Az író, aki leírja az egyszerű emberi szeretetet, felelős mindazokért, akik megszerették a békét, felelős minden bölcsőért, minden kertért. Az író, aki beszél az emberekhez, felelős minden emberért. Hallgathat-e most az író, elrejtőzködhetik-e, elárulhatja-e a gyermekeket, az emberi boldogságot, a műemlékeket, a kultúra sorsát?

Azért fordulok az írókhoz, mert minden író aláírását olvasói ezreinek aláírásai fogják követni. Nekem ugyan mondhatják, hogy semmiféle aláírás nem tudja megakadályozni a háborút, nem tudja megvédeni az embereket a bombáktól és a szuperbombáktól. Az ilyen ellenvetést helytelennek és íróhoz méltatlannak tartom. Régen elmúltak azok az idők, amikor elkülönült kasztok folytattak háborút. Nem hiszem, hogy ma lehetne hadat viselni a népek akarata, az egyszerű emberek akarata ellenére. Az atomfegyvert elítélő felhívás az aláírásokkal — nemcsak papírlap, amelyen amerikai és orosz, angol és francia, olasz és lengyel, kínai és indus nevek sorakoznak egymás alá. Az aláírások eltökéltséget, akaratot, az emberek millióinak és millióinak elszántságát jelentik. Tudjuk, hogy a diplomaták mindenféle értekezletein nem született döntés. (Nem akarom most hangsúlyozni, kinek a hibájából.) Látjuk, hogy az atomfegyver felhasználásának veszélye ártatlan emberek ellen napról-napra fokozódik. Látjuk, hogy az emberi kultúrát példátlanul súlyos veszély fenyegeti.

A régi rómaiak azt hirdették, hogy amikor a fegyverek beszélnek, a múzsák hallgatnak. A múzsáknak most fel kell emelniök szavukat, beszélniök kell, hogy ne juthassanak szóhoz a fegyverek.

Azokhoz a nyugati írókhoz fordulok, akik nem úgy látják az életet, mint mi, akik gyakran másképp éreznek és másképp gondolkodnak. Nem azokhoz fordulok, akik velünk egy véleményen vannak, Nyugat valamennyi becsületes írójához szólok, a szocialistákhoz és individualistákhoz, a realistákhoz és misztikusokhoz, a mult ápolóihoz és az újítókhoz. Nem hívom fel őket arra, hogy csatlakozzanak társadalmi, politikai vagy esztétikai nézeteimhez. Nem hívom fel őket arra, hogy szálljanak síkra egy politikai párt mellett a többi ellen, vagy egy állam mellett a többi ellen. Nem hívom fel őket arra, hogy ítéljenek el valamilyen államot belvagy külpolitikájáért. Csupán valami, számukra egészen elfogadható dologra hívom fel őket: lépjenek fel az atomfegyver ellen, az egész emberiséget fenyegető bombák és szuperbombák ellen. Felhívom őket, csatlakozzanak a béke híveinek mozgalmához, amely az atomfegyver feltétlen betiltását és a tilalom betartásának ellenőrzését követeli. Felhívom őket, ítéljék el azt a kormányt, amely elsőnek merészkedik atombombát ledobni bármelyik ország lakóira.

A Béke Hívei Állandó Bizottságának harmadik ülésszakán elfogadott felhívásban nincs semmiféle szemfényvesztés, sem ravaszság, sem megfélemlítés. Az atomfegyver elkészítésének „titka" már régóta nem egyetlen állam monopóliuma. Amikor az atomfegyver betiltását követeljük, követeljük ezt valamennyi államban, ahol a készítése folyik vagy megkezdődhetik. Mi nem azt javasoljuk, hogy ítéljék el ennek vagy annak az országnak a kormányát, mi azt javasoljuk, hogy azt a kormányt ítéljék el, amely elsőnek merészkedik a tömeg-

pusztításnak ehhez az eszközéhez folyamodni. Ez nem ítélethozatal, ez — figyelmeztetés. A felhívás aláírásakor valamennyi jóakaratú emberhez fordultunk. Úgy gondolom, hogy aki szembeszáll az atomfegyver betiltására vonatkozó követelésünkkel, ezzel elárulja bűnös gondolatait. Úgy hiszem, ha valaki nem hajlandó bűnösöknek nevezni azokat az embereket, akik alkalmazni merik ezt a fegyvert, ezzel lerántja a leplet embertelen szándékairól.

Felhívom Nyugat íróit, csatlakozzanak e felhíváshoz, amelyet a humanizmus és a civilizáció féltése diktál.

Arra a néhány nyugati íróra gondolok, akik semmiesetre sem érezhetnek együtt a tömegpusztítás terveivel, de akik, amennyire tudomásom van róla, mindezideig nem léptek fel az atomfegyver ellen. Bátorkodom felhívással fordulni mindegyikükhöz, abban a hitben, hogy ezek a személyes felhívások még pontosabban rávilágítanak felhívásom lényegére.

Önhöz fordulok, Ernest Hemingway. Ön tudja, mennyire értékelem tehetségét, erről már írtam. Majdnem valamennyi könyvét lefordították orosz nyelvre és a szovjet olvasók jól ismerik ezeket a műveket. Most azonban nemcsak azért fordulok Önhöz, mert író, akit szeretek. Találkoztam Önnel az ostromlott Madridban, amikor a bűnözők büntetlenül gyilkolták bombáikkal a spanyol gyermekeket. Ön akkor méltán felháborodott azon a néhány emberen, akik hallatlan szenvedéseket hoztak a békés spanyol népnek. De másra is emlékszem: amikor az olasz fasiszták megtámadták Etiopiát, Ön cikket írt, amely telve volt felháborodással. Ön szerette az olasz népet, de tudta, hogy Olaszország vezetői, akik megtámadták Etiopiát, súlyos bűnt követtek el. Ön tudta azt is, hogy Addisz-Abeba után Madrid következik, Madrid után pedig — Párizs és London. Most

sok minden elválaszt bennünket, de nem akarok vitázni. Ernest Hemingwayhez, az íróhoz fordulok, aki átélte Madrid tragédiáját: hallgathat-e Ön akkor, amikor az embertelen emberek már nem is titkolják azt a szándékukat, hogy atombombákat vagy szuperbombákat dobjanak a békés városokra, a nőkre, a gyermekekre, az aggokra? Az Ön aláírásának feltétlenül ott kell lennie az íven, amely az atomfegyver teljes és feltétlen betiltását követeli.

Önhöz fordulok, Roger Martin Du Gard. Hosszú ideig őriztem nagyon szép levelét, amelyben elítélte az ellenségeskedést és kedves szavakat írt békeszerető népemről. Ezt a levelet annak idején el kellett égetnem — Párizsban, amikor a városba betörtek a fasiszta rablók. Ön bizonyára jól tudja, hogy a „Thibault család" című époszát jól ismerik a szovjet olvasók. Az Ön egész munkásságát áthatja a humanizmus, az egyszerű emberek iránti szeretet és ez jogosít fel arra, hogy Önhöz forduljak. Bátorkodom megemlíteni, hogy közös barátunk, Jean-Richard Bloch nagyon sokszor beszélt a „tehetség felelősségéről". Azt mondotta, hogy amikor a világot a legnagyobb szenvedések fenyegetik, az írónak nincs jogában elrejtőznie, nincs jogában így válaszolnia: „Ez engem nem érint." Ön mindezideig nem jelentette ki, mi a véleménye az emberiséget fenyegető veszélyről. Úgy hiszem, Önnek is csatlakoznia kell az atomfegyver betiltásának követeléséhez: ez nem valamilyen párt követelése, ez az emberi lelkiismeret követelése.

Önhöz fordulok, John B. Priestley. Nem vagyunk személyes ismerősök, de Ön a háború idején szeretettel fűzte előszavát cikkeim fordítása elé. Ebben az előszóban azt mondotta, hogy értékeli azt az írót, aki szembeszállt a háborús bűnösökkel. Nem gondolja Ön, John B. Priestley, hogy az íróknak szembe kell szállniok

a háborús bűnösökkel, még mielőtt elkövetik a bűnt és így kell megakadályozniok a bűn elkövetését? Néhány évvel ezelőtt Ön megfordult Moszkvában, ahol bizonyára észrevette, hogy olvasóink és színházi közönségünk jól ismeri Önt. Amikor a Béke Híveinek kongresszusa után visszatértem Párizsból, a szovjet emberek megkérdezték, résztvett-e Ön munkánkban? Nem tudtam, hogy magyarázzam meg az Ön távolmaradását. Párizsban azt mondták nekem, hogy nem volt hajlandó eljönni a kongresszusra, mert elfáradt és nem bízik a hasonló jellegű értekezletek sikerében. Én is elfáradtam, John B. Priestley, sok mindentől elfáradtam: attól a háborútól, amelyet az Ön előszavával ellátott könyvemben leírtam, és attól a háborútól, amelyet most készítenek elő azok, akik csak saját érdekeikre gondolnak. Teljesen egyetértek Önnel: sokkal kényelmesebb regényeket vagy színdarabokat írni, mint kongresszusokon vagy konferenciákon beszélni. Én azonban nem háríthatom el magamról a felelősséget olvasóimmal szemben, és jóllehet én is elfáradtam, felhívással fordulok Önhöz. Természetesen nem biztosíthatom arról, hogy felhívásunk megálljt mond majd a rosszakaratú embereknek, de arról biztosíthatom, hogy ha Ön nem száll síkra az atomfegyver ellen és nem adja aláírását felhívásunkra, ezt nem fogják megbocsátani olvasói — sem Moszkvában, sem Londonban, sem New Yorkban.

Önhöz fordulok, Erskine Caldwell. Ön akkor járt a Szovjetunióban, amikor a nácik ránktámadtak. Valószínűleg emlékszik arra, hogy egy véletlen folytán találkoztunk egy óvóhelyen: a gyalázatosak akkor bombázták Moszkvát. Jól elbeszélgettünk, Ön nevetett és a nyári éjszaka szinte észrevétlenül elmúlt. Ön azonban nemcsak nevetett akkor, hanem fel is háborodott. Erre emlékeztetem Önt felhívásunkkal kapcsolatban: Önnek alá kell írnia e felhívást. Ön nagyon sokat és nagyon jól

írt az egyszerű amerikaiak bajairól. Minden bizonnyal síkra fog szállni, hogy megmentse ezeket az embereket a legszörnyűbb bajtól. Távolról sem követelem, hogy ossza a külpolitikai események eredetére vonatkozó nézeteimet: nem vagyok gyermek és tudom, hogy sem nyilt, sem zárt levelekkel nem lehet megváltoztatni egy író meggyőződését, meggyőzni csak az élet képes. Én azonban mást akarok: ítélje el azokat az embereket, akik békés városok megsemmisítését tervezik. Ha kedves emlékei maradtak a fasiszták ellen védekező Moszkváról, gondoljon Moszkvára. Ez azonban egyáltalán nem kötelező. Viszont feltétlen kötelessége az amerikai városok és az amerikai gyermekek sorsára gondolni. Az én véleményem szerint Önnek alá kell írnia felhívásunkat.

Önhöz fordulok, André Chamson. Minket régi barátság fűz össze. Ön ott volt az ostromlott, vérző Madridban. Ön rendkívül békés ember és gyűlöli a háborút, de amikor a gazemberek elfoglalták az Ön országát, csatlakozott az ellenállási mozgalomhoz, harcolt. Felhívásunkat különböző nézetű francia írók írták alá. Megtagadhatja-e Ön e felhívás aláírását? Olvasóink ismerik az Ön regényeit, amelyekben kedves cévennes-i hegyvidéke parasztságának életéről ír, a „Csodák kútját", ahol Ön bemutatja azokat a szenvedéseket, amelyeket a fasiszták okoztak Franciaországnak. Meg vagyok győződve arról, hogy Ön jobban szívén viseli hősei sorsát, mint egyes diplomaták és politikusok. Ön szereti a művészetet és sokat tett azért, hogy megmentse a mult csodálatos emlékeit. A közelmultban a világ másik részén megjelenő számos újság közölte cikkeit: „Mi marad Párizsból azután, ha lezuhan a szuperbomba?" E cikkekből kiderül, hogy Párizsból nem marad semmi, hogy elpusztul a Louvre, elpusztul a párizsi Notre Dame és a Bibliothèque

Nationale, a Petit-Palais múzeum, amelynek Ön az igazgatója. Most nem szállok vitába afelől, mennyi igazság és mennyi képtelenség van ezekben a cikkekben. Tegyük fel, hogy a gazemberek lerombolhatják Párizst. Azt azonban, hogy felépíteni nem tudják, Ön éppen olyan jól tudja, mint én: ehhez évszázados munkára, a nép alkotó géniuszára van szükség. Meg vagyok győződve róla, hogy szembe fog szállni azokkal az emberekkel, akik a bombákat és a szuperbombákat dicsőítik. Ön meg akarja védeni a békét, meg akarja védeni Párizs régi műremekeit és Cévennes gyermekeit, Ön aláírja a felhívást.

Önhöz fordulok, John Steinbeck. Ön azt mondotta nekem, hogy szét kell oszlatni a háborút megelőző ködöt. Nemrégiben járt országunkban és könyvet írt utazásáról. E könyvben azt mondja, hogy Önnek nem tetszett az a szovjet színdarab, amely a háborúelőtti ködöt készítő amerikaiakat ábrázolja. Ez az Ön ügye. Én válaszolhatnám Önnek azt, hogy nekem meg nem tetszett a Szovjetunióban tett utazásáról írt könyve — kissé felületesnek és könnyű fajsúlyúnak tűnt, mivel mást vártam az „Egerek és emberek" és az „Érik a gyümölcs" szerzőjétől, hiszen ezeket mélyenszántó és jelentős könyveknek tartom. Én azonban nem szándékozom most könyvek vagy színdarabok bírálatával foglalkozni. Ön észrevette (és írt is erről), hogy a szovjet nép nem akar háborút. Úgy vélem, hogy az amerikai nép sem akar háborút. Éppen ezért hívom fel Önt, szálljon szembe azzal a néhány emberrel, aki jólétét az atombombával való veszélyes és bűnös játékra építi. Remélem, Ön sem fogja megtagadni kötelességét.

Önhöz fordulok, Alberto Moravia. Ön írta a „Közömbösek" című nagyszerű könyvet, amelyben megmutatta, akárcsak egyéb könyveiben is, hogy távolról sem közömbös az Ön számára az egyszerű

olasz emberek sorsa. Nagyon sok mindenről vitatkoztam Önnel Rómában. Egyről azonban soha sem vitatkoztunk: arról, hogy meg kell akadályozni a háborút. Ha helyesen értelmeztem az Ön könyveit, ha helyesen értelmeztem Önt, feltétlenül alá fogja írni azt a felhívást, amely az atomfegyver ellen irányul.

Keveseket neveztem meg csupán, de sokakhoz fordulok: mindannyiukhoz, Nyugat becsületes íróihoz, bármilyen nézeteket is valljanak. Az egész emberiséget, valamennyi népet, az egész kultúrát fenyegető legnagyobb veszély órájában nem hallgathatnak tovább. Felhívásunkat aláírják a kőművesek és az acélöntők, a szövőmesterek és a szőlőmunkások, a farmerek és a tanítók, a mérnökök és a gazdászok. Ne vesztegessenek egyetlen órát sem: az íróknak mindenkit meg kell előzniök. Azok szavának, akiket az „emberiség lelkiismeretének" neveznek, különösen hangosan, különösen erélyesen kell felzúgnia. Lehet, hogy nekem sok minden nem tetszik abból, amit írnak. Önök bírálhatják vagy elvethetik szovjet szerzők könyveit. De Önöknek és nekünk egyformán szükséges a béke: szükséges minden népnek, szükséges a művészetnek. Tovább is hinni akarok Nyugat legjobb íróinak a humanizmusában. Ezt a hitet nagyon sok olvasó osztja és Önöknek nem szabad őket kiábrándítaniok. Hirdessék ezeket az egyszerű, nyugodt, de szigorú szavakat: az atomfegyver betiltását — figyelmeztetést mindazok számára, akik az ártatlan emberek millióit a halálba akarják vinni — a békét minden kontinensnek, minden városnak és minden gyermeknek!

1950 áprilisában.

VÁLASZ A VÁLASZOKRA

Idén tavasszal nyílt levéllel fordultam a nyugati írókhoz. Felhívtam őket, hogy harcoljanak a katasztrófa ellen, mely az egész emberiség kultúráját fenyegeti; hogy harcoljanak az új háború ellen. A béke hívei a háború elleni küzdelmet a legegyszerűbb, legemberibb, legvitathatatlanabb követeléssel kezdték meg, mely egyesítheti a legkülönbözőbb országok legkülönbözőbb nézeteket valló embereit: az atomfegyver betiltásának követelésével. Felhívtam a nyugati írókat, hogy írják alá ők is a stockholmi békefelhívást és kezdjék meg ezzel a háborút a háború ellen.

Több nyugati író egyetértett velem és aláírta a stockholmi felhívást. Mások jobbnak vélték, ha sem helyeslő, sem elutasító választ nem adnak. Az író azonban nem diplomata, tudnia kell igent is, nemet is mondania. Miután több nyugati író mindmáig hallgat, hallgatásukat hajlandó vagyok úgy értelmezni, hogy még nem tudtak dönteni. Várom tehát továbbra is válaszukat.

Több író és a kultúra egyéb képviselői határozott nemmel feleltek. Különböző emberek akadtak azok között, akik megtagadták a stockholmi békefelhívás

aláírását és indítékaik is felettébb sokfélék. Azzal a nyilt levéllel kezdem, melyet százkilenc norvég írt hozzám. A levél aláírói íróknak vagy irodalmároknak mondják magukat. Nyilvánvalóan nem igen támaszkodhatnak az egyes nevek fajsúlyára és ezért akarnak a mennyiséggel hatást kelteni. Csakhogy százkilenc író nem jelent mindíg többet, mint akár egyetlen egy; tehetségük és lelkiismeretük erkölcsi súlya a döntő. A százkilenc közül talán kettőt-hármat ismer többékevésbbé az olvasóközönség. És hozzá kell tenni azt is, hogy számos norvég író inkább a stockholmi felhívást írta alá, mint ezt a levelet.

A százkilenc norvég író azt mondja, hogy nem írták alá és nem is fogják aláírni a stockholmi békefelhívást, mert az *csak* az atombomba és nem a háború ellen irányul. A norvég irodalmárok azt írják: „Erenburg levelének öt oldalán sem talált helyet arra, hogy akár egyetlen igaz szót mondjon a békéről." Hát ez először is nem igaz, másodszor is nekem nem tetszik, mikor százkilenc író el akarja ferdíteni egyetlen másik író gondolatait. Levelemben azt mondtam, hogy a békére minden népnek, minden embernek szüksége van. Levelemben arra kértem írótársaimat, hogy az atombombát, mint a legszörnyűbb, legembertelenebb fegyvert bélyegezzék meg. Miközben elítélem az atombombát, ezzel természetesen nem védem a közönséges robbanóbombákat, sőt még az aknavetőket, de még az egyszerű puskagolyót sem. Azt mondtam és azt mondom most is, hogy útját kell állni egy harmadik világháborúnak. A béke hívei ezt az atombomba betiltásának követelésével kezdték. Magától értetődik, hogy ez csupán az első lépés. De azt aligha tudja megmagyarázni még a százkilenc norvég író sem, hogyan lehet megtenni az utat anélkül, hogy valaki az első lépést megtegye.

A norvég írók azt kérdezik tőlem, hogy miért nem

ítélek el egy egész sereg más dolgot, például a sovinizmust, imperializmust, fegyverkezési versenyt és faji elnyomást. A százkilencek számos írójának jónéhány előadása és felszólalása alapján tudom, hogy helyeslik az USA politikáját és támogatják azt a norvég kormányt, mely katonai szövetséget kötött Amerikával. Valóban nem írtam a sovinizmusról, sem az imperializmusról, nehogy eltaszítsam azokat az írókat, akik úgy vélik, hogy mi igazságtalanul ítéljük meg az „amerikai életforma" soviniszta dicsőítőit. Ezeknek az íróknak az a véleményük, hogy nem szabad imperializmussal vádolni azokat az embereket, akik Gröndlandtól Formozáig megszállják a Föld különböző pontjait. Nem akartam levelemmel eltaszítani a béke ügyétől azokat az írókat sem, akiket egyáltalán nem foglalkoztat a világpolitika filozófiája, bár az imperializmus és sovinizmus propagandája bizonyos fokig megfertőzte őket, mégis elvetik a háborút, mint a különböző világnézetek közötti összeütközések „megoldásának" eszközét. A százkilenc norvég író sértésnek vette türelmemet. Szememre vetik, hogy nem bélyegeztem meg a faji elnyomást. És ezeket a szavakat olyan írók is aláírták, akik valósággal istenítik a mai Amerikát. Erre azt is mondhatnám nekik, hogy nem véletlen, ha Paul Robeson az elsők között írta alá a stockholmi békefelhívást és az sem véletlen, ha sem Paul Robeson, sem az elnyomott népfajták bármelyik képviselője sem tudja helyeselni az Atlanti Paktumot.

Százkilencen vetik a szememre azt, hogy nem ítéltem el levelemben a fegyverkezési hajszát. Ezt a szemrehányást néhány, ha nem is hivatalos, de mindenesetre félhivatalos norvég személyiség írta le és írta alá akkor, mikor a kis Norvégia a hatalmas Amerika követelésére kénytelen kijelenteni, hogy nem áll utolsó helyen a fegyverkezési versenyben. A százkilenc író

túlságosan is sokat beszél az akasztott ember házában a kötélről; elég sokan vannak, de úgylátszik, egyetlen ember sincs köztük, akinek érzéke lenne a humor iránt. Nem óhajtok vitatkozni ezekkel az emberekkel; tegyenek amit akarnak. Mi pedig ismerjük és szeretjük Norvégiát, népének egyenességéért és lelki meg nem alkuvásáért. Így csak sajnálni tudjuk, hogy százkilenc norvég írónak semmi sem jutott ezekből a tulajdonságokból. De őszintén megmondom, hogy miután tanuja voltam Knut Hamsun erkölcsi bukásának, aki pedig jóval jelentékenyebb író volt, mint a százkilenc együttvéve, cseppet sem lepett meg és nem is ejtett kétségbe ennek a százkilencnek levele.

És épp ilyen őszintén megmondom azt is, hogy annál jobban meglepett és annál nagyobb fájdalmat okozott Priestley levele. Túlságosan is sok a helyzet komolyságának cseppet sem megfelelő polémia ebben a levélben és túlságosan is kevés a felelősségérzet Anglia, sőt az egész világ egyszerű emberei iránt. Priestley azt mondja, hogy azért nem csatlakozhat az atomfegyver betiltásának követeléséhez, mert a szovjet küldöttek nem voltak hajlandók résztvenni a színház problémáinak szentelt nemzetközi értekezleteken. Hát bizony ez tréfának hangzik, Priestley azonban sajnos, komolyan gondolta. Felettébb tisztelem a színházat, a tehetséges drámaírókat és különösen Priestleyt — ez alkalommal azonban igazán nem színházi ügyben fordultam hozzá. Hát lehet nyugodtan beszélni a drámaíró vagy rendező munkájáról, mikor teáscsésze helyett atombomba áll az asztalon? Priestley természetesen azt is tudja, hogy korántsem csupán egyik-másik szörnyű fegyver betiltásáról van szó, hanem a béke megvédéséről. Azt javasoltam neki, amit minden becsületes nyugati írónak ajánlok: hogy álljon a béke híveinek sorába, változtassa meg ennek a kornak erkölcsi klímáját,

váltsa fel békés tárgyalásokkal, megegyezésekkel, békével a fegyvercsörtetést, a helyi háborúkat és az úgynevezett „hidegháborút". Úgy érzem, hogy miközben Priestley velem vitatkozik, ez csupán visszhangja annak a vitának, melyet önmagával folytat. Priestley kétségtelenül a belső kétségek drámáját éli át — hiszen Priestley nem egyike ama százkilenc norvégnek. Ellentmondásaival nagyon hasonlít Anglia számos jóakaratú, rendes értelmiségijéhez, akik mindennél jobban gyűlölik a háborút, de nem tudják, hogyan állják útját, akik eltévedtek saját kis kertjük három fácskája között és fatalista módra tétlenül várják a szörnyű kibontakozást.

Ausztriából nem író válaszolt levelemre nyílt levéllel, hanem tudós: Thirring úr. Azt írta, hogy nem állhat ki az atombomba ellen, mert a kommunisták a kapitalizmus ellenségei és annak elpusztítását követelik. Thirring úr szakmáját tekintve nem szociológus, hanem fizikus és úgy gondolom, hogy inkább naivitása diktálta levelét, semmint rosszakarat. Magától értetődik, hogy a kommunisták sohasem tartották a háborút a legmegfelelőbb eszköznek a kapitalizmus elpusztítására és az emberi társadalom magasabbrendű formájára való áttérésre. Nincs és nem is lehet olyan őrült, aki arra vágyik, hogy romokra építse a szocializmust. Ilyenformán meglehetősen gyerekesnek tűnnek számomra Thirring úr érvei. Jól tudom, hogy Thirring úr tagja az ausztriai békebizottságnak. De azt is tudom, hogy Nyugat-Berlinbe utazott, ahol részt akar venni az atombomba amerikai hívei szervezte kongresszuson. Mindez annyira rejtélyesnek tűnik számomra, hogy már hajlandó vagyok feltételezni két Thirring úr létezését is. Ez az elképzelés meglehetősen romantikus, és már elmult a doppelgängerek másfél évszázad előtti divatja. Korunk egyenes szavakat és nyílt tetteket

követel. A nyugati írók és a nyugati kultúra képviselői között még igen sok az olyan ember, akik Thirring úr drámáját élik át és hajlandóak egyik kezükkel a békére szavazni, a másikkal pedig megáldani az atombombát. Csak annyit szeretnék mondani nekik, hogy talán mégse ez a háború megakadályozásának legbiztosabb módja és hogy nem ezt várják tőlük a világ becsületes emberei.

És most rátérek a legutolsó válaszra — barátom, André Chamson francia író válaszára. André Chamson azt mondja, hogy az ő szemében az atombomba olyan rákfene vagy pestis, melyet az emberek találtak fel. És így folytatja: „Nem aláírásommal csatlakozom bármilyen tiltakozáshoz az atombomba ellen, hanem egész életemmel, egész létemmel, mindazzal, amit csak tehetek." Ezek a szavak őszinte örömmel töltöttek el engem, de az már mégsem okozott örömet, hogy André Chamson mégis csak elfordult a stockholmi békefelhívástól. Végtére is egy élet több mint egy puszta aláírás és ha valaki kész az életét feláldozni, akkor habozás nélkül aláírásával is helyeselnie kell a célt, amelyért ilyen áldozatra kész. André Chamson igyekszik megmagyarázni, miért csatlakozik egész életével a béke híveihez — de miért nem óhajt együtt harcolni velük a háború ellen. Azt mondja: „Nem akarom szétforgácsolni azt az erkölcsi tekintélyt, melyet talán munkámmal kivívtam." Nagyra becsülöm André Chamson könyveit és tudom, hogy valóban van erkölcsi tekintélye — különben nem is fordultam volna hozzá nyílt levelemmel. De meg vagyok győződve arról, hogy a béke ügyéért harcoló író nemhogy szétforgácsolná tekintélyét, hanem éppen emeli. Thomas Mann semmivel sem lett kisebb attól, hogy aláírta a békefelhívást. A békeharc sem Pablo Nerudát, sem korunk többi nagy költőjét nem alacsonyította le. Éppen ellenkezőleg: mikor emberek életéről, az emberi méltóságról és lelkiismeretről van szó, a hallga-

tás alacsonyítja le az írót. Hadd emlékeztessem André Chamsont arra, hogy az írás nagy művésze, a „Háború és béke" szerzője egyik beszédének — amelyet annak szentelt, amit az esztéták olyan megvető hangsúllyal „politikának" neveznek — ezt a címet adta: „Nem tudok hallgatni!" Hát Ön tud hallgatni, André Chamson, mikor szörnyű háború fenyegeti a világot? Azt hiszem, hogy nem tud; azt hiszem, előbb-utóbb Ön is eljut a béke híveihez. Remélem, hogy még nem lesz késő.

Nemrégiben tették közzé Párizsban az „Európai problémák tanulmányozására alakult nemzetközi bizottság" beszámolóját. Ha összehasonlítom ezzel az okmánnyal, ártatlan játéknak tűnik mindaz a rémtett, amit a fasiszták követtek el a második világháború éveiben. Ez az okmány dicshimnuszokat zeng az emberiség tömeges pusztításáról. Idézem: „1. Atomfegyverek: *a)* urán- és plutonbombák, melyek sokkalta veszélyesebbek, mint a nagaszakii és hiroshimai bomba; *b)* hidrogénbomba, mely elméletileg ezerszeres hatású a hiroshimai bombához képest; *c)* olcsón előállítható rádióaktív gázok. 2. Biológiai fegyverek az emberek elpusztítására (bacillusok és mérgek), állatok pusztítására (bacillusok és mérgek) és végül növények pusztítására (mikrobák és rovarok). 3. Vegyi fegyverek, elsősorban fojtó- és mérgesgázok. 4. Meteorológiai háború, melynek technikáját még nem dolgozták ki eléggé."

A beszámoló azt ajánlja, hogy legjobb lenne, ha azzal kezdenék, hogy atombombát dobnának Koreára. És ennek az okmánynak utolsó sora alatt nemcsak katonák és politikusok aláírása áll, hanem Paul Claudelnek, az ismert francia költőnek neve is. Ennek a képtelen beszámolónak közlése után egyetlen olyan író sem lehet, aki ne értené meg, hová juttatja őket a hallgatás vagy kétségeskedés. Hát kivel tart? — a béke híveivel-e, vagy azokkal, akik az emberi élet elpusztításának min-

den elképzelhető eszközét ajánlgatják a szuperbombáktól a bogarakig, a gázoktól a pestis-bacillusokig?

Nem lehet azzal megtagadni az atomfegyver elítélését, hogy a háborút kell általában elítélni. Nem lehet azzal megtagadni a stockholmi Békefelhívás aláírását, hogy nem egy felhívást kell aláírni, hanem általában ellene kell lenni az atombombának. Nem lehet megtagadni egy fontos lépést azzal, hogy van ennél fontosabb is. Ez vagy oktalanság vagy pedig — képmutatás.

André Chamson azt mondja, az íróknak harcolniuk kell az ellen, hogy két táborra szakítsák a világot, harcolniuk kell azért, hogy a tárgyalások, viták, az igazság közös kivívása megvalósítható legyen. Ebben egyetértek vele. Azért is javasoltam és javaslom minden nyugati írónak, hogy csatlakozzék a stockholmi békefelhíváshoz, mert az atomfegyver betiltása megmenti az emberiséget a szörnyű pusztulástól, mert az atomfegyver betiltása megváltoztatja az egész légkört, lehetővé teszi az emberek számára, hogy kölcsönös bizalmatlanság érzése nélkül is beszélgethessenek eszmei ellenfeleikkel, mert az atombomba betiltása megkönnyíti a béke megőrzését. Sohasem akartam egész életemet csupán egyetlen fegyver elleni harcnak szentelni, mégha a legszörnyűbb fegyverről van is szó, és nem is ezt javasoltam és most sem ezt javasolom Nyugat íróinak. Békeharcra hívom őket, hogy tiltsák be az atomfegyvert, szüntessék meg Ázsiában a háborút, vessenek véget a „hideg háborúnak" és a fokozódó fegyverkezésnek, követeljék a világ minden országának kormányától és az Egyesült Nemzetek Szervezetétől, hogy kezdjenek tárgyalásokat a tartós béke megszilárdítása érdekében. Mert még nem késő. Még útját lehet állni a háborúnak. Félre azokkal, akik pestisbolhákhoz vagy kolorádóbogarakhoz kötötték sorsukat. Félre a rosszakaratú és kishitű emberekkel! De minden becsületes nyugati írónak, a béke többi hívé-

vel együtt, szent kötelessége megmenteni az emberi életet, a kultúrát és a jövőt.

Válasszon mindenki belátása szerint. Az idő sürget!

1950 augusztusában

LONDONI BENYOMÁSOK

Tizenöt éve nem voltam Londonban; mi tagadás, sok minden megváltozott azóta: a Piccadilly dendijei megkoptak, házak romjait látni, szerényebbek lettek az üzletek kirakatai, az ujságok hangosabbak. Azelőtt az angolok nehezen értették meg azokat az angol szavakat, amelyeket nem angol kiejtéssel mondottak; most már megértőbbek lettek — nagyon is sokszor hallották Oklahoma és Mississippi tájszólását . . . A paloták, az emlékművek, obeliszkek, mint azelőtt, most is egy nagyhatalom jelképei, de a birodalom lázas állapota érezteti hatását Londonnak még a mindennapos életében is; politikusai nem a szólót, hanem a kíséretet éneklik, az egyszerű emberek pedig kezdenek rájönni, hogy havi költségvetésük, a darab hús vagy a háztartási eszközök közvetlen kapcsolatban állanak azzal, hogy mit mondott tegnap Truman és mit fog mondani holnap Acheson.

London megváltozott, de London mégis London maradt, gyönyörű és lehangoló, hosszú mint az élet — és mint az élet, tele ellentmondásokkal. Valahányszor ennek az óriási városnak az utcáin bolyongok, valahányszor palotáit és nyomortanyáit nézem, Dickensre gondolok. Az az ember, aki nem ismeri Angliát, Dickenst

romantikusnak tarthatja, olyan írónak, aki csak két színt szeretett, a fehéret és a feketét, olyannak, aki csak pokolt és mennyországot ismert, igaz embereket és gonosztevőket. Valójában Dickens mélységesen realista volt: amit leírt, nemcsak megvolt, de megvan ma is: a sápadt leány a koromtól fekete házban, a fényűzés és a nyomor, a hiszékeny áldozatok és a képmutató gazemberek, a mézes-mázos szavú gonoszak, a kapzsi perlekedők, a kőszívű, de jómodorú uzsorások, a koldusbotrajutottak bánata, a letaposottak szomorúsága, a nép munkaszeretete, becsületessége, türelme és a City gőgje, hideg számítása, embertelensége.

Az angol nép a megpróbáltatások éveiben megmutatta lelki tulajdonságait. Az eltakarítatlan romok, a barakok lehangoló sorai, ahol télen dermesztő hideg van, nyáron pedig elviselhetetlen hőség, emlékeztetnek arra, hogy mit élt át ez a város. London egyszerű emberei a légitámadások éveiben nyugalmat és bátorságot tanúsítottak. Talán még nagyobb szívósságot mutattak azzal, hogy türelmesen viselték a nélkülözést, az inséget; a szomszéd Franciaországtól eltérően itt sohasem virágzott a „fekete piac": az emberek jegyre éltek. Mind a mai napig sok cikket jegyre adnak: húst, zsiradékot, tojást, cukrot, teát, szappant. Ez természetesen nem írható a kormány javára, amelynek az a véleménye, hogy hasznosabb ha bombákat dob a malájiakra, vagy koreaiakra, mint ha az egyszerű angol ember cukorszükségletéről gondoskodik. De az egyszerű angol ember érdeme az az egykedvűség, amellyel megvan cukor nélkül, de üzérek nélkül is.

Már beszéltem a London közepén látható romokról és a barakokról, amelyek különösen szemet szúrnak a város keleti kerületeiben. Nem lehet azt mondani, hogy Londonban semmit sem építettek. Építenek, de nem eleget. Láttam egy épülettömböt; a kormány állami

célokra kezdte építtetni, de nem volt elég pénze az építkezés befejezésére, eladta tehát egy magáncégnek, most pedig bérbe adták a megépített házak egy részét. Az angolok erről mosolyogva beszélnek. Egyébként az angoloknak elég gyakran van alkalmuk mosolyogni, de nyiltan megmondom, nem vidám ez a mosoly.

A sajtóértekezleten egy angol ujságíró megkérdezte tőlem, hogyan vélekedem az „Őszinte beszélgetés" című cikkemről, amely 1934-ben jelent meg az *Izvesztyijá*-ban. A cikk az „Inturiszt" bírálatával foglalkozott, amely egy időben a külföldieket nagyobb előnyökben részesítette, mint a szovjet polgárokat. Azt válaszoltam, hogy a tények, amelyeket leírtam, valóban fennállottak tizenhat évvel ezelőtt és én akkor ezek ellen tiltakoztam a moszkvai ujságban. Felhívtam az ujságíró figyelmét, hogy Londonban számos üzlet ma is olyan cikkeket tart, amelyeket csak külföldi turistáknak adnak el. Az angolok csak nézik a jó anyagokat, gyapjúszöveteket és más olyan Angliában készült dolgokat, amelyeknek beszerzésére nincs joguk, és amelyeket kizárólag amerikaiaknak szántak. Megkérdeztem az ujságírótól, hogy ő vagy kollégái tiltakoznak-e ez ellen. Semmit sem válaszolt.

Miért tűrik az angolok a nélkülözéseket? Miért dolgoznak, amikor tudják, hogy az általuk előállított dolgok a tengerentúlra vándorolnak? Miért tengődnek barakokban? A háború óta folyton azt magyarázták nekik: ez azért szükséges, hogy megszabaduljanak a gazdasági függőségtől, az amerikai gyámságtól. Az egyszerű angol ember becsületes és hajlamos arra, hogy higgyen mások becsületességében is. Sokáig, talán nagyon is sokáig hitt kormányférfiainak becsületességében. Ezen a nyáron kezdett ebben először kételkedni: a távolkeleti események segítettek neki megérteni, hogy miért kell barakban laknia, vagy miért kell bálnahúst

ennie. Az ujságok hazudozása ellenére is tisztában van az átlagos angol ember azzal, hogy kik törtek be Koreába és hogy az a rendszer, amelyet az amerikaiak az ország déli részében állítottak fel, alig különbözött Csang Kai-sek rendszerétől. Az egyszerű angol ember felháborodva olvassa, hogy az amerikaiak megszálltak egy nagy kínai szigetet, s ez új háborúval fenyeget. Itt már a minden hájjal megkent ujságírók sem tudják, mit találjanak ki és hogyan magyarázzák meg olvasóiknak, hogy Angliának, amely elismerte a Kínai Népköztársaságot, miért kell támogatnia a Formózát megkaparintó amerikaiakat?

Július 30-án Attlee rádió-beszéddel fordult az angolokhoz. Bejelentette nekik, hogy mostantól kezdve még nehezebb lesz az élet, mert fegyverkezni kell. Míg a legutóbbi ideig a labouristák azzal szólították fel áldozatokra az angolokat, hogy „fel kell szabadítanunk magunkat a gazdasági függőségtől", addig most Attlee azért ajánlja honfitársainak a nadrágszíj szorosabbra fűzését, hogy véglegesen szakítsanak a politikai függetlenséggel és engedelmes katonák legyenek egy idegen háborúban.

Az egyszerű angolnak napról-napra azt beszélik, hogy az oroszok veszélyeztetik életformáját, házát, szigethazáját. Moszkvában az angol kormány képviselői lapot adtak ki, amelyet farizeus módon *Britanszkij szojuznyik*-nak (Brit szövetséges) neveznek s meg akarják győzni nem nagyszámú orosz olvasóikat, hogy állítólag a hivatalos Nagybritannia a Szovjetunió szövetségese. Londonban pedig ugyanezek az emberek el akarják hitetni (sajnos nagyszámú) olvasóikkal, hogy a Szovjetunió esküdt ellensége Nagybritanniának.

Alkalmam volt magamon tapasztalni számos angol ujság ellenséges érzületét és valóban amerikai jellegű lelkiismeretlenségét. Azon a napon, amikor Londonba érkeztem, az *Evening News* cikket hozott ezzel a tökéle-

tes gentlemani címmel: „Miért engedték be Ilja Erenburgot?"

A Trafalgár-téren megtartott népgyűlés alkalmával egy ujságíró gyufát kért tőlem; átadtam neki a dobozt, amelynek címkéje a sarlót és kalapácsot ábrázolta. Másnap egy nagy ujságban fénykép jelent meg „Ilja gyufája" címmel. Ezzel akarták bizonyítani, hogy az oroszok fel akarják gyujtani a világot.

A labouristák szovjetellenes kirohanásain felbátorodva Mosley követői felemelték fejüket. A béke híveinek gyűlése idején a fasiszták petárdákat sütöttek el és provokáló röplapokat szórtak. Az egyik ilyen gentleman hordozható szószéket cipelt annak a szállodának a bejáratához, ahol én laktam és egyfolytában három óra hosszat szidta, átkozta a „vörösöket", hórihorgas rendőrök védőgyűrűjében.

Meg kell mondanom, hogy a szovjetellenes izgatásban egyes labouristák is versenyeztek a fasisztákkal. A *New Statesman* folyóirat munkatársai meghívtak, hogy reggelizzem velük. Hangoztatták, hogy ez „barátságos találkozó" lesz. A reggelin más irodalmi emberekkel együtt jelen volt Crossman labourista képviselő is. Ámbár én már régen elvesztettem fiatalos csodálkozási képességemet, Crossmannak mégis sikerült engem ámulatba ejtenie. Kijelentette, hogy csak Amerika nagy atombomba-készletei tehetik lehetővé Crossman kollegáinak, hogy felépítsék a szocializmust Angliában. Két nappal később, ez az atomos „szocialista" a parlamentben nagy beszédet mondott a külpolitikáról s ennek a beszédnek jelentős részét az én személyemnek szentelte. Crossman azt mondotta, hogy találkozott velem. A jobboldali padsorokban nevetés tört ki. Crossman sietve mentegetődzött: „Meg kell ismerni az ellenséget." Ezután olyan szavakat tulajdonított nekem, amilyeneket természetesen nem mondottam: „Az angolok, akár-

csak a franciák sem erkölcsileg, sem anyagilag nem tudnak harcolni, de a franciáktól eltérően az angolok ezt nem ismerik el." Crossman pirulás nélkül folytatta: „Éppen így gondolkozott Ribbentrop is." Ennek a gentleman-nek azonban olyan a híre, hogy — ha nem is erőteljesen — de nyomban pontatlansággal gyanusították. Az egyik labourista képviselő szerényen megjegyezte a *Reynolds News* hasábjain, hogy elvtársa némileg meghamisította a szovjet vendég szavait. Két nagy ujság, a *Times* és a *Manchester Guardian* közölte levelemet. Megmagyaráztam, hogy én a *New Statesman* munkatársainak a haladó francia burzsoázia és az angol burzsoázia közötti különbségről beszéltem: a francia burzsoázia kezd rájönni, hogy a franciákból nem tud katonákat faragni az amerikai háborúnak, de az angol burzsoázia erre még nem jött rá. A levélben megmagyaráztam: „A háborús bűnös Ribbentrop azt gondolta, hogy az angolok képtelenek megvédeni hazájukat. Ez nemcsak undorító, de ostoba dolog is volt. Én csak azt mondtam Crossmannak és kollegáinak, hogy véleményem szerint az angol nép nem fog agresszióban résztvenni és ha ez sértette Crossman urat, akkor talán éppen ez a megsértődés sértheti a békeszerető és rendes angolokat."

Magában a labourista pártban bizonyos zavar figyelhető meg. Több mint húsz képviselő a koreai kaland ellen nyilatkozott. Igaz, közülük néhányan a pártvezetőség ultimátuma után visszaléptek elfogadott határozatuktól. De mások, élükön Davies-szel, nem adták meg magukat; érzik a választók, az egyszerű angol emberek támogatását. Hosszasan beszélgettem a labourista képviselők egy csoportjával; nagyon tarkabarka gyülekezet volt, ami feltárta előttem, hogy milyen tarka-barka az egész labourista párt. Az egyik képviselő például minden reményét az atombombába helyezte.

Sok képviselő elégedetlen volt — ezek, akiket bányászok, vasasok, szövőipari munkások küldtek a parlamentbe, nem akarják Churchill politikáját folytatni, amelyet annyiszor és olyan szenvedélyesen lelepleztek. Az egyik képviselő ezt mondta nekem: „Kijelentettem bányászaimnak, hogy megvédem a békét, most pedig azt kívánják, hogy szavazzak a háborúra." Bevin politikája ellen sok labouristának nemcsak a lelkiismerete, hanem a józan esze is fellázad.

Így születik az ellenzék — a legközelebbi hónapok fogják megmutatni, hogy fiatalon hal-e meg, vagy életképesnek bizonyul.

Anglia most történetének egyik legzavarosabb és legnagyobb jelentőségű fejezetét éli át. Nemrégiben még a nép azt hitte, hogy a labourista kormány politikája erősen különbözik Truman politikájától, hogy Anglia az új Kína elismerésével mérsékli a yankee-k hevességét, hogy elítéli a kommunistaellenes „keresztes hadjáratot" és hogy az Egyesült Államoktól eltérően mindenekfelett békeszerető.

Ez a képmutatás klasszikus diadala és a naivitás nem kevésbbé klasszikus veresége volt. Még nemrég a béke híveinek mozgalma Angliában tehetetlennek látszott. Most mintha kinyíltak volna a szemek. A béke híveinek országos értekezletén találkoztam lelkészekkel, labouristákkal, quakerekkel, az értelmiség képviselőivel, tehát olyanokkal, akik nagyon is távol állnak a kommunizmustól. A mozgalom növekszik a nép körében és nem véletlen, hogy számos szakszervezet is résztvett a konferencián. A mozgalomból kivette részét az értelmiség színejava is.

Alkalmam volt beszélgetni Anglia néhány legnagyobb tudósával; egészen az utóbbi időkig távol tartották magukat a béke híveinek mozgalmától, s most is hitetlenkedve néznek körül — nincs-e itt valami csapda?

— De, mint becsületes emberek, és mint olyan emberek, akik szeretik a kultúrát: látják a háború fenyegető veszedelmét és készek harcolni a békéért. Én jellemzőnek tartom Priestley drámaíró magatartását: küszködik, önmagával vitatkozik, keresi a kivezető utat és még jobban eltévelyedik. Nem könnyű dolog 1950-ben hinni az angol kormány békeszeretetében; ehhez vagy csecsemőnek, vagy cinikusnak kell lenni. Az angol értelmiség legjobb képviselői, akik büszkék a nemzet multjára, nagyon jól tudják, hogy az a háború, amelyről egyes amerikai ragadozók álmodoznak, halálos csapás lenne Angliára, hiszen ennek a viszonylag kisterületű országnak óriási, atomkrebombázható városai vannak és központosított ipara. A békemozgalom Angliában valóban nemzeti mozgalommá válhat.

A legkülönbözőbb felfogású londoniak mondották nekem, hogy a háború óta a Trafalgár-téri gyűlés volt a legnagyobb. Amikor a szószékre léptem, a népet láttam — különböző korú, különböző társadalmi helyzetű férfiakat és nőket. Abban a percben megértettem, hogy az ujságok hiába akarják London embereit Sztálingrád népére uszítani: olyan melegség uralkodott az óriási tömegben, olyan lelkesen üdvözölte ez a tömeg a szovjet népet . . .

Van Angliában egy szervezet, amelynek a „Béke Nemzeti Tanácsa" a neve; ebben helyet foglalnak pacifisták, labouristák és liberálisok egyaránt. Ez a szervezet a legutóbbi időkig erőteljesen szemben állt a béke híveinek mozgalmával, mondván, hogy „nem óhajt semmi közösséget a kommunistákkal". Két héttel ezelőtt a „Béke Nemzeti Tanácsa" gyűlést rendezett, amelyet a koreai eseményeknek szentelt. Majdnem valamennyi felszólaló lerántotta a leplet az amerikai beavatkozásról és követelte, hogy Anglia ne vegyen részt a bűnös kalandban. E szervezet és a béke híveinek moz-

galma közt közeledést terveznek — ezt követeli a megnövekedett háborús veszély.

Növekszik a stockholmi kiáltvány aláírásainak száma; a kiáltványt eddig körülbelül félmillió angol írta alá. Nem sok, mondja az az olvasó, aki nem ismeri az angol életet. Én azonban azt állítom, hogy ez sok. Sok, ha figyelembe vesszük azt a sajtókampányt, amely a stockholmi kiáltványt kommunista fogásnak tüntette fel, és sok, ha tekintetbe vesszük, hogy a labourista párt megtiltotta tagjainak a kiáltvány aláírását és a legmagasabb egyházi méltóságok, a yorki és a canterbury-i érsekek szintén az említett okmány ellen nyilatkoztak.

Az atomfegyver eltiltásának követelése erőpróba volt. Az angolok nem egyszer megkérdezték tőlem, hogy a béke hívei miért szorítkoznak csupán az atomfegyverre? Azt feleltem, hogy ez csak az első lépés. Most az emberek minden országban az ázsiai katonai műveletek befejezését, az amerikai diplomácia által kezdeményezett „hideg háború" végét akarják, s a szilárd béke megalapozását. Erre vágyakozik az angol nép is. Churchill úr ebben az országban talán színes egyéniségnek számít, de nincs befolyása a tömegek gondolkodására. Ami a labourista vezetőséget illeti, ez semmiben sem tud ellenállni az amerikai követeléseknek: Truman úr diktál, Bevin úr pedig igyekszik, hogy ne kövessen el hibákat. Egyébként a sajtó rágalomhadjárata, a felhívások a „megelőző háborúra", a gyűlöletpropaganda nem hatolt Anglia szívébe; nem szabad a City lázálmait, a *Daily Mail* fecsegését és a *Daily Herald* álszent kirohanásait az angol nép gondolkodásával és érzéseivel azonosítani.

Az amerikaiak szeretnek az angolokkal való rokonságukról beszélni: a tékozló fiú azért emlékezik vissza származására, hogy elherdálja a szülői házat a világuralomért folyó hazárdjátékban. Az angolok sokáig hallgattak, néha naívan el is érzékenyültek, de most már

ilyen hangok is hallatszanak: „Nem volt még elég?" Lehet, hogy ezeket a hangokat sem hallják meg az óceánon túl — a „BBC" nem közvetíti, de Anglia egyszerű emberei mégis csak megszólaltak... Londoni beszédemben ezt mondottam: „Van egy jó orosz közmondás: a tojás ne tanítsa a tyúkot. Most nagyon különös és nagyon csúnya látványnak vagyunk tanúi: a tojás már jó néhány éve igyekszik tanítani a tyúkot, sőt még parancsol is neki. Némileg ismerem Anglia történetét és tudom, hogy az ilyen viselkedés tűrhetetlen minden angol számára, egyébként akármilyen meggyőződésű legyen is. Mélységesen hiszem, hogy a közmondás, amelyet idéztem, igazat mond és meg vagyok győződve, hogy nincs messze az az óra, amikor a tyúk megmutatja a tojásnak, hol a helye."

A repülőgép alacsonyan száll a város felett; játékszereknek látszanak a háztömbök, az autóbuszok vörös pettyeknek, a sporttereken az emberek fekete és fehér pontoknak; az óriási város olyan, mint egy pontosan összeállított, kifényezett modell. Valójában ez a város nem nyugodt és ha nincs is meg benne a déliek szenvedélye, ha nincsenek utcai tüntetések, zászlók és hangos kitörések, ezt a tartózkodást nem szabad belenyugvásnak, behódolási készségnek tekinteni. Az angol nép hallatni fogja még szavát s nem hiszem, hogy ez a szó tetszeni fog Trumannak.

1950 augusztusában.

FIGYELMEZTETÉS

Midőn Belgiumban voltam, kaptam egy nagyon értékes ajándékot, a *Légion* című ujság 1942 szeptember 16-i korrektúra-levonatát. Az első oldal tetején nagy betűk hirdették: „Külön kiadás." Óriási betűkkel szedték a következőt is: „Sztálingrád elesett. Több hétig tartó elkeseredett küzdelem után, az európai csapatok, megtörve a szovjet seregek dühös ellenállását, ma elfoglalták az orosz védelem egyik utolsó fellegvárát is."

Valami René Letaisson ebben a külön kiadásban a következőket írta: „Sztálingrád elesett. A szovjet védelem eme fontos csomópontjának kikerülhetetlen elestét már tegnap reggel óta várták. Külön tudósítónk telefonon közli Berlinből, hogy a német főváros katonai és politikai köreiben szokatlan élénkség figyelhető meg, pedig ezek a körök rendszerint meg szokták őrizni nyugalmukat és hidegvérüket. Jólinformált körök értésére adták a külföldi ujságíróknak, hogy fontos közlések várhatók. Éppen most tették közzé a Sztálingrád elestéről szóló rendkívüli hírt, s azt olvasóink megtalálják ezen az oldalon."

Valóban a *Légion* első oldalán hagytak is egy üres helyet a rendkívüli hír számára. Az ujságszámot összeállították, kiszedték, a levonaton ott láthatjuk a korrek-

tor javításait is. A rendkívüli hírt azonban nem közölték és a rendkívüli kiadás sem jelent meg, mert a szovjet katonáknak nem tetszett a *Légion* korrektorának munkája és a hitleristák hencegő híradásába ők is belejavítottak — Sztálingrád az idegen országból jött rablók temetője lett.

A *Légion* című napilap már régóta nem jelenik meg. Ha René Letaisson és társai még ma is foglalkoznak ujságírással, akkor ezt valószínűleg álnév alatt teszik, sőt még valószínűbb, hogy most már nem ujságba írnak, hanem kapuk alól lövöldöznek. Az őrült őrvezető terve, aki magát führernek neveztette, és aki le akarta igázni az egész világot, már régen szörnyű katasztrófával végződött. Sztálingrád és a Volga most nem véres harcokkal terelik magukra a gondolkodó emberiség figyelmét, hanem a szovjet nép megfeszített, alkotó munkájával. Ha elhatároztam, hogy írok egy már nem létező ujság meg nem jelent számáról, ezt azért tettem, mert vannak emlékek, amelyek úgy hangzanak, mint a figyelmeztetés.

A *Légion* című napilap a következőket írta: „Az európai civilizáció védelmezői döntő csapást mértek a bolsevikokra." Ez az ujság a németek megszállta Belgiumban jelent meg, René Letaisson és cimborái pedig franciául fejtették ki német gazdáik gondolatait, érzéseit és reményeit. Az őrült „gefreiter" nemcsak ahhoz értett, hogyan kell gyermekeket gázban megfojtani, hanem tudott hazudni és nagy képmutató is volt, rablóbandáit „európai hadseregnek", idegen földek elfoglalásának kísérletét pedig „Európa megvédelmezésének" nevezte. Ezeket a hazug és képmutató szavakat a „führerrel" együtt nem temették el a kancellári palota romjai, mert ugyanezeket a szavakat ismétli most Churchill, Schuman, Adenauer, Sforza, akik különféle nyelvekre fordítják le amerikai gazdáik gondolatait, érzéseit és reményeit.

„Tetteinket az Európa előtt érzett felelősség diktálja" — írta dr. Göbbels. „A mi kötelességünk az, hogy megvédjük a szabadságot itt és más országokban is. Az Egyesült Államok más szabad nemzetekkel együtt nagy ügybe fogott" — ezt már Truman mondja. „El kell határolnunk a kommunisták elől a nyugati keresztény civilizációt" — írta 1942-ben a *Légion*. Nyolc esztendővel később a *Libre Belgique* a következőket írta: „A vörösök ellen védelmezzük a Nyugat civilizációját, keresztény szellemét."

Göbbels jóval a második világháború kitörése előtt a következőket írta: „A civilizáció vörös ellenségei ott nyüzsögnek mindenütt. Gyors ütemben fel kell fegyverkeznünk, hogy vissza tudjuk utasítani a vörös Kelet fenyegetését. Németország, az európai civilizációnak ez az előőrse, kész visszaverni a támadást." Különféle országok különféle miniszterelnökei most igazolni akarják az állandóan növekvő fegyverkezést, a hadseregek létszámának növelését, a hatalmas katonai gyakorlatokat és mindnyájan megismétlik Göbbels szavait. Természetesen mindnyájan csak védekezésről beszélnek. De vajjon másról beszélt-e Göbbels, Göring és a „führer"? Göbbels állandóan azt hajtogatta, hogy a náci Németország „szonjúhozza a békét és csak a saját biztonságára gondol", eleinte csak honfitársait, később pedig az elfoglalt országok lakóit is a „vörös veszedelemmel", „az ázsiai expanzióval", „a kommunista tűzvészekkel" ijesztgette. Vajjon nem ugyanezzel foglalkozik-e most Truman és európai seriffjei?

A hitleristák azt bizonygatták, hogy a kommunista pártok az országok egész sorában fenyegetik a békét. Göbbels „A jövendő Németországa" című könyvében a következőket írta: „A kommunista pártok az oroszok idegenlégiója." Most Acheson, utána Moch és néhány labourista azt erősítgeti, hogy a „kommunisták Francia-

országban és Olaszországban azt az ötödik hadoszlopot alkotják, amely a békét fenyegeti".

Ugyan mit remélhetett az az őrült gefreiter, aki magát „führernek" neveztette, mikor a szavakról áttért a véres tettekre? Naponta jelentést tettek neki a német technika fölényéről, az emberek tömeges kiirtásának új módjairól és az úgynevezett „titkos fegyverről". Megfeledkezett arról, hogy találmonyokon kívül vannak emberek is és hogy a háború kimenetele nem a bombától, hanem az embertől függ. Ideje lenne, hogy azok az őrültek is gondoljanak erre, akik mosolyogva számlálgatják atombomba-készletüket és akik előadást tartva az úgynevezett titkos fegyverről, máris győztesnek érzik magukat. Ideje lenne, ha ezek az őrültek arra is gondolnának, hogy a „führer" hadjárata a távoli Sztálingrád ellen a nürnbergi bírói tárgyalással végződött.

Mikor Hitler „Európa megvédelmezéséről" és a „nyugati civilizáció értékeiről" beszélt, hazudott és képmutató szavakkal akarta takargatni világhódító terveit. Gyűlölt ő mindenféle civilizációt — a „keletit" és a „nyugatit", a „délit" és az „északit" egyaránt. Könnyű szívvel vetette oda Európát a tűz és a kard martalékául. Tudjuk, hogy egy bizonyos időre sikerült neki becsapni a németek egy részét. Azok az emberek, akik most megismétlik Hitler hazug és képmutató beszédeit, minden ország embereit, a világ minden részét be akarják csapni. Ez nemcsak bűnös, hanem buta eljárás is, mert nagyon rövid idő választja el Churchill, Reynaud, Johnson felhívásait Hitler, Göring és Göbbels szózataitól. Ugyan akad-e ma olyan ember, aki hisz MacArthur emberszeretetében, az atombomba humánus tulajdonságaiban és a pestises bolhák nemes mivoltában, amelyek arra hivatottak, hogy a nyugati civilizáció értékeit megvédelmezzék.

Bárminek nevezzék is az amerikai ujságok azokat

az embereket, akik férfiak, asszonyok és gyermekek gyilkolásával foglalkoznak Koreában, senkinek sem lesznek kételyei aziránt, hogy kik ezek a gyilkosok, sem pedig aziránt, hogy mik a szándékaik. Megengedem, hogy néhány tucatnyi René Letaisson-féle ember és cimborái a *Légion* című ujságtól beiratkozott azokba a hordákba, amelyeket szentségtörő módon az „Egyesült Nemzetek seregének" neveznek. Ám az, hogy Koreában van néhány európai kalandor, aki annakidején együttműködött a hitleristákkal vagy pedig csak egyszerűen kedvelői a rablásnak, nem változtat az amerikai támadás jellegén, mint ahogyan a „francia légió", „Vallónia" csapattestei és a „Vikingek", az olasz, magyar és román hadosztályok részvétele sem változtatott a Szovjetunió ellen intézett német támadás jellegén. Nem tudom, hogy Amerika diplomatái, miniszterei és tábornokai fel tudják-e ezt fogni, mert hiszen túlságosan leköti őket a veszélyes és gonosz játék és nincs idejük arra, hogy a közelmult tanulságain okuljanak. Arról azonban meg vagyok győződve, hogy ezt minden becsületes ember megérti Amerikában is.

Hitler különösen gyakran és rendkívül mániákus módon tartott beszédeket a spanyol háború éveiben, ami az ő szemében a második világháború próbája volt. Egyesek elragadtatással, mások borzalommal hallgatták, s voltak olyanok is, akik csak gúnyosan mosolyogtak. Akkor azonban nem akadt senki sem, aki megpróbálta volna megállítani ezt az őrült gefreitert. Most folyik az a háború, amely egyes atlantióceánontúli őrültek elképzelésében a harmadik világháború próbája. A koreai háború kezdete óta Truman és európai seriffjei szüntelenül beszédeket tartanak. Beszélnek a „vörös veszedelemről", a fegyverkezés szükségességéről, a „nyugati civilizáció megvédelmezéséről". Annak ellenére, hogy képmutató módon ismételgetik a „béke"

szót, mégis mindig az új háborúra való készülődésről beszélnek. Most még meg lehet őket állítani. Ez kötelessége minden becsületes embernek, bárhol legyen is és bármi legyen is a meggyőződése.

Két hónap mulva Angliában megtartják a Béke Híveinek II. Világkongresszusát. A becsületes embereknek azok a képviselői, akik itt ötven országból összegyülnek, kötelesek lesznek megtárgyalni, hogy miként harcoljunk az ellen a tűzvész ellen, amely át akarja fogni az egész világot. A stockholmi békefelhívás azokat az embereket, akik elsőnek merészelnék alkalmazni az atomfegyvert, bűnösöknek nyilvánította. Ez igazságos, azonban még nem elég. Nürnbergben a többi gonosztevő között ítélkeztek Fritzsche felett is. Neki nem volt része a katonai hadjáratok terveiben. Neki semmi köze sem volt Auschwitzhoz. Azonban ő is háborúra uszított, gyűlöletre nevelte az embereket másfajtájú, más nyelvet beszélő és más életmódot folytató embertársaik ellen. Vajjon nem kötelessége-e az egész világ becsületes embereinek az, hogy bűnösnek nyilvánítsa mindazokat a politikusokat, tábornokokat és ujságírókat, akik az új háborúra uszítanak? Vajjon nem lenne-e ideje annak, hogy minden országban összeállítsák azoknak a lelkiismeretlen és veszedelmes őrülteknek a listáját, akik az új katasztrófa előkészítésével foglalkoznak? Minden betegségnek van olyan fázisa, amikor a beteget ki lehet gyógyítani, a fontos csak az, hogy ezt a fázist el ne szalasszuk. Most itt van az ideje annak, hogy határozottan fellépjünk az új háború előkészítői ellen. Meg kell őket nevezni. Fel kell őket sorolni. Sztálingrádra kell őket emlékeztetni. De Nürnbergre is.

A Szovjetunió vezetői és egyszerű polgárai már nem egy ízben tettek tanuságot komoly békeszeretetükről. Nincsen a világon olyan kérdés, amit megegyezéssel el ne lehetne intézni. Mi sohasem gondoltunk és nem is

gondolunk arra, hogy eszméink helyes voltát a fegyverek erejével bizonyítsuk be. Azok helyességét mi munkával, alkotással, az élettel akarjuk bebizonyítani. A sztálingrádi vízierőmű nem fenyegeti sem Chicagó üzletembereit, sem Louisiana farmereit, sőt még magát Truman urat sem. A turkmen főcsatorna nem jelent veszedelmet a toryknak, sem pedig a wigheknek Angliában. A mezővédő erdősávoktól nem rendül meg még olyan ingatag kormány sem, mint Franciaországé. Mi megbecsüljük bármely civilizáció értékeit, legyen az „keleti" vagy „nyugati", „északi" vagy „déli". Mi békét ajánlottunk és ajánlunk most is, nemcsak barátainknak, hanem azoknak is, akik nem szeretnek bennünket, mert hiszen mindenkinek jut hely a Nap alatt, azt pedig, hogy kinek van igaza, majd eldönti a jövő.

Nem mi támadtunk háborúval a fasiszta Berlinre, hanem a fasiszták támadták meg a szovjet Sztálingrádot. Mindenki tudja, hogy ez mivel végződött. A Sztálingrád képzelt elestéről szóló hírt megírták, csak éppen, hogy már nem sikerült közzétenni. Ami viszont Berlint illeti, azt bizony valóban elfoglalták a szovjet seregek.

Az őrültek ne számítsanak se a „titkos fegyverre", se a véletlenre, sem pedig a történelem szeszélyére. Papíron győzni könnyű, ezt bizonyítja a *Légion* című napilapnak soha meg nem jelent száma is. Amerikai papíroson megsemmisíteni az egész Szovjetuniót csak öt percbe és néhányszáz dollárba kerül. Arra azonban ne gondoljanak, hogy aljas szavakról áttérjenek aljas tettekre, mert nevüket nyilvánosságra hozzák és a béke hívei kellő időben fenntartanak számukra helyet a vádlottak padján, mert oda kerül a szörnyű háború minden előkészítője.

Ezt a cikket, amelyet Sztálingrádról való megemlékezésemmel kezdtem, nem akarom őrültekhez intézett szavakkal befejezni, mert minden szovjet ember szíve-

ben túlságosan sok bánat és büszkeség fűződik ennek a volgai városnak a nevéhez. Azok az ifjak, gyermekek és családapák, akik 1942 szeptember havában átkeltek a Volgán és megvédtek egy talpalatnyi földet a folyó jobb partján, azok, akik meghaltak a hazáért, az övéikért, az igazságért, amely olyan erős, mint az acél, bátorságukkal megmentették népünket és az egész emberiséget, minden gyermeket, minden könyvet, a jövőt.

Gondoljanak erre azok a sztálingrádi hősök is, akik visszatértek a háborúból s akik most serényen dolgoznak; gondoljanak erre az elesettek hozzátartozói: anyák, feleségek és menyasszonyok, mindíg tartsák szemelőtt, hogy Sztálingrád, annak hősi mivolta és fénye megrettenti azokat az őrülteket, akik új háborút terveznek és lelkesíti a béke minden védelmezőjét a Volgán és a Szajnán, az Óceánon túl és a koreai romok között is — mindenütt, ahol csak emberi szív dobog.

1950 szeptemberében.

A BÉKE HÍVEI

Vagy másfél évvel ezelőtt a *Daily Mail* azt írta, hogy „az úgynevezett «béke hívei» nem más, mint vörös agitátorok jelentéktelen csoportja, akikre aligha érdemes egyetlen szót is vesztegetni". Az amerikai és amerikanizáló lapok akkoriban igen sok magasztos dologról írtak: például Mr. Truman emberiességéről és az atombomba költészetéről, a fontainebleaui kastély termeiben pengő sarkantyúkról és Luxemburgnak arról a szilárd elhatározásáról, hogy „majd ő megmutatja, hol a Szovjetunió helye", Tito első szégyenlős mosolyáról és Csang Kai-sek utolsó légies csókjáról; erre akadt elég hely a lapokban, de makacsul hallgattak a béke híveinek mozgalmáról.

Ma már bármelyik amerikai vagy amerikanizáló lap minden számában találni olyan cikket, tudósítást vagy legalább is egy karikatúrát, mely a béke híveinek stockholmi felhívása ellen irányul. Amit a *Daily Mail* olyan fölényesen „vörös agitátorok jelentéktelen csoportjának" nevezett, arról kiderült, hogy száz és százmilliós tömegek mozgalma, mellyel igenis kénytelenek számolni az újabb háborúról ábrándozók, akiknek óriási példányszámban megjelenő ujságjaik és hatalmas hangerejű rádióállomásaik, megszámlálhatatlan aranyuk és

gigantikus fegyvertáraik vannak — csak egy valami nincs és nem is lehet soha birtokukban: a népek támogatása. Eleinte hallgatni próbáltak, de beszédre kényszerítették őket. Most arra kell kényszeríteni őket, hogy elhallgassanak.

„Hadd irogassák csak alá a kommunisták a maguk határozatait, egy csomó papírtól úgysem változik meg semmi" — így vélekedtek még nemrégiben az atombomba rajongói, a pestises bolhák tisztelői és a kolorádóbogarak hívei. A *Monde* című francia lapot senkinek sem jutna eszébe azzal vádolni, hogy a béke híveivel rokonszenvez; ebben az ujságban egymásután jelentek meg a stockholmi békefelhívás elleni dühös cikkek. És éppen ebben a *Monde*-ban olvastam egy washingtoni tudósítást, mely azt próbálja megmagyarázni, miért nem dobtak atombombát eddig az amerikaiak Koreára. A tudósító azt írja, hogy az amerikaiak azért nem szánják el magukat az atomfegyver használatára, mert „ez kedvezőtlen hatást tenne egész sor országban". A „papírhalmaz" ilyenformán nagyon is reális kerítésnek bizonyult.

A béke hívei már elkönyvelhették mozgalmuk első sikereit: ezeknek a sikereknek azonban senkit sem szabad megnyugtatniok. A bűnösök nem dobtak ugyan Koreára atombombát, de ez még korántsem jelenti azt, hogy nem is dobnak akár Koreára, akár valamelyik más országra — ha a népek nem lesznek eléggé éberek. És ez még azt sem jelenti, hogy nem követik el és nem fogják elkövetni ezentúl is ugyanabban a Koreában a legszörnyűbb rémtetteket, mint ahogy azt sem jelenti, hogy lemondtak volna az újabb viszályok szításáról és annak az elképzelhetetlen szörnyűségnek előkészületeiről, amelyet olyan tárgyilagosan és egyszerűen egy adott „harmadik világháborúnak" neveznek.

Szörnyű dolgok mennek végbe a szerencsétlen

Koreában. „Amerika Hangjának" bemondói nap mint nap nyugodt hangon közlik, hány tonna robbanóanyagot zúdítottak az apró koreai városokra és falvakra. A papok és professzorok, „munkáspártiak" és diplomaták, költők és az Ó- és Újvilág minden álszentjének áldásával és beleegyezésével folyik ennek az országnak felháborító elpusztítása, mely alig szabadult fel a japán iga alól, alig kezdte meg békés életét. Újtípusú idegenlégiót szerveztek meg a különböző országok kalandoraiból és söpredékéből, asszonyokat és gyermekeket gyilkoló — és az Egyesült Nemzetek zászlaját viselő — bombázókat vetettek be ebbe a gyalázatos hadjáratba, mely egy senkit sem fenyegető, békés kis nép ellen folyik. Koreában tartanak főpróbát az amerikaiak a „harmadik világháborúból". A kínai földhöz tartozó sziget elfoglalása is csak azt bizonyítja, hogy evés közben jön meg az étvágy.

Magában Amerikában egyre jobban terjed a gyűlölködés járványa. Az atomenergia-bizottság a kongresszusnak tett beszámolójában nagyvígan jelenti, hogy példátlanul magas színvonalat ért el az atombombagyártás és folynak már a kísérletek a „hidrogénbomba" és egy bizonyos „méregbomba" előállítása érdekében. Az *Atomic scientist* című folyóirat egy újabb tömegpusztító fegyverről, a „halálthozó homokról" ír. Az „európai problémák tanulmányozására" alakult bizottság memoranduma azt mondja, hogy bombákat, mikrobákat, mérgeket és bogarakat egyaránt kell alkalmazni az emberek, állatok és növények együttes elpusztítására és bizonyos „meteorológiai háborúról" is beszél.

Nem vagyok hajlandó most azon tanakodni, hogy mindebből mennyi a sötét valóság és mennyi a vérszomjas fantázia szüleménye — csupán újra ismétlem azt, hogy egyetlen rendes, becsületes ember sem

nyugodhat mindaddig — bárhol is éljen — míg ezek a gyalázatos business-manek és dühöngő őrültek szabadon garázdálkodnak és nem helyezik őket akár az ügyész, akár az elmegyógyász felügyelete alá.

Öt évvel ezelőtt még csak a business-manek legbelső szobáiban beszéltek újabb háborúról. Három évvel ezelőtt már a diplomaták, politikusok és ujságírók is beszélni kezdtek róla. Most pedig másról sem beszélnek a nyárspolgárok, másról sincs szó a tejeskocsikon, a helyiérdekű vasutakon, az utcákon és kifőzdékben. Öt évvel ezelőtt a Görögországban eldördült sortüzet a befejezett háború utolsó lövéseinek hitték. Három évvel ezelőtt már zavartan figyelték az emberek az indonéziai és kínai robbanásokat, nem tudván, hogy mit jelentenek. Most pedig aggodalommal várják a koreai híreket.

Honnan van ez a félelem? Miért hasonlítanak a háborúutáni évek egyre inkább a háborút megelőző évekhez? Miért beszélnek annyit a háborúról? Hiszen egyetlen nép sem akarja, hiszen nemcsak Európában, hanem Amerikában is milliók és milliók gyűlölik a háborút. Talán valóban sikerül a lelkiismeretlen, kőszívű üzletembereknek és a kapzsiságukban és félelmükben fejüket vesztett esztelen őrülteknek újra ilyen szörnyű megpróbáltatásokba sodorni az egész emberiséget? Felháborodik a józan ész és a lelkiismeret. A béke híveinek mozgalma sokmillió egyszerű ember félelmének, haragjának és reményeinek legtermészetesebb és legjogosabb megnyilvánulása. Ez a mozgalom hónapról-hónapra, napról-napra, óráról-órára nő; tanúi vagyunk annak az újabb fellendülésének, melyet éppen a koreai háború, a fegyverkezési hajsza egyre eszeveszettebbé válása váltott ki.

Novemberben gyűl össze Londonban a Béke Hívei II. Világkongresszusa. A Béke Hívei azért is válasz-

tották kongresszusuk színhelyéül éppen ezt a várost, hogy ezzel ne csak az angolok hagyományos vendégszeretete iránti bizalmukat, hanem az angol nép békeszeretetébe vetett mély meggyőződésüket is kifejezzék. Tudjuk, hogy milyen szorosan hozzáfűzték sorsukat Anglia mai urai a washingtoni területrablók sorsához — de azt is tudjuk, hogy semmi közük a gondolkodó és dolgozó Angliához, ezredéves kultúrájához, a skóciai bányászokhoz és manchesteri munkásokhoz, vagy cambridge-i diákokhoz azoknak az amerikai gengszstereknek, akik azzal dicsekszenek, hogy minden befér a zsebükbe — Formozától, Grönlandtól és a Magna Chartától kezdve egészen Európa régiségeiig. Nemrégiben még szűk kis szekta volt Angliában a béke híveinek mozgalma. Azóta ez a mozgalom megváltoztatta jellegét, kibővült, hatalmas munkástömegeket és híres tudósokat vont magához. A második kongresszus majd megmutatja, mennyire megnövekedett a béke híveinek mozgalma a többi országban is.

Ami a kommunistákat a többi pártok és más világnézetek embereivel most egyesíti, az sokkal fontosabb és végtelenül egyszerű: a béke megvédésének ügye. A háború nem csupán a kommunisták számára jelenti a legnagyobb csapást, hanem a kommunizmusnak azokra az ellenfeleire nézve is, akik nem fegyverrel, hanem szavakkal vagy gondolatokkal akarják megvédeni eszméiket. A béke hívei mozgalmának szükségszerűen kell növekednie, mert nő az emberek öntudata, gyermekeik iránti felelősségtudatuk, a népek felháborodása. A második kongresszus félelmetes figyelmeztetés lesz azok számára, akik máris nélkülözéseket, félelmet, szenvedést hoztak az emberiségre és akik még száz és száz Hirosimát, újabb Auschwitzokat, vérözönt, romokat, kétségbeesést és pusztulást akarnak rázúdítani.

A stockholmi felhívás az atomfegyver betiltását

követeli. Mr. Acheson, és európai seriffjei álszent képpel kérdezték: „Miért éppen az atombomba ellen lépnek fel a béke hívei és miért nem beszélnek a többi fegyverről?" A béke hívei az atomfegyver betiltásának követelésével kezdték, de csak azért, mert az atombomba a polgári lakosság tömeges elpusztításának legszörnyűbb fegyvere. Az atomfegyver betiltásának követelése volt az első lépés — és az álszent szemforgatóknak kell a legjobban tudniok: anélkül nem lehet végigmenni egy úton, hogy ne tegyük meg az első lépést. A béke hívei azonban soha nem gondoltak arra, hogy az első lépés után megálljanak. Amikor az atombomba ellen harcolunk, egyetlen percre sem voltunk a közönséges bombák, tankok és aknavetők hívei, hanem mindíg a béke hívei voltunk és azok is maradunk.

A Béke Hívei Állandó Bizottsága legutolsó ülésén felvetette valamenyi fegyver gyártása csökkentésének kérdését. A kongresszus kétségtelenül ezzel a kérdéssel is foglalkozni fog. Ez majd csökkenti a háború veszélyét.

Ha Saint-Nazare lakói jéghideg barakokban kínlódják át a telet, ha London népe keserűen issza a teát, ha a nápolyi emberek egy tál makaróniról is csak ábrándozhatnak, ez mindenekelőtt azért van, mert mindenütt fokozódik a fegyverkezés. Az álszent szemforgatók azt mondják erre: „Ti az atombomba ellen vagytok — persze, mert az oroszoknak sok tankjuk van; dehát miért nem vagytok a tankok ellen?" A béke hívei a fegyverkezés általános csökkentésének megvitatását javasolják — és ez egyaránt vonatkozik Amerikára és a Szovjetunióra, Angliára és Franciaországra és a többi országra is.

Az álszent szemforgatók azt bizonygatják, hogy a béke hívei csupán egyik-másik fegyvert ítélik el, de nem ítélik el magát a háborút és nem tartják bűnösöknek azokat, akik kezdeményezik. Az álszent szem-

forgatók szívesen ítélik el az agressziót; nyilvánvalóan megfeledkeznek arról, hogy nem valami szerencsés akasztott ember házában kötélről beszélni. Semmi kedvem most vitába szállni azokkal a szemfényvesztőkkel, akik az amerikaiak koreai behatolását úgy akarják feltüntetni, mint a koreai nép megvédését az agresszióval szemben. Az egész világ láthatja, hogyan „védik" a koreai asszonyokat és gyermekeket a „bátor" amerikai repülők. Az egyszerű emberek nem ismerik ugyan a nemzetközi jognak azokat a paragrafusait, amelyeket az álszent szemforgatók egyre-másra idézgetnek — de tudják azt, hogy nem a koreaiak szálltak partra San-Franciscóban és hogy nem bombázzák se Philadelphiát, sem Chicagót. Az egyszerű emberek azt is tudják, hogy a kínaiak sem foglalták el Kaliforniát, vagy Oregont, míg az amerikaiak, miközben álszent szemforgatással ítélték el az agressziót, szép csendben megkaparintották Taivant. A béke hívei második kongresszusának hangosan ki kell nyilvánítania, hogy minden népnek joga van a saját életéhez és egyetlen népnek sincs joga ebbe beleavatkozni.

A második kongresszus kétségtelenül támogatni fogja Joliot-Curie javaslatát és elítéli azokat az esztelen vagy lelkiismeretlen üzletembereket, akik újabb háborúra uszítanak. Nincsenek sokan ezek a vérszomjas gazemberek, de az ő kezükben vannak az újságok, a rádióállomások és az ő jelszavaikat hallani mindenütt. A szelet még azelőtt kell megfékezni, hogy kitör a vihar. Ha összegyüjtjük a békeívek millióit, a legmagasabb felhőkarcolóban sem férne el ez a rengeteg tonna papír. De talán itt az ideje már, hogy egy jóval szerényebb névsort is összeállítsunk — azokét, akik a háborút akarják! Egy eljövendő nemzetközi bíróság vádlottainak névsora lesz ez. Rajta lesz mindazoknak a gyűlölködőknek neve, akik aláírták az „Európai problémák

tanulmányozására alakult bizottság" memorandumát; a világ megtudja róla, kik azok, akik mérgesgázokkal akarják megfojtani a gyermekeket, akik kolerabacillusokat akarnak zúdítani a városokra, akik pestissel akarják megfertőzni a kutakat és kalászokat. A háborús bűnösök névsorán rajta lesz azoknak a politikusoknak és ujságíróknak neve is, akik az atombomba bevetését vagy a „preventív háborút" sürgetik. És amennyiben a stockholmi felhívás egy kis elgondolkodásra késztette az atomfegyver rajongóit, talán egyik-másik szónokot arra készteti majd ez a béke híveitől származó félelmetes figyelmeztetés, hogy elharapja a megkezdett mondatot és egyik-másik ujságírót arra, hogy félbehagyja a megkezdett szót.

Az elmult év folyamán különböző országokban jártam. Különbözőképpen élnek bennük az emberek. Semmiben sem hasonlít egy svéd technikus háza az olasz paraszt kunyhójára; különböző erkölcsöket vallanak, különböző dalokat énekelnek. De bárhol is jártam — akár London zajos utcáin, akár Svájc hegyi falvaiban — az emberek riadtan figyelték az új háborúról szóló szavakat. A kőműves tudja, milyen nehéz munka egy ház felépítése. A kertész is tudja, milyen nehéz munka egy fiatal almafa felnevelése. Az anya is tudja, milyen nehéz és fájdalmas megszülni és felnevelni egy gyereket. És nem azért dolgoznak az emberek — akár oroszok vagy ameriakiak, franciák vagy kínaiak, angolok, vagy olaszok — hogy a lelketlen business-manek egyetlen őrült intésére rommá változzanak a házak, szélvész döntse ki az almafákat és egyetlen fémdarab elég legyen ahhoz, hogy megállítsa egy ifjú szív dobogását, akiből talán egy második Tolsztoj, új Newton vagy új Marx lehetett volna.

Augusztusban körkérdést intézett olvasóihoz az egyik francia lap: „Lehetségesnek tartja-e ön a közeli

háborút?" Éppen azok az emberek válaszoltak igennel, akik Franciaország bukásában bűnösek: Paul Reynaud és Flandin.

De a háború rajongóinak maroknyi bandáján kívül száz és százmillió békét akaró ember van, akik nem fogják megengedni a szörnyű vérontást.

(1950 október)

TARTALOM

Kemény próba 5
A természet törvénye 16
Ellenségeinkről és barátainkról 26
Az író hangja 37
Az új évszázad 48
A mi tavaszunk 61
A védő-öv 70
A magunk útján 81
Az éjszaka határa 93
A béke híveinek Párizsi Világkongresszusán mondott beszéd 111
Hisztéria-járvány 122
Az amerikai „felsőbbrendű ember" 132
A mi eskünk 147
Elvesztették az eszüket 156
Áruló írástudók 161
A kultúra sorsa 173
Félévszázad 186
Nagy érzések 199
A békéért 210
Szavazunk 217
Az egész emberiség ügye 223
Nyilt levél Nyugat íróihoz 232
Válasz a válaszokra 241
Londoni benyomások 250
Figyelmeztetés 260
A béke hívei 268

Fordította: Magos László (1—216. old.), a Külföldi Sajtószolgálat (217—végig). — Sajtó alá rendezte: Falus Anna.

2767. Franklin-nyomda N. V. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
Felelős: Janka Gyula igazgató.

[redacted]

Ára: fűzve 8.50 Ft
kötve 14.50 „